John Carlin

Düşmanla Oynamak

İngilizce'den Çeviren: Elif Ersavcı

AYRINTI

Ayrıntı: 567
Biyografi-Otobiyografi Dizisi: 2

Düşmanla Oynamak
Nelson Mandela ve Bir Ulus Yaratan Maç
John Carlin

Kitabın Özgün Adı
Playing The Enemy
Nelson Mandela and The Game That Made a Nation

İngilizce'den Çeviren
Elif Ersavcı

Yayıma Hazırlayan
Can Kurultay

Son Okuma
Gökçe Çiçek Çetin

© John Carlin, 2008
Bu çevirinin Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak İllüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244
Topkapı/İst. Tel.: (0212) 612 31 85

Birinci Basım 2010

Baskı Adedi 2000

ISBN 978-975-539-586-9
SERTİFİKA No.: 16061

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Düşmanla Oynamak

Nelson Mandela ve Bir Ulus Yaratan Maç

John Carlin

Oğlum James Nelson'a...

İçindekiler

1. Houghton'da Kahvaltı 17
2. Adalet Bakanlığı 26
3. Ayrı Tesisler Yasası 41
4. Timsah Avı 51
5. Farklı Gezegenler 61
6. Ayetullah Mandela 72
7. Kaplan Kral 87
8. Maske 96
9. Kanlarının Son Damlasına Kadar 118
10. Generali Romantikleştirelim 128
11. "Kalplerine Hitap Et" 137
12. Kaptan ile Başkan 149

13. Springboks Serenatı 159
14. Silvermine 169
15. Şüpheci Thomas'lar 176
16. Altı Numaralı Forma 184
17. "Nelson! Nelson!" 193
18. Boğazda Kan 204
19. Düşmanını Sev 215
Sonsöz 226
Şimdi Neredeler? 229
Teşekkür 233
Kaynaklar Üzerine Bir Not 235

"Beyinlerine değil, yüreklerine hitap edin."
Nelson Mandela

Giriş

Bu kitabı yazma düşüncemi ilk açtığım kişi Nelson Mandela'dır. Mandela'yla Güney Afrika devlet başkanlığından emekli olmasından iki yıl sonra, 2001 yılının Ağustos ayında Johannesburg'daki evinin oturma odasında buluştuk. Neşeli bir hoşbeşten, tatlı şakalaşmalardan sonra –Mandela bu tip sohbetlerde de çok başarılıdır– bir İngiliz gazetesinin Güney Afrika bürosunda çalıştığım yıllarıma rastlayan ve Güney Afrika'nın zorlu siyasal değişimler geçirdiği günlere ait ortak anılardan söz ettik. Bu fasıl da bitince baklayı ağzımdan çıkardım.

Söze çok genel temalarla başlayıp dünyadaki bütün toplumların bilerek ya da bilmeyerek ütopyalar arzuladığını söyledim. Politikacılar, insanların cenneti dünyada yaşayabileceği umudundan faydalanır. Ama bu doğru olmadığından, ulusların hayatı da tıpkı bireylerinki gibi hayal-

lerin peşinde geçen sürekli bir mücadele halidir. Mandela'yı yirmi yedi yıllık hapis hayatında ayakta tutan hayal, Martin Luther King'inkiyle aynıydı: Gün gelip, ülkesindeki insanların ten rengiyle değil, diğer kişilik özellikleriyle değerlendirilmesi.

Ben konuşurken Mandela esrarengiz bir havaya bürünmüş, sfenks gibi hareketsiz bir şekilde oturuyordu; sohbet ciddileştiğinde dinleyici konumunda olan oysa hep böyle yapardı. Siz kendi halinizde saçmalamaya devam ederken o dinliyor mu yoksa kendi düşüncelerine mi dalıp gitmiş, emin olamazdınız. Ama M. L. King'den alıntı yaptığımda büzülmüş dudaklarıyla çenesini sert bir şekilde aşağı indirip başını sallamasından beni dinlediğini anladım.

Bundan cesaret alarak, yazmaya niyetlendiğim kitabın Güney Afrika'da iktidarın beyazların yönetiminden çoğunluk yönetimine barışçıl bir şekilde geçisiyle ilgili olduğunu ve henüz hapishanedeyken hükümetle ilk kez politik temas kurduğu 1985 yılından başlayıp (burada da bir kafa onayı aldım) bunu izleyen 10 yıllık zaman dilimini kapsayacağını söyledim. Kitabın konusu, yeryüzündeki her yeri; yaratılıştan varolan kabilecilikle el ele giden anlayışsızlık ve güvensizlikten doğan çatışmaların görüldüğü her yeri kapsayacaktı. "Kabilecilik" kelimesini en geniş anlamıyla, ırk, din, milliyetçilik ya da siyasette uygulandığı haliyle kullanıyordum. George Orwell'ın tanımıyla kabilecilik "insanların böcekler gibi sınıflandırılabileceğini, milyonlarca hatta on milyonlarca insanın gönül rahatlığıyla 'iyi' ya da 'kötü' diye yaftalanabileceğini varsayma alışkanlığıydı". İnsanı insanlıktan çıkaran bu alışkanlık Nazizmin çöküşünden beri dünyanın hiçbir yerinde Güney Afrika'daki kadar kurumsallaşmamıştı. Mandela da apartheid* rejimini "ahlaki bir soykırım" olarak tanımlıyordu; ölüm kampları değildi söz konusu olan, insanların kendilerine duydukları saygının sinsice yok edilmesiydi.

Apartheid, Birleşmiş Milletler'in tanımıyla "insanlık suçu" olarak kabul edilen tek politik sistemdi; hatta Soğuk Savaş'ın en şiddetli döneminde bile pek çok ülke –ABD, Sovyetler Birliği, Arnavutluk, Çin, Fransa, Kuzey Kore, İspanya, Küba– bu konuda hemfikirdi. Öte yandan, bu destansı adaletsizlikten destansı bir uzlaşma doğacaktı.

Mandela'ya gazetecilik mesleğim boyunca Ortadoğu'da, Latin Amerika'da, Afrika'da, Asya'da barışı sağlamaya çalışan pek çok insanla tanıştığımı söyledim; Güney Afrika'daki değişim bu insanların özendiği ideal örnek olmuştu. Soğuk Savaş'ın sonlanması ve bütün dünyada

* Apartheid: Afrikanca'da "ayrılık" anlamına gelen sözcük, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1948-1994 yılları arasında hüküm süren ırk ayrımcı rejimi niteler. (ç.n.)

yerel çatışmaların patlak vermeye başlamasıyla filizlenen "çatışma çözümü" endüstrisinde, barışı politik yollarla sağlamanın kılavuzu Güney Afrika'nın "müzakereli devrim"iydi. Daha önce hiçbir ülke despotizmden demokrasiye böylesine ustalıkla, böylesine insanca geçmemişti. "Güney Afrika mucizesinin" ayrıntıları hakkında çok şey yazılıp çizildiğini kabul ediyordum; ama bana göre eksik olan şey insan faktörüyle, mucizenin mucizeviliğiyle ilgili bir kitaptı. Aklımdaki kitabın hikâyesi insan denen hayvanı en iyi haliyle gösteren, pişmanlıklara mahal vermeyen olumlu bir hikâyeydi. Merkezinde kanlı canlı bir kahraman vardı; siyah çoğunluğun intikam naraları atmak yerine Mandela'nın yolundan gidip dünyaya bilgelik dolu bir bağışlayıcılık dersi verdiği bir ülkeye dairdi bu hikâye. Kitabım hem siyah hem beyaz çok sayıda karakter içerecek, bu karakterlerin hikâyeleri Güney Afrika'nın büyük arınma merasiminin yaşayan yüzünü yansıtacaktı. Ama aynı zamanda, tarihin etrafımızdaki liderlere bakıp da çoğunun ahlak özürlü olduğunu gördüğümüz (sfenks buna tepki vermedi) bir döneminde benim kitabım Mandela'yı da merkeze oturtacaktı. Biyografiden ziyade, onun politik dehasına, insanları onların daha iyi yönlerine hitap ederek kazanma, Abraham Lincoln'ün deyişiyle onların doğasındaki iyi meleği ortaya çıkarma yeteneğine ışık tutan bir hikâye olacaktı bu.

Kitabın olay örgüsünü özel bir spor müsabakası çerçevesinde kurma niyetinde olduğumu söyledim. Spor kitlesel duyguları harekete geçirmek ve politik algıları şekillendirmek adına güçlü bir araçtı. (Burada da kısa ve keskin bir baş hareketiyle onaylandım.) Önce, Hitler'in Ari ırkın üstünlüğü fikrini güçlendirmek için kullandığı ama Amerikalı siyah atlet Jesse Owens'ın dört altın madalya alarak bu planı feci şekilde alt üst ettiği 1936 Berlin Olimpiyatları'nı, sonra da Jackie Robinson'ın ulusal beysbol liginde oynayan ilk siyahı sporcu olarak Amerika'da büyük toplumsal değişimlerin yolunu açan bilinçlenmeyi harekete geçirmesini örnek verdim. Bir de Amerika'nın 1980 Kış Olimpiyatları'nda Sovyetler karşısında kazandığı beklenmedik buz hokeyi zaferinden bahsettim.

Bu örneklerden sonra Mandela'ya, kendisinin birkaç yıl önce Brezilyalı futbol yıldızı Pelé'ye yaşam boyu başarı ödülü verirken söylediği sözlerden bir kısmını hatırlattım. Yanımda getirdiğim notlardan okuyup aktardığım üzere, şöyle demişti Mandela: "Sporun dünyayı değiştirme gücü vardır. İlham verme ve başka çok az şeyde olan, insanları birleştirme gücü vardır... Spor ırksal bariyerleri yıkma hususunda iktidarlardan daha güçlüdür."

Sonunda sadede gelip hikâyemin merkezinde ne olacağını ve kendisinin desteğine neden ihtiyaç duyduğumu açıkladım. Bir spor müsa-

bakasının biraz önce saydığım tüm müsabakaları gölgede bıraktığını, Mandela'yla yaptığımız bu sohbet boyunca değindiğimiz bütün temaların o maçta bir araya geldiğini söyledim. Söz konusu maç Martin Luther King'in hayallerindeki "kardeşlik senfonisini" mucizevi bir şekilde herkese hissettirmiş, bu maçta Mandela'nın hayatı boyunca çabaladığı, uğruna acı çektiği her şey birleşmişti. Bahsettiğim maç...

Birdenbire oda Mandela'nın gülüşüyle aydınlandı; ne diyeceğimi anlayıp iri ellerini mutlulukla birleştirerek cümlemi tamamladı: "1995 Ragbi Dünya Kupası!" Benim gülüşüm tahminini doğrulayınca ekledi: "Evet. Evet. Kesinlikle! Aklındaki kitabı tamamen anladım" dedi, seksen iki yaşında değilmiş de kırk yaş daha gençmiş gibi tok bir sesle. "John, yapacağın şeyi bütün kalbimle onaylıyor ve destekliyorum."

Neşe içinde tokalaşıp vedalaştık ve yakın bir zamanda tekrar buluşmak üzere sözleştik. İkinci görüşmede ses kayıt cihazının eşliğinde, henüz hapishanedeyken sporun politik gücüyle ilgili ilk fikirlerin aklına nasıl geldiğini, 1995 Ragbi Dünya Kupası'nı Güney Afrika'nın demokratik bir şekilde seçilen ilk devlet başkanı olarak görev yaptığı beş yıl süresince kendine koyduğu büyük stratejik hedef için bir araç olarak nasıl kullandığını anlattı; hedef, maçtan sadece beş yıl önce Mandela hapishaneden yeni çıktığında bir iç savaşa yol açacak bütün koşulların var olduğu bir ülkede, kalıcı bir barışın sağlanması için gerekli olan koşulları yaratmak üzere siyahlarla beyazları uzlaştırmaktı. Mandela bir iki kez kıkır kıkır gülerek kendi halkını ragbi takımını desteklemeye ikna ederken yaşadığı zorlukları anlattı; Güney Afrika takımının kaptanlığını yapan, apartheid rejiminin irkıyım sarışın çocuğu François Pienaar'dan, Springboks'tan, zarif, eski moda tarzıyla "dört dörtlük bir beyefendi" dediği dağ gibi bir diğer Afrikaner'den, takım menajeri Morné du Plessis'ten, övgü ve şefkatle bahsetti.

Mandela'yla *o günkü konuşmamız*dan sonra her türden insan benimle kitabım için konuşmayı kabul etti. 1989'dan 1995'e, Londra *Independent*'ın büro şefi olarak Güney Afrika'da çalıştığım çok olaylı geçen altı yıl boyunca hikâyem için gerekli olan malzemenin büyük bir kısmını biriktirmiş ve bunu izleyen on yıl boyunca yine görevli olarak Güney Afrika'ya gidip gelmiştim. Ama insanlarla özel olarak bu kitap için *görüşmeye Mandela'yla* konuştuktan sonra başladım. İlk görüşmem o şampiyon Springboks takımının yıldızlarından Hennie le Roux'ylaydı. Bir ragbi oyuncusuyla röportaj yaptıktan sonra içinin ısınmasını, duygusallaşmayı pek beklemiyor insan. Ama hissettiğim buydu; çünkü le Roux, Mandela hakkında konuşurken ve kendisinin düzgün ama politik açıdan tecrübesiz bir Afrikaner olarak ülkesine iliş-

kin ulusal bir olayda nasıl rol oynadığından bahsederken bir hayli duygulanmıştı. Boş bir ofis odasında karanlık çökerken başlayan görüşme yaklaşık iki saat sürdü; kocaman adam hıçkırıklarını boğmak için üç dört kez cümlesini yarıda kesmek zorunda kaldı.

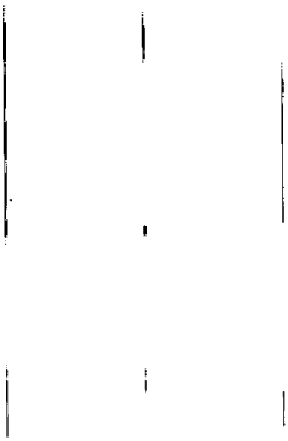
Le Roux'yla yaptığım görüşme bu kitap için yaptığım diğer düzinelerce görüşmenin tonunu belirledi. Pek çok kez muhataplarımın, özellikle de ragbi tayfasının gözlerinin dolduğu anlar oldu. Ve bütün görüşmelerde, konuştuğum insanlar –ister Başpiskopos Desmond Tutu olsun karşımdaki, ister aşırı sağcı Afrikaner milliyetçi Genaral Constand Viljoen yahut onun sol eğilimli ikiz kardeşi Braam– üzerine konuştuğumuz dönemleri kimi zaman coşkunluğa varan neşeli bir atmosferde tekrar yaşadılar sanki.

Pek çok kişi, yazacağım kitabın kulağa bir fabl, bir mesel ya da peri masalı gibi geldiğini söyledi; hem de birkaç kez. Bunu söyleyenler şiddet dolu politik bir hikâyenin gerçek hayattaki kahramanları olunca kulağa komik gelse de, hakikat bu. Olayın Afrika'da geçmesi ve bir ragbi maçını içermesi neredeyse bir tesadüf. Hikâye Çin'de geçseydi ve olay örgüsü bir manda yarışı etrafında dönseydi de kalıcı bir örnek niteliğinde olacaktı. Zira başarılı bir peri masalının iki temel koşulunu yine yerine getirecekti: iyi bir hikâye ve yüzyıllarca geçerliliğini koruyacak bir ders.

Bu kitap için biriktirdiğim malzemeyi bir araya getirdiğimde aklıma iki fikir daha geldi. İlki Mandela'nın politik dehasıydı. Temeline inildiğinde politika insanları ikna etmek, onları kazanmakla ilgilidir. Bütün politikacılar profesyonel ayartıcılardır. İşleri icabı insanlara kur yaparlar. Eğer akıllılarsa, yaptıkları işi iyi yapıyorlarsa, halkın hassas noktalarını yakalama yetenekleri varsa başarılı olurlar; Lincoln'de, Roosevelt'de, Churchill'de, de Gaulle'de, Kennedy'de, Martin Luther King'de, Reagan'da, Clinton ve Blair'de vardı bu yetenek. Arafat'ta da vardı. Ve hatta Hitler'de de. Halklarını kendilerine, davalarına çekmişti bu insanlar. Mandela'nın, bu anti-Hitler'in, diğerlerine göre üstünlük sağladığı, biricik olduğu nokta ise, tutkusunun kapsadığı alandı. Kendi halkını kazandıktan sonra –ki bu da az bir başarı değildi; zira farklı inançları olan, farklı renklerdeki farklı kabilelerden oluşan, hiç de homojen olmayan bir halktı bu– dışa açılıp düşmanını da kazandı. İşte bu kitabın ana konusu Mandela'nın bunu nasıl yaptığı, yani onun mahkûmiyet kararını alkışlayan, ölmesini isteyen, onunla savaşmak için planlar yapan insanları nasıl kazandığıdır.

Aklıma gelen ikinci düşünce de şuydu: Bu hikâye tarihin, hatta bir peri masalının ötesinde, insanlara gündelik yaşamlarını iyileştirme yö-

nünde modeller öneren sayısız kişisel gelişim kitabına, o niyetle yazılmasa da, bir ilave olabilirdi. Mandela dost edinme ve insanları etkileme sanatında yaşayan herkesten (ve büyük ihtimalle ölen herkesten de) daha iyiydi. Görüştüğüm insanların hepsi, başlangıçta aşırı sağcı ya da aşırı solcu olsa bile, önceleri Mandela'dan korksa, nefret etse ya da ona hayran olsa bile, zamanla Mandela örneğiyle kendini yenilenmiş ve gelişmiş hissetmeye başlamıştı. Mandela'dan bahsederken hepsi ondan aldığı ışığı saçıyordu sanki. Bu kitap da, haddi olmayarak, Mandela'nın ışığını biraz olsun yansıtma çabasında.

1
Houghton'da Kahvaltı

24 Haziran 1995

Her zamanki gibi sabah saat 4.30'da uyandı. Kalktı, giyindi, pijamalarını katlayıp, yatağını topladı. Bütün hayatı boyunca bir devrimci olmuştu, şimdiyse büyük bir ülkenin devlet başkanıydı; ama hiçbir şey Nelson Mandela'yı hapishanede geçirdiği yirmi yedi yıl boyunca edindiği alışkanlıklardan koparamazdı.

Başkasının evinde olduğunda, lüks bir otelde kaldığında, hatta geceyi Buckingham Sarayı'nda yahut Beyaz Saray'da geçirdiğinde bile değişmezdi bu. İster Washington'da, Londra'da, ister Yeni Delhi'de olsun, ilginçtir ki saat farkının verdiği biyolojik rahatsızlıktan hiç etkilenmeden daima 4.30'da uyanıp yatağını toplardı. Dünyanın dört bir yanındaki oda temizlikçileri, işlerinin yarısını bu saygın ziyaretçinin yaptığını görünce hayrete düşerdi. Ama Mandela'nın Şanghay ziyareti sırasında kaldığı otel süitiyle ilgilenen oda hizmetçisi kadın o kadar

şaşırmıştı ki, kendi personelinden, kadının çok endişelendiğini öğrenen Mandela onu odasına davet edip özür dilemiş, yatağını toplamanın kendisi için dişlerini fırçalamak gibi bir şey olduğunu, kendini bundan alıkoyamadığını açıklamıştı.

1940'larda ve 50'lerde henüz hapse girmemişken, avukat, devrimci ve amatör bir boksörken edindiği egzersiz alışkanlığı vardı bir de. O yıllarda güneş doğmadan önce bir saat koşar, Soweto'daki küçük tuğla evinden Johannesburg'a gidip geri dönerdi. 1964'e gelindiğinde Cape Town sahili yakınlarındaki Robben Adası'nda hapse atıldı ve 18 yıl boyunca ufacık bir hücrede kaldı. Daha iyi bir seçeneği olmadığından olduğu yerde koşuyordu bu kez de. Yine her sabah ve bir saat boyunca. 1982'de anakaradaki hapishanelerden birine transfer edildi. Artık hücresini en yakın dostu Walter Sisulu ve Güney Afrika'da apartheid rejimine karşı verilen mücadelenin kıdemlilerinden diğer üç kişiyle paylaşıyordu. Hücre büyüktü, neredeyse bir tenis kortunun yarısı kadardı, dolayısıyla kısa ve sık turlar atabiliyordu. Tek sorun, Mandela bu yarı maratonlara başlarken diğerlerinin hâlâ yatakta olmasıydı. Koğuş arkadaşları her sabah, söz konusu alışkanlığı dışında gayet saygın biri olan altmışlık yoldaşlarının bitmek bilmeyen, coşkulu ayak seslerinden sızlanıp duruyorlardı.

1990 Şubat'ında yetmiş bir yaşındayken serbest bırakıldıktan sonra bu alışkanlığı bir nebze gevşedi. Artık koşmak yerine yürüyor ama yürüyüşünü tempolu bir şekilde ve yine her sabah gün doğmadan önce ve yine bir saat yapıyordu. Bu yürüyüşler genellikle, ikinci karısı Winnie'yle evliliğinin sona ermesini takiben Nisan 1992'de taşındığı Johannesburg'un Houghton semti çevresinde gerçekleşiyordu. Mandela iki yıl sonra devlet başkanı seçildi ve biri Pretoria'da biri Cape Town'da olmak üzere iki büyük evi oldu ama Houghton'daki evinde daha rahat ediyordu; Afrika'nın yakın zamana kadar sadece beyazların yaşadığı varlıklı kuzey banliyölerinde bir sığınaktı burası onun için. Houghton şaşırtıcı derecede Beverly Hills'e benziyordu. Mandela'nın hapiste geçirdiği o uzun yıllar boyunca beyazlar kendilerine iyi bakmıştı anlaşılan ve şimdi Mandela da biraz iyi yaşamaya hakkı olduğunu düşünüyordu. Houghton'ın sakin ihtişamının, sabah yürüyüşlerinin yaprak kokulu ferahlığının, kimi zaman doğum günü partilerine ve diğer kutlamalarına katıldığı beyaz komşularıyla yaptığı sohbetlerin tadını çıkarıyordu. Başkanlığının ilk aylarında, on üç yaşında Yahudi bir çocuk Mandela'nın kapısının önündeki polise Mandela'ya iletilmek üzere bar mitzvah davetiyesi verdi. Çocuğun ailesi, Mandela şahsen telefon açıp da evlerinin yolunu sorunca şaşakaldı. Oğullarının bu önemli

gününde Mandela'yı tüm endamı ve ışıklı yüzüyle kapılarında görünce daha da şaşırdılar. Mandela, hayatının büyük bir kısmı boyunca, Güney Afrikalı beyazların yaş gözetmeksizin tüm siyahlar için kullandığı deyişle sadece "bahçeci çocuk" olarak yaşayabileceği bu toplulukta iyi karşılandığını ve rahat ettiğini hissediyordu. Houghton'ı giderek daha çok sevdi ve başkanlığı boyunca orada yaşamaya devam etti; resmi konutlarında sadece görevi gerektirdiği zaman kalıyordu.

Güney Küre'de kış mevsiminin hüküm sürdüğü bir sabah Mandela her zamanki gibi 4.30'da uyandı, giyindi ve yatağını topladı... Ama sonra, onun gibi alışkanlıklarına bağlı biri için çok olağandışı bir hareketle rutinini bozdu: Sabah yürüyüşüne çıkmadı. Onun yerine, aşağıya inip yemek odasında bir sandalyeye oturdu, kahvaltı etti. Bu plan değişikliğini önceki gece düşünmüş, böylece korumalarına, yani Başkanlık Koruma Birimi'ne ertesi sabah yataklarından bir saat geç çıkabileceklerini bildirme fırsatı olmuştu. Saat beş yerine altıda gelebilirlerdi. Fazladan dinlenmeleri iyiydi çünkü önlerindeki gün Mandela için olduğu kadar onlar için de zorlu bir sınav olacaktı.

Bunun sıradan bir gün olmadığını gösteren bir diğer işaret, normalde sinirleri sağlam olan Mandela'nın midesinde hissettiği düğümlenmeydi. "O gün neler yaşadım bilemezsin" diye itiraf etti daha sonra bana. "O kadar gergindim ki!" Onunki gibi geçmişi olan bir adam için ilginç bir durumdu bu. 1990 Şubat'ında serbest bırakıldığı günün, 1994 Mayıs'ında başkanlık görevine başladığı günün ya da 1964 Haziran'ında hücresinde hâkimin onu ölüme mi yoksa müebbet hapse mi mahkûm edeceğini bilmeden uyandığı günün sabahı değildi bahsettiği. O gün ülkesinin, Güney Afrika'nın, Ragbi Dünya Kupası finalinde dünyanın en iyi takımı Yeni Zelanda'yla maça çıkacağı gündü. Yurttaşları da onun kadar gergindi. Ama ilginç olan, yakın zamana kadar krizle felaket arasında sendeleyen bir ülkede, hepsinin içindeki kaygının eli kulağında bir milli zafer beklentisinden kaynaklanmasıydı.

O güne kadar bir haberin bütün gazetelerde manşetten verilmesi neredeyse daima kötü bir şey olduğuna, kötü bir şey olacağına, o da olmadı ülkenin bir kısmında iyi, bir kısmında kötü olarak yorumlanacak bir şey olduğuna işaret ederdi. Oysa o sabah, daha önce benzerine rastlanmamış şekilde bir konu üzerinde milli uzlaşma sağlanmıştı. Siyah, beyaz ve aradaki bütün tonlardan 43 milyon Güney Afrikalının hepsi aynı dileği paylaşıyor; maçı takımlarının, Springboks'un kazanmasını istiyordu.

Yoksa neredeyse hepsi mi demeliyim? Maçtan önceki bu son saatlerde durumdan hoşnutsuz olan, Güney Afrika'nın maçı kaybetme-

sini isteyen en az bir kişi vardı. Adı Justice Bekebeke'ydi ve o gün ruh hali herkesinkinden farklıydı. İlke olarak kabul ettiği duruşundan vazgeçmiyordu; oysa tanıdığı hiç kimse onun karşı takımın kazanması arzusunu paylaşmıyordu. Ne kız arkadaşı, ne ailesi, ne de Paballelo adlı siyah kasabasındaki en iyi arkadaşları. Tanıdığı herkes Mandela'nın ve Springboks'un tarafındaydı; oysa o öğleden sonra Güney Afrika'nın yeşil-altınrengi ragbi formasını giyecek olan on beş oyuncunun biri hariç hepsi beyazdı. Üstelik nüfusun neredeyse yüzde 90'ının siyah ya da kahverengi tenli olduğu bir ülkeydi burası. Hayır, Bekebeke bunun bir parçası olmayacaktı. Ayak diriyor; lideri, kahramanı olan Mandela'yı bile anlaşılmaz bir şekilde esir alan, neredeyse sarhoşluğa benzeyen bu ırklar arası duygudaşlık havasına kendini kaptırmayı reddediyordu.

Dışardan bakıldığında haklı olan oydu; üstelik Mandela ve diğerleri sadece haksız değil, deliydiler de. Ragbi siyah Güney Afrika'nın oyunu değildi. Ne Bekebeke, ne Mandela, ne de siyah yurttaşların büyük çoğunluğu ragbiyle büyümüş ya da bu oyuna karşı iyi hisler beslemişti. Durup dururken büyük bir ragbi fanı olan Mandela bile, dürüst olması gerekirse, oyun kurallarının bazılarını anlamakta güçlük çektiğini itiraf edebilirdi. Bekebeke gibi Mandela da hayatının büyük bir kısmını ragbiye görünür bir şekilde antipati duyarak geçirmişti. Ragbi beyazların, özellikle de apartheid rejiminin üstün ırkı, Güney Afrika'nın baskın beyaz topluluğu Afrikanerlerin sporuydu. Siyah nüfus uzun zamandır, Springboks'u beyazların eski ulusal marşı ya da eski ulusal bayrağı kadar itici bir baskı sembolü olarak görüyordu. Eğer hayatınızın bir kısmını ırkçılıkla savaştığınız için kapiste geçirdiyseniz –ki hem Mandela'nın hem de otuz dört yıllık hayatının altı yılını içerde geçiren Bekebeke'nin durumu böyleydi– bu nefretin daha da şiddetli bir hal alması kaçınılmazdı.

Çok farklı sebeplerle de olsa, o gün Bekebeke'nin Sprinboks karşıtı tavrını benimsemesi beklenecek bir diğer kişi General Constand Viljoen'di. Viljoen artık emeklilik hayatı sürüyordu ama siyah aktivistlerle devlet arasındaki cepheleşmenin en şiddetli beş yılında Güney Afrika ordusunun başında görev yapmıştı. Apartheid rejimini savunurken, ırkçılığa karşı savaşan Bekebeke'den çok daha fazla kan dökmüş ama yaptığı şey yüzünden hiç hapse girmemişti. Bunun için minnettar olmak şöyle dursun, emeklilik hayatının bir kısmını da yeni demokratik düzene başkaldırmak üzere bir ordu hazırlamaya çalışarak geçirmişti. Ne var ki o sabah Cape Town'da, Mandela'nın ya da akşamüstü maçı televizyonda birlikte izleyeceği Afrikaner arkadaşlarınınkiyle aynı heyecan verici ve gerilimli ruh haliyle uyandı.

Farklı zamanlarda hem Mandela'ya hem de Viljoen'e karşı savaşmış olmak gibi ilginç bir özelliği olan Afrikaner Niël Barnard ise iki eski düşmanından da daha heyecanlı, daha gergindi. Maçı ailesiyle, Cape Town'ın 1500 kilometre kuzeyinde ve Johannesburg'dan arabayla kırk dakika yukarıda bulunan Pretoria'daki evinde izleyecekti. Barnard ırkçı rejimin son on yılında milli istihbarat servisinin başındaydı. Acımasızlığıyla tanınan Başkan P. W. Botha'ya herkesten yakındı ve hem sağcılar hem de solcular arasında, üstelik Güney Afrika sınırları dışında bile, karanlık ve şeytani biri olarak tanınıyordu. Hem işi hem mizacı gereği tam bir devlet –bu devlet nasıl bir şekil alırsa alsın– savunucusu olan Barnard, önce Mandela'nın ANC'sine (Afrika Ulusal Kongresi) savaş açmış, sonra bu örgütle yapılan barış görüşmelerini yönetmiş ve en sonunda da yeni düzeni, önceden kendisinin de dahil olduğu sağ kanadın saldırılarına karşı korumuştu. Korkutucu derecede soğuk ve tarafsız olmasıyla tanınıyordu. Ama kendini bıraktı mı tam bırakırdı. Ragbi, Barnard'ın emniyet supabı gibiydi. Springboks takımı maça çıktığında tüm sınırlarını aşıp, kendi ifadesiyle, çığlıklar atan bir boğaya dönüşürdü. Ve Güney Afrika ragbi tarihindeki en büyük maçın oynanacağı o gün bir sinir küpü halinde uyanmıştı.

Barnard'ın, özel hayatının ayrıntıları hakkında dosyalar tuttuğu Başpiskopos Desmond Tutu da benzer bir ruh hali içindeydi ya da o sırada uyuyor olmasaydı öyle olacaktı. Mandela'nın hapishanede geçirdiği yıllar boyunca küresel sahnede yedek oyunculuk yapan Tutu, Nobel Barış Ödülü alan bütün insanların muhtemelen en telaşlısı ve hiç kuşkusuz en neşelisiydi. O maçı stadyumda izlemek kadar keyifli hiç bir şey olamazdı onun nezdinde; ne var ki o sıralar San Francisco'da pek çok konuşma yapmak ve ödül almakla meşguldü. Maç Pasifik zamanıyla sabahın köründe oynanacaktı; neyse ki maçtan bir gece önce endişe içinde yaptığı araştırmalar sonucunda sabahın o saatlerinde televizyon izleyebileceği bir bar bulmuştu. O gece uykuya dalarken tek derdi, Sprinboks'un zoru başarıp maçı kazanması yönündeki müthiş arzusuydu.

Oyunculara gelince; bu maç sadece sıradan bir Dünya Kupası finali olsaydı bile yeterince gergin olacaklardı zaten. Ama şimdi üstlerinde başka bir yük daha vardı. Dünya Kupası müsabakalarına kadar Güney Afrika'nın ilk on beşinde yer alan tok sözlü sporculardan ancak bir ikisi aklına siyasete dair bir düşüncenin girmesine izin vermişti, daha fazlası değil. Zira onlar da tüm dünyada olduğu gibi siyaset hakkında az, spor hakkında çok düşünen çoğu erkekten farkı olmayan diğer beyaz Güney Afrikalı erkekler gibiydiler. Ama bundan bir ay ve Dünya Kupası müsa-

bakaları başlamadan bir gün önce Mandela onları görmeye geldiğinde, bundan böyle siyasi bir misyona da sahip birer oyuncu oldukları yönündeki asil düşüncenin etkisi altına girmişlerdi. Ve bu final sabahında ürkütücü bir netlikle şunu anladılar: Yeni Zelanda'ya karşı zafer kazanırlarsa imkânsızı başarabilir, ırk ayrımı yüzünden dünyadaki diğer bütün ülkelerden daha fazla kutuplaşmış bir ülkeyi birleştirebilirlerdi.

Springboks Kaptanı François Pienaar, takımının diğer oyuncularıyla birlikte Johannesburg'un kuzeyinde, Mandela'nın evinin yakınlarındaki lüks bir otelde uyandı. Öylesine derin bir konsantrasyon içindeydi ki nerede olduğunu çıkaramadı önce. Isınmak için sabah koşusuna çıktığında bacaklarının onu nereye götürdüğüne dair hiçbir fikri yoktu; bu öğleden sonraki mücadeleye odaklanmıştı sadece. Ragbi süratle ve büyük bir şiddetle oynanan devasa bir satranç oyununa benziyordu ve Springboks bu sporun en büyük ustalarına, Yeni Zelandalı All Blacks'e karşı oynayacaktı. All Blacks o sırada dünyanın en iyi takımı olduğu gibi gelmiş geçmiş en iyi birkaç takımdan da biriydi. Pienaar, All Blacks'in Springboks'u havada karada yenebileceğini biliyordu.

O gün, Springboks oyuncularından daha ağır bir sorumluluk taşıyan tek kişi Başkanlık Koruma Birimi üyelerinden Linga Moonsamy'ydi. "Bir numaralı" koruma olarak atandığından, maç için evden çıktığı andan geri döndüğü ana kadar Mandela'dan bir adımdan daha uzakta olmamalıydı. Önceden Mandela'nın ANC'sinde gerilla olan Moonsamy, mesleki deneyimleri sayesinde patronunun o gün karşılaşabileceği fiziksel tehlikelerin, eski özgürlük savaşçısı deneyimleri sayesinde de patronunun aldığı siyasal riskin fazlasıyla farkındaydı.

Saat altıda, patronu sayesinde fazladan uyuduğu bir saate şükrederek kapıdaki polis noktasını geçip arabasını Mandela'nın Houghton'daki evine sürdü. Çok geçmeden, o gün Mandela'yı koruyacak ekip geldi. Toplam on altı kişiydiler; ekibin yarısı eski beyaz polislerden, yarısı da kendisi gibi eski siyah özgürlük savaşçılarından oluşuyordu. Her sabah yaptıkları gibi ön bahçede toplanıp, ekibin planlama görevlisi olarak bilinen üyesinin etrafında çember oluşturdular. Görevli, dikkat etmeleri gereken olası tehditler, stadyuma giden yolun ayrıntıları ve yoldaki zayıf noktalar hakkında Milli İstihbarat Servisi'nden aldığı bilgileri paylaştı. Sonra koruma ekibinin dört arabasından biri yolu keşfe çıktı. Moonsamy sırayla silahlarını kontrol eden, Mandela'nın gri renkli, zırhlı Mercedes'ini gözden geçiren ve evrak işleriyle uğraşan diğerleriyle birlikte geride kaldı. Resmi olarak polise bağlı olduklarından doldurmaları gereken bir sürü form birikiyordu ve şimdi bunları aradan çıkarmanın tam vaktiydi. Beklenmedik bir şey olmadıkça, ki genelde

olurdu, hareket zamanına kadar epey bir vakit öldürmeleri gerekiyordu; bu da Moonsamy'yle arkadaşlarının maç öncesi çene çalmaları için iyi bir fırsattı.

Ne var ki Moonsamy'nin aklı bugünkü sorumluluğundaydı; bir numaralı korumanın kimliği görevden göreve değişiyordu ve bugünün bir numaralı koruması kendisiydi. Yapacağı işe François Pienaar kadar odaklanmıştı. Uzun boylu, kıvrak, yirmi sekiz yaşındaki Moonsamy'nin hayatı boyunca yaptığı en zor görev olacaktı bu. Mandela başkan olduğundan beri Koruma Birimi'ndeydi ve başından epey bir macera geçmişti. Mandela hiç olmadık yerlerde, örneğin sağcı ve kırsal Afrikaner milliyetçiliğinin kalesi sayılabilecek bölgelerde insanların arasına karışmakta ısrar eder, halkıyla doğrudan temas kurabilmek için ayrım gözetmeksizin kalabalıklara dalmayı severdi. Planda olmayan molalar vermeyi de: Örneğin bir kitapçının önünden geçerken şoförüne durmasını söyleyiverirdi; almak istediği bir roman aklına gelmiş olurdu o an. Sebep olacağı kargaşayı kafasına takmadan kitapçıda ağır ağır dolaşırdı. Bir seferinde New York'ta önemli bir görüşmeye giderken limuzini trafikte sıkışmış, bunun üzerine Mandela arabadan inip, yoldan geçenleri şaşırtıp keyiflendirerek Sixth Avenue'dan aşağı doğru yürümeye başlamıştı. "Ama Sayın Başkan, lütfen yapmayın!" diye yalvarmıştı korumaları. Mandela şöyle cevap vermişti bu yalvarıp yakarışa: "Olmaz. Siz kendi görevinizin icabına bakın, ben de benimkine bakayım."

Birimin o günkü görevi şimdiye kadar karşılaştıkları ve bundan sonra karşılaşacakları her şeyden farklı olacaktı. Moonsamy'ye göre o öğleden sonraki maç ya da Mandela'nın maçta oynayacağı rol, Danyal'ın aslan inine girmesinden farksızdı. Ne var ki o gün, ılımlı Houghton'ın yakınlarında bulunan, beyazların üstünlüğü adına dikilmiş bir anıt gibi görülen Ellis Park Stadyumu'nda 62.000 aslan ve tek bir Danyal bulunacaktı. Kalabalığın yüzde doksan beşi beyaz ve bunların da çoğunluğu Afrikaner olacaktı. Daha önce hiç bu tip bir kalabalığın arasına karışmayan Mandela o gün bu şüpheli ev sahiplerinin arasında sahaya çıkacak, maçtan önce oyuncularla el sıkışıp maçtan sonra da kazanan takımın kaptanına kupa verecekti.

Moonsamy'nin hayalinde canlanan sahne –eski düşmanlardan oluşan binlerce haki gömlek içindeki bira göbekli Afrikaner'in, ömür boyu Güney Afrika'nın en büyük terörist başı olarak tanıdığı adam etrafında giderek daralan bir çember oluşturması– sürreal bir rüya gibiydi. Ne var ki bu sahne, Mandela'nın tamamıyla ciddi, gerçek hayattaki amacını da içeriyordu. Mandela'nın, kendi kuşağının siyasal açıdan aktif bütün diğer siyah Güney Afrikalılarla ortak misyonu, apartheid rejiminin ye-

rine ırk ayrımı gözetmeyen bir demokrasi koymaktı. Bunu başarmıştı. Bir yıl önce Güney Afrika'da, ilk kez herkese eşit oy hakkı tanınan bir seçim yapılmıştı. Artık devlet başkanıydı. Ama başarması gereken bir o kadar önemli ve ondan daha az zorlu olmayan bir görev vardı hâlâ. Mandela'nın yeni demokrasinin temellerini güvenceye alması, hâlâ pusuda bekleyen tehlikeli güçlere karşı dirençli hale getirmesi gerekiyordu. Tarih, tıpkı Güney Afrika'da olduğu gibi iktidarın bir gecede, birbirine uzun zamandır düşman olan iki grubun birinden diğerine geçtiği devrimlerin karşıdevrimlere yol açtığını gösteriyordu. Etrafta hâlâ çok sayıda ağır silahlanmış ve askeri eğitim almış askeri aşırılıkçılar, çok sayıda aşırı sağcı Afrikaner "kanımızın son damlasına kadarcılar" vardı. Bunlar, Amerika'daki Ku-Klux-Klancıların daha organize, sayıca daha çok ve daha ağır silahlanmış olanlarıydı. Moonsamy'nin politik okumalardan öğrendiği üzere, beyaz sağ terörizminin bu gibi durumlarda ortaya çıkması çok mümkündü ve bir başkan olarak Mandela'nın en çok kaçınması gereken şey beyaz sağ terörizmiydi.

Mandela'ya göre, bu tehlikeyi göğüslemenin tek yolu beyaz nüfusa kendi isteğini ve iradesini kabul ettirmekti. Başkanlığının ilk yıllarında, Ragbi Dünya Kupası'nın beyazları kazanmak için bir fırsat olabileceği gelmişti aklına. Kendisini destekleyen siyahları ragbiye karşı hayatları boyunca ve tamamıyla haklı sebeplerden ötürü duydukları önyargıyı bir kenara bırakıp Springboks'u desteklemeye ikna etmek için çabalayıp durmasının nedeni buydu. İşte bu yüzden bugün stadyumdaki Afrikanerlere onların takımının aynı zamanda kendi takımı da olduğunu, zaferi de yenilgiyi de onlarla paylaşacağını göstermek istiyordu.

Ama plan tehlikelerle doluydu. Aşırı sağcılar Mandela'yı vurabilir veya havaya uçurabilirdi. Ya da günün gösterisi geri tepebilirdi. Springboks'un feci bir şekilde yenilmesi pek hoş sonuçlar doğurmazdı. Daha da kötüsü Afrikaner taraftarlar siyah Güney Afrikalıların çok değer verdiği yeni ulusal marşla dalga geçebilir, siyahların nefret ettiği eski turuncu, mavi ve beyaz bayrağı açabilirdi. O takdirde, maçı izleyen milyonlarca siyah kendini aşağılanmış hissedip çileden çıkabilir, Yeni Zelanda takımını desteklemeye başlayarak Mandela'nın Springboks'un etrafında inşa etmeye çalıştığı uzlaşmayı paramparça edebilir ve bu da nihayetinde mevcut istikrarı da bozacak sonuçlar doğurabilirdi.

Ama Mandela iyimser biriydi. Sprinboks'un maçı alacağına inandığı gibi (ki bu konuda hayli küçük bir azınlığa dahildi) her şeyin iyi gideceğine de inanıyordu. Kış mevsiminin o soğuk ama aydınlık cumartesi sabahında her zamanki gibi iddialı olan kahvaltısına otururken gergin olduğu kadar neşeli olmasının sebebi de buydu. Kahvaltıda sırayla şun-

ları yedi: yarım papaya, katı olarak servis edilen ve Mandela'nın üzerine sıcak süt dökmeden önce fındık ve üzüm eklediği mısır gevreği, ardından yeşil salata ve sonra da –küçük bir tabakta– üç dilim muz, üç dilim kivi ve üç dilim de mango. En sonunda da, balla tatlandırdığı bir fincan kahve içti.

Maçın başlaması için sabırsızlanan Mandela o sabah ayrı bir keyifle kahvaltısını etti. O vakte kadar anlamamıştı ama, sanki bütün hayatı bu an için yapılmış bir hazırlıktı. 1940'larda genç bir adamken ANC'ye katılması, 1950'lerde apartheid'a karşı yürütülen kampanyada üstlendiği muhalefet liderliği, hapishane yıllarının yalnızlığı, zorluğu ve sessiz rutini, bir gün serbest kalacağı ve ülkesinin gidişatında önemli bir rol oynayacağı inancı, parmaklıklar arkasında da bırakmadığı bunaltıcı egzersiz rejimi; hepsi ve daha fazlası Mandela'nın en sert savaşlar ve en imkânsız zaferlerle geçen son on yıldaki nihai atağı için gerekli ortamı hazırlamıştı. En kalıcı ödülü vaat eden en büyük sınavı ise bugünkü maçtı.

Eğer işler yolunda giderse bu maç Mandela'yı zafer dolu bir sona götürebilirdi; özgürlüğe giden uzun yürüyüşünün son on yılında başladığı, hedefle destansı bir nitelik kazanan o uzun yolculuğunda Mandela, Homeros'un Odysseus'u gibi bir zorluktan ötekine koşmuş, düşmanlarından daha güçlü olduğu için değil, daha akıllı ve daha akıl çelici olduğu için her zorluğun üstesinden gelmişti. Bu nitelikleri 1962'de tutuklanıp hapse girdikten sonra kazanmaya başlamıştı; ANC'nin askeri kanadının kurucu komutanı olarak giriştiği kaba kuvvetin işe yaramayacağını anladıktan sonra. Hapiste şu sonuca varmıştı: Apartheid'ı bitirmenin yolu beyazları onu kendiliklerinden bitirmeye, Mandela'nın ekibine katılmaya ve onun liderliğini kabul etmeye ikna etmekti.

Stratejisini faaliyete geçirmek için ilk büyük fırsatı da hapiste yakaladı. Karşısındaki kişi Kobie Coetsee adlı bir adamdı. Yıllar sonra büyük maçın sabahında bu adam da diğer herkes gibi insanı geren bir heyecan içindeydi; kafasında net olmayan tek şey, maçı nerede izleyeceği sorusunun cevabıydı: Cape Town'ın hemen dışındaki evinde mi izlemeliydi yoksa yakınlardaki bir barda izleyip atmosferi iliklerine kadar hissetmeli miydi? Coetsee'yle Mandela maçın oynanacağı o gün, on yıl önce tanıştıklarında hayal bile edemeyecekleri bir şekilde aynı taraftaydı. Oysa önceden, birbirlerine düşman olmak için her türlü sebep vardı ellerinde. Mandela Güney Afrika'nın en meşhur siyasi mahkûmu, Coetsee'yse Güney Afrika'nın adaletten ve hapishanelerden sorumlu bakanıydı. Mandela'nın, müebbet hapis cezasının yirmi üçüncü yılında kendine koyduğu hedef Coetsee'yi, yani hücresinin anahtarlarını elinde tutan adamı kazanmaktı.

2
Adalet Bakanlığı

Kasım 1985

Güney Afrika için olmasa da dünya için umut dolu bir yıldı 1985. Sovyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov başa geçmiş, ABD'de Ronald Reagan ikinci kez başkan seçilmişti ve iki Soğuk Savaş lideri, daha ilk görüşmelerinde süper güçlerin birbirlerini karşılıklı imha stratejilerini rafa kaldırmaya ikna edebileceğine dair son kırk yıldaki en güçlü sinyali vermişti. Güney Afrika ise tam tersi yöne koşuyordu. Apartheid karşıtı militanlarla polis arasındaki gerilim iyiden iyiye tırmanmış, ırksal düşmanlıkları bütün şiddetiyle kızıştırıyordu. 1879'da Kraliçe Victoria'nın İngiliz askerleriyle Kral Cetshwayo'nun birliklerinin birbirini katlettiği İngiltere-Zulu Savaşı'ndan beri böylesi görülmemişti. Sürgündeki ANC liderleri, Güney Afrika'nın içindeki destekçilerini hükümete karşı ayaklanmak üzere harekete geçirmişti; ne var ki hükü-

mete yönelik saldırılarını başka cephelerle, örneğin ülke içindeki güçlü sendikalarla, uluslararası ekonomik yaptırımlarla, diplomatik tecritle ve ragbi yasağıyla desteklemeye çalışıyorlardı. ANC yirmi yıldır Güney Afrikalı beyaz erkekleri, özellikle de Afrikanerleri en büyük tutkularından, yani uluslararası ragbi maçlarından mahrum bırakma kampanyası yürütüyordu. 1985'te ANC en büyük zaferini elde edip Springboks'un Yeni Zelanda'ya yapmayı planladığı turu başarıyla engellemişti. Bu durum Afrikanerlerin canını epey yaktı. Bu yenilginin taze anısı, coplarını siyah kurbanlarının başında patlatan Afrikaner toplum polislerinin jambona benzeyen kollarına daha bir can katıyordu.

O yıl ufukta görünen tek şey iç savaştı. Ağustosun ortalarında yapılan bir kamuoyu yoklaması siyah nüfusun yüzde yetmişinin, beyaz nüfusun da yüzde otuzunun savaşa doğru bir gidişat olduğuna inandığını gösteriyordu. İş bu noktaya gelirse kazanan Mandela'nın ANC'si değil, ANC'nin başdüşmanı olan ve Güney Afrika'da daha çok ön adının baş harfleriyle "P. W.", gerek dost gerek düşman ondan korkanlarca "die groot krokodil", yani Büyük Timsah lakabıyla anılan Başkan P. W. Botha olurdu. Güney Afrika'da 1978-1989 yılları arasında hüküm süren Botha, 1985 yılının ortalarında olağanüstü hal ilan edip, kısaca SADF olarak bilinen Güney Afrika Savunma Kuvvetleri'ne siyah kasaba ve kentlere 35.000 kişilik birlik göndermesini emretmişti. Hükümet giderek daha planlı bir hal aldığına inandığı bu isyanı bastırmak için ilk kez orduyu polisin yardımına koşuyordu. ANC'nin sürgündeki liderlerinin Botha'nın hamlesine verdiği cevapla şüpheler doğrulandı. ANC, ülkeyi "yönetilemez" bir hale getirmek, beyaz insanları kitleler halinde İngiltere'ye, Avustralya'ya, Amerika'ya kaçmaya kışkırtmak için halkını "Halkın Savaşı"na çağırdı. 1985 yılı, dünyanın dört bir yanındaki televizyon izleyicilerinin Güney Afrika'yı barikatların yandığı, taş atan siyah gençlerin silahlı beyaz polislerle çatıştığı, Savunma Kuvvetleri'nin, örümcek kılıklı uzaylı araçlarına benzeyen zırhlı araçlarını kızgın ve korkmuş siyah kitlelerin üzerine sürdüğü bir ülke olarak görmeye alıştığı yıldı. Olağanüstü hal yasaları gereğince güvenlik güçlerine sınırsız arama, yakalama ve tutuklama yetkisi verilmişti; şüpheli gördükleri herkese, kendilerinin hiçbir şekilde ceza görmeyeceklerini bilmenin rahatlığıyla saldırabileceklerdi. Bir sonraki yılın Kasım ayının ilk haftasına kadar geçen on beş ayda siyasal şiddet yüzünden 850 insan ölmüş, binlerce insan da bir suç isnat edilmeden hapse tıkılmıştı.

İşte Mandela barış teklifini bu yılda, bu atmosferde yaptı. Apartheid yönetimini düşürmenin tek yolunun müzakere olduğuna ikna olan Mandela bu zor görevi tek başına üstlendi; üstelik daha sonra öğrene-

ceği üzere, tüm gücünü de bu mücadeleye veremeyecekti. Zira önceki aylarda doktorlar Mandela'nın prostat problemleri olduğunu fark etmiş, kanser ihtimalinden korkarak hemen ameliyat olması gerektiğini söylemişlerdi. Teşhis üç yıl önce, 1982'de Robben Adası'ndan transfer edildiği Pollsmoor Hapishanesi'nde konmuştu. Mandela, Cape Town yakınlarındaki Pollsmoor'da, o geniş hücrede, Walter Sisulu ve şafak öncesi dört duvar arası koşularıyla ifrit ettiği diğer üç eski mahkûmla birlikte kalıyordu. 4 Kasım 1985'te gerçekleştirilen ameliyat başarılı geçti; ama yine de, altmış yedisini deviren Mandela tıbbi gözetim altında tutulmalıydı. Doktorun tavsiyesi, Mandela'nın kendisini toparlayana kadar üç hafta daha hastanede kalması yönündeydi.

Mandela yirmi üç yıldır ilk kez parmaklıkların dışında vakit geçirdiği bu iyileşme dönemi boyunca beyaz Güney Afrika'yla on yıl sürecek flörtüne başladı. Reagan'la Gorbaçov'un da ilk görüşmelerini bu ay içinde yapıyor oluşu ilginç bir tarihi tesadüftü. Amerikan başkanı Sovyet liderine şirin görünmek için yola çıkarken, Mandela da şirinliğini dünyanın en çelişkili titrinin sahibi olan adam, yani Güney Afrika'nın adalet bakanı Kobie Coetsee üzerinde kullanmaya hazırlanıyordu.

Cenevre'de gerçekleşen süper güçler zirvesi bir medya sirkine dönecekti; oysa Mandela'yla Coetsee arasındaki görüşme çok gizliydi. Basının beş yıl kadar daha bundan haberi olmayacaktı. Zaten haber basına sızsaydı bile bu habere inanacak birilerini bulmakta zorlanırlardı herhalde. ANC düşmandı; P. W. Botha'nın deyişiyle "Sovyetler etkisi altında olan, büsbütün saldırganlardı bunlar"; devlet de bu saldırganlara karşı, yine Botha'nın deyişiyle, "büsbütün strateji" başlatmıştı. Dolayısıyla Botha rejiminin "komünist teröristlerle", hele ki bunların hapisteki lideriyle masaya oturması düşünülemezdi bile.

Ama şayet hükümetten biri düşmanla ilk temasta bulunacaksa bu Coetsee olmalıydı; zira bakanlığı sadece adaletle değil, ıslah hizmetleri, yani hapishane sistemiyle de ilgileniyordu. Botha'nın, gizli elçi olarak Coetsee'yi seçmesinin sebebi hem Coetsee'nin körü körüne sadakati –kabinedeki, tedbirli davranacağına güvendiği az sayıda insandan biriydi– hem de görevi itibarıyla bu buluşma için hükümetin diğer üyelerinden daha uygun bir aday olmasıydı. Dahası, Mandela görüşme talep eden mektuplarını uzun zamandır hep Coetsee'ye, ondan önce de onun makamındaki diğer kişilere gönderiyordu. Mandela bu şekilde, ANC'nin, 1912'de kurulmasından bu yana varlığını sürdüren ama şansı bir türlü yaver gitmeyen bir geleneğine uyarak beyaz hükümetleri masaya oturup ülkenin geleceği hakkında birlikte konuşmaya ikna etmeye çalışıyordu. Bu hedef nihayet gerçekleşecek, siyah bir siyaset

adamı ilk kez beyaz iktidarın üst düzey üyelerinden biriyle konuşacaktı. Botha'nın bu görüşmeye izin vermesinin sebebi kısmen merak duygusuydu: ANC 1980'de Özgür Mandela adlı bir kampanya başlatmıştı ve Mandela artık dünyanın en meşhur ama hakkında en az şey bilinen mahkûmuydu. Ne var ki Botha'yı asıl harekete geçiren şey kasabaların patlamaya hazır bir durumda olması ve dış dünyadan gelen baskının artmasıydı. Uzlaşma sularına ayağını sokmanın, gelecekte siyah Güney Afrika'yla bir uyum yakalamanın mümkün olup olmadığını ilk kez şöyle bir test etmenin vakti gelmişti. Coetsee bunu daha sonra şöyle açıklayacaktı: "Kendimizi köşeye kıstırmıştık ve bir çıkış yolu bulmamız lazımdı."

İlginç olan şu ki, görüşmeyi talep eden taraf Mandela olmasına rağmen, kendini rahatsız hisseden taraf Coetsee'ydi. Suçluluk ve korku karışımı bir duyguydu bu: Mandela'yla, onun halkını öldüren hükümetin elçisi olarak konuşacağı için suçluluk duyuyor, Mandela'yla ilgili dosyaları okuduğu ve böylesine amansız bir düşmanla yüz yüze görüşme fikrinden huzursuz olduğu için korkuyordu. Hükümetten ayrıldıktan birkaç yıl sonra Cape Town'da verdiği bir röportajda, "Hayalimde canlanan Mandela" diyordu Coetsee, "fırsatını bulur bulmaz, kaç insanın canına mal olursa olsun, iktidarı ele geçirmeye kararlı bir liderdi." Coetsee'nin Mandela'nın dosyalarına bakarak edindiği bir diğer imge de, bundan on ay önce Coetsee'nin haşin, çatık kaşlı patronu P. W. Botha'yı bütün ulusun önünde aşağılama cüretini gösteren etkileyici, eski ağırsıklet boksörü Mandela'ydı. Botha, Mandela'ya halkın bilgisi dahilinde özgürlük teklif etmiş ama diğer yandan bazı şartlar öne sürmüştü. Öncelikle 1961'de ANC'nin askeri kanadını, Umkhonto we Sizwe'yi (Ulusun Hançeri) kurarak harekete geçirdiği "silahlı mücadeleyi" bırakacağına söz vermek zorundaydı; ayrıca apartheid yasalarınca "tutuklanmak zorunda kalmasına mahal vermeyecek şekilde" davranışlarına dikkat etmeliydi. Mandela, kızı Zindzi'nin Soweto'daki bir gösteride yüksek sesle okuduğu bir bildiriyle cevap vermişti. Botha'yı siyahlara uyguladığı şiddetten vazgeçemeye çağıran Mandela, apartheid devam ederken, her siyah esirken, kendisinin özgür olabileceği fikrini ciddiye bile almıyordu. "Ben ve sen özgür değilken, insanlar özgür değilken, hiçbir şey için söz veremem, vermeyeceğim" diyordu ifadesinde. "Senin özgürlüğünle benim özgürlüğüm birbirinden ayrı değildir."

Coetsee'nin bu görüşmeye dair gayet anlaşılır endişeleri olsa da, sonuçta avantajlı durumda olan oydu. Bir kere Mandela mahkûmdu, Coetsee ise gardiyan. Mandela geçirdiği ameliyattan sonra zayıf, güçsüz düşmüştü ve üzerinde bornoz, pijama, terlik gibi hastane kıyafetleri

vardı; Coetsee'nin üzerinde ise jilet gibi bir takım elbise vardı ve o kadar sağlıklıydı ki adeta ışıldıyordu. Üstelik bu görüşmenin sonuçları, Coetsee değil de, daha çok Mandela açısından önemliydi. Mandela için bu bir daha yakalanamayacak bir fırsat, bir ölüm kalım meselesiydi; Coetsee içinse keşif kabilinden bir görüşme, hatta neredeyse meraktan doğan bir hareketti. Oysa Mandela'nın gözünde, kırk yıl önce politikaya atıldığından beri aradığı, siyah ve beyaz Güney Afrika arasında ülkenin geleceğine dair ciddi bir diyalog fırsatıydı bu. Daha sonra karşısına çıkabilecek hiçbir zorluk daha riskli olamazdı. Başarısız olursa, Coetsee'yle tartışırsa ya da kimyaları uyuşmazsa, her şeyin başlangıcı olması beklenen bu görüşme, her şeyin sonu da olabilirdi.

Lakin, Coetsee Mandela'nın hastane odasına girdiği anda iki tarafın da tüm endişesi uçup gitti. Mandela'nın örnek bir ev sahibi gibi kocaman gülümsemesi Coetsee'yi rahatlattı. Mahkûmla gardiyanın kendilerini hemen hoş bir sohbet içinde bulması ikisini de şaşırttıysa da renk vermediler. Kim olduklarını bilmeden onları izleyen biri ikisinin birbirini yakından tanıyor olduğunu sanırdı muhtemelen; bir prensle kraliyet danışmanı ya da bir avukatla en iyi müşterisi gibiydiler. Bunun sebebi kısmen, boyu bir sekseni aşan Mandela'nın, ufak tefek, şen şakrak bir adam olan ve siyah çerçeveli büyük gözlüğüyle küçük bir kasaba emlakçısına benzeyen Coetsee'nin yanında kule gibi kalmasıydı. Ama bu daha çok vücut diliyle, Mandela'nın tavırlarının yeni tanıştığı insanlar üzerindeki etkisiyle ilgiliydi. Bir kere hep dik dururdu. Bir de tokalaşma unsuru vardı. Asla öne eğilmez, başını da eğmezdi. Bütün hareket kol ve omuzda gerçekleşirdi. Bir de buna ellerin iriliğiyle teninin kayışımsı dokusu eklenince insan hem etkileniyor, hem de çekiniyordu. Mandela'nın sıcak bakışları ve büyük, rahat gülüşü olmasa çekinirdi demek daha doğru olur sanırım.

"Sıradan biri olmadığı hemen anlaşılıyordu" diye anlattı o anı Coetsee heyecanla, "onu görür görmez anladım bunu. Lider olmak için doğmuştu. Üstelik cana yakındı. Hastane personelinin de onu sevdiği belliydi; Mandela'nın mahkûmlardan biri olduğunu bilmelerine rağmen ona saygı duyuyorlardı. Bulunduğu ortama hâkimdi hep."

Mandela hapishane hizmetindeki ortaktanıdıklarından bahsetti; Coetsee, Mandela'nın sağlığı hakkında sorular sordu. Coetsee'nin birkaç gün önce uçakta Mandela'nın karısı Winnie'yle karşılaşması üzerine lafladılar. Coetsee, Mandela'nın Afrikan dilini konuşmaktan hoşnut olmasına ve Afrikan tarihi hakkındaki birikimine çok şaşırdı. Her şey müthiş bir nezaket çerçevesinde ilerliyordu. Ama iki taraf da bu görüşmenin öneminin söyledikleri şeylerde değil, söylemediklerinde yattı-

ğını biliyordu. Düşmanca bir hava esiyor olmaması iki tarafın da alıp verdiği bir sinyaldi; siyah ve beyaz Güney Afrikalılar arasındaki siyasal bağlarda kökten bir değişim olasılığını keşfe çıkma vaktinin geldiğine işaret ediyordu sinyaller. Coetsee için de yeni bir uygulamanın, savaşmayı bırakıp konuşmanın başlangıcıydı bu.

Kameraların yokluğu, insanı sakinleştiren hastane ortamı, pijamalar, sohbetin yersiz sıcaklığı; bunların hepsi Mandela'nın ANC'nin yetmiş üç senedir ulaşmaya çalıştığı, imkânsız gibi görünen bir şeyin üstesinden geldiği gerçeğini kamufle ediyordu. Peki nasıl başarmıştı bunu Mandela? Yaptığı işi iyi yapan herkes gibi –ister bir atlet, ressam ya da kemancı olsun bu– o da doğal yeteneğini geliştirmek için çok sıkı çalışmıştı. Walter Sisulu, 1942 yılında onunla tanıştığı ilk gün Mandela'nın içindeki lideri fark etmişti. Karşısındaki gençten altı yaş büyük olan Sisulu, Johannesburg'da kıdemli bir ANC örgütçüsü, Mandela ise kırsaldan yeni gelmiş yirmi beş yaşında bir gençti. Şehirli bir züppe olan Sisulu, Mandela'yı köylü bir hödük sandı önce; ama sonra, önünde duran bu uzun boylu genç adamı tarttıkça Sisulu'nun içindeki aktivist, kullanabileceği bir şey gördü onda. "Tavırları, sıcaklığı... Liderliği taşıyabilecek çapta insanlar arıyordum o sırada; Mandela hızır gibi yetişti."

Mandela sık sık Sisulu'ya takılır, onunla tanışmasa hayatındaki zorlukların çoğunu yaşamayacağını söylerdi. Ama işin aslı, Xhosa kökenli adı "baş belası" anlamındaki Rolihlahla olan Mandela, zorluklarla flört etmek için elinden geleni ardına koymamış, 1940'ların ve 50'lilerin barışçıl direniş hareketi boyunca önemli yankılar bulacak hareketlerde bulunma yeteneğini konuşturmuştu. Politik bilinci artıracak ve siyah nüfus için gözü karalık örneği olacak kamuya açık gösteriler düzenlenmeliydi. O dönemin "Direniş Kampanyası"nın "Baş Gönüllüsü" Mandela, "geçiş karnesi" adıyla bilinen siyahlara özgü kimlik belgesini yakan ilk kişiydi; geçiş karnesi, apartheid hükümetinin siyah insanların beyaz bölgelere sadece çalışmak için girebilmesini sağlayan aşağılayıcı bir yöntemdi. Mandela kimliğini yakmadan önce medyada maksimum etki yaratacak bir saat ve yer seçmişti. O gün çekilen fotoğraflar, Mandela'nın apartheid rejiminin temel simgelerinden birini yıkarken kameralara gülümsediğini gösterecek ve birkaç gün içinde binlerce sıradan siyah vatandaş aynı şeyi yapacaktı.

1950'lerde ANC Gençlik Kolu Başkanı olan Mandela, kendine çok güvenen biri olarak öne çıkıyordu. Bir seferinde ANC'nin en üst kademe-

deki liderleri arasında yapılan, herkesin smokinle katıldığı bir toplantıya zarif, kahverengi bir takımla gelmiş, konuşmasında Güney Afrika'nın ilk siyah devlet başkanı olacağını söylerek herkesi şoke etmişti.

Muhammed Ali'nin genç ve küstah zamanlarını andıran bir şey vardı onda; formunu korumak için boks yapmasından başka tabii. Mandela da boks yapar ve bu şekilde koruduğu formunu sergilemekten de zevk alırdı. Beline kadar soyunmuş halde, klasik boks duruşlarıyla poz verdiği fotoğrafları vardı. Takım elbiseli fotoğraflarında ise Hollywood yıldızlarına benziyordu. Daha 1950'lerde siyah protestonun en çok bilinen yüzü olmuştu bile; üstelik müthiş giyiniyordu: Takımlarını Güney Afrika'nın en zengin adamıyla, altın ve elmas kralı Harry Oppenheimer'la, aynı terzide diktiriyordu.

ANC 1961'de, büyük ölçüde Mandela'nın isteği üzerine silahlı mücadeleye girişince Umkhonto we Sizwe'nin başkomutanı olan Mandela, takım elbiselerinden sıyrılıp kendine kahramanlarından birini, Che Guevera'yı örnek alarak modada özgürlük akımını takip etmeye başladı. 1962'de tutuklanmasından önce katıldığı son halka açık etkinlik olan Durban'daki partiye yeşil kamuflajlı gerilla kıyafetiyle katılmıştı. O sıralar Güney Afrika'nın en çok aranan adamıydı; ama direnişi layıkıyla sürdürmeye öyle önem veriyor, çıkıntılık yapmaktan öyle zevk alıyordu ki yoldaşlarının tavsiyesine uyup, polisin elindeki "Aranıyor" ilanlarında yer alan fotoğraflarında görülen Che taklidi sakalını kesmeyi reddediyordu.

Kibri, en azından kısmen, mahvına sebep olduysa bile Mandela bunu da değerlendirmeyi bildi. Sabotajla suçlanıp hapse girdiğinde, ilk duruşmada kendi şovunu yapmaya karar verdi. Mahkeme salonuna kasıtlı ve gösterişli bir yavaşlıkla girdi. İçinde büyüdüğü Xhosa kabilesindeki statüsüne uygun şekilde yüksek rütbeli Afrika reislerinin zarif kıyafetlerini giymiş, göğsünde bir hayvan derisi, boynunda ve kollarında boncuklarla çıkmıştı mahkemeye. O sandalyesine yürürken salona sessizlik çökmüş; hâkim bile bir an için ses çıkaracak gücü kendinde bulamamamıştı. Mandela yerine oturdu, sonra hâkimin onayıyla ayağa kalkıp, hiç acele etmeden salonu etraflıca gözden geçirip, şok etkisi yaratan o meşhur konuşmasına başladı. İlk sözleri, "Ben, beyaz adamın mahkemesinde siyah bir adamım" oldu ve peşine düştüğü hedefi tam on ikiden vurup, asla teslim olmayan bir siyah direniş atmosferi yarattı.

Önemli bir keşifti bu. Hapishane de siyasi bir sahne olabilirdi! Anlaşılan oydu ki Mandela parmaklıkların ardında bile büyük bir etki yaratacaktı. Bu keşif önündeki uzun hapis cezasına bakışını değiştirdi ve bundan sonra, 50'li yıllar boyunca beyaz mahkemelerde siyah müvek-

killerini savunan bir avukatken edindiği becerileri geliştirip, hapishaneyi bir idman salonu, dışarıda onu bekleyen oyun için hazırlandığı bir mekân gibi kullandı. Doğuştan gelen teatral yeteneği siyasal hedeflere yönlendiriyor, bütün gözü pekliğiyle hapishanenin dışında onu beklediğine inandığı zafer dolu kader için, gardiyanlar ve diğer mahkûmlar arasında kendine biçtiği rolün provasını yapıyordu.

Yapılması gereken ilk zorlu iş düşmanı tanımaktı ve o bu işe de sabah egzersizlerine olduğu gibi özenle verdi kendini. Elinde iki araç vardı: kitaplar –ki bu kitaplar sayesinde Afrikanerlerin tarihi hakkında bilgi sahibi olmakla kalmamış, Afrikaner dilini de çözmüştü– ve basit birer insan olan, apartheid rejiminin o büyük beyaz iş tayini şemasındaki en düşük basamağı işgal eden Afrikaner gardiyanlar. Hapiste Mandela'yla vakit geçiren Fikile Bam, Mandela'nın, cezasının başından beri Afrikaner mantalitesini anlamaya nasıl büyük bir ciddiyetle koyulduğunu dün gibi hatırlıyordu. "Onun kafasında, ki bunu bize de telkin ediyordu, Afrikanerler Afrikalıydı. Onlar da bu toprağa aitti ve siyasi meselelere her nasıl bir çözüm getirilecekse, bu çözüm Afrikanerleri de içerecekti."

O sıralar standart ANC görüşü Afrikaner iktidarının Avrupa sömürgeciliğinin güncellenmiş versiyonu olduğu yönündeydi. Bu görüşe karşı çıkmak, Afrikanerlerin de kendilerine Afrikalı demeye en az Mandela'nın hücresini paylaştığı siyah Afrikalılar kadar hakkı olduğunu söylemek biraz cesaret gerektiriyordu. Üstelik Afrikanerlerin tarihini öğrenmeye yönelik yeni tutkusunu gizlediği de yoktu. "Mandela'nın tarihi Afrikaner kişiliklere, özellikle de Anglo-Boer Savaşı'nda yer alan Afrikaner liderlere yoğun ilgisi vardı" dedi Bam daha sonra. "Hatta bir sürü Boer komutanın adını biliyordu."

Mandela hapishanede Afrikan dilini öğrenmek için birkaç yıl ders aldı. Dili geliştirmek için eline geçen hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. "İnsanları Afrikan dilinde selamlamaktan, muhafızlarla konuşarak öğrendiklerini sınamaktan hiçbir rahatsızlık duymuyordu. Diğer mahkûmların şüpheleri vardı, çekiniyorlardı. Ama Nelson öyle değildi. O gerçekten de Afrikanerleri tanımak istiyordu. Muhafızlar da Mandela'nın amacına en iyi şekilde hizmet ediyordu."

Ama sadece dil öğrenme amacına hizmet etmiyordu muhafızlar. Mandela bu adamlara, yani düşmanın en görünür, en yakın yüzüne bakıp kendisine bir hedef koymuş, bu adamları ona saygılı davranmaya ikna etmeye karar vermişti. Eğer başarılı olursa, daha geniş çaplı bir dünyada bütün beyazlara aynı şeyi uygulayabilme şansının ne kadar yüksek olacağını anlayacaktı.

Sisulu, Mandela'yı hem dışarıdayken hem de hapisteyken izleyip, sonradan ağırsıklet şampiyonu olan genç bir boksörü keşfeden bir antrenör gibi, bu dâhiyane seçimden ötürü kendini kutladı. Sisulu her zaman ve bizzat kendi tercihiyle, Mandela'nın gölgesinde kalmıştı; bununla birlikte Mandela hayatı boyunca hem özel hem de politik meselelerde onun tavsiyelerine güvendi. Örneğin beyaz gardiyanların kalplerindeki buzun nasıl eritileceğini en iyi Sisulu biliyordu. Bu kalplerin anahtarı, daha sonra açıkladığı üzere, "saygı, alelade saygı"ydı işte. Düşmanlarını ezip geçmek, onları aşağılamak istemiyordu. Onlara aynı şekilde karşılık vermek de istemiyordu. Sadece kendisine asgari, alelade saygıyla davranılmasını istiyordu.

Hapishaneye hükmeden kaba saba ve eğitim düzeyi düşük beyaz adamların istediği de –Mandela'nın hayatını cehenneme çevirmiş olsalar bile– Mandela'nın en başından beri onlara vermeye çalıştığı da buydu. Hücresi, yani on sekiz yıl boyunca kaldığı evi, Güney Afrika'da ortalama bir banyodan daha küçüktü. Yaklaşık 2,5 metreye 2 metre, diğer bir hesapla üç Mandela adımına iki buçuk Mandela adımı büyüklüğündeki hücrede on santimetre karelik, mahkûmların bir seferde saatlerce oturup taş kırdığı düz beton avluya bakan, parmaklıklı bir pencere vardı. Mandela hasırda uyuyor, Cape kışlarının rüzgârlı soğuğuna da lime lime olmuş üç örtüyle dayanmaya çalışıyordu. Adanın daha konforlu kanadında kalan diğer suçlulardan farklı olarak, Mandela da tüm siyasi suçlular gibi, kısa pantolon giymek zorundaydı (uzun pantolonlar sadece Hintli ya da renkli mahkûmlar içindi, siyah Afrikalılar için değil). Yemekler hem tatsız hem de yetersizdi: kıkırdak eklenmiş –ki bu da gardiyanların keyfi yerindeyse olurdu ancak– mısır bulamacı. Mandela çok geçmeden kilo verdi ve cildi vitaminsizlikten sarardı; ama hâlâ ağır iş yapmaya zorlanıyor, ya elinde kazmayla adadaki kireç ocaklarında çalışıyor ya da gübre olarak kullanılmak üzere Japonya'ya ihraç edilen deniz yosunlarından topluyordu. Yıkanmaları için verilen tek şeyse kova kova soğuk Atlantik suyuydu.

Robben Adası'na gelmesinden iki ay sonra, avukatı George Bizos hapishanenin Mandela'da yol açtığı hasarı görme fırsatını yakaladı ilk kez. Müvekkili artık çok daha zayıftı ve kısa pantolon ve çorapsız ayakkabılarla küçük düşürücü bir şekilde giyinmeye zorlanmıştı. İki önde, iki arkada, ikişer tane de her iki yanında olmak üzere sekiz şık üniformalı gardiyan Mandela'nın etrafına çit gibi dizilmişti. Bizos, müvekkilini onların arasında seçer seçmez Mandela'nın duruşunun tipik bir mahkûmunkinden çok daha farklı olduğunu hemen anlamıştı. Gardiyanları eşliğinde hapishane aracından indikten sonra adımlarının hızını

karşı tarafa göre ayarlayan Mandela değil, gardiyanlardı. Bizos öndeki iki gardiyanın arasından geçip, daha önce aklına beyaz bir adamın bir siyahla kucaklaşabileceği fikrini hiç getirmemiş olan gardiyanları epey şaşırtarak müvekkiline sarıldı. Kısa bir sohbetin ardından, tam eski dostunun ailesinin hatırını sorarken Mandela lafını yarıda kesip şöyle dedi: "George, kusuruma bakma, seni bana eşlik eden şeref kıtasıyla tanıştırmayı unuttum." Her bir gardiyanı Bizos'a adıyla tanıttı. Bizos onca yıl sonra bile hatırladığı, gardiyanların şaşkınlığını şöyle dile getirmişti: "Gerçekten de şeref kıtası gibi davranıp, her biri saygıyla elimi sıktı."

Ama durum her zaman böyle değildi. Hapishane komutanlarıyla muhafızlar kaçınılmaz olarak sık sık değiştiğinden bazı idareler gaddar, bazıları nispeten iyicil oluyordu. Daha ilk günden diğer siyasi mahkûmlarca lider kabul edilen Mandela, hangi karakterde olursa olsun bu yönetimlerin hepsini manipule etme sanatını geliştirdi. Mahkûmları bütün gardiyanların özünde hassas, savunmasız insanlar olduğuna ama sistem yüzünden çoğunun kabalaşıp zalimleştiğine ikna etmeye çalışıyordu. Ama bütün bunlar, Mandela gerektiğinde haklarını saldırganca savunmuyor demek değildi. Gardiyanlardan biri ilk ve son kez ona vurmaya kalkıştığında, avukat-boksör Mandela geri adım atmayıp şöyle demişti: "Eğer bana elini sürersen seni ülkedeki en yüksek mahkemeye çıkartırım. Ve seninle işim bittiğinde kilise faresi kadar sefil bir yaratık olursun." Gardiyan üfleyip püflese de elini indirmiş, kuzu kuzu yürüyüp gitmişti.

Ada, Güney Afrika'nın minik bir kopyası haline gelmişti. Siyah mahkûmlar, özgürken hükümete karşı koydukları gibi şimdi de beyaz hapishane idaresine karşı koyuyorlardı. Genel ilke sivil itaatsizlikti ve kendini açlık grevlerinde, iş yavaşlatmalarda ve kurtarabildikleri her bir saygınlık kırıntısını kurtarma alışkanlığında gösteriyordu. Mandela adaya ilk geldiğinde, orada bulunan gardiyanlar mahkûmların kendilerine "baas", yani patron diye hitap etmelerine alışmıştı. Mandela bunu reddetti ve aldığı tehditlere rağmen asla kararından dönmedi.

Önceden cüzamlıların ve akıl hastalarının sığınağı olarak kullanılan bu küçük adanın hapishane koşulları, o sırada yönetimin başında olan komutan subayın kişiliğini hemen ele veriyordu. İyi huylu ve nazik biri olan van Aarde adlı komutan subayın yerine 1970'te Mandela'nın parmaklıklar ardında geçirdiği yıllar boyunca karşılaştığı en korkunç karakter olan Albay Piet Badenhorst geçti. Badenhorts'un yanında getirdiği yeni erler de neredeyse onun kadar fenaydı ve bir yıl sürecek bir terör devri başlattılar. Badenhorst küfretmeden iki laf etmeyi beceremiyordu ve en pis hakaret ve hareketleri için Mandela'yı seçiyordu.

Gardiyanları da efendilerini örnek alıp ocağa giderken mahkûmları itip kakıyor, ha bire hücrelerini arayıp mahkûmların en sevdiği kitaplara, örneğin Mandela'yla Sisulu'nun gözdeleri Yunan klasikleriyle Shakespeare'lere el koyuyorlardı. Badenhorst'un adamları Mayıs 1971'de bir gün sabahın köründe B binasına, yani siyasi kanada epey sarhoş bir halde geldiler. Kendileri hücrelerde arama yaparken mahkûmlara çırılçıplak soyunmalarını emrettiler. Bir saat kadar sonra mahkûmlardan biri yere yığıldı; bir diğeri ise itiraz ettiğinde öyle feci dayak yedi ki hücresi kan içinde kaldı.

Mandela soğukkanlılığını korudu; onun rehberliğinde mahkûmlar dışarıda verdikleri siyasi mücadelede öğrendikleri dersleri tekrar aldılar. Birlikte, mikrokozmik ada dünyalarının ötesinden yardım istediler. Mahkûmları ziyarete gelenlerin ve Uluslararası Kızıl Haç Örgütü'nün aracılığıyla mesajlar gönderdiler. Güney Afrika'nın parlamentodaki en ilerici ve üst düzey politikacılarından biri olan ve adadaki mahkûmları ziyarete geldiğinde oybirliğiyle seçilen sözcüleri Mandela'ya yönlendirilen Helen Suzman da yardıma hazırdı.

1971 yılının sonlarına doğru üç yargıcın hapishaneyi ziyaret etmesiyle karar anı geldi çattı. Üç yargıç, Badenhorst'un huzurunda Mandela'yla görüştü. Mandela albayın acımasız muamelelerini ihbar etmekten çekinmedi. Berbat ve yetersiz yemeklerden, ağır iş cezalarından söz etti; ama en çok, sarhoş muhafızların mahkûmları soyup dövdükleri olayın üzerinde durdu. Badenhorst parmağını Mandela'ya doğru sallayarak şöyle dedi: "Dikkatli ol, Mandela. Eğer görmediğin şeyler hakkında konuşup durursan başını belaya sokarsın; ne demek istediğimi anladın mı?" Mandela, Badenhorst'un hatasını yakalamış oldu böylece. Eski günlerdeki gibi, sanki mahkeme salonundaki bir avukatmış gibi, zafer dolu bir edayla yargıçlara dönerek cevabını verdi: "Beyler, komutan subay diye uğraşmak zorunda kaldığımız adamın nasıl biri olduğunu kendi gözlerinizle görüyorsunuz. Beni burada, sizin huzurunuzda tehdit edebiliyorsa siz yokken neler yaptığını bir düşünün." Yargıçlardan biri diğer ikisine dönüp şöyle dedi: "Mahkûm bu konuda çok haklı."

Böyle böyle, Mandela işkencecisini eğitti. Yargıçların oradan ayrılmasının ardından hapishane şartları iyileşti ve üç aya kalmadan Badenhorst'un başka bir yere gönderileceği haberi geldi. Ama hikâyenin sonu bu değildi. En ilginç kısım daha yeni başlıyordu: Bu ilginç olay Mandela'nın üzerinde, hayatı boyunca, siyahlara zulmeden Afrikanerlere karşı tutumunu şekillendiren bir etki yaratacak ve nihayet onlarla siyasi mücadeleye katılma imkânı elde ettiğinde birçok açıdan belirleyici olacaktı.

Olay şuydu: Badenhorst adadan ayrılmadan birkaç gün önce Hapishaneler Müdürü General Steyn adayı ziyaret etti. Badenhorst'un huzurunda Mandela'yla tanıştı. Görüşme sona erdikten ve Steyn onları duyamayacak kadar uzaklaştıktan sonra Badenhorst, Mandela'nın yanına gelip inanılması güç bir kibarlıkla yakında gideceğini haber verdi. Sonra şöyle dedi: "Sizlere iyi şanslar dilemek istedim." Bu sözler karşısında Mandela'nın başta dili tutuldu; ama sonra teşekkür edip ona yeni görevinde şans dileyecek kadar topladı kendini.

Mandela bu olay üzerinde durup bundan çıkarılacak dersleri gözden geçirdi; kalpsiz ve acımasız bir adam olarak gördüğü Badenhorst'un sonunda kendini daha yumuşak bir ışık altında göstermesini düşündü. Bu düşünceleri aklının bir köşesine yazdı. Öte yandan, onları hemen kullanmanın bir yolunu da buldu. Robben Adası'nda geçirdiği yedi yıl boyunca geliştirdiği stratejileri uygulayarak hapishaneyi daha yaşanır bir yer haline getirmek için Helen Suzman gibi insanlardan ve hukuk sisteminden alabileceği bütün yardımdan faydalandı. Yetmişlerin sonuna gelindiğinde yemekler, giysiler ve yataklar 1964'tekinden çok daha iyiydi; deniz yosunu toplamaya ve kireç ocağındaki zorunlu ağır işlere son verildiği gibi, daha önceleri hayal bile edilemeyen lüksler getirilmişti. Mahkûmlar film izleyebiliyor, bütün hapishaneye ulaşan bir ses sistemiyle radyo programlarını dinleyebiliyor ve en güzeli, spor yapabiliyorlardı. Tenis çok rağbet görüyordu. Siyah Güney Afrika'nın en sevdiği boş zaman aktivitesi olan futbol da öyle. Yetkililerin ısrarıyla listeye ragbi de eklendi. Tepeden inme kurala göre bir hafta futbol, ertesi hafta ragbi oynanacaktı ve oynanan oyun her hafta değişecekti. Genç mahkûmlar ragbi oynuyor, radyodan önemli maçları dinliyorlardı. Springboks oynadığında hepsi, hem de büyük bir gürültü patırtıyla rakip takımı tutsa da, yetkililer mucizevi bir değişim bekliyormuşçasına üsteliyordu.

Bu mucizevi değişim çok daha sonra gerçekleşecekti. Önce Kobie Coetsee'nin Kasım 1985'teki değişimi geldi.

Mandela 24 Kasım'da hastaneden taburcu edildiğinde, Botha'yla Coetsee Mandela'nın son üç yıldır dört yoldaşıyla paylaştığı hücreye dönmemesi gerektiği konusunda hemfikirdi. Mandela yine Pollsmoor'da ama bu kez hapishanenin boş bir kısmında kendi başına bir hücrede kalacaktı. Bu bir ceza değil, özgürlüğe giden ilk adımdı. Amaç, Mandela'yla hükümet arasındaki ileriki temasları olabildiğince, diğer mahkûmlardan bile, gizli tutmaktı. Mandela düşüncelerini topar-

lamak ve stratejisini hazırlamak için ihtiyaç duyduğu bu sakin mekâna kavuştuğu için müteşekkirdi. Üstelik Coetsee, hücresinde kendi başına kalan Mandela'nın rahatıyla yakından ilgileniyor, Mandela'ya Güney Afrika'da şimdiye kadar hiçbir "baas"ın hiçbir siyaha göstermediği şekilde ilgi gösterip, üzerine düşüyordu. Yediği yemekler daha iyiydi; gazeteleri ve radyosu vardı ve hapishaneye girdiğinde Güney Afrika'da pek bilinmeyen bir icat olan televizyonu izleyebiliyordu.

Ayrıca Mandela'yla birlikte Robben Adası'ndan transfer edilen ve ona çok düşkün olan Christo Brand adlı gardiyanla da ahbaplık ediyordu. Çiftlikte büyüyen Brand elektrikle on yaşında tanışmış, on beşinde okulu bırakmıştı. Mandela'nın yarı yaşındaki bu mülayim adam, mahkûmunu babası gibi sevmeye başlamıştı. Mandela da ona bir baba gibi davranıyordu; hatta yaptığı diğer şeylerin yanı sıra, bir seferinde Brand'ın eşine mektup yazıp eşinin kendini geliştirmek için yeterince çabalamadığından şikâyet etmiş, Brand'ın akıllı bir çocuk olduğunu ve ancak onu okumaya ikna edebilirlerse hayatta başarılı olabileceğini belirtmişti. Brand'ın 1985'te doğan oğlu Riaan da Mandela'nın bir anlamda torunu sayılırdı. Brand, sekiz aylıkken onu Mandela'nın yanına getirdi. Bebeği kucağına aldığında Mandela'nın gözleri doldu; yirmi üç senedir kendi altı çocuğuna da dokunamamıştı. Riaan Brand büyürken Mandela onun okul hayatıyla ilgili sorular sormayı, her doğum gününde mektup yazmayı ihmal etmedi.

Pollsmoor'daki kıdemli subaylar mesafeli duruyorlardı; Brand'tan çok daha çetin cevizdiler. Mandela onları kazanabilmek için tetikte bekliyordu. Pollsmoor'un maksimum güvenlikli C kanadından sorumlu subay, Binbaşı van Sittert adında, Brand'ın aktardığı üzere, sıradan suçlularla uğraşırken siyasi mahkûmlarla olduğundan daha rahat ettiğini söyleyen bir adamdı. "Siyasi mahkûmların can sıkıcı olduğunu düşünüyordu: Ne de olsa siyasi mahkûmlar diğerlerinden daha çok şikâyet edip daha çok talepte bulunuyordu. Ayrıca Binbaşı'nın İngilizce'si de pek iyi değildi; bu yüzden de onların yanında kendini rahat hissetmiyordu." Bunlara ilaveten, Mandela'yı bütün dünya tanıyordu; kendi çapında bir şöhretti artık. Bu Binbaşı van Sittert'i daha da rahatsız ediyor, Mandela'nın yanında kendini diken üstünde hissediyordu.

Mandela durmadan düşünüyordu. Diğer bütün komutan subayları yumuşatmıştı ama bu huysuz, güvensiz van Sittert, Mandela'nın ikna kabiliyetini ciddi şekilde sınıyordu. Mandela, van Sittert'in zayıf noktasını bulma umuduyla Brand'la konuştu ve onun sayesinde buldu. Sittert ragbi delisiydi. Bu yüzden normalde ragbiye hiçbir düşkünlüğü olmayan Mandela şevkle Binbaşı'nın bir sonraki aylık ziyareti için bu spor

hakkında bilgi edinmeye koyuldu. Hayatında ilk kez gazetelerin ragbi sayfalarını okuyor, televizyonda spor programlarını izliyor, son haberleri iyice belliyordu ki Binbaşı'yla bu tutkusu hakkında akla yatkın bir şekilde muhabbet edebilsin.

Mandela'nın derdi, politik bir tatmin ya da daha fazla beyaz tavlamak değildi. Bir ihtiyacı vardı; kendi durumunu son derece etkileyecek ve sadece Binbaşı'nın yerine getirebileceği bir ricası. Bu ihtiyacı karşılamak için bir ay daha beklemek istemiyordu; dolayısıyla fırsat çıktığı anda bunu kaçırmamalıydı. Mandela, Binbaşı van Sittert'le ilk kez hücresinin dışında, koridorda karşılaştı. Kobie Coetsee'yle tanıştığı gün olduğu gibi kılık kıyafet açısından yine dezavantajlıydı. Van Sittert ordu subayları gibi giyinip kuşanmıştı; Mandela'nın üzerindeyse hapishane kıyafetleri vardı. Buna rağmen Mandela yine duruma hâkimdi. Binbaşı'yı evine gelmiş bir misafir gibi karşıladı. Sonra van Sittert'in İngilizce konuşmaktan ne kadar mutsuz olduğunu görünce Afrikan diline döndü.

"Mandela her zamanki gibi çok kibardı" diye anlattı hatırladıklarını Brand. "Binbaşı'yı kocaman bir gülümsemeyle selamlayıp hemen ragbiden bahsetmeye başladı. Doğrusu ben de epey şaşırmıştım. Orada durmuş şu ve şu oyuncunun çok iyi gittiğini, bir ötekinin daha iyisini yapabileceğini, son maçta hayal kırıklığına uğradığını, belki bilmem hangi oyuncuya bir şans verilmesinin zamanı geldiğini çünkü onun çok parlak bir gelecek vaat ettiğini falan anlatıyordu." Binbaşı şaşkınlığını üzerinden atar atmaz canlandı, Mandela'nın söylediği her şeye katıldı. "Binbaşı'nın yüzünden bütün şüphelerinin eriyip gittiği okunuyordu" diye anlattı Brand.

Tuzağı kuran Mandela Binbaşı'yı içeri çekti. İhtiyatı elden bırakmadan Binbaşı'yı hücresine yöneltti, bir yandan da gayet doğal bir tavırla küçük bir problemi olduğundan bahsetti. Elbette Binbaşı, Mandela gibi bir ragbi tutkununun buna katlanmasını istemezdi. Problem şuydu: Mandela'ya öğle yemeğinde akşam yemeğinde olduğundan daha çok yemek getiriliyordu, dolayısıyla öğle yemeğinin bir kısmını akşama saklama alışkanlığı edinmişti. Ne var ki o zamana dek yemek soğuyordu. Ama bunun bir çözümü var, dedi Mandela. Isıtma ocağı diye bir aletten bahsedildiğini duymuştu. Tam da sorununu çözecek bir şeye benziyordu bu. "Binbaşı" dedi, "bir ısıtıcı edinmeme yardımcı olmanız mümkün müdür?"

Van Sittert, Brand'ı şaşırtan bir çabuklukla, hiç mücadele etmeden teslim oldu. "Brand" dedi, "git ve Mandela'ya bir ısıtıcı getir!"

Mandela, Kobie Coetsee'yle bu kez onun evinde gizlice görüştüğünde ise çok daha fazlasını elde etti. Bakan, Mandela'ya hak ettiğini

açıkça gördüğü saygınlığı sağlamaya hevesli bir tutum içinde, hapishane yetkililerinin ona ceket giydirmesini –ki yirmi üç yıldır ilk kez olacaktı bu– ve ziyaretini hapishane aracıyla değil, şık bir binek arabasıyla yapmasını ayarladı. Bu ikinci görüşmede tartışmaların içeriği daha açık bir şekilde siyasiydi. Coetsee görüşmeden sonra, durumdan son derece memnun bir halde, Botha'ya hapishanenin Mandela'yı gerçekten de yumuşatmış göründüğünü, artık ortalığı karıştırıp duran bir terörist olmadığını ve beyazlarla bir uzlaşma arayışına girmeye istekli bir tavır içinde olduğunu rapor etti.

Bunun üzerine Mandela daha çok ayrıcalıkla ödüllendirildi. Brand'la van Sittert, Mandela'nın Cape Town civarında arabayla gezdirilmesi emrini aldıklarında hayrete düştüler. Botha'nın gizli görüşmelerden haberdar olan sırdaşlarından oluşan küçük heyet (Coetsee, istihbarat teşkilatının başı Niël Barnard ve bir iki kişi daha) bu görüşmelerden Botha'nın bakanlar kurulundaki herkese bahsedilmesi halinde içlerinden birinin durumu basına sızdırmasından korkuyordu. Bununla birlikte, Mandela'nın hapishanenin dışındaki hayata alışmaya başlamasına öyle çok önem veriyorlardı ki hapishane bekçilerine, Mandela'nın kendi başına kısa gezintilere çıkmasına ve kim olduğundan şüphelenmeyen yöre sakinlerinin arasına karışmasına izin verme yetkisi tanıdılar. Christo Brand bir seferinde Mandela'yı evine, karısı ve çocuklarıyla tanıştırmaya götürdü. Bir diğer seferinde iki hapishane memuru onu Atlantik Okyanusu kıyısında bulunan, Cape Town'ın yüz yirmi kilometre kuzeyindeki Paternoster adlı bir kasabaya kadar götürdü. Mandela kasabanın el değmemiş beyaz kumsalı boyunca dolaşırken birdenbire bir otobüs dolusu Alman turist belirdi. Hapishane memurları turistlerin Mandela'yı tanıyacağı korkusuyla panikledi. ma endişelenmelerine gerek yoktu. Manzaranın vahşi güzelliğiyle kendinden geçen turistler çat çat fotoğraf çekerken oradaki kır saçlı siyah adama dikkat etmemişti. Mandela koşup aralarına karışabilir, siyasi iltica umuduyla otobüse atlayabilirdi; ama dünyada onun serbest bırakılması için çıkarılan ve giderek artan onca yaygaraya rağmen o, hapishaneden çıkmak istemiyordu henüz. İçeride kalarak, konuşarak daha çok işe yaradığını görmüştü.

3
Ayrı Tesisler Yasası

Justice Bekebeke, Kasım 1985'te, ülkedeki milyonlarca kızgın siyah gençten biriydi. Uzun boyu ve kürdan gibi incecik bedeniyle Afrika'nın ahşap figürlerine benzeyen Bekebeke, nazik bir insandı ve yaşadığı yirmi dört yılı aşan, zor kazanılmış bir bilgeliğin sezildiği, insanı yatıştıran bariton bir sesi vardı.

Bekebeke Mandela'nın kaldığı Cape Town Hapishanesi'nin sekiz yüz kilometre kuzeyinde, Johannesburg'un sekiz yüz kilometre batısında, Kalahari Çölü'nün sınırında, dünyanın bir ucundaki ağaçsız bir kasabada, Paballelo'da yaşıyordu. Eskiden, Güney Afrika'daki bütün siyah kasabalar yakındaki beyaz bir kentle eşleştirilirdi. Böylece siyahi kasabalarındaki insan nüfusu kentlerden daha fazla olsa da haritalarda

sadece beyaz kentler görünürdü. Kasabalar, kentlerin kara gölgeleriydi. Paballelo, Upington'un kara gölgesiydi.

Apartheid kentlerinin gerçekleri hiç yumuşatmayan bir karikatürüydü Upington. Johannesburg gibi büyük bir şehre gelen dikkatsiz bir ziyaretçi ırkçı sistemin daha kaba köşelerini gözden kaçırabilirdi ama Upington'da bu köşeler sivri ve barizdi. Üzerinde "Slegs Blankes" (Sadece Beyazlar) yazan tabelalar umumi tuvaletlerde, barlarda, çeşmelerde, sinemalarda, halka açık havuzlarda, parklarda, otobüs duraklarında, tren, istasyonlarında, kısaca her yerdeydi. 1953 tarihli Ayrı Tesisler Yasası'nın gerektirdiği bu saçmalık kimi zaman kara komedi örnekleri de yaratıyordu. "Madamının" beyaz bebeğini taşıyan siyah bir kadın, trenin "sadece beyazlar" kısmında mı yoksa "beyaz olmayanlar" kısmında mı yolculuk edecekti? Japon bir turist "sadece beyazlar" tuvaletine girse yasayı çiğnemiş olur muydu? Ya da bir otobüs biletçisi, esmer tenli bir yolcuya "sadece beyazlar" otobüsünden inmesini emrettiğinde, yolcu kendisinin güneş yanığı tenli beyaz bir yolcu olduğunu ileri sürerek inmeyi reddetse ne yapacaktı?

Cape Town ve Johannesburg'daki daha liberal fikirli beyazlar arasında bu ince noktalarla yapılan ihlallere göz yumulsa da Upington gibi Afrikanerliğin can damarı olan yerlerde Kalvinist bir şevkle uygulanıyordu yasaklar. Paballelo, Upington'dan daha fakir, daha kirli, daha sıkışıktı ama Upington kadar boğucu değildi. Burada apartheid'ın daha önemsiz sınırlamalarından kaçınabiliyordunuz. Nerede isterseniz orada yemek yiyebilir, alışveriş yapabilir, oturabilirdiniz. Paballelo'dan Upington'a gitmek için Namibia'ya, yani batıya doğru, belediye mezbahasına kadar bir buçuk kilometre yol gidilirdi. Oradan sola döner ve üzerinde "Paballelo'ya Hoş Geldiniz" yazan paslı bir levha görürdünüz. Upington'la Paballelo arasındaki fark insanı sersemletirdi. Güney Afrika'da beyazların dünyasından siyahların dünyasına geçince hep olurdu bu; insan bir yüzyıl öncesine gitmiş gibi hissederdi kendini. Biri bodur çalılarla kaplı geniş bir düzlüğün üstündeki kibrit kutusu kadar evlerden oluşan kupkuru, tıkış tıkış bir labirent; diğeriyse salkımsöğütlerden, golf yeşili çimlerden, sevgiyle bakılan gül bahçelerinden ve sahiplerinin yakındaki Orange Nehri'nin kaynaklarını sömürmekten hiç çekinmediği büyük evlerden oluşan, insan yapımı bir vahaydı. Daha az yapay olsaydı, yeşil alanlar bu mahvedici sıcağın ve etrafı saran çölün boz bulanıklığının ortasında bu kadar sahte durmasaydı ve burada yaşayan beyaz insanlar siyah insanlar için dildeki en incitici, en utanç verici kelimeyi, "pis zenci"nin Güney Afrika versiyonu olan "*kaffir*"i kullanmasaydı, neredeyse zarif bir yer bile olabilirdi.

Justice Bekebeke'nin, büyürken onun kişiliğini belirleyen, hiç unutmadığı üç çocukluk anısı vardı. İlki çocukluğunun ilk yıllarına, ailesiyle birlikte Cape Town'a gittikleri geziye dayanıyordu. Bekebeke, Atlas Okyanusu'na bakarken, kıyıdan pek uzakta olmayan küçük bir kara parçası görmüştü. Zar zor okuyup yazabilen ama siyasi bakımdan nerede durduğunu bilen bir adam olan babası oranın "liderlerinin" kaldığı yer olduğunu söylemişti. Robben Adası'ydı burası. Justice babasından bozukluk istedi; parayı kıyıdaki teleskopa atıp liderlerini azıcık da olsa görmeyi umuyordu. Ada kilometrelerce uzakta olduğu için pek bir şey göremedi; ama hücrelerin bulunduğu binaları ana hatlarıyla seçti ve bu da kafasında adaya gerçekten gitmiş olduğu fantezisini kurmasına yetti. Eve döndüğünde bu fanteziyi gerçekmiş gibi anlattı. Okul arkadaşları bundan öyle etkilendi ki Bekebeke daha ne olduğunu anlayamadan Paballelo'da bir lider, arkadaşlarının emrine amade olduğu biri haline geldi.

Justice bu anının ve babasının etkisiyle erken yaşlarda daha radikal olan Pan Afrika Kongresi'yle (PAC) değil, bu örgütün rakibi olan, Mandela'nın Afrika Ulusal Kongresi'yle bağ kurdu. PAC intikam isteğiyle dolu, açıkça ırkçı bir partiydi; "Her yerleşimciye bir kurşun", "beyazları denize dökün" gibi sloganları vardı ve 1960'ların siyah politikasındaki baskın güç haline gelmişti. PAC, Güney Afrika'nın Hamas'ıydı.

Yaser Arafat'ın Hamas'ı, kendi liderliği altına girmeye ve Filistin halkının kendi El Fetih partisi altında birleşmesine ikna ettiğini düşünün; Mandela'nın yaptığı işte buydu, hem de çok daha büyük ve çok sayıda kabileden oluşan bir seçim bölgesinde. Siyah Güney Afrika'da Zulular, Xhosalar, Sotholar ve her biri evde farklı dil konuşan, çoğunun birbiriyle tarihsel düşmanlığı olan altı diğer kabile grubu vardı. Herkes Mandela'nın Xhosa'nın kraliyet ailesinden geldiğini bildiği halde, o, nihayetinde siyah Güney Afrikalıların yüzde doksanından fazlasını kazanacaktı.

Bekebeke'nin kişiliğinde önemli rol oynayan ikinci anı, on yaşından kalmaydı. Beyaz bir polisle tartışan siyah bir adamdan bahsedildiğini duymuştu. Polisle adam arasındaki tartışma gittikçe büyümüş, en sonunda polis silahını çıkarıp siyah adamı vurmuş, siyah adam yere yıkılırken polise bıçak saplayıp onu öldürmüştü. Justice söz konusu siyah adamı tanımıyordu; ama hikâye onda alegori etkisi yarattı. "O adama hayrandım" dedi yıllar sonra hikâyeyi anlatırken; gençliğine dönmüştü, gözleri ışıl ışıl parlıyordu. "O siyah adam benim kahramanımdı; beyaz bir polise karşı koyduğu için tapıyordum ona."

Bu anı Mandela'nın siyah halkı apartheid rejimine müzakereler yoluyla son vermeye ikna ederken karşılaştığı zorluklara dair ne kadar

fikir veriyorsa, Justice'ın üçüncü önemli anısı da siyahları Sprinboks'u tutmaya ikna etmenin zorluğunu o kadar ortaya koyuyordu. 1970 yılında Upington'da yapılan bir ragbi maçıyla ilgili bu anı da Justice'ın onuncu yaşından kalma.

Siyah çocukların çoğu gibi Justice de ragbiyle pek ilgilenmiyordu. Zalim ve yabancı insanların zalim ve yabancı eğlencesiydi bu. Ama bu kez bir yandan merak, bir yandan da beyaz komşuların mağlubiyetinden zevk alma hevesi onu kentin ragbi stadına sürüklemişti. Yeni Zelanda'nın ragbi takımı Güney Afrika turundaydı ve büyük eyalet takımı North West Cape'e karşı oynamak üzere Upington'a gelmişti. Stadyum küçüktü, kapasitesi dokuz bin kişi kadardı ve siyahlar için sadece iki yüz kişilik yer ayrılmıştı, o da güneşin en çok hırpaladığı tarafta. Ama Justice vazgeçmedi; Afrikaner Upington'un gururu North West Cape'in hezimete uğrayacağına güvenerek stadyuma girdi.

Çoğu Hollanda kökenli olan ve modern Hollanda halkının da anlayabileceği bir dil konuşan Afrikanerler Güney Afrika'daki beş milyon beyazın yüzde 65'ini oluşturuyordu. Kalan yüzde 35 evde İngilizce konuşuyordu; aralarında Portekizliler, Yunanlar ve Litvanyalı Yahudiler de olmakla birlikte çoğu İngiliz kökenliydi ve bunlar iş dünyasına, özellikle de Güney Afrika'da altın, elmas ve platin madeni demek olan büyük işlerin dünyasına egemendiler. Ama siyaseten Afrikanerler daha güçlüydü. Devleti onlar yönetiyordu; bütün kabine bakanları, bütün ordu generalleri, bütün polis generalleri, bütün istihbarat subayları Afrikaner'di. Toprağın sahibi de onlardı ve onlar işliyordu. Afrikanerlerle toprak arasındaki çağrışım öyle güçlüydü ki Afrikan dilinde "çiftçi" anlamına gelen "Boer" kelimesi pratikte Afrikaner kelimesiyle eşanlamlı sayılırdı. Gerçi 50 bin beyaz çiftçinin, kırsalda yaşayan 14 milyon siyahtan on iki kat fazla ekilebilir arazi ve otlağa sahip olduğu düşünüldüğünde bu pek de şaşırtıcı değildi.

Yiyeceklerin ve silahların başını bekleyen grup olarak Afrikanerler beyaz Güney Afrika'nın geri kalanının da koruyucusuydu aynı zamanda. Ya da, P. W. Botha'nın bir zamanlar dediği gibiydi: "Güney Afrika'daki bütün azınlık grupların güvenliği ve mutluluğu Afrikanerlere bağlıdır. Bunların İngiliz, Alman, Portekizli olması, İtalyanca, hatta İbranice konuşması bir şey değiştirmez."

Botha patavatsızdı ama haklıydı. Afrikanerler ırkçı rejimin efendileri ve koruyucularıydı. Genç Justice'ın o gün Yeni Zelandalılardan yana çılgınca tezahürat yapmasının sebebi buydu; üstelik bütünüyle beyazlardan oluşan Yeni Zelanda takımına simsiyah formaları yüzünden All Blacks denmesi de onu hem şaşırtmış, hem keyiflendirmişti. Tezahürat

yapılacak çok şey oldu. Sid Going adlı kel ve tıknaz oyuncunun kaptanlığındaki misafir takım North West Cape'i 26-3'lük bir skorla ezdi. Çocukluk anılarını hatırlayan Justice, Yeni Zelandalıların Upington'lu Boerleri, her gün kendisini, ailesini, arkadaşlarını aşağılayıp duran bu aşırı besili insan irilerini, siyahları onlara "baas" diye hitap etmeye zorlayan bu zalimleri "ezmesini", ellerini neşeyle ovuşturarak izledi. O günden sonra Justice bir ragbi tutkunu haline geldi; ama milyonlarca siyah Güney Afrikalınınki gibi sınırlı ve kinci bir tutkuydu bu. Maçlardan sadece, yabancı takımlar Boerleri yenebilecek kadar iyiyse zevk alıyorlardı.

Justice siyaseten uyanık bir gençti artık; ragbinin Afrikanerler için ne kadar önemli olduğunu, kilisenin dışındayken maneviyata en fazla yaklaştıkları noktanın bu spor dalı olduğunu da anlamıştı. Hollanda Reform Kilisesi olarak da bilinen Eski Ahit Hıristiyanlığı vardı Afrikanerler için din namına, bir de seküler dinleri ragbi. Brezilyalılar için futbol ya da Wisconsinliler için Amerikan futbolu (ragbinin birinci dereceden, vatkalı kuzeni) neyse Afrikanerler için ragbi oydu. Bir Afrikaner ne kadar sağcıysa, Tanrı inancı da o kadar radikaldi ve ragbiye de o kadar bağlı olurdu. Tanrı'dan korkuyor ama ragbiyi seviyorlardı, hele de Springboks formasıyla oynanıyorsa.

Birbirini izleyen Güney Afrika milli takımları yirminci yüzyıl boyunca dünyanın en sert ragbi oyuncuları olarak nam salmışlardı. Çoğu Afrikaner'di ama arada bir son derece irikıyım, sert ya da çok hızlı bir has İngiliz'in (Afrikanerler İngilizler kibar davrandıkları zaman onlara böyle derdi) milli tarafa sızdığı da oluyordu. Ve oyuncuların neredeyse hepsi Afrikaner olduğundan, çoğu, ragbiyi düştüklerinde kan akıtan sert ve kuru sahalarda yalınayak oynayarak öğrenmiş iri kemikli, elleri nasırlı, çiftçi kökenli adamlardı.

Springboks, apartheid rejiminin ezici gaddarlığını anlatan bir metafor olarak çok başarılıydı. Bu yüzden o tuhaf yeşil formaları siyah nüfusta toplum polisi, ulusal bayrak, sözleri Tanrı'yı öven ve beyazların Güney Afrika Burnu'nu fethini kutlayan ulusal marş "Die Stem" (Çağrı) kadar nefret uyandırıyordu.

1985 yılının hayati önem taşıyan Kasım ayında, Justice işte böyle onur kırıcı durumlarla uğraşıyordu. Mandela hiç akla gelmeyecek bir şekilde Kobie Coetsee'yle gizli görüşmeler yaparken Justice uzlaşma fikrinden hayatı boyunca olmadığı kadar uzaktı. Sırf siyah doğduğu için yeteneklerini hiçbir zaman sonuna kadar kullanamayacağını bilen bir adamın karanlık öfkesiyle yanıp tutuşuyordu. Her zaman çok parlak bir öğrenci olmuştu; daha on beş yaşındayken akranlarının ve ailesinin

çok ilerisindeydi (annesi okumayı öğrenememişti). Ama Paballelo'yu yöneten Upington yetkilileri siyah çocuklara on beş yaşından sonra eğitim vermiyordu. Irkçı rejimin başmimarı, 1953'te Yerlilerle İlgili İşler Departmanı'nın başındaki kişi olarak kendi deyişiyle "siyahların doğasına ve gereksinimlerine" göre tasarlanmış müfredatı çıkaran Hendrick Verwoerd'in lafzına ve ruhuna sadıktılar. Daha sonra başbakan olacak Verwoerd, Bantu Eğitim Yasası'nın amacının siyahların kendi seviyelerinin üstündeki pozisyonlara özenmesine yol açacak bir eğitim almasını engellemek olduğunu söylüyordu. Daha derindeki amaçsa apartheid sisteminin beyazların işlerini korumak üzere düzenlenen gizli dev şemasını desteklemekti. Sisteme kısa devre yaptırmak için elinden geleni yapmaya kararlı olan babası, Justice'ı ülkenin diğer bir ucundak Eastern Cape'e, Mandela'nın da okuduğu Healdtown adlı Metodist okula gönderdi.

Justice bunu izleyen on yılını Upington'la Eastern Cape arasındaki yaklaşık bin kilometrede mekik dokuyarak, doktor olma hayalini gerçekleştirmesine yardım edecek bir eğitim arayışıyla geçirdi. Bu yolda sık sık engellerle karşılaşsa da amacına yaklaşmaya başlamış, sonunda tıp okuluna kabul edilmesi için gerekli sınavları geçmişti ki 1985 yılının sonlarında olan oldu. Bir kıza âşık olup onu hamile bıraktı. Yirmi beş yaşındaydı artık ama içinde bulunduğu Hıristiyan eğitim kurumuna göre bu tip davranışlar kabul edilemezdi. Justice okuldan atıldı ve Kasım'ın ilk haftası hayal kırıklığıyla ve öfkeden deliye dönmüş bir halde Paballelo'daki evine döndü.

Justice'ın dönüşü, kasabada yaşanan ve apartheid yetkililerinin "siyah huzursuzluk" dediği dönemin başlarına denk geldi. Aslında bütün ülke çalkalanıyordu ama Paballelo gibi politik direnişin yeraltında yürütüldüğü, görünürde çok sakin olan bir yer için bu yepyeni bir şeydi. Justice'ın dönüşünü takip eden ilk hafta sonu, 10 Kasım Pazar günü kasaba patladı. Bu tip imgelerin sansürlendiği Güney Afrika haricinde dünyadaki bütün televizyon izleyicilerinin artık aşina olduğu o zalim koreografiyi "huzursuzluk" takip etti. Bir grup siyah, yaşanan son toplumsal adaletsizlik örneklerini kınamak üzere Paballelo'da açık bir alanda toplandı. Yerel polis ne zamandır, şimdiye dek evcil olan kendi siyahlarının da ("bizim siyahlarımız" diyorlardı, kafalarında uçuşan asi düşüncelerden habersiz bir şekilde) Johannesburg'daki ve Cape Town'daki haddini aşan akrabalarının açtığı o şiddet dolu yolu takip etmesinden korkuyordu. İşte o korkunç gün gelip çatmıştı anlaşılan; polisler karışıklığa alışık olan metropolitan meslektaşlarının hep yaptığı şeyleri yapıp protesto eden küçük kalabalığın üzerine gaz bombaları

attı. Justice o gün orada yoktu ama siyah, öfkeli delikanlı sayısı hiç de azımsanacak gibi değildi. Bu gençler gaz bombalarına polise taş atarak cevap verdiler. Polisler de kalabalığa saldırıp, köpekleri üzerlerine salarak taş atanların peşine düştüler ve yakaladıkları eylemcileri coplarla dövdüler.

Polis bunu izleyen kargaşayla başa çıkmak için hazırlıklı değildi. İsyancılar, rejimin biraz olsun demokratik saygınlık görüntüsü kazanmak üzere ücret ödediği kasabalı siyah komisyon üyelerinin ve benzeri –ırkçıların kendi işbirlikçileri saydıkları– kişilerin evlerini, arabalarını yaktılar. Polis ateş açıp hamile bir kadını öldürdü. Sonradan, kadının onlara taş attığını söyleyerek kendilerini savunsalar da, Paballelo'luların söylediğine göre kadın evinden ekmek almak için çıkmıştı sadece.

Devrim nihayetinde Upington'a da uğramıştı. Sonraki iki gün, yani pazartesi ve salı günleri boyunca Paballelo sakinleri polisle çatıştı; Justice bu kez en ön saflardaydı.

Salı günü öğleden sonra Paballelo'ya en yakın şehir olan 300 kilometre uzaklıktaki Kimberley'den polis takviyesi geldi. Başlarındaki polis şefi van Dyk barış görüşmesi yapmayı önerdi. O akşam Justice'la diğer yerel liderler kasabada van Dyk'la görüştü. Bir sonuca varılamadı ama ertesi sabah tekrar buluşmak üzere sözleştiler; bu kez görüşme kasabanın tozlu futbol sahasında, bölge halkının huzurunda yapılacaktı. Maksat, van Dyke'ın kabul ettiği üzere, Paballelo sakinlerinin bütün bu sorunlara yol açan sıkıntılarını ortaya dökebilmesiydi. Eğer Polis Şefi halkı bir nebze tatmin edebilir, söz konusu meselelerin siyasal bir düzeyde ele alınacağını hissettirmeyi başarabilirse sinirler gevşeyebilir, pusuda bekleyen şiddetli karşılaşma önlenebilirdi. Van Dyk'ın makul tavrı Justice ve yoldaşı liderleri cesaretlendirdi. Van Dyk, Upington'luların alışageldiği kaba saba, hoyrat polis tipinden farklıydı.

Ertesi sabah, yani 13 Kasım sabahı futbol sahasına binlerce insan geldi. Koreografi yine benzer bir şablondaydı ve ülke çapındaki bu tip diğer binlerce protesto mitinginde görülen olaylar dizisi tekrarlandı. Gri mavi üniformaları içindeki toplum polisi birlikleriyle Casspir denen, koca tekerlekli, sarı ve hantal zırhlı araç sıralarının gözetimindeki düzenli, siyah kalabalık futbol sahasının ortasında toplandı. Miting her zamanki gibi siyah özgürlük hareketinin resmi marşı "Nkosi Sikelele iAfrica"yla başladı. Mandela'nın anadili olan Xhosa dilindeki marşın sözleri şöyleydi:

Tanrı Afrika'yı korusun
Şanı göklere yükselsin
Tanrım duy ricalarımızı
Kutsa bizi
Biz çocuklarını
Gel Ruh
Gel Kutsal Ruh
Tanrım
Koru ulusumuzu
Araya gir ve bitir bütün kavgaları
Koru bizi
Koru ulusumuzu
Ve bu hep böyle olsun
Sonsuza kadar, daima

Marş içten, yaslı ve muhalifti; bir okyanus dalgası gibi yinelenme gücü vardı. Siyah Güney Afrikalılar ve onların davasına sempati duyanlar için cesarete çağrıydı bu. Apartheid otoriteleri, özellikle de şu an kulaklarının dibinde marş söylenip duran genç ve beyaz polisler içinse yükselip yükselip onları yutabilecek engin, siyah bir denizin tehditkâr sözleri gibiydi.

Nkosi Sikelele'den sonra Hıristiyan dualarından birine başlandı. Binlerce insan başları öne eğik bir halde Tanrı'sına dua ederken, henüz kimse siyasi konuları açmamışken, yerel polislerden biri olan Yüzbaşı Botha komutayı Yüzbaşı van Dyk'tan aldı. Botha Upington'luydu.

Botha, van Dyk'ı bile dehşete düşüren bir şekilde megafonu alıp, Güney Afrika'daki siyah protestonun bütün kıdemlilerinin aşina olduğu bir çığlıkla kalabalığın "dağılmak için on d ikası" olduğunu söyledi. Bu uyarının alışılmadık olan tek yanı bu kadar erken, dualar bile bitmeden gelmiş olmasaydı. Aynı noktaya van Dyk'ın kendisi de gelebilirdi, ama dini itüllere biraz daha özen gösterir ve en azından bir anlaşmaya varmaya çalışıyormuş taklidi yapmaya tenezzül ederdi.

Yüzbaşı Botha on dakikanın geçmesini bile beklemedi. Aradan daha iki dakika geçmeden birliklerine kalabalığa göz yaşartıcı bombalar ve plastik mermilerle ateş açmalarını, hırlayıp duran köpekleri serbest bırakmalarını emretti. Siyah gençlerin bazıları taş attıysa da kalabalığın büyük kısmı kaçtı; peşlerindeki Casspirlerin korku salan uğultusu kadınların çığlıklarını bastırdı. Silah taşıyan, cop sallayan ya da taş zeminde kalın deri kırbaçlar ş latan polisler neredeyse bütün yolları tutmuş-

tu. Arada bir boşluk gören Justice, kadınlı erkekli, yaşlı genç 150 kişilik bir grubu Pilane Sokağı'ndan aşağı yönlendirip beyaz polisleri ekti.

Aniden, sokaktaki küçük, gri tuğlalı evlerin birinden ateş açıldı. Ağır şekilde yaralanan bir çocuk yere yığıldı. Sonra o evden, başının üstünde tuttuğu bir silahla bir adam çıktı. Kalabalığın bütün öfkesi, korkusu, bütün o kaos ateş açan adama yöneldi. Adamın adı Lucas Sethwala'ydı. Güney Afrika'daki ırkçılığın acayipliklerinden biri, siyah bir polisti; Pazar gecesi yaşanan ayaklanmanın hedefi o ve diğer "işbirlikçilerdi". Kafasının bir köşesindeki, onu şekillendiren sahneler Justine'in aklından bir bir geçiyor, onu sürüklüyordu: Robben Adası ve "liderlerinin" çektiği acılar, All Blacks'in Upington'un ragbi takımını ezip geçmesini izlerken aldığı o geçici haz, Ayrı Tesisler Yasası, yaşam alanlarını ayıran diğer yasa, on beş yaşında sona eren eğitim, beyaz polisi bıçaklayıp öldüren heyecan verici kahraman... Bütün bu anılar ve dahası, ömrü boyunca onu yavaş yavaş kemirmişti. Ama şimdi, kendisi olmaktan çıkmış, Polis Memuru Lucas Sethwala'nın peşinden giderken içindeki en baskın his bir çılgınlıktı, cinnetti; tek amaç intikamdı.

"Durup düşünecek vakit yoktu. Rasyonel bir şekilde almadım o kararı. Tamamen duygusaldı" diye anlatacaktı Justice daha sonra o anı.

O sırada Sethwala'nın silahının hâlâ elinde olması, Justice'ın silahsız olması, Justice ona doğru koşarken Sethwala'nın dönüp ateş etmesi, Justice'ın tepkisinin ne kadar mantıksız olduğunu gösteriyordu. Ne var ki Sethwala hedefi tutturamadı ve Justice onu yakaladı; elinden silahını alıp onunla başına vurdu. Sadece iki kez vurdu ama bu yetti. Sethwala yerde hareketsiz yatıyordu, ölmüştü. Justice kalkıp koşmaya devam etti; ama ardındaki, Sethwala'nın yakalanışını ve kafasına aldığı darbeleri çığlıklarla kutlayan grup, siyah Güney Afrikalı kalabalıkların bu gibi durumlarda sıklıkla yaptığı şeyi yaptı. Sethwala'nın hareketsiz bedenini tekmelediler; derken aralarından biri koşup bir teneke benzin getirdi. Justice bunu görmedi; olanları sonradan dinleyecekti. Yaklaşık yüz kişi cesedin başında toplandı; sevinç içinde bağırıp çağırıyorlardı. Nihayet bir zaferdi bu ya da o cinnet anında Pabalello'ya zafer gibi gelen bir şey. Cesedi benzine buladılar, bir kibrit yaktılar ve ortalık aydınlandı.

Justice, şimdi Namibia'nın başkenti olan Windhoek sınırını geçip kaçtı. Ne var ki Namibia o sıralar bağımsız bir ülke değildi, hâlâ Güney Afrika'ya bağlıydı. Justice altı gün sonra, Kasım'ın 19'unda tutuklanıp Upington'a geri getirildi ve 25 kişiyle birlikte hapse atılıp cinayetle suçlandı. "Ortak Amaç" Yasası denen yasa, sadece bir suçtan doğrudan sorumlu olan kişi ya da kişilerin değil, bu suçu işleme arzusunu paylaşmış, suçlulara moral desteği sağlamış olan kişilerin de kovuş-

turulmasına izin veriyordu. Tanım itibarıyla bu denli ucu açık bir yasa olduğundan, polis isterse iki, isterse beş, on, yirmi, isterse altmış iki kişiyi götürebiliyordu. Ama yirmi altıda karar kılıp, tüm bu insanları bir adamı öldürmekle suçladılar. Sanıkların arasında altmış yaşlarında, on bir çocuğu olan bir çift de vardı ve ikisinin de sabıka kaydı, hatta herhangi bir politik eylemde adının geçmişliği bile yoktu. Polis müfettişleri yaşlı çiftin bu olaydaki suçluluk derecesiyle Bekebeke'ninki arasında ayrım yapmaya tenezzül etmedi. Ölümcül darbeleri vuranın Bekebeke olduğunu bilmiyorlardı. Bunu izleyen uzun mahkeme süresince de öğrenemeyeceklerdi. "Upington 26'lısı" suçlu bulunduğu takdirde, Mandela'nın yirmi bir sene önce Pretoria'da sanık kürsüsünde beklerken kendini hazırladığı cezanın aynısını alacak, asılarak idam edilecekti.

4
Timsah Avı

1986-1989

Kobie Coetsee hem kendisinin hem de Mandela'nın beklediğinden daha çabuk indirmişti yelkenleri. Ama Mandela bir sonraki hedefinin bu kadar kolay teslim olacağını pek sanmıyordu. Nihai hedefi olan Botha'yla görüşmeyi gerçekleştirmek için önce başkanlık kapısını bekleyen adamı, yani Milli İstihbarat Servisi'nin başı Niël Barnard'ı kazanması gerekliydi. Washington Georgetown Üniversitesi'nde uluslararası siyaset okuyan Barnard yirmi yaşındayken dâhi çocuk diye nam salmıştı. Botha onun adını ilk kez Barnard, Orange Free State Üniversitesi'nde siyaset bilimi dersleri verirken duymuştu. Derhal işe almıştı Barnard'ı ve otuz yaşındayken Milli İstihbarat Teşkilatı'nın başına geçirmişti. Tarih 1 Haziran 1980'di. Barnard 31 Ocak 1992'ye ka-

dar görevde kalacak, Botha'ya yaklaşık 10 yıl, onun yerine geçen F. W. de Klerk'e ise iki yıl hizmet edecekti.

Apartheid devlet aygıtındaki hiç kimse Güney Afrika politikasında olup bitenleri Barnard'dan daha iyi bilmiyordu; her yerde, ANC'nin içinde bile muhbirleri vardı. Uyanık ve ketumdu; güçlü bir görev duygusu vardı; iliklerine kadar devlet memuruydu. CIA ve İngiliz M16'sı benzeri kuruluşların sevmeseler de saygı duymaya başladığı bir organizasyon olan NIS'nin başında olduğu on iki yıl boyunca, Mandela'nın hapiste geçen yıllarında olduğu gibi, halk onun yüzüne de pek aşina olmamıştı. Botha'nın en güvendiği insandı.

Uzun boylu, koyu renk saçlı, yumuşak başlı, mizah anlayışı olmayan bir adamdı. Mr. Spock'un Afrikaner versiyonuymuş gibi monoton bir sesle konuşurdu ve hatları öyle niteliksizdi ki tanıştıktan bir gün sonra tekrar rastlasanız onu tanıyamayabilirdiniz. Ama kafasının işleyişi de bir o kadar netti; konuşma tarzı fazla resmi olsa da 1980'lerdeki politik atmosferi ve hükümet içindeki kavgaları yıllar sonra bile neredeyse bütün ayrıntılarıyla hatırlıyordu.

"Bazı insanlar, polisler ama özellikle de ordudakiler öyle ya da böyle bununla savaşmak zorunda olduğumuza inanıyordu" diye anlattı daha sonra. "Oysa biz NIS'de bu şekilde hiçbir şeyin çözülemeyeceği kanaatindeydik. Bu ülkenin sorunlarına verilebilecek tek cevabın siyasi uzlaşma olabileceğini düşünüyorduk." Güney Afrika hükümetinin kabul etmesi zor bir mesajdı bu. Barnard bu konuda kendini kandırıyor değildi. "Ama önemli olan, hayatını içine doğup büyüdüğü güvenlik kurumunda geçiren P. W. Botha'nın... nasıl desem... bir şekilde önce Güney Afrika'yı istikrara kavuşturmamız, ancak o noktadan sonra siyasi bir çözüm bulmaya çalışmamız gerektiğine yürekten inanıyor olmasıydı."

Botha 1988 yılının Mayıs ayında bir gün Barnard'ı ofisine çağırıp şöyle dedi: "Dr. Barnard, Mandela'yla tanışmanı istiyoruz. Ne zamandır savunduğunuz şeyin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğini öğrenin. ANC'yle, Mandela denen bu adamla barışçıl bir çözüme gitmek mümkün mü? Komünizm hakkındaki görüşlerini öğrenmeye çalışın. Ve Mandela'yla ANC'nin barışçıl bir çözüme sıcak bakıp bakmadığını da. Zira neye sıcak baktıklarına dair derin şüphelerimiz var."

Barnard, Mandela'yla ilk kez Pollsmoor'un komutan subayının ofisinde görüştü. Barnard'ın bu görüşmeye ilişkin anlattıkları, Kobie Coetsee'nin Mandela'ya dair ilk izlenimlerini hatırlatıyordu: "Mandela içeri girdi ve ben işte o an, üzerindeki tuluma, ayağındaki botlara rağmen, varlığı ve kişiliğiyle etrafında bir saygınlık ve hâkimiyet duy-

gusu uyandırdığını fark ettim." İki adam masaya oturdu; ikisi de bu görüşmenin asıl amacının birbirlerini tanımak, görüşme sonucu gerçekleşmesi mümkün olacak siyasi müzakerelere temel teşkil edecek bir ilişki kurmak olduğunu biliyordu. Biraz havadan sudan konuştular; Mandela Barnard'a Güney Afrika'nın neresinden olduğunu, Barnard da Mandela'ya sağlık durumunu sordu. Tekrar görüşmek üzere sözleştiler.

Barnard ikinci görüşmeden önce, aynen Coetsee'nin yaptığı gibi, Mandela'ya bu kez onun gibi bir adama yaraşan kıyafetler verilmesi şartını koştu. Bunu şöyle açıklıyordu: "Ülkenin geleceğini tulum ve botlar içinde konuşmak... bu kesinlikle kabul edilemez. Hapishaneler Müdürü Willie Willemse'la birlikte, ilerideki olası bir görüşmede Mandela'nın bir insan olarak kendisine yakışan vakar ve gurura uygun kıyafetler giyebilmesini ayarladık." Ama Barnard, Mandela'ya sunulması gerekenlerin kıyafetle sınırlı olmadığına karar vermişti. Daha uygun bir buluşma yeri ayarlanmalıydı. "Mandela bundan sonraki görüşmelerimizde bizimle aynı düzeyde, bizimle eşit olmalıydı, bu kesindi. Yine Willie Willemse'la birlikte, böyle bir görüşmeyi bir daha hapishane binasında yapamayacağımızı söylediğimizi hatırlıyorum. O şekilde şartlar eşit olamazdı." Barnard'la Mandela bundan böyle Willemse'ın ofisinde değil, onun Pollsmoor'un içindeki evinde görüşecekti.

Öyle de oldu; ikinci görüşmede Mandela üzerinde bir ceketle Willemse'ların evine akşam yemeğine gitti. "Harika bir misafirdi" diye anlattı Barnard. Bu anı karşısında Barnard'ın dili bile çözülüyor gibiydi. Bu ve bunu izleyen görüşmelerde Willemse'ın eşi leziz yemekler yaptı, şarap su gibi aktı ve iki adam ırkçı rejimin nasıl barışçıl bir şekilde sona erdirilebileceği üzerine saatlerce konuştu.

Kobie Coetsee kendi adına, konuşmaların ana hedefi göz önünde bulundurulduğunda, bu mahkûmu hapishanede tutmanın onun hapishane kıyafetleri giymesi kadar uygunsuz olduğu sonucuna varmıştı. Mandela Pollsmoor'da kötü bir muamele görmüyordu gerçi. Robben Adası'ndayken katlanmayı öğrendiği klostrofobiye kıyasla Pollsmoor'daki hücresi açık deniz gibiydi. Kaldığı bir sonraki yerse çok lüks bir yolcu gemisini andırıyordu.

Botha rejimi sokaklardaki siyahlara ne kadar kötü davranıyorsa Mandela'ya o kadar iyi davranıyordu. Mandela buna karşı çıkabilirdi. Barnard'a çemkirebilir, taleplerde bulunabilir, onu gizli görüşmeleri iptal etmekle tehdit edebilirdi; ama yapmadı. Oyununu oynadı; çünkü güncel olaylara müdahale etme gücü hemen hemen hiç olmamasına rağmen Güney Afrika'nın geleceğini şekillendirme potansiyeli çoktu. Bu yüzden, 1988 Kasım'ında Güney Afrika'nın hapishanelerden so-

rumlu bakanlığının en yüksek rütbeli adamı olan General Willie Willemse ona Pollsmoor'daki büyük kasvetli hücresinden çıkıp Cape bağlarının bir saat kuzeyindeki Paarl adlı şirin ve küçük kasabada, Victor Verster Hapishanesi kompleksinde bir eve taşınacağını bildirdiğinde buna itiraz etmedi.

Böylece hücresini ferah bir evle değiş tokuş etmiş oldu. Şimdi yeni bir Christo Brand'ın denetimi, daha doğrusu bakımı altındaydı. Yine hem Pollsmoor'da hem Robben Adası'nda Mandela'nın yanında olan bu yeni Afrikaner Brand'ın adı Jack Swart'tı ve görevi Mandela'ya yemek yapmak, uşakçılık oynamak, Mandela'nın misafirlerine kapıyı açmak, günlerini organize etmesine yardımcı olmak ve evi temiz, düzenli tutmaktı. Mutfak geniş, tam teçhizatlıydı; içindeki aletlerin arasında Mandela hapse girmeden önce hayal bile edilemeyecek teknolojik yenilikler vardı. Hâlâ hapiste olan siyasi mahkûmların Mandela'yı ziyaret etmesine de izin veriliyordu. Ziyaretçilerinden biri terörizm suçuyla Robben Adası'nda on üç yıl geçiren Umkhonto we Sizwe delifişeği Tokyo Sexwale'di. Sexwale adada ANC jön Türklerinden oluşan küçük grupların birindendi; adadayken Mandela'yla yakınlaşmış, Pollsmoor'a transfer edilmeden önce siyasi konuşmalar yapmakla kalmayıp birlikte kafa dinlemiş, Chutes, Ladders, Monopoli gibi oyunlar oynamışlardı. Sexwale, Mandela'yı Victor Verster'de ziyaret ettiği günü hatırlayınca güldü. "Evde bir televizyon seti gördük. Bu yeterince kötüydü. Ama sonra bir tane daha gördük. İki televizyon! Mandela kendini düşmana satmış; kanıtlar ortada diye düşünmüştük."

Mandela kocaman gülümseyerek ikincisinin televizyon olmadığına ikna etti onları. Ağzı açık kalan misafirlerine bu makinenin su kaynatabildiğini açıkladı. Bir fincan su aldı, makinenin içine koyup bir iki düğmeye basarak başarılı bir gösteri yaptı. Birkaç dakika sonra buharı tüten fincanı mikrodalgadan çıkardı. Misafirleri ilk kez böyle bir şey görüyorlardı.

Mandela yeni "evinde", Jack Swart'ın da hazır bulunduğu akşam yemeklerinde Barnard, Sexwale, avukatı George Bizos gibi değişik misafirlerini ağırlıyordu. Misafirler gelmeden önce Swart'la Mandela ilk önce hangi şarabın servis edileceği gibi görgü kurallarını konuşuyorlardı. Hazırlanan sebzelerden bazıları Mandela'nın kendi bahçesinden geliyordu. İçinde yüzme havuzu da bulunan bu bahçenin etrafı Cape bağlarının bereketli vadileriyle çevriliydi ve sarplığıyla göz alan dağlara bakıyordu. Mandela'nın cenneti spor salonsuz tam olmazdı; salonda Mandela'nın her gün şafak sökmeden önce özenle ve sabırla çalıştığı ağırlıklar, bir de egzersiz bisikleti vardı.

Amaç, Barnard'ın da açıkladığı gibi, Mandela'nın artık yirmi altı yıla varan kış uykusundan sonra mikrodalgalarla ve kişisel bilgisayarlarla dolu bu cesur yeni dünyaya alışmasını kolaylaştırmaktı. "Mandela'nın en azından mümkün olduğunca normal bir çevrede yaşayabileceği bir atmosfer yaratmaya çalışıyorduk" diyordu Barnard. Daha derindeki amaçsa, iddia ettiği kadarıyla, Mandela'nın hükümet için, dünya sahnesinde oynayacağı rol için hazırlanmasına yardım etmekti. "Pek çok kez ona şöyle dedim: 'Mandela, bir ülkeyi yönetmek zor bir iştir. Saygısızlık etmek istemiyorum ama bu, Londra'da bir otelde oturup bir yandan Güney Afrika'dan gelen Castle birasını içerken bir yandan yönetim hakkında konuşmaya benzemez.' [ANC'nin ülkeden sürülen liderlerini iğneliyordu.] Ona dedim ki: 'Yönetim zor iştir, bunun kolay olmayacağını anlamanız gerek.' "

Barnard'ın Başkan Botha'yı, namı diğer "Timsah"ı, Mandela'yla görüşmeye hazırlamak gibi zor bir görevi daha vardı. Bu görüşme için baskı yapıyordu Mandela; sürecin yavaşlığı karşısında sabırsızlanmaya başladığını söylüyordu. Aralarındaki bu konuşmaların ANC'nin, hükümetin ve isteyen diğer bütün tarafların dahil olduğu, apartheid rejimini barışçıl yollarla sonlandırmayı hedefleyen müzakerelere zemin hazırlamasını istiyordu. Takvimler 1989 yılını gösterdiğinde, mahkûmla casus arasındaki görüşmeler başlayalı altı ayı bulmuştu ve Mandela durumdan usanmıştı. "Bu önemli meseleler hakkında sizinle ön konuşmalar yapmamız gerçekten faydalı oldu" dedi Mandela Barnard'a, "ama siz politikacı değilsiniz. Ne yetkiniz ne de gücünüz var. Benim mümkün olduğunca çabuk Botha'nın kendisiyle konuşmam gerek."

Barnard Mart 1989'da, patronuna Mandela'dan bir mektup götürdü. Mandela bu mektupta Güney Afrika'da kalıcı barışın ancak müzakere çözümüyle sağlanabileceğini ileri sürüyordu. Ama bu, siyah çoğunluğun teslim olma şartlarını kabul etmek gibi bir niyeti olduğu anlamına gelmiyordu. "Çoğunluk yönetimi ve iç barış bir madalyonun iki yüzü gibi" yazıyordu mektupta, "ve beyaz Güney Afrika, bu ilke tamamen uygulanmadıkça ülkede ne barış, ne de istikrar sağlanamayacağını kabul etmek zorundadır."

Belki mektuptan daha önemlisi, Mandela'nın Barnard'ı bu mektupta yazan olgulara çoktan ikna etmiş olmasıydı. Mektup edemese de, Barnard patronunu ikna ederdi.

"Evet..." dedi Barnard, sert ve düz sesine karışan bir sevgi tınısıyla, "İhtiyar" dedi Mandela'yı kastederek, "karşısındakini hemen etkisi altına alan tuhaf insanlardandı. Tuhaf bir karizması vardı. Elinizde olmadan onu dinlemek isterdiniz... Yani evet" diye devam etti sözlerine Bar-

nard, "mantık çerçevesinde baktığımızda, aklımızda en ufak bir şüphe bile yoktu. Bu adam o adamdı; onunla uzlaşılmazsa, uzlaşma hiçbir zaman olmayacaktı."

Botha'ya işaret ettiği nokta buydu. Ama Başkan'a göz önünde bulundurmasını önerdiği başka şeyler de vardı. Dünya hızla değişiyordu. Polonya'da komünizm karşıtı Dayanışma hareketi iktidara geçmişti; Tiananmen Meydanı'ndaki gösteriler Çin reformunu çağırıyordu; Sovyet ordusu dokuz senedir işgal ettiği Afganistan'dan çekilmişti; Berlin Duvarı yıkıldı yıkılacaktı. Apartheid rejiminin de, komünizm gibi, devri kapanmıştı.

Barnard'ın argümanları Botha'yı etkiledi etkilemesine de, biyolojik kader müdahale etmeseydi belki Başkan kararsızlığa düşebilir, huzursuzlanabilir, zihnindeki kalede bir ileri bir geri gidebilirdi. Ne var ki Ocak 1989'da geçirdiği felçten sonra durum iyice acil bir hal aldı. Kabinedekiler onu sevmekten çok sayıyor, bazıları da ondan korkuyordu. Botha'nın partisi Ulusal Parti (NP) içindeki muhalifler nihayet bir zayıflık sezdiklerinden çemberi daraltıyordu. Botha'ya gerçekten yakınlık duyan az kişiden biri olan Barnard, patronunun ofisteki günlerinin sayılı olduğunu ve bir an evvel harekete geçmesi gerektiğini hissediyordu. "Ona Mandela'yla görüşmenin tam vakti olduğunu söylediğimi hatırlıyorum; mümkün olduğunca çabuk görüşmeliydi. Yoksa tarihimizin belki de en büyük fırsatlarından biri elimizden kayıp gidecekti. Botha'ya tekrar edip durduğum görüşler bunlardı: 'Sayın Başkan, eğer Mandela'yla görüşürseniz ve bu görüşme ülkemizin ilerideki gelişiminin temeli olursa, tarih sizi her zaman bu gerekli süreci başlatan adam olarak anacaktır. Benim fikrimce bu, iki tarafın da kazanacağı bir durum.' "

Bunun her şeyiyle iri, dehşet verici bir sürüngen olarak anılmamak için Botha'nın değerlendirebileceği son fırsat olduğunu söylemenin kibar bir yoluydu bu. Botha mesajı aldı ve Barnard, Mandela'ya Başkan'ın onunla görüşmeyi kabul ettiği yönündeki mutlu haberi verdi. "Ama Mandela'yı uyarmaktan da geri durmadım. 'Dinle' dedim, 'bu görüşmenin amacı buzları eritmek. Ciddi meselelere girme. Adamı tanımaya çalış. Gündelik şeyler hakkında konuş. Ayrıca Walter Sisulu konusunu da açma... Walter Sisulu'nun serbest bırakılmasından bahsedersen Botha hayır diyecektir. Ve hayır derse geri dönüşü olmaz... Bunu bir kenara bırak. O konu başka şekilde de halledilir. Zor konulara girme; ilk görüşmenin amacı bu değil.' "

Kibarlığı elden bırakmadan dinlese de, Mandela'nın, kendisinden otuz küsur yaş küçük olan bu parlak, küstah, biraz da tuhaf genç adamın

dediklerine uymak gibi bir niyeti yoktu. Mandela'yla Barnard, yirmi beş yıldır hapiste olan Sisulu'nun serbest bırakılma ihtimali üzerine çok konuşmuştu ve Mandela ortamı uygun görürse meseleyi Botha'ya açacaktı. Barnard'ın, bu görüşmeye özel bir kıyafet giymesi yönündeki teklifini ise geri çevirmedi. NIS'nin resmi terzisi gelip takım elbise hazırlamak üzere Mandela'nın ölçülerini aldı. Takım geldiğinde Mandela aynada gördüğü şeyden memnun kaldı. Bu hayatının en önemli görüşmesiydi ve doğru ortamı hazırlamak için sabırsızlanıyordu. Sahneye çıkmak üzere olan bir aktör gibi, günlerdir hazırladığı notların üzerinden geçti, repliklerini prova edip kendini role hazırladı. Denk kıyafetler içinde olsalar da aslında başgardiyanı olan adamla görüşecekti. İki onurlu halkı temsil eden iki kabile reisi gibi.

1989 yılının 5 Haziran sabahı General Willemse, Mandela'yı Victor Verster'den alıp, Paarl'dan Tuynhuys'a kırk beş dakika sürecek yolculukta ona eşlik etti. Cape Town'daki resmi başkanlık konutu olan Tuynhuys, on sekizinci yüzyıldan kalma bir binaydı ve beyaz sömürge yönetimini yücelten bir anıt gibiydi. Arabadan inmeden önce Willemse bir an için Jeeves rolünü Jack Swart'tan devralarak, uzanıp Mandela'nın kravatını düzeltti. Hapse girmeden önce süsüne püsüne düşkün olan Mandela ustalığını yitirmişti.

Arabadan indikten yaklaşık bir saat sonra, Mandela tam Botha'nın ofisine girmeye hazırlanırken, etrafında pervane olan Barnard enteresan bir şey yaptı. Sorumluluğu altındaki kişinin iyi bir izlenim bırakmasını gönülden istediğinden, Mandela'nın önünde diz çöküp ihtiyar adamın ayakkabılarının bağcıklarını bağladı.

Mandela Timsah'ın ininin eşiğinde gülümseyerek durmuş, eğer doğru ses tonunu yakalar, kelimelerini akıllıca seçerse, çeyrek asırdır inşa ettiği zaferin nihayet avuçlarının içinde olacağını hissediyordu. Botha'nın görüşme kararının, işlerin olageldiği gibi gitmeyeceğinin kabulü demek olduğunu biliyordu. 1948'de apartheid kurulduğundan beri Güney Afrika'nın gördüğü en zalim yöneticilerden biriyle oturup konuşmanın yakışıksızlığı ona bu yüzden eziyet etmiyordu.

Mandela öncelikle ve ateş hattındaki Justice Bekebeke'nin anlayamayacağı bir şekilde, şunu anladı: Botha'nın son dört yılda siyah nüfusa uyguladığı şiddet, giderek büyüyen bir zayıflığa ve umutsuzluğa işaret ediyordu. Meşruluk yanılsaması da ortadan kalkınca ırkçı rejimi ayakta tutmanın tek yolu silaha daha sıkı sarılmak olmuştu. Mandela

hapisteyken bir şey öğrendiyse, o da ileriye bakma yeteneğiydi. Bu da günün dehşetine kendini kaptırmayıp gözünü uzaktaki hedeften ayırmamak anlamına geliyordu.

Bir şey daha vardı. Dil ve kültürlerini incelediği onca yıl boyunca, Afrikanerlerin de her şeyden önce yaşam savaşı verdiğini anlamıştı. Avrupa'dan gelmiş, Afrika'ya yerleşip orayı yuva edinmişlerdi. Bunu başarmak için sert ve ayrıca pragmatik olmaları gerekiyordu. İki tane P. W. Botha vardı. Biri acımasız haydut, diğeriyse bir zamanlar meşhur bir konuşmasında, "Ya uyum sağlayacaksınız ya da öleceksiniz" diyerek Afrikanerleri uyaran adamdı.

Barnard, Başkan'ın kapısını çalıp Versay döşemeleriyle dekore edilmiş lüks salona girdi. Mandela otobiyografik kitabı *Long Walk to Freedom*'da o anı şöyle anlatır: "P. W. Botha geniş ofisinin karşı tarafından bana doğru yürümeye başladı. Eli tokalaşmaya hazırdı ve yüzünde cana yakın bir gülümseme vardı. Aslında o ilk andan itibaren yelkenleri suya indirmiştim." Barnard'la birlikte görüşme boyunca hazır bekleyen Kobie Coetsee, Botha'nın Mandela'ya çay koymasını hayretler içinde izlerken bu yelkenleri suya indirme durumunun iki taraf için de geçerli olduğu hükmüne varmıştı. Mandela yaşlı Timsah'ın huysuzluğunu gidermiş, içten gülümsemesi, vakur tavırları ve Afrikan dilinde konuşmasıyla Botha'yı yatıştırmıştı. "Birbirlerine ilk kez yaklaşırken içlerinin rahatladığını bile söyleyebilirim" diyecekti Coetsee daha sonra.

Botha, Mandela'ya saygıda kusur etmedi. Mandela da kibarlığın ete kemiğe bürünmüş hali gibiydi; ama Mandela'nın Başkan'dan üstün olduğu nokta onda baştan çıkarıcılık sanatının kurnazlığı olmasıydı. Siyah halkın şimdiki özgürlük mücadelesiyle, Afrikanerlerin yaklaşık yüz yıl önce Anglo-Boer Savaş'ında İngiliz sömürgesi boyunduruğundan kurtulmak için verdikleri mücadele arasında analoji kurarak başladı söze. Hem *babası hem de dedesi* o savaşta İngilizlerle savaşan Botha, Mandela'nın Afrikaner halkının tarihi hakkındaki birikiminden etkilenmişti.

Başkan'ı yumuşattığına karar veren Mandela, Barnard'ın direktiflerine boş vererek dostu Sisulu'nun serbest bırakılması konusunu gündeme getirdi. Sağlığı pek yerinde olmayan Sisulu'nun serbest kalmasının hem politik hem de kişisel sebeplerden ötürü çok önemli olduğunu ileri sürdü. "Tuhaftır ki" diye anlattı Barnard bundan on yıl sonra, "Botha dinledi ve şöyle dedi: 'Dr. Barnard, yüz yüze olduğumuz sorunları biliyorsunuz. Tahminimce bunları Mandela'ya açıklamışsınızdır; ama sanırım ona yardım etmemiz gerekiyor. Bence bu istek yerine getirilmeli. Konuyla ilgilenin.' 'Tabii, Sayın Başkan' dedim ben de."

Ama iki adam arasında her şey tam anlamıyla güllük gülistanlık değildi. "Çok samimi anlar yaşandı"diye anlattı Coetsee, "iki taraf da kendi konumunda çok ciddiydi." Coetsee'nin hatırladığı kadarıyla, Botha Ulusal Parti mensubu politikacıların kendi kültürlerinin faziletlerini siyahların mesken tuttuğu dünyanın cahil barbarlığıyla karşılaştırırken kullandıkları kodlu ifadeler olan "standartlar ve normlar, medeniyet ve kutsal kitaptan" dem vurmaya başlayıp susmak bilmediğinde Mandela dudaklarını ısırmak zorunda kalmış olmalıydı. Aynı şekilde Botha da, Mandela Komünist Parti'yle çok eskiden beri müttefik olduklarını ve "mücadele boyunca ANC'nin yanında olan ortakları şimdi yarı yolda bırakmayacaklarını" söylediğinde biraz irkilmiş olmalıydı.

Yine de tanıştıkları gibi dostane bir havada ayrıldılar. Coetsee'nin saptadığı kimya işe yaramıştı çünkü Botha hemen Barnard'ın edindiği izlenimleri doğrulamıştı: Mandela güçlü inançları olan ve bunları ifade etmekten çekinmeyen bir adamdı. "Çok samimi davranmıştı Mandela, hatta bazen kabalığa kaçacak kadar açıksözlüydü" dedi Barnard. "Afrikanerler böyle insanları sever." Botha, siyah Güney Afrika'nın liderine baktığında kendi pervasız kişiliğinin idealleştirilmiş bir versiyonunu görmüştü. Botha'nın kibrini ve Afrikaner gururunu okşayan Mandela, "Timsah"ı fethetmişti. Barnard'ın bu konudaki ifadesi şöyleydi: "Mandela gücünü incelikle kullanmayı biliyordu. Görmüş geçirmişlerle sonradan görmeler arasındaki fark gibiydi bu. Mandela düşmanlarını aşağılamadan güç kullanmayı biliyordu."

Görüşmeyi izleyen resmi açıklama Mandela'nın zaferini yumuşak bir dille anlatıyordu: İki lider Güney Afrika'daki "barışçı gelişmeleri destekleyeceklerini doğrulamıştı" Diğer bir deyişle Botha kendini Mandela'nın hapiste yirmi yedi yıl boyunca kurduğu plana, diyalog yoluyla barışı sağlamaya adamıştı artık. Hükümetle ANC arasındaki, artık baş Afrikaner'in de kutsadığı müzakereler hızla devam etmeliydi. Ayrıca Walter Sisulu'nun ve diğer altı kıdemli mahkûmun serbest bırakılması yönündeki hareketlilik de sevindirici bir gelişmeydi. Mahkûmlar üç ay sonra serbest bırakıldığında Botha görevde olmayacaktı artık, yerini F.W. de Clerk alacaktı.

Tuynhuys'taki görüşmeden hem kendilerine hem de dünyaya dair daha iyi hislerle ayrılmıştı Botha da Mandela da. Özellikle Mandela sessiz bir zafer havasındaydı. Otobiyografisinde bu konuda şöyle diyordu: "Botha uzun zamandır zarları atmak gerektiğinden bahsediyordu; ama kendisi bunu ilk kez Tuynhuys'ta, o sabah yapmıştı. Artık geri dönüş olmadığını hissediyordum."

Mandela'nın parmaklıkların ardından yürüttüğü politika böyle sonlandı. Önce parmaklıkların önündeki gardiyanları Christo Brand'la Jack Swart'ın, sonra hapishane patronları Albay Aucamp'le Binbaşı van Sittert'in, ondan sonra Kobie Coetsee'yle Niël Barnard'ın ve son olarak da, bütün engellere rağmen, Büyük Timsah'ın desteğini kazanmıştı. Bir sonraki adımı hapishaneden çıkıp sihrini daha büyük kalabalıklar üzerinde denemek, politik cazibesinin kapsama alanını, bütün beyaz Güney Afrika'yı içine alıncaya kadar genişletmekti.

5
Farklı Gezegenler

Mandela'nın 1989 yılında yaşadığı ortam, Güney Afrika'daki, özellikle de siyah Güney Afrika'daki hayatın şiddetine hem zamansal hem de ahlaki açıdan epey uzaktı. Mandela pek hoş insanlar olan Willemse çiftiyle evinde geçireceği bir akşam için iki dirhem bir çekirdek giyinir, mikrodalga fırınıyla oynar, uşağıyla hangi şarabın servis edileceğine karar verirken ya da havuzunda serinler, bahçesinde manzarayı hayranlıkla seyrederken, ülkenin en güçlü adamları, hani şu Mandela'nın oturup konuştuğu, birlikte zarif fincanlardan çay içtiği adamlar, arka kapıdan sıvıştıklarında üzerlerine vampir kostümlerini geçiriyor, öfkelerini Mandela'nın bütün ömrünü özgürlüklerine adadığı insanlardan çıkarıyorlardı.

Toplum polisinin kasabalarda yarattığı her zamanki arbede ve şiddet bir yana, oluşumunu Botha'nın onayladığı hem polis hem de ordu kaynaklı ölüm mangaları da devlet için özellikle tehlikeli olduğu düşünülen aktivistleri öldürüyordu. Kobie Coetsee halen, her yıl Suudi Arabistan ve ABD'dekinden daha çok (ama Çin, Irak ve İran'dakinden daha az) insana ölüm cezası veren bir adalet sisteminin başındaydı ve adaletsiz hükümlerinin ardı arkası kesilmiyordu. Nisan 1989'da siyah bir çiftlik çalışanını öldürene kadar dövmekten suçlu bulunan iki beyaz çiftçiye 1200 randlık (o zamanın parasıyla yaklaşık 500 dolar) para cezası ve beş yıl ertelemeli altı ay hapis cezası verildi. Aynı gün diğer bir mahkeme üç polisi yine siyah bir adamı öldürene kadar dövmekten suçlu buldu; ne var ki içlerinden sadece birine, tesadüfe bakın ki siyah olana on iki yıl hapis cezası verdi.

Yine de bunların hiçbiri Kobie Coetsee'nin adamlarının o sırada Upington'un orta yerinde bir mahkeme salonunda yaptığı saçmalıkla kıyaslanamazdı. Kalabalığa ateş açıp bir çocuğu vuran siyah polis Lucas Sethwala'yı öldürmekle suçlanan yirmi beş kişiden yirmi beşini de suçlu bulmayı başarmışlardı. 1989 yılının ortalarında hâlâ karara bağlanamayan nokta, 1985 yılının son aylarından beri hapiste olan bu yirmi beş kişinin yirmi beşinin de ölüm cezasına çarptırılıp çarptırılmayacağıydı.

Mahkemenin her ayrıntısı Paballelo'yu yiyip bitiriyordu. Ama Upington'daki beyazlar, dava dünyanın öteki ucunda görülüyormuşçasına vurdumduymazdı. Davanın sürdüğü üç buçuk yıl boyunca, görev başındaki polisler hariç mahkemede tek bir beyaz Upington'lu görünmedi. Zaten drama, kahramanlarla paylaşılan ortak bir insanlık önermesi üzerinde işler. Oysa Upington'a göre Paballelo yabancı türlerin mesken tuttuğu loş bir paralel evrendi; onu kendi haline bırakmak en iyisiydi.

Ne var ki Upington'un, beyaz ırkçılık piyasasının bir numarası olduğunu söylemek haksızlık olurdu. Oradaki dava ve davayı çevreleyen koşullar Güney Afrika'daki diğer yüzlerce şehirden birinde de görülebilirdi. Evet, çölün ortasına kurulu Upington ırkçılığı, ırkları ayrı tutan özenle çizilmiş çizgileri çok net bir şekilde gözler önüne seriyordu; ama yerel beyaz sakinler kesinlikle bu duruşlarında yalnız ya da diğer soluk benizli vatandaşlarından pek farklı değildi. Ve bu insanlar bütün dünyada eleştirilir ve teşhir edilirken, ABD'li, Kanadalı ya da Avustralyalı ortalama bir vatandaş eğer ırk ayrımcı Güney Afrika'da doğmuş olsa buradakilerden farklı davranır mıydı davranmaz mıydı merak ediyordu insan; nitekim bu insanların hayatı Batı dünyasındaki çoğu ayrıcalıklı insanınkiyle aynı yörüngede gidiyordu. Ev ve iş merkezli

yaşıyor, zevkli ve konforlu hayatlar sürüyorlardı. Siyaset bu hayatlara pek bulaşmıyordu. Fark; beyaz Güney Afrikalıların dünyadaki en fakir, en kötü muamelelere maruz kalan insanların bazılarıyla yan yana yaşıyor olmalarında ve beyaz Güney Afrikalıların sahip olduğu refahın, büyük ihtimalle dünyanın en yüksek yaşam standartlarının ve son derece konforlu bir hayatın keyfini sürüyor olmasının siyah komşularının tüm bunlardan yoksun bırakılmasından kaynaklanmasında yatıyordu.

Beyaz Güney Afrika ekonomisinin alt basamaklarından bir aileyi ele alalım. Örneğin büyüyünce 1995 Ragbi Dünya Kupası'nda Sprinboks kaptanı olacak François Pienaar'ın ailesini. Pienaar'ın babası çelik sanayisinde çalışan mavi yakalı bir işçiydi. Pienaar ailesi beyaz Güney Afrika standartlarına göre varlıklı sayılmazdı. Hayat onlar için parasal bir mücadeleydi. François Pineaar hurdası çıkmış eski arabalarından da, yılbaşında aldığı hediyelerin diğer çocuklarınkilerin yanında sönük kalmasından da utanırdı. Bununla birlikte Pienaar ailesinin evi François'ya ve kendisinden küçük üç erkek kardeşine "kein baas", yani "küçük patron" diye hitap eden ve yatılı kalan iki siyah hizmetçiye yer verecek kadar genişti. Altı yaşında beyaz bir çocukla onun annesi ya da büyükannesi yaşında siyah hizmetçiler arasındaki bu tip ilişkiler beyazların evlerinde uzunca bir zamandır gayet yaygındı. P. W. Botha *New York Times* gazetesine verdiği bir röportajda, küçükken siyahlarla ilişkisinin nasıl olduğundan bahsetmişti. "Babam bana onlara karşı adil ama katı olmayı öğretmişti."

Pienaar, Johannesburg'un güneyinde, Upington'un sekiz yüz kilometre doğusunda bulunan Vereeniging adlı bir sanayi kentinde büyüdü. Beyaz Vereeniging'le ona en yakın siyah kasaba olan Sharpeville arasındaki ilişki, beyaz Upington'la Paballelo arasındaki ilişkiyle aynıydı. Sharpeville'in Pienaar ailesinin zihnindeki yeri ABD'deki herhangi bir kasabadan daha anlamlı değildi. Oysa Vereeniging, Sharpeville sakinlerinin zihninde epey bir yer tutuyordu. Orası ölümün o meşhur ziyaretini yaptığı yerdi. Sharpeville ırkçı rejim dönemindeki en feci vahşete tanık olmuştu. Polisler 1960'ta, önlerinde kaçışan silahsız siyah göstericilere ateş açmış, atmış dokuz kişiyi öldürmüştü.

Vereeniging muhtemelen Güney Afrika'da beyazlardan en yoğun nefret edilen yerdi. "Her yerleşimciye bir kurşun" sloganını benimseyen PAC da en büyük desteği Sharpeville'den görüyordu. Ama büyüme yıllarında Pienaar'ın, siyahların onu ölümcül bir düşman gibi gördüğünden haberi yoktu; ne de, geçmişi bir yana, Sharpeville'in varlığına dair bir fikri vardı. Siyah insanlar Pienaar'ın gençlik bilincinin bulanık dış çeperlerinde hayal meyal dolaşıyordu. Daha sonra bu durumu şu

sözlerle kabul edecekti: "Politik açıdan pek bilinçli olmayan, politikadan hiç konuşmayan, yapılan propagandalara yüzde yüz inanan tipik bir Afrikaner işçi sınıfı ailesiydik."

Pienaar'la aynı dünyada büyüyen hemen herkes için işler böyleydi. Beyazların daha büyük evlerde oturmasının, daha iyi arabalara binmesinin, daha iyi okullarda okumasının, daha iyi spor tesislerinin olmasının ya da mesela atalarından yadigâr kalan, beyazların postane kuyruğunda siyahların önüne geçme hakkının adil olup olmadığı sorusu akıllarına bile gelmiyordu. Pienaar'ın ve kendi sosyal sınıfındaki Afrikanerlerin aklına hiç gelmeyen bir şey daha vardı; o da, beyazların sürdüğü bu ayrıcalıklı hayatın nasıl şaibeli bir şekilde elde edildiği ve bir gün birdenbire, kabaca geri alınabileceğiydi. Büyüme çağındayken, siyahların örgütlenip "düşman" sıfatını hak edecek bir güç oluşturmaları fikri de fazla şişirilmiş görünürdü ona. Ragbi oynayan François'nın bildiği kadarıyla düşman, "has İngilizler"di. İngilizce konuşan beyazların "Hollandalı" dediği Afrikanerler kadar olmasa da, onlar da iyi ragbi oynuyordu. Genç Pienaar bütün okul hayatı boyunca takımının, eğitim dili ağırlıklı olarak İngilizce olan hiçbir okula yenilmemesiyle övünmüştü.

Pienaar ailesinin ragbi tutkusuyla politikaya yönelik ilgi yoksunluğu arasındaki uçurum, Springboks'un 1981 yılındaki Yeni Zelanda turunda gösterdi kendini. Politik açıdan genellikle dünyanın en sakin ülkelerinden biri olan Yeni Zelanda, turnuvanın ortalarında tehlikeli bir şekilde ikiye bölündü; ülkenin, Afrikanerlerin bu oyuna körü körüne bağlılığını paylaşan yarısıyla Güney Afrika'nın işlediği büyük "insanlık suçundan" tiksinen diğer yarısı arasındaki hisler böylesine güçlüydü. Bu ada devletinin halkı daha önce hiç bu kadar kutuplaşmamıştı. Tur sekiz fırtınalı hafta boyunca sürdü ve Springboks gittiği her yerde öfkeli göstericilerle, miğferli toplum polisiyle, askerlerle, dikenli tellerle karşılaştı. Stadyumlar hep doluydu; ama dışarıda sokakları kuşatma altına almış bir o kadar da gösterici vardı. Turun Auckland'daki final maçı, alçaktan uçan hafif bir uçağın sahaya un bombaları atmasıyla kesintiye uğradı. Palyaço kostümleri içindeki göstericilerin bir araya gelişi, etraflarındaki polislerle birlikte televizyon muhabirleri için harika bir malzeme oldu. Pienaar ailesi de televizyon başındaydı. Gördükleri şey karşısında samimi olarak şaşırmışlardı.

Arnold Stofile ragbi için "Boerlerin afyonu" derdi. O da Bekebeke gibi, apartheid rejiminin aşağılamalarının güçlü kişiliğini bozmasına izin vermemiş siyah bir adamdı. Çiftlikte büyümüş, altmışların baş-

larında ANC'nin cephe örgütlerinden birine katılmış, (Mandela'nın okuduğu) Fort Hare Üniversitesi'nde teoloji hocası olmuş, presbiteryen papaz rütbesi almış ve memleketi Eastern Cape'te siyah erkekler arasında Güney Afrika'daki diğer her yerden daha az yaygın olan bir şey yaparak ragbi oynamıştı. Ama bu spora duyduğu kişisel tutkunun siyasi görüşlerini bulandırmasına izin vermedi. Uluslararası spor boykotlarının en militan örgütleyicilerinden biri oldu. "Sporu ırkçı rejimin eşofmanlı hali olarak tanımlıyorduk hep" dedi Stofile. "Ragbi bu ülkenin dış ilişkilerinde çok önemli bir öğeydi; spor ikonları Güney Afrika'nın fiili büyükelçileri, ırkçı rejimin biraz olsun kabul görmesi için harcanan çabanın en önemli kısmıydı. Ragbi iç politikada ise beyaz gençleri siyahlardan uzak tutan bariyerdi ve bu yüzden hükümetten büyük destek alıyordu; büyük şirketler ragbiyi desteklediği zaman büyük vergi indirimlerinden faydalanıyordu. Yani beyazları mutlu bir cehalet içinde tutan, beyaz Güney Afrika'yı uyuşturan bir haptı ragbi."

Stofile hayatının neredeyse yirmi yılını beyaz Güney Afrika'yı bu bu mutluluk hapından, hükümeti de "büyükelçilerinden" mahrum etmeye adadı. "İşçi grevleri, hatta bir bomba bile küçük bir grubu etkilerdi" diye açıkladı daha sonra. "Ama bu hepsini, dünyanın geri kalanı karşısında tek gurur kaynağı spordaki mahareti olan spor delisi bir ülkede, her bir beyaz erkeği, her aileyi etkiliyordu."

Stofile'nin hücumunun muhatabı olan Niël Barnard durumu inkâr etmiyordu. "ANC'nin bizi uluslararası spor arenasında, özellikle de ragbide tecrit etme politikası biz Afrikanerler için çok acı vericiydi. Psikolojik açıdan zalim bir darbeydi bu; çünkü ragbi küçük bir ulus olarak başımızı dik tutabildiğimiz tek alandı. Dünyanın geri kalanıyla ragbi oynamamızı engellemek inanılmaz başarılı bir siyasal etki aracıydı."

Stofile'nin en müthiş başarısı, Güney Afrika'da neredeyse her şeyin olup bittiği, dönüm noktası niteliğindeki 1985 yılında gerçekleşti. Ülkeden kaçıp Zimbabwe'de yüksek komiser olan eski bir All Blacks oyuncusunun yardımıyla Yeni Zelanda'ya girdi. Orada, All Blacks'in yapmayı planladığı Güney Afrika turunu engellemek üzere başlatılan kampanyada büyük rol oynadı.

Yeni Zelanda öylesine ikiye bölünmüş, öylesine öfkeliydi ki bütün ragbi kültürü, yani ülkenin gururu ve tutkusu tehdit altındaydı. Tur karşıtı kampanya çok güçlüydü; aileler çocuklarının okulda ragbi oynamasına izin vermiyor, onları hayatları boyunca bir daha oynayamamakla tehdit ediyordu. Stofile propaganda hücumunu nasıl sürdürdüğünü, büyük kalabalıklara hitap edişini, radyoya ve televizyona çıkışını, ulusal tartışmayı siyah ve beyaz olmak üzere iki soyut kavramın ötesine taşı-

yıp davaya bir çehre ve bir isim kazandırışını yıllar sonra bile keyifle hatırlıyordu. Yeni Zelanda'ya geldiğinde halkın yüzde 40'ı spor boykotuna destek veriyordu. Üç hafta sonra bu rakam yüzde 75'e çıkmıştı. Ragbiden sorumlu Yeni Zelanda otoriteleri tura devam etme kararı aldı; ama bu sefer de oyuncular araya girdi ve bir grup oyuncu meseleyi mahkemeye taşıdı. Stofile'nin tanıklığı davada belirleyici oldu. Ragbiyi ortalama bir Yeni Zelandalı kadar çok seven bu tıknaz adam, ortada daha önemli bir dava olduğunu ileri sürüp Ayrı Tesisler Yasası ve bu yasanın siyah insanların gündelik hayatı açısından ne anlama geldiği üzerinde özellikle durarak, siyah insanların maruz kaldığı akıl almaz adaletsizlikleri ilk elden, etkileyici bir şekilde açıkladı. Sözlerini, Yeni Zelanda gibi takdire şayan bir demokratik geleneği olan bir ülkenin, nüfusun sadece yüzde 15'ini oluşturan beyazlardan oluşan Sprinboks takımını bütün Güney Afrika'nın sahici temsilcisiymiş gibi resmetme küstahlığında bulunan bir rejimle birlikte hareket etmekten utanması gerektiğini söyleyerek bitirdi. "Ben ikinci tanıktım" dedi Stofile daha sonra sırıtarak, "ve sustuğumda davayı kazanmıştık. Tur iptal edildi. Büyük bir zaferdi bu."

Stofile ülkeye dönünce tutuklanıp on iki yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ama siyah Güney Afrika, Pienaar ailesini hayrete düşürerek Stofile'nin başarısını, dört sene önce diğer yarımküredeki "beyaz huzursuzluk" sahnelerini kutladığı gibi kutladı.

Pienaar için ragbi sadece bir oyundu; çocukken dövüşmenin yanı sıra başlıca eğlencesiydi. Hayatı çok erken yaştan beri şiddetle iç içeydi; ama bu şiddet kaba saba kasabalardaki gibi siyasi ya da suç mahiyetinde şiddet değildi; şiddet için şiddetti. Pienaar yedi yaşındayken rakip çetenin üyeleri onu ağaca asmıştı. O sırada bir yetişkin oradan geçmeseydi Pienaar büyük ihtimalle oracıkta ölecekti. İp boynunda derin izler bıraktı. Daha sonra üniversitedeyken, yaklaşık olarak Bekebeke'nin Sethwala'yı öldürdüğü tarihte, Pienaar gece geç vakit Johannesburg sokaklarının birinde barın dışında karşılaştığı bir yabancıya hemen hemen aynı şeyi yaptı; ya da yaptığını sandı. Giriştikleri sarhoş kavgası esnasında adamı yere yıktı; adam başını müthiş bir çatırtıyla kaldırıma çarptı. Pienaar bu iki olay, ağaca asılması ve adamı yere yıkması arasında, hem ragbi sahalarında hem de sahaların dışında, hatırlayabildiğinden çok daha fazla kaburga ve diş kırmıştı.

Justice Bekebeke'nin dünyasının perspektifinden bakıldığında insanlar eğlenmek için ya futbol oynar ya dans ederdi. Ragbi ise zor ve

vahşi bir spordu; oyuncuların sahadan savaştan çıkan askerler gibi sedyelerle çıktığı, hepsi de zilzurna sarhoş, iriyarı taraftarının ise haki şort, gömlek, kalın çorap ve bir çift bottan oluşan Boer ragbi komandosu formaları giyip, maçlarda favori içecekleri brendi ve kolayı su gibi tüketip, geleneksel *boerewors* sucuklarını azgın bir iştahla çiğnediği inanılmaz bir spordu. Beyaz erkek çocuklar da siyah Güney Afrikalıların gözüne babalarının izinden gidiyor gibi görünüyordu. Sanki bütün hayat sandalyelerle birbirlerinin kafalarına vurdukları, birbirlerinin orasını burasını morartıp kanattıkları kavgalarla geçiyor, boş kalan vakitlerinde de kendilerinden küçük yaştaki arkadaşlarını ağaca asıyorlardı.

Adam asma fikri 1989 yılının 24 Mayıs sabahı J. J. Basson adlı bir Afrikaner'in aklından hiç çıkmıyordu. Upington Davası'yla rekor bir karara imza atan Hâkim Basson, yaklaşık altı aydır Justice Bekebeke'nin ve diğer yirmi dört hükümlü katilin idam cezasını hafifletici sebepler bulmaya çabalayan savunma avukatlarının, özellikle de Anton Lubowski'nin savunmasını dinliyordu.

Lubowski Cape Town'da büyümüş, görünüşü de adı gibi, cesur bir Leh kontunu akla getiren uzun boylu, yakışıklı, otuz yedi yaşında bir Afrikaner'di. Irkçı rejime karşı verilen politik mücadeleye sonuna kadar katılan bir aktivist olarak, Güney Afrika'yı dünyanın geri kalanının gördüğü gibi görmekle kalmayıp bu anlayışla hareket eden, risk alan, alışılagelmiş genel kanıların şiddetli akıntısına karşı kürek çekmeye bilinçli bir şekilde karar veren ve yüzde 1'i bile bulmayan beyaz nüfusa dahildi. Ülkesini gerçekten, her şeyiyle tanıyan, siyah kasabalarda vakit geçiren, üstelik buralardaki insanlarla kaynaşan, üstünkörü de olsa siyah bir dili öğrenmek için çaba harcayan nadir beyazlardan biriydi.

Lubowski 1989'un ilk ayları boyunca dava üzerinde çalışan gazetecilerle yakın temas kurdu. O sıralar Justice Bekebeke mahkeme salonundaki kalabalığı oluşturanlardan biriydi sadece. Ama yıllar sonra o zamanlardan bahseden kişi Bekebeke oldu. "Anton bizden biriydi" dedi acılı dolu bir ağırbaşlılıkla. "Aynı takımdandık. Ona '26 Numara' diyorduk, yirmi altıncı sanık oymuş gibi. Sadece avukatımız değildi; çok daha fazlasıydı." Upington mahkeme binasının içinde avukatların müvekkilleriyle görüştüğü özel bir oda vardı. "Ama bizimle orada görüşmek istemezdi. Bizi kendi ortamımızda görmek ister, konuşmak için hücrelerimize gelirdi. Orada daha rahat ettiğini söylerdi. Lubowski bizim yoldaşımızdı. Onun beyazlığını, Afrikaner olduğunu görmez olmuştuk artık."

Lubowski adliyenin altındaki hücrelere inip sanıklarla birlikte protesto şarkıları söyler, direniş danslarına katılırdı. Sonra, pencereleri ora-

dan geçen hafif bir esintiyi kapıverme umuduyla sonuna kadar açık olan mahkeme salonunun çöl sıcağında, siyah dökümlü avukat cüppesinin içinde görkemli endamıyla dostlarını savunurdu. Kontrollü bir ses tonuyla tartışırdı; ama hiçbir şey kâr etmediğinde hiddetlenerek Basson'u sindirirdi. Mandela bile Basson'u affetmeye, onun katılığını yetiştiği dünyanın bir sonucu olarak görmeye Lubowski'den daha hazırdı. Ama Mandela, Lubowski'nin, Güney Afrika'da Mandela'nın yaratmak istediği daha iyi bir dünyadan kesit sunduğunu ve sırf beyaz diye bir insanın kötü sayılamayacağını inandırıcı bir şekilde kendi siyah yurttaşlarına savunabilmeyi büyük ölçüde Güney Afrika'daki Lubowski'lere borçlu olduğunu da biliyordu.

Basson'un kararı vereceği 24 Mayıs günü sabah erken saatlerde Lubowski'nin ciddiyeti elden bırakmadan hayal edebileceği en iyi ihtimal, kahvaltı sırasında itiraf ettiği üzere, iyicil bir paternalizm ışığının Basson'un buzlu kalbine nüfuz etmesiydi. Lubowski en çok, atmışlarında evli bir çift olan Evelina de Bruin ve kocası Gideon Madlongolwana için umut besliyordu. "Basson'un onları ipe yollayacak kadar deli olduğunu sanmıyorum" diyordu. Çiftin, ikisi hâlâ okul çağında, on çocuğu vardı. Evelina tombulca, yürürken bir bacağı aksayan bir hizmetçiydi. Gideon ise otuz altı yıl boyunca sadakatle Güney Afrika Demiryolları için çalışmıştı. İkisi de sabıkasızdı. Lubowski onların bu işten kurtulacağını düşünüyordu. Buna karşılık, grubun ağzı en çok laf yapan ve en militan üyesi olan yirmi sekiz yaşındaki Justice Bekebeke için hiç umut olmadığı kanısındaydı.

Eğer onu ortaya atsalar ve geri kalanlar kurtulsa çok kaba bir mantığa başvurmuş olurlardı. "Asıl suçlu bendim" diye anlattı daha sonra Justice. "Davanın ceza hafifletme kısmının sonlarına doğru Anton hücrelere inip ne kadar şansımız olduğunu söyledi. Grubu kurtarmak için suçumu itiraf etmem gerektiğini hissettiğimi söyledim. Lafımı bitirmeme bile izin vermediler. Herkes bir anda çıkıştı bana. Sinirden köpürmüşlerdi. 'Seni öldürmelerine izin vermektense kendimiz öldürürüz daha iyi' dediler. O beyaz hâkime hiçbir şey itiraf etmemi istemiyorlardı. Onur ve dayanışma meselesiydi bu artık; daha fazla tartışmanın manası olmadığını anladım. Anton da oradaydı; 'Tamam millet, bunu duymamış olayım. Bu konuşma hiç yapılmadı' dedi."

Sonradan görüldüğü üzere, Bekebeke'nin sanık yoldaşları muazzam bir fedakârlık yapmıştı; zira Hâkim Basson, Lubowski'nin en kötü beklentilerinin bile ötesine geçerek hafifletici sebeplerin sanıkların sadece on biri için geçerli olduğuna hüküm verdi. 13 Kasım 1985'teki amaçlarının cinayet olduğuna karar verdiği ve bu davranışını mazur görmediği

diğer on dört kişinin arasında Justice Bekebeke'nin yanı sıra Evelina de Bruin'le eşi Gideon Madlongolwana da vardı.

Acı, şaşkınlık ve öfke dolu haykırışlar mahkeme salonunu doldurdu; olanlara inanamayan, umutsuzluk içindeki sanıklarla yakınları elleriyle yüzlerini kapamış, öylece duruyorlardı; avukatları böyle bir karara hazırlamamıştı onları. Evelina de Bruin kocasına yaslanıp ağladı. Bu görüntüler karşısında kılı bile kıpırdamayan Basson nihai kararı ertesi güne erteledi. Ama mahkeme salonunda açığa çıkmasına sebep olduğu duygular sokaklara yayıldı. Kadın, çocuk ve yaşlı adamlardan oluşan kırk elli kişilik bir grup, tepelerinde ağır silahlı bir o kadar polisle birlikte toplandı. Gruptakiler önce ağladı; sonra da, Güney Afrika'nın dört bir yanında cenazelerde, gösterilerde ya da politik davalarda duyulan türden protesto şarkıları söylemeye başladılar.

Gençten bir çocuk kalabalıktan kopup Toyi Toyi'ye, ırkçı rejime karşı öfkeli direnişi simgeleyen savaş dansına koyuldu. Çocuk "Zaaa! Za-Zaaa! Za-Zaaa! Za-Zaaa!" diye tıslayıp, ayaklarını yere dizlerini çenesine değdirecek kadar hızlı ve sert vurarak savrulan kolları ve bembeyaz kesilinceye kadar kenetlediği yumruklarıyla transtaymış gibi kendi etrafında dönüyordu. Ama mızrağı yoktu; polislerinse silahları, dişlerini gösterip duran köpekleri ve dans eden çocuğa çevrili bir de kameraları vardı.

Kadınlar çocuğa bakıp başlarını salladılar. Çocuk için duydukları korkudan titriyorlardı. Ve haklıydılar. O gece polis kudurdu. Bunun asıl sebebi neydi, tam olarak kestirmek zor. Belki hükümlülerin annelerinin gözyaşı dökmek, kederli şarkılarını söylemek üzere Upington şehir merkezinde toplanarak oranın bağnaz, bakir dengesini bozmasıydı. Belki bu acılı günde mahkemenin dışındaki siyah kadınların anlık bir rahatlamayla, bir polis arabasının yandan geçen bir Toyota'ya yanlışlıkla çarptığını görünce kahkahalara boğulması ve alaycı bir alkış tutturmasıydı. Belki de sadece Upington'un hıncını henüz alamamış olması, siyah huzursuzluğun onların ırkçı yaşamlarının konforlu kesinliklerini bozmasına hâlâ öfke duymasıydı.

Sebebi her ne ise, o Perşembe günü akşam çökerken bir toplum polisi devriyesi şehrin dışındaki mezbahanın yanından fırtına gibi geçip sola, Paballelo'ya döndü ve gözüne çarpan herkese saldırdı. En az yirmi kişi feci şekilde dövüldü. Bazıları bilincini kaybedene dek coplandı. Bazıları ayaklar altında ezildi. Bazıları kan revan içinde kalana dek karınlarından tekmelendi. Hastaneye kaldırılmak zorunda kalan yirmi kişiden beşi on üç, dördü on beş yaşındaydı.

Ertesi gün, Upington Davası'nın son günü, mahkeme salonu yine fırın gibi sıcaktı. Ama kırmızı tören cüppesi içindeki Hâkim J. J. Basson'un ter döktüğü falan yoktu. O sabah idam cezalarına hükmedecek ama kanunun izin verdiği üzere sanıkları mahkemeye hitaben kısa bir konuşma yapmak üzere bir bir çağırırken sesi hep dalgın, uzun bir günün sonunda evine gitmek için sabırsızlanan bir bürokratınki gibi olacaktı.

On dört sanık, Justice Bekebeke'den kendileri adına konuşmasını istemişti. Bekebeke bir şeyler yazmayı düşündü başta ama yazamadı. İçinden geçenleri söyledi yalnızca.

"Güney Afrika gibi bir ülkede" diye başladı konuşmasına, Basson'a hitap ederek, "adaletin yerine nasıl getirilebileceğini merak ediyorum. Benim adaleti bulmadığım kesin. Ama, Tanrım, tek istediğim şu ırksal nefretimizi unutmamız, bütün insanlık için adaleti görmemiz. Biz her bir ırkın uyum içinde yaşaması için çalışıyoruz. Peki bu mümkün mü, Tanrı aşkına; bu ülkede mümkün mü? Dilerim ki Tanrı'dan, sizlere uzun ömürler versin. Versin ki bir gün beni, siyah bir adamı, özgür bir Güney Afrika'nın sokaklarında yürürken görün... Ve Tanrım, Tanrı sizi kutsasın, Tanrım..."

Bu sözler üzerine mahkeme salonunun arka tarafında duran ufak tefek, yaşlı bir adam mırıldandı: "Amin!" Fildişi başlı ahşap bastonundan destek alarak dikleşti; üç parça takım elbisesi ve kravatıyla iyi giyimliydi. Adam sanıklardan birinin babasıydı. Mandela'nın yaşlarındaydı ve yaşlılığın verdiği saygınlığın portresi gibiydi. Hâkim Basson hükmü bildirdiğinde adam yavaşça yerine oturdu; başı ellerinin arasında, bütün vücudu çöktü. Justice Bekebeke ve diğer on üç kişi asılarak idam edilecekti. Basson kararı duygusuz bir ses tonuyla bildirip itirazları son kez reddetti. Mahkûmlar mahkeme salonunun altındaki gözaltı odasına indiler. Lubowski de onlara katıldı. Yıkılmıştı. "O bizi teselli edeceğine, biz onu teselli ettik" diye anlattı Bekebeke o saatleri.

Çok geçmeden Upington 14'lüsü diye anılmaya başlayan grup büyük sarı bir polis kamyonuna tıkıştırılıp o sıralar Güney Afrika'da Ölüm Hücresi olarak bilinen maksimum güvenlikli hapishane Pretoria Central'a götürüldü. Koyu tenli parmaklar aracın metal parmaklıklarına sıkıca sarıldı. Bekebeke'nin önderliğinde, ortaya koyabilecekleri son bir direnişle, hükümlü şarkısı "Nkosi Sikelele'yi söylediler.

Ölüm Hücresi'ne ertesi gün, Cumartesi günü öğleden sonra vardılar. Pazartesi şafak vakti kadın mahkûmlardan biri asıldı ve 1989'un geri kalan aylarında her hafta bir mahkûm öldürüldü. Güney Afrika'da 1985'ten beri altı yüz yasal idam infaz edilmişti. Mahkûma ölece-

ği bir hafta önceden haber verilir, sonra "demlik" denilen, Justice Bekebeke'nin kalıcı meskeni olacak yerin iki hücre ötesine yerleştirilirdi. Bekebeke idam sabahlarından önce hükümlü mahkûmların bütün gece ağladığını ve gün ağarırken gardiyanların hücreyi açtığını, edilen duaları, ağlayan mahkûmun idam sehpasına doğru merdivenlerden yukarı çıkarıldığını duyardı. Ağlama kesildiğinde mahkûmun öldüğünü anlardı. "En korkuncu" dedi Justice, "ertesi hafta sıranın sizde olabileceğini bilmekti."

Ne var ki ertesi hafta sıra onda değil, Anton Lubowski'deydi. Upington 14'lüsü Ölüm Hücresi'nde çok acı çekmişti; ama acıların en büyüğünü 13 Kasım 1989'da, Mandela Tuynhuys'ta Botha'yla çay içtikten iki ay sonra, radyoda Lubowski'nin önceki gece Windhoek, Namibia'daki evinin önünde vurulduğunu öğrenince yaşadılar. Justice o anı hiç unutmadı. "O sabah Upington'dan altı kişi benim hücremde birlikteydik. Önce inanamadık. Bu doğru olamazdı. Sonra zaman geçtikçe hakikati idrak etmeye başladık; mahvolmuştuk, perişandık ve hiçbir tesellimiz yoktu. Bunu kimin yaptığını biliyorduk. Tabii ki biliyorduk. Lubowski'yi devlet öldürmüştü."

6
Ayetullah Mandela

1990

Yaban ellerde geçen yıllardan sonra, mit, bir adam formunu almıştı; yaşlanan reis kendini halkına gösterdi yeniden, onları özgür kılacağına ant içti. Devrimin gücünün ete kemiğe bürünmüş haliydi o; her yerde, mest olmuş büyük kalabalıklarca karşılanıyordu. "İktidarın ağzına yumruklarımla vuracağım" diye bağırdı uzun süren sürgününden döndüğü gün. Üzerinden on gün geçmeden, 11 Şubat 1979'da hükümet devrilmiş, sokaklar onun milis kuvvetlerinin kontrolüne geçmişti. Ayetullah Humeyni coşkulu tezahüratlar eşliğinde, yeni devrimci hükümetin başı ilan etti kendini.

Bundan tam olarak on bir yıl sonra, 11 Şubat 1990'da Nelson Mandela kendi sürgününe son verip hapishaneden çıktı. Tarihteki bu rastlantı Güney Afrika hükümetinin dikkatinden kaçmış değildi. Zira

Mandela'yı serbest bırakarak, ANC'nin otuz yıldan sonra tekrar yasal olarak faaliyet göstermesine izin vererek, panik anlarında kendi aralarında konuşurken "Ayetullah etkisi" dedikleri şeyi ortaya çıkarmaktan korkuyorlardı. Niël Barnard diğerlerine göre daha tasasızdı. Ama o bile, şüpheci casus kalbinin bir köşesinde Mandela'nın onu tuzağa düşürmüş, kandırmış olmasından endişeleniyordu. Yetkililerin en büyük kâbusu, Mandela'nın Cape Town'da serbest bırakıldıktan sonra kuzeye doğru uzun bir yola koyulmak ve Johannesburg'la Soweto'nun politik göbeğine gitmek istemesiydi. "Artan bir momentum olabilir ve bu momentum Mandela'yla tüm ülkeyi dolaşabilirdi" diye ifade ediyordu bu endişeyi Barnard, "ve Johannesburg'a gidişi tam anlamıyla bir Ayetullah vakası olabilirdi: yuvarlanan bir momentum, çığırından çıkmış, birbirini vuran, öldüren insanlar. Asıl kaygımız ilk yirmi dört, kırk sekiz, yetmiş iki saati büyük bir halk isyanı, bir devrim olmadan geçirmenin mümkün olup olmadığıydı."

İran örneği hükümetin durup düşünmesine sebep olduysa da, yeni başkan F. W. de Klerk'i P. W. Botha'nın başlattığı işi alelacele ileri taşımaya zorlayan şey, daha yakın tarihli ve sınırların dışında gerçekleşen bir olaydı. Berlin Duvarı'nın henüz sadece iki ay önceki yıkılışı, Güney Afrika'da ne yaşanırsa yaşansın komünizmin ne Doğu Avrupa'da ne de Güney Afrika'da bir daha filizlenemeyeceğine inanmak için bir dayanak sunuyordu. Dahası, ırkçı rejim, önceden de utanç kaynağı olmakla birlikte, uluslararası arenada artık hiç sürdürülemez hale gelmişti. Kendinden önceki başkanın Mandela'nın serbest bırakılmasına ve müzakerelerin başlatılmasına zemin hazırlama akıllılığını göstermesi de Klerk için büyük şans oldu.

Ama o gün, 1990 yılının 11 Şubat günü de Klerk bu şanstan çok, Mandela'nın serbest bırakılışı etrafında pusuda bekliyor olabilecek tehlikeleri düşünüyordu. Mandela'nın çıkışının, de Klerk'in televizyonda izleyip de ilk başta anlamadığı sebeplerden ötürü akıl almaz bir şekilde gecikmesi de hükümettekilerin ruh halini pek iyi etkilememişti. Victor Verster Hapishanesi'nin girişine bir dolu televizyon kamerası tünemişti; bütün dünyada milyonlarca insan bunu izliyordu ama Mandela'nın çıkacağı söylenen saatin üzerinden iki saat geçmesine rağmen gelen giden yoktu.

Mandela öğle sonrası saatlerinin parlak ışığında hapishanenin ana kapısından ne yaptığını bilen uzun adımlarla nihayet çıktığında, yüzündeki savaştan dönen mutlu bir askerinkini andıran zafer dolu gülümse, daha az önce burnundan soluduğu gerçeğini hiç ele vermiyordu. Öfkesinin sebebi yanında yürüyen ve pek de neşeli görünmeyen karısı

Winnie'ydi. Gecikmenin sorumlusu oydu; kuaför randevusu yüzünden sabah Johannesburg'dan geç gelmişti. Bunun sonuçlarından biri Mandela'nın ona sert bir fırça çekmesi, diğeri de Mandela'nın özgür bir adam olarak ilk konuşmasını yapacağı Parade adlı büyük, açık meydanda gerilimin tehlikeli bir şekilde tırmanmasıydı. Yakıcı güneşin altında çok büyük bir kalabalık toplanmıştı ve bunların çoğunun Ayetullah nöbetindeki beyaz polislere sempati duyması için dişe dokunur bir sebebi de yoktu. İtişip kakışma başladı, gözyaşı bombaları fırlatıldı, taşlar atıldı. Gene de neyse ki kan gövdeyi götürmedi, götürecek gibi de olmadı; ama olanlar insanların dört bir yana kaçışmasına yetti.

Ortalık yatışana kadar beklemelerinin daha iyi olacağı haberi o sırada araba konvoyunda olan Mandela'nın maiyetine ulaştı. Arzu edilen başlangıç bu değildi ama hapis hayatı Mandela'ya sabırlı olmayı öğretmişti. Korumaları, yapılacak en akıllıca şeyin konvoyu durdurup beklemek olduğunu söyledi; Mandela da aynı fikirdeydi. Şehrin dış kesimlerinde, Rondebosch adlı kibar ve liberal bir beyaz banliyö mahallesinde beklemeye karar verdiler. Rondebosch sakinleri arasında Desmond Woolf adlı genç bir doktor, karısı Vanessa ve ikiz bebekleri Daniel'la Simon da vardı.

Woolf'lar Dr. Woolf'un annesiyle birlikte televizyonda günün olaylarını izliyorlardı. Dr. Woolf'la karısı beyaz toplumun Mandela'nın serbest bırakılmasına sıcak bakan, siyasal duyarlılığı olan küçük kesimindendi. Hatta Parade'deki kalabalığa katılmayı da düşünmüşlerdi. Ama şimdi asıl soru Mandela'nın oraya gidip gidemeyeceğiydi. Televizyonda söylenenlere göre Mandela'nın nerede olduğunu kimse bilmiyordu.

Derken kapı çaldı. Vanessa Woolf'un bir arkadaşı onlara Mandela'nın evin önünde duran arabalardan birinde oturduğunu söyledi. "Daha neler, saçmalama" dedi Dr. Woolf. "Saçmalamıyorum" dedi arkadaşları. "Orada işte. Dışarı gelin, çabuk!"

Çift, iki çocukları ve Dr. Woolf'un annesiyle birlikte dışarı çıkınca evlerinin önüne art arda park etmiş beş arabayı gördü. "Oradaydı" diye anlattı Dr. Woolf daha sonra, "ortadaki arabada oturuyordu. Durmuş, hayretler içinde ona bakıyorduk. Bütün dünya ona odaklanmıştı ve o başka bir yerde olması gerekirken bizim evimizin önündeydi. Biz durup ona bakarken arabanın camını indirdi, eliyle bizi çağırıp, "Gelin, lütfen" dedi.

Önce Dr. Woolf, sonra Mandela kendini tanıttı; tokalaştılar. Dr. Woolf kucağında bir yaşına yeni basan Simon'u taşıyordu. Mandela uzanıp çocuğun elini tuttu ve babasından izin isteyip, kucağına almak üzere çocuğu açık pencereden arabaya soktu. "Simon'u kucağında hoplattıktan

sonra bana adını sordu. Adını neden Simon koyduğumuzu, bu adın bizim için özel bir anlamı olup olmadığını bilmek istedi. Bebeği kucağına almış olmaktan epey hoşnut görünüyordu." Vanessa Woolf da kendini tanıttı ve Mandela, Simon'u verip kucağına Daniel'ı aldı. Dr. Woolf'un annesi de merhaba demek için gelince neşeli Pazar öğle sonrası sahnesi tamamlanmış oldu.

Diğer bir Rondebosch sakini olan Morné du Plessis de günün erken saatlerinde Parade'ye gidip gitmemeyi düşünmüş, sonra da evet, gitmesi gerektiği kararını almıştı. Kalabalıktaki en meşhur insanlardan biri, en azından oradaki beyazların kesinlikle en meşhuru olan du Plessis Afrikanerler için tanrı gibi bir şeydi.

Du Plessis o eski, meşum günlerde Sprinboks'un takım kaptanıydı. Ondan önce babası Felix du Plessis de Springboks'a takım kaptanlığı yapmış, 1949 yılında Güney Afrika ragbi takımını Yeni Zelanda karşısında dört meşhur galibiyete taşımıştı. Ulusal Parti'nin seçimle gelen ilk zaferinin –ki Güney Afrikalıların hayatında bunu izleyen kırk sene boyunca ırkçı yönetimi sağlama alacaktı bu zafer– ertesi yılıydı. Yine 1949 yılında doğan Morné babasının rekorunu kırmış, All Blacks'e benzer bir eziyet yaşatmakla kalmamış, 1980'de yirmi iki maçta on sekiz zafer kazanarak uluslararası bir rekorla emekli olmuştu. Güney Afrika takımı, du Plessis'in kaptanlığında on üç maç kazanmış, buna karşılık sadece iki maç kaybetmişti. Du Plessis, ülkesi için ragbi oynadığı dokuz yıl boyunca Afrikanerler için ulusal bir kahraman ve buna bağlı olarak, siyah Güney Afrikalılar için yeşil Springboks formasının simgelediği ırkçı zulmün en görünür ifadesiydi. Du Plessis, kimi takım arkadaşlarının aksine, durumun farkındaydı. 1974'te British Lions'a ve 1976'da Yeni Zelandalı All Blacks'e karşı oynadıkları büyük maçlarda stadyumdaki az sayıda siyahın, kendi sözleriyle, "nasıl fanatik bir tavırla karşı takımı desteklediğini" hiç unutmuyordu.

Dolayısıyla siyah ve göründüğü kadarıyla sarhoş bir adamın Parade'de toplanan on binlerce insan arasında büyük ihtimalle en uzun kişi olan Du Plessis'in yanına gidip ona kaba bir dille defolup gitmesini, oraya ait olmadığını söylemesi onun için çok şaşırtıcı değildi. "Ama aklımda kalan, adamın tehditkâr davranışları değildi" dedi Du Plessis. "Hemen başka bir siyahın gelip onu azarlamasıydı. Diğerleri de ona katıldı, öbür adamın bana öyle davranmasına kızmışlardı; koluna girip onu uzaklaştırdılar." Bunlar Mandela'nın dili olan Xhosaca konuşan fakir insanlardı; ama Du Plessis, saldırganları götürenlerin Mandela'nın

özgürlük kutlamalarına ne kadar çok beyaz katılırsa herkes için o kadar iyi olacağını görecek kadar politik derinliğe sahip insanlar olduğunu anlamıştı.

Du Plessis'in o gün orada bulunma sebebi, olayın tarihi önemine ilişkin hassasiyeti ve bu anın bir parçası olmak istemesiydi. Ama daha derindeki açıklamanın izi, politik rotasında ona ilk yön gösteren adama, babasına, kadar gidiyordu. Felix du Plessis Ulusal Parti iktidarının ilk ve en coşkun yıllarında Springboks kaptanıydı; ama kendisi her zaman daha nazik, daha liberal –en azından daha az gayri liberal– olan ve Ulusal Parti'nin 1948'de yenilgiye uğrattığı Birleşik Parti'yi desteklemişti. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik kuvvetler saflarında savaşmıştı; bu da onu İngiliz karşıtı olan, hatta kimi zaman Nazilere sempati duyan Ulusal Parti'ye karşı bir konuma oturtuyordu. Morné'nin annesi İngilizce konuşan beyaz bir Güney Afrikalıydı ve Ulusal Parti'ye kocasından daha da düşmandı. Ama bu, çoğunluk yönetimi taraftarı oldukları anlamına gelmiyordu. Birleşik Parti'nin ırkçı yönetime karşı olmasının sebebi bu ırkçılığın çok kaba bir biçimde ortaya konuyor olmasıydı. Du Plessis'in ne annesi ne de babası iktidarın öncelikle beyaz olması gerekliliğini sorgulamıştı.

Oğulları da sorgulamamıştı. Morné du Plessis, François Pienaar'la aynı kasabada, Vereeniging'de doğmuştu. Bu tesadüfü şaşırtıcı kılan şey hem ikisinin de Springboks kaptanlığı yapması, hem de Mandela'nın serbest bırakılışından tam olarak beş sene sonra Du Plessis'in, Pienaar'ın kaptanlığındaki dünya kupası takımının menajerliğine getirilmesiydi. Benzerlikler daha varlıklı Du Plessis ailesinin politik açıdan nispeten daha aydın bir aile olmasıyla noktalanıyordu; gene de siyaset genç Morné'nin hayatında genç Pienaar'ın hayatında olduğundan daha fazla yer tutmuş değildi.

Bununla birlikte, *Du Plessis 1970*'te ailesinin içinde kıvılcımlandırdığı belli belirsiz isyan korlarını alevlendiren bir adamla karşılaştı. Adamın adı Frederik van Zyl Slabbert'ti. Du Plessis'in okuduğu Stellenbosch Üniversite'sinde sosyoloji dersleri veren Slabbert ilerici bir düşünürdü; parlak bir akademisyen olmakla birlikte Afrikaner düzenin gözünde kötü bir şöhreti vardı ve ayrıca eyalet düzeyinde iyi bir ragbi oyuncusuydu. Bu ikisinin karışımı –herkesin eşit oy hakkı olması gerektiğini düşünen bir ragbici– inanılacak gibi değildi. Du Plessis'in gözleri, ırkçılığın fena bir şey olduğunu düşünen bir adama hayran olmanın mümkün olduğu keşfiyle açılıverdi.

Slabbert, Du Plessis'i hafifçe dürttüyse de, Du Plessis'in kör gözüne parmak sokan şey 1971 Avustralya turunda Springboks'la sahaya ilk

çıkışı olmuştu. Sportif olarak müthiş bir başarıydı maç. Güney Afrika Avustralya'yı üç maçın üçünde de yendi ve Du Plessis ülkesinde ragbinin parlayan yeni yıldızı olarak takdim edildi ve kahraman oluverdi. Ama Morné'nin halka bu şekilde takdim edilmekten ötürü duyduğu keyif, Avustralya halkının büyük kısmının Springboks takımına gösterdiği düşmanlıkla gölgelenmişti. "Bu kadar uzaktaki bir halkın bize karşı böylesine şiddet dolu duygular beslediğini görmek çok sarsıcıydı" diye anlattı durumu. "Avustralyalıların o öfkeli yüzleri, bizden gerçekten nefret ediyor görünmeleri hiç aklımdan çıkmadı."

Du Plessis'in içinde, ülkesinde bir şeylerin "ciddi anlamda yanlış" olduğu fikri uyanmıştı. Ama kendisini rahatsız hissetmesi başka bir şeydi, politikanın onu ragbi kariyerinden alıkoymasına izin vermek başka bir şey. Springboks yıldızı olarak geçirdiği dokuz yıllık kariyeri boyunca hiçbir direniş göstermedi; oysa gösterip sansasyonel bir tepki yaratabilirdi. Kuşkularını ya da İlerici Federal Parti'yi (PFP) desteklediğini hiçbir şekilde dile getirmedi. İlerici Federal Parti, Mandela'nın eski ziyaretçilerinden Helen Suzman'ın üyesi olduğu partiydi. Slabbert de bu partiye katılmış, yetmişlerin ortasında Rondebosch kentinden parlamento üyesi seçilmiş, çok geçmeden de parti lideri olmuştu. Beyaz Güney Afrika'nın dar görüşlü küçük dünyasında eksantrik özgür düşünürler olarak görülen "İlericiler" küresel standartlara göre gayet muhafazakârdılar. Çoğunlukla İngilizce konuşan tuzu kuru seçmenleri temsil eden, Boerlerin zavallı siyahlara o denli hoyrat davranmasını ayıplamaya hazır olmakla birlikte o siyahlarla tanışmak üzere kasabalara gitme ihtimaline sıcak bakmayan PFP'lilerin en azından hem Güney Afrika'nın içinden ırkçı rejime karşı halktan gelen yasal bir ses, hem de ilerideki değişimlere geçişi rahatlatacak köprüler sunmak gibi bir faydası vardı. Slabbert de 1987 yılında, Mandela'nın Kobie Coetsee'yle hapishanedeki ilk temaslarından hemen sonra yapılan, hükümetle ANC arasındaki ilk gizli görüşmelerde önemli bir arabuluculuk rolü oynamıştı.

Ragbi sahalarındaki cesaretine diyecek laf olmayan Morné du Plessis hiçbir siyasi risk almamıştı. Ta ki 11 Şubat 1990'da Cape Town Parade'deki o öğleden sonraya kadar. Parade'ye gitmişti; çünkü Joel Stransky gibi o da Mandela'nın serbest bırakılmasının uzun zamandır hasta olduğunu bildiği bu ülkeyi iyileştireceğini umuyordu. Stransky, Mandela'nın hapishaneden çıkışını Fransa'da bir kafede televizyondan izliyordu. Bu hareketi Parade'de boy göstermek kadar etkileyici olmasa da, konuya gelecekteki Springboks takım arkadaşlarından daha çok ilgisi olduğunu gösteriyordu. Takımın büyük çoğunluğunun tav-

rını ızbandut forvetlerden biri olan Kobus Wiese özetlemişti. Sonraları, Mandela'nın serbest bırakılışına verdiği tepki sorulduğunda lafı dolandırmadan şöyle demişti Wiese: "Dürüst olmak gerekirse, pek ilgilenmemiştim." Ama Stransky, sonradan hatırlayacağı üzere, "epey heyecanlıydı".

Stransky bütün hayatını sporla harcamış ama neyse ki arada iki geçici politik uyanma anı yaşamaya fırsat bulmuştu. İlki, başka şartlar altında ruhunun bile duymayacağı bir olaydan, 1976 yılında Soweto'da kendisinden daha büyük olmayan okul çocuklarının ayaklanmasından sonraydı. Bu olayla birlikte Stransky'nin ailesi çocuklarının okulunun ateşe verileceğinden endişe duymaya başlamıştı. "Babamın ayaklanmalar ve huzursuzluk süresince geceleri okula gidip nöbet tuttuğunu hatırlıyorum. Sorunun ne olduğunu o sıralar tam olarak bilip bilmediğimden emin değilim; çünkü yetişkinler bu konuları konuşmazdı. Ama o günlerden sonra şu kadarını anlamıştım ki bu ülkede işler karman çorman olmuştu."

Stransky'nin ikinci ipucu o on dört yaşındayken Springboks'un isyanlar yüzünden yarıda bırakılan 1981 Yeni Zelanda turuydu. Yeni Zelandalıların yarısının Stransky'nin yurttaşlarına bu kadar öfke duymak için iyi bir sebebi olmalıydı. Çocuk, Arnold Stofile ve ANC'deki diğer ragbi karşıtı kampanyacıların beyaz nüfus üzerinde yaratmayı umduğu etkiyi tam olarak yansıtıyordu. ANC'liler beyazları, mutluluk haplarından mahrum bırakmak suretiyle içinde bulundukları uyuşukluktan, hissizlikten kurtarıp uyandırıyorlardı. Siyasal değişim için gerekli şartları yaratmaya çalışıyorlardı. Bazı beyazların algısı diğerlerininkinden daha açık oluyordu. Stransky'deyse etkiye verilebilecek mükemmel tepkiyi bulmuşlardı; çünkü Stransky, Mandela hapisten çıktığında heyecandan yerinde duramıyordu.

Şunu da eklemek gerekir ki Stransky, Mandela'nın serbest bırakılmasının kendi ragbi kariyeri için de iyi olabileceğini düşünüyordu. Ülkedeki en iyi oyunculardan biri kabul ediliyordu. Daha yirmi yaşındayken Güney Afrika'daki dört büyük takımdan biri olan Natal Province'in en önemli oyuncularından biri olmuştu. İriyarı, güçlü kuvvetli, kemik kıran tiplerden olmadığından, Pienaar cesametinde rakiplerinden tek maçta bir düzine darbe almasına yetecek kadar cesur ve dirençli olmak zorundaydı. Bununla birlikte, bir ragbi takımında ne olağanüstü hız ne de olağanüstü cesamet gerektiren yegâne mevkideydi; fly-half'tı. Amerikan futbolunda oyun kurucuya tekabül eden bu mevkideki oyuncu oyunu belirler; aklı ve top becerileri diğerlerinden üstündür. Ayrıca Stransky topa rüya gibi vururdu.

Ve hırslıydı. Bu yüzden Ekim 1989'da Güney Afrika ragbi sezonu sona erince Fransa'ya gidip orada kulüp ragbisi oynadı. Fransa'da oyun Güney Afrika'daki gibi manyakçasına şiddetli değildi; ama Stransky'nin Güney Afrika yazı boyunca formda kalmasını ve böylece 1990 Nisan'ında sezona dinç başlamasını sağladı. İşe yaramıştı. Stransky Fransa'dan dönünce Natal Province ülke şampiyonu oldu. Mandela'nın serbest bırakılması da umduğu gibi işine yarayabilirdi. Stransky'ye göre özgür bir Mandela, Springboks'un uluslararası boykottan kurtulması demekti. O Fransız kafesinde otururken, bir gün ülkesinin renklerinde ragbi oynayacağını hayal etti.

Mandela, Parade'de öğleden sonra üç sularında bekleniyordu; ama kargaşa yüzünden oraya beklenenden neredeyse beş saat sonra, karanlık çökerken varabildi. Günün tarihi önemini sönükleştiren o tuhaf düş kırıklığı hissi yetmezmiş gibi, Mandela da beklentileri karşılamayan, heyecan uyandıramayan bir konuşma yaptı.

Yirmi yedi yıl altı ay sonra ilk kez özgür bir adam olarak uyandığı ertesi sabah daha çetin bir sınav bekliyordu onu: Dünya basınının karşına çıkacaktı. Pek çoğu Peter Jennings, Dan Rather, Tom Brokaw gibi kendi ülkelerinde ünlü birer haber sunucusu olan iki yüz gazeteci toplanmıştı. Mandela hapse girdiğinde Güney Afrika'da televizyon yoktu. Daha önce sadece bir kez bir televizyon kamerasının önüne çıkmış, 1991'de, tutuklanmasından bir yıl önce İngiliz bir muhabire teke tek röportaj vermişti. 1990'lara kadar yaşayan bütün politikacılar kameraların önünde kendilerini nasıl idare edecekleri konusunda deyim yerindeyse talim görmüşlerdi. Ve işte Mandela, kitle iletişim çağında meşhur olduğu kadar deneyimden yoksun bir halde, her politikacının korkulu rüyasıyla, her şeyin serbest olduğu bir basın toplantısıyla karşı karşıya kalmak üzereydi. Gazetecilerin neler soracağını bilmesinin hiçbir yolu yoktu. Üstelik önceki geceki pek de karizmatik olmayan konuşması bu sabahki performansına dair kuşkuları beraberinde getirmişti. Ne de olsa yetmiş bir yaşındaydı ve hapishanede çeyrek asırdan fazla zaman geçirmişti. Ne kadar iyi olabilirdi ki? Ya da ne kadar keskin?

Basın toplantısı sabah erken saatlerde, 1984 yılı Nobel Barış Ödülü'nü alarak o sabaha kadar ırkçılığa karşı direnişin dünya çapında en bilinen yüzü olan, Güney Afrika Anglikan Kilisesi Başpiskoposu Desmond Tutu'nun Cape Town'daki resmi konutunun bahçesinde yapıldı. Kalkan duvarlı Cape Dutch tarzındaki konak Masa Dağı'nın dik, sık ağaçlı eteklerine oturtulmuştu. Masa Dağı adlı yekpare taş aynı za-

manda Mandela'nın Robben Adası'nda suların üzerinden uzun uzun izlediği dikdörtgen şekildi.

İşin içinde her sabah 4.30'da kalkan Mandela varsa, gün erken başlardı. Muhabirler 6.30'da orada olmak zorundaydı. Mandela karısı Winnie'yle birlikte evden çıktığında yaprakların üzerinde hâlâ çiy damlaları vardı. Mandela'yla karısı gülümseyip basının beklediği çimenlik alana varan taş basamakları inerken el salladı. Dünyanın en tanınmış apartheid karşıtı ünlüsü rolünü oynamaktan kurtulan Tutu keyifle sekerek yolu gösteriyordu. Tek bir pürüz yaşandı; o da Mandela'nın, masasına vardığında durup, oturduğunda hemen önünde kalacak olan tüylü, *silindir şeklindeki silahları gördüğü zaman* afallamasıydı. Yardımcılarından biri kulağına bir şey fısıldadı. Mandela başını sallayıp cevap verdi: "Haa, tabii, anlıyorum..." Tüylü şeyler mikrofondu.

O andan sonra her şey tıkırında gitti. Mandela silahlı mücadeleye ve ANC'nin ülkenin maden kaynaklarının kamulaştırılması yönündeki eski demirbaş politikasına –ki yakında terk edilecekti– olan sembolik bağlılığını bir kez daha ifade ederek kendi destekçilerini ve diğer ANC liderlerini yatıştırdı. Bununla birlikte, ırkçı yönetimin yirmi yıllık emektarı olan ve yine sadece beyazların katıldığı bir "genel" seçimle iktidara gelen Başkan F. W. de Klerk'i "dürüst bir adam" olarak nitelemeye cüret ederek güçlü bir liderlik örneği göstermeye kararlı olduğunu belli etti ve her fırsatta güven verici bir edayla beyaz Güney Afrika'ya seslendi.

Bir ara o beklenen, kaçınılmaz soru, hapiste yirmi yedi buçuk yıl geçirdikten sonra içinde bir acılık, bir öfke hissedip hissetmediği sorulduğunda, diğerlerinden daha nazik olan gardiyanlarının, Christo Brand'ların, Jack Swart'ların, Willem Willemses'lerin hakkını teslim etti. Ayrıca kısa ama etkileyici birkaç cümleyle hapishane yıllarının, kendi politik stratejisinin şekillenmesinde oynadığı önemli rolden bahsetti. "Hapishanede *geçirdiğimiz zor* zamanlara rağmen, programlar üzerine düşünme fırsatı yakaladık. Hapishanede çok iyi adamlar da vardı; bizim bakış açımızı anlıyor, bizi orada mümkün olabildiğince mutlu etmek için didinip duruyorlardı. İşte bu" dedi Mandela kelimeleri vurgulayarak, "insanın sonrasında da içinde taşıyabileceği her türlü acılığı, öfkeyi sildi."

Dünyaya yeniden katıldığında onu en çok şaşırtan şeyin ne olduğu sorulduğunda önceki gün kendisini karşılamak üzere sokaklara dökülen beyaz sayısının onu "kesinlikle çok şaşırttığını" söyledi. Hepsinden önemlisi, müzakerelerle gerçekleşecek bir çözümün çok basit bir formüle dayandığını, yapılması gerekenin beyaz korkuların siyah isteklerle uzlaştırılması olduğunu belirtti. "ANC, eşit oy hakkı talebinin beyaz-

larda endişe yaratması meselesiyle ilgilenmeye hazırdır" dedi. "Beyazlar bu talebin gerçekleşmesinin beyazların siyahların tahakkümü altına girmesiyle sonuçlanmayacağına dair garanti istiyorlar. Bu endişeleri anlıyoruz; ANC meseleyle ilgilenecek ve bu ülkede yaşayan beyazları da siyahları da memnun edecek bir çözüm bulacaktır."

Niël Barnard, özel görüşmelerde çok kez duyduğu bu sözleri alenen de duyunca rahat bir nefes aldı. İsyanın sesi değildi bu; insanların ağzına yumruk sallayan Ayetullah değildi. Basın toplantısı başladıktan kırk beş dakika sonra sona erdiğinde, önceki bütün kaygılar artık abes görünüyordu. Mandela, halk önündeki ilk sorgulanması şeklinde lanse edilen olayı, şömine başında yapılan sıcak bir sohbetin yumuşak ve ılık bir açık hava versiyonuna çevirmişti. Bazı beyaz Güney Afrikalıların içine, siyah bir adamın onların kalplerine dokunabileceği fikrinin tohumlarını ekmişti. Siyasetten hâlâ çok uzak olan François Pienaar, Mandela'yı televizyonda görünce duygulandığını hissedip şaşırmıştı. "Üzüntüden başka bir duygu hatırlamıyorum o ana dair. O kadar uzun zaman hapishanede kalmış olmasına üzülmüştüm; yüzü gururla ışıldasa da, çok fazla vakit kaybettiğini hissediyordu insan."

Televizyon başındaki diğer beyazlar o kadar sevecen değildi; hatta çoğu homurdanmaya başlamıştı. Sağ kanattakilerin önemli bir kısmı, beyaz düzenin, siyah devrimciler üzerindeki ilham verici etkisi esaret yılları boyunca kaybolmamış olan Mandela'yı asmamakla hata ettiği fikrindeydi. Bu sağcı beyazların televizyonda Mandela'nın serbest bırakılışını izlerken hissettikleri tek şey, beyaz Güney Afrika'yı satan, terörist başını sokaklara salan hain de Klerk ve hükümetine karşı öfke ve horgörüydü.

Ama 12 Şubat 1990 sabahında Mandela'nın, Başpiskopos Tutu'nun çimenliğinde hemen önünde duran gazeteciler üzerindeki etkisi çok farklıydı. Dünya medyasını cin fikirliliği ve sıcaklığıyla sarması topu topu kırk beş dakikasını almıştı. Gazeteciler o sırada fazla uyuşmuş olduklarından fark edemeseler de, zaman içinde Mandela'nın kurnaz bir stratejist, yetenekli bir kitlesel duygu manipülatörü olduğunu anladılar. Siyasi tiyatro yeteneği Bill Clinton'ınki ya da Ronald Reagan'ınki kadar sofistikeydi. O basın toplantısında Clinton'ın da, Reagan'ın da kıskanacağı beklenmedik bir başarı yakalamıştı. Toplantı iki yüz gazetecinin hep birlikte daha önce hiç yapmadıkları bir şeyi yapmasıyla sona erdi. İçlerindeki insani taraf gazeteci tarafı yenmiş ve kafaları karışmış, şaşırmış bir halde kendilerini alkış tutarken bulmuşlardı.

Ancak Afrikaner basınını kendi tarafına çekmesi o kadar kolay değildi. Çünkü genel olarak beyazlar ama özellikle de Afrikanerler Mandela'nın serbest bırakılmasının nasıl neticeleneceğinden emin olamıyor, sonuçlarından korkuyordu. Hapishanedeki muhafızlarına itibar etmesini ya da herkes için kabul edilebilir bir uzlaşmaya varma isteğini görmezden gelip, söylediği daha endişe verici şeyler üzerinde duruyorlardı: kamulaştırma politikası, "silahlı mücadele", ANC'nin Komünist Parti müttefiklerine sadakati gibi. Mandela kendi halkını gemide tutmakta da benzer bir zorluk yaşıyordu. Bu zorluk bir yandan politik düzeydeydi; hükümetle gizli görüşmelerde bulunma kararını tek başına verdiği için şikâyetler vardı. Üstüne bir de Mandela'nın bu kadar büyük bir nüfus için şimdiye dek sadece güçlü bir mitten ibaret olması, etten, kemikten bir lider olarak tanınmaması ekleniyordu.

Mandela basın toplantısının olduğu sabah bu iki sorunu halletmek üzere iki saat uzaklıktaki Johannesburg'a uçup oradan arabayla Soweto'ya geçti. Arrie Rossouw, Mandela'yı o öğleden sonra Mandela'nın hapse girmeden önce yaşadığı Soweto'daki küçük aile evinde ziyaret etti. Tekdüze, küçük, Güney Afrika'nın her kasabasına sıra sıra dizilmiş kibrit kutusu gibi evlerden biriydi bu; hatta Justice Bekebeke'nin hapse girmeden önce yaşadığı yerin hemen hemen aynısıydı. Rossouw, Afrikan düzeninin resmi gazetesi *Beeld*'in politika muhabiriydi. Üstelik, kendi gazetelerinin okurlarına on yıllardır "swart gevaar"ın, yani "siyah tehlikenin" ete kemiğe bürünmüş hali gibi görmeyi öğrettikleri adamla, o küçük, soluk kırmızı tuğlalı evde yapılacak ortak röportaja yalnız da gitmiyordu; davetli dört Afrikaner gazeteci daha vardı. Aslında Rossouw, *volk*'unun ortalama bir üyesinden daha sofistikeydi. Sürgündeki ANC'lilerle temas kurmuş, beyaz Güney Afrika'nın siyah Güney Afrika'yla anlaşmaya varması gerekliliğinin farkına varmış ve bu ırkçı rejimin dünyanın geri kalanında nasıl görüldüğünü yurtdışına çıktığında mahcup ve müşkül hissedecek kadar bilen biri olarak okurlarından daha öndeydi; tıpkı Niël Barnard'ın Ulusal Parti'ye oy verenlerin bir adım ilerisinde olması gibi. Bununla birlikte, Rossouw'un tedirgin olmak için kendine göre sebepleri vardı. Ayetullah tehlikesinin kesin bir şekilde sona erdiğini söylemek için henüz çok erkendi (örneğin, ertesi gün Soweto'da, ANC'nin deyişiyle toplu bir gösteri olacaktı).

Ne var ki Mandela birkaç saat önce Cape Town'daki basın toplantısında yabancı gazetecilere yaptığı büyünün aynısını Arrie Rossouw'a da yaptı. "Küçük tuğla evinin küçük salonundaydı. Bizi bir kral, hem de hayal edilebilecek en büyüleyici kral gibi karşıladı" diye anlattı Rosso-

uw. "İnanabiliyor musunuz, bana kendini tanıttı. 'Merhaba, ben Nelson Mandela, nasılsınız?' Sonra ben kendimi tanıttım. Meğer beni tanıyormuş. Kim olduğumu tam olarak biliyordu. Beni ne zamandır büyük bir ilgiyle okuduğunu söyledi, hatta aylar önce yazdığım yazıları hatırladı!"

Bu Afrikanerler Mandela'nın küçük bir grup halinde oturup söyleştiği ilk gazetecilerdi; Mandela henüz ne siyah basınla, ne liberal beyaz basınla, ne de uluslararası basınla bu şekilde görüşmemişti. "Özellikle bizi seçti çünkü bütün Güney Afrikalıların gelecekteki ulusu oluşturacağı ve daha da önemlisi kendisinin hapisten içinde büyüttüğü intikam arzusuyla çıkmadığı mesajını bizlerin iletmesini istiyordu. Afrikanerlerin kalıcı barışın anahtarı olduğunu görmüştü elbette; daha ilk günden bizim aracılığımızla Afrikanerlerin içindeki korkuya seslenmek niyetindeydi."

Rossouw, Mandela'nın ona bir numara çektiğini anlayacak kadar uyanıktı. Buna rağmen yedi numarayı. "Afrikanerlere nasıl gaz verebileceğini bildiği belliydi. Temelde bize söylediği şuydu: 'Bakın, sizi ve halkınızı tanıyorum; Afrikanerlerin bu ülke için çok şey yaptığını ve korkularınızı biliyorum. Haydi bunları tartışıp arkadaş olalım.' Konuşurken bir yandan da fazlasıyla alçakgönüllü, kendisiyle adeta dalga geçen şakalar yaptığından karşısında kendimizi sinmiş değil, rahat hissediyorduk. Birdenbire onun huzurunda olduğum için müthiş bir ayrıcalık hissi kapladı içimi. Bu adama bakarak orada öylece otururken aklıma ortalıkta Mandela'nın hasta, hem de ciddi şekilde hasta olduğuna dair söylentiler dolaştığı geldi. 'Lütfen Tanrım, doğru olmasın' diye geçirdim içimden. Çünkü bu adamın ülkemizin selameti için ne kadar önemli olduğunu anlamıştım."

Rossouw gibi politik açıdan uyanık beyaz Güney Afrikalılarla, ortalama siyah Güney Afrikalılar arasındaki farklardan biri, ikinci grubun anın mutluluk verici muazzamlığını anlamak için Mandela'nın serbest kalışı haberini beyinlerinin mantık kısmında işlemeye gerek duymamalarıydı. Ülkenin doğusundaki muhafazakâr, zamanını şaşırmış Zulular tehlikeli tabyası hariç hiç kimse Mandela'nın otomatik liderlik hakkından şüphe etmiyordu. Kendini unutulmuş ya da acı bir şekilde zamanın dışında kalmış hissedebilecek Justice Bekebeke'nin bile hiçbir şüphesi yoktu. Ölüm Hücresi'ndeki dokuz aya ve kırk idama rağmen, mantığını askıya almış, kendi durumunun ciddiyetini unutmuş ve Mandela'nın serbest bırakılışını özgürlüğüne kavuşan kendisiymiş gibi kutlamıştı. "Her gün bir saati hücremizin dışında geçirme hakkımız vardı; ama o

gün hepimiz radyo dinleyebilmek için hücrelerimizde kaldık. Biz bekleyip dururken bir şarkı çaldı. Hugh Masekela'dan 'Mandela'yı Özgür Bırakın'. Biz de söyledik, dans ettik. Radyonun, onun Winnie'yle birlikte dışarı doğru yürüdüğünü söylediği an, işte o an, bizim için özgürlüktü. Nerede olduğumuzu unutmuştuk."

Mandela'nın gittiği her yerde bir izdiham ve kargaşa havası esiyordu. Ama Mandela izdihamın, kargaşanın dilini konuşmuyordu. Hapishaneden çıkışını izleyen haftalarda Güney Afrika'da uzun bir tura çıkmıştı ve gittiği her yerde, onu görmek için can atan, gülüşüne mazhar olmayı, onlara temas ettiğinde –baştan beri korumaların kâbusuymuş anlaşılan– parmak ucuna olsun dokunmayı hayal eden kalabalıklarca karşılanıyordu. Siyah Güney Afrika Mandela'yı Napolyon'la İsa'nın karışımı gibi görüyordu. Her ne kadar söylediklerinin alt metni Başpiskopos Tutu gibi Hıristiyanlarca "düşmanını sev" yakarışı gibi yorumlansa da, argümanları gayet çıkarcıydı.

ANC'ye siyasi enerjisini veren militanları ikna etmek için ahlakçılıktan öte bir şeyler yapması gerekiyordu; siyasi mecburiyetlerin sert dilini kullanmalıydı ve dinleyicilerinin, eğer öyle istiyorlarsa, Mandela'nın da aslında en çok yapmak istediği şeyin Castro tarzı tam bir devrim olduğuna inanmalarını sağlayacak alan bırakmalıydı. Bu yüzden, beyaz Güney Afrika'yla uzlaşmaya varmanın arzulanır olmasa da gerekli olduğundan bahsetti ve bunu militanları ikna eden, sert, tavizsiz bir dille, temel ilkelerin tartışmaya bile açılmayacağını vurgulayarak yaptı. Hükümete, eğer eşit oy hakkının olduğu tam demokrasiye geçmeyi kabul etmezlerse, hâlâ beyazların ayrıcalığını güvence altına almaya devam eden bir uzlaşmayla bu işi halledebileceklerini düşünüyorlarsa, ki de Klerk bir süre bu düşüncedeydi, çıkacak savaşın sorumluluğunun onların omzunda olacağını hatırlattı. Serbest bırakılışını izleyen günlerde Mandela'yı gören ya da duyan milyonlarca insandan hiçbiri onun Gandi yanlısı bir pasifist olduğunu sanma hatasına düşmezdi.

Mandela yıllardır meşhur olmasına meşhurdu ama çehresi bilinmiyordu. Şimdi imgesi dünyanın dört bir köşesine yayılıyor, hele Güney Afrika'da aynı anda her yerdeymiş gibi görünüyordu. Çıktığı uzun tur dev bir parti havasındaydı; şehirden şehre dolaşan kraliyet alayı gibiydi. *Bu toplu gösterilerin ilki, Mandela* hapisten çıktıktan iki gün sonra Soweto'daki "Soccer City" Stadyumu'nda düzenlendi. 12.000 kişinin katıldığı gösteri Mandela'nın siyah Güney Afrika'nın kralı olarak taç giyme töreni gibiydi. Bundan sonraki her durakta aynı tören tekrarlandı. Natal Province'in en büyük şehri olan Durban'da sayıları Soweto'dakinden az olmayan Zulular biat etti. Güney Afrika'nın en yük-

sek mahkemesinin bulunduğu Bloemfontein'de 80.000 kişi toplandı. Mandela'nın doğduğu Eastern Cape'in başkenti Port Elizabeth'teyse bu rakam 200.000'e kadar çıktı.

Her gösteride pop konserlerine özgü bir coşkunluk ve final maçlarına özgü bir tutku, büyük bir ayinin dinsel şevkiyle birleşiyordu. Mandela yanında Sisulu ve mücadelenin diğer öncüleriyle birlikte sahnede ilk göründüğünde büyük bir coşku yaşanıyordu. Ama sonraki fasıllarda bunun yerini tuhaf bir düzen alıyor ve ritüellerini herkesin bildiği bir ayin başlıyordu.

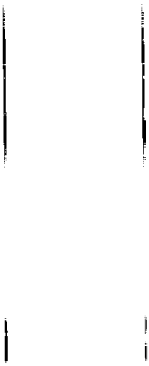
Önce sahnedeki törenci başının haykırışı duyuluyordu: "Amandla!" Xhosa dilinde güç, iktidar demekti bu. Toplanan kalabalık cevap veriyordu: "Awethu!" Yani: "Halka!" Giderek artan bir şiddetle üç, dört, beş kez tekrarlanıyordu bu.

Sonra siyah liderlerin her zaman "ulusal marş", "Nkosi Sikelele" dediği şarkı başlıyordu. Sağ yumrukları havaya kaldıran kalabalıklar şarkının ağıtsı havasına daha önce tutturmayı hiç başaramadığı bir zafer tınısı katıyordu. Bu marşı profesyonel bir koro edasıyla, sanki hayatları boyunca bu olay için prova yapıp durmuşçasına söylüyorlardı; aslına bakılırsa öyle yapmış, yıllarca her protesto gösterisinde bu marşı söylemişlerdi. Herkes, yani 120.000 yahut 200.000 kişi bütün sözleri ezbere bilmekle kalmıyor, erkekler nerede susup sözü kadınlara, kadınlar nerede durup sözü erkeklerin daha derin seslerine bırakacaklarını da biliyordu.

Sonra biraz daha "Amandla! Awethus!" deniyordu. "Birimizin yarası!" deniyordu sonra, "Hepimizin yarasıdır." Bunu, "Çok yaşa ANC, çok yaşa!", "Çok yaşa!", "Çok yaşa ANC, çok yaşa!" ve sonra, "Çok yaşa Nelson Mandela, çok yaşa!" izliyordu.

Sonra biraz daha şarkı türkü, biraz daha dans, insan kaynayan bir toplu disko, sonra biraz daha "Çok yaşa Nelson Mandela!" ve sonra, en sonunda, adam ayağa kalkıyordu; 1.85'lik boyundan daha uzun görünmekteydi artık. Sağ elini yukarı kaldırıyordu; boyunlar uzanıyor, kalkan yüzler ibadet edercesine ona dönüyor ve o bağırıyordu: "Amandla!" Ve cevap, günün en gürültülü "Awethu" kükremesi oluyordu ve insanlar haykırıp çığlıklar atıyorlardı; çünkü onu bir an için görmüşlerdi, en sonunda, uzaktan da olsa; işte oraya bunun için gelmişlerdi. Sonra konuşmaya başlıyordu. İyi bir hatip değildi; sesinin metalik, monoton tonu dinleyicileri doğuştan tiyatrocu Başpiskopos Tutu'nunki gibi cezp etmezdi. Zamanla, kalabalık kilisede vaaz boyunca yaptıkları gibi kıpırdanmaya başlıyorlardı; ama o sözlerini bitirince yeniden hayata dönüyorlardı. "Amandla"lar, "Çok yaşa"lar haykırılıyordu. "Nkosi Sikelele"

bir kez daha insanın içine işleyen bir şekilde okunuyordu. Sonra insanlar evlerine dönüyorlardı ve taç giyme töreni bitiyordu. Ama yaşanan hissin etkisi, toplu gösterinin heyecanından uzun sürerdi hep. Mandela bütün siyah Güney Afrikalıların yaşadığı zorlukların simgesiydi. Bütün umutlarını, bütün arzularını ona bağlamışlardı; tek bir adam, bütün bir halkın simgesi olmuştu.

7
Kaplan Kral

Mandela'yı asın!, *Mandela Evine, Hapishanene Dön!* ve *Vatan Haini de Klerk!*, Mandela'nın serbest bırakılışından beş gün sonra sağcı beyazların Pretoria'da yaptığı gösteride pankartlarda yazan sloganlardan bazılarıydı. Mekân, Güney Afrika'nın başkentinin merkezindeki Kilise Meydanı'ydı; meydanın ortasında Boer atalarından Paul Kruger'in heykeli dikiliydi: paltosunun üzerinden çapraz kuşandığı başkanlık kurdelesi, silindir şapkası ve bastonuyla, üstüne kuşların pislediği gri bir heykeli. Gösteriye 20.000 kişi katıldı. Sweto'da toplanan 120.000 siyah kendi halkının ne kadar büyük bir yüzdesiyse, bu rakam da beyaz nüfusuna oranla o kadar büyüktü.

Hissedilenler dört gün önce Soccer City'de hissedilenler kadar yoğundu; ama atmosfer bambaşkaydı. Soweto'da havada zafer kokusu

vardı; oysa Kilise Meydanı'ndaki başkaldırının altında gizli bir çaresizlik yatıyordu. Bu insanlar her şeylerini kaybetmek üzere olmaktan korkuyorlardı: bürokratlar işlerini, esnaf işyerlerini, çiftçiler ise topraklarını. Ve hepsi bayraklarını, ulusal marşlarını, dillerini, okullarını, Hollanda Reform Kilisesi'ni, ragbiyi kaybetmekten korkuyordu. Ve bunun da altında bir şey yatıyordu: işin rengini değiştiren şey, suçlarıyla orantılı bir intikam korkusu.

Aşırı sağın temsilcisi Muhafazakâr Parti'nin emriyle Güney Afrika'nın başkentinde toplanmışlardı. Tamamıyla beyazlardan oluşan parlamentoda ana muhalefet partisi olan Muhafazakâr Parti eskiden Ulusal Parti'nin bünyesindeydi; liderleri P. W. Botha'yı anlaşılmaz bir şekilde solcu buldukları için sekiz yıl önce Ulusal Parti'den kopmuşlardı ve şimdi de de Klerk'i şeytanın ta kendisi gibi görüyorlardı.

ANC'ninki kadar detaylı olmasa, onun kadar sık uygulanmasa da Afrikaner sağının da bir ayini vardı. Gözlerini kapatıp ellerini yakarırcasına açarak başladılar törene; başlarını öne eğip yüksek sesle dua ettiler. Sonra Tanrı'yı öven ve Boerlerin on dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki "Büyük Göç"te dört tekerlileriyle kuzeye giderken ve yol boyunca karşılarına çıkan siyahi toprakların kökünü kazırken kazandıkları zaferleri anlatan kasvetli resmi ulusal marşları "Die Stem"i söylemeye başladılar. Lise kabadayılarına benzeyen Kahverengi Gömlekliler kalabalığa karışmıştı. Bunlar bölük pörçük aşırı sağcı grupların en tanınmışı olan Afrikaner Weerstandsbeweging (Afrikaner Direniş Hareketi) üyesiydi. AWB olarak da bilinen grubun kırmızı-siyah sembolü, Nazilerin gamalı haçına benzeyecek şekilde düzenlenmiş üç tane yedi rakamından oluşuyordu.

Ama bu kez olaya rengini veren Kahverengi Gömlekliler değildi. Mandela'nın önündeki daha meşum, daha kaygı verici zorluk, toplanan kalabalığın çoğunluğunun görünüşteki normalliği ve haftanın her günü Upington'da, Vereeniging'de ya da beyaz Güney Afrika'nın herhangi bir yerinde görebileceğiniz insan manzaralarından bir kesit sunmasıydı. Aralarında kot pantolonları ve Springboks formalarıyla gençler, meraklı gözlerle bakan bebekli çiftler, haki şortları ve uzun çoraplarıyla göbekli adamlar, tüvit ceketleriyle geçkin beyefendiler, bovling kulübünün her yıl düzenlediği danslardan birine gidermişçesine giyinmiş hanımefendiler vardı. Kuzey Avrupa'nın ya da Orta Amerika'nın herhangi bir yerinde görülebilecek orta sınıf beyazlardı bunlar. Ve hayatlarını siyahların yönetmesini istemiyorlardı. Gecenin bir yarısı yatağın altından çıkan siyah bir el, zorla evlerine giren yağmacı siyah delikanlılar hepsinin ortak kâbusuydu.

Hiçbir zaman aşikâr olmasa da, yakından baktığınızda beyaz Güney Afrika'nın özünde, Afrikanerlerle İngilizce konuşanlar, şehir insanlarıyla taşralılar, fakirlerle zenginler arasında savunmasız, hassas bir yumuşaklık olduğu görülüyordu. Fark, her bireyin bu yumuşaklığı örtbas edebilmeyi ne kadar becerdiğinde yatıyordu. Ama bu savunmasızlığı kabul etmek, özellikle de Afrikanerlerin kendilerine yakıştırdığı haşin, mücadeleci halk imajına uymadığından, bazıları korkularını direniş retoriğinin arkasına saklamaya çabalıyordu. Söylediklerine inanmadıkları anlamına gelmiyordu bu. Korku onları tehlikeli kılıyordu. Muhafazakâr Parti lideri Dr. Andries Treurnicht o gün Kilise Meydanı'ndaki gösteride en büyük alkışı şu sözlerle almıştı: "Afrikaner dediğin, iyi huylu bir kaplandır; ama onunla oyun oynamaya gelmez!" Geçmişin sert ve basit kesinlikleri çatırdamaya başlıyor olabilirdi ama ortada hâlâ bu gerçek vardı ve bu gerçeği ne Mandela'nın ne de artık yasal olan ANC "Komünistlerinin" çökertemeyeceğine inanmayı tercih ediyorlardı. Evet, Afrikaner, bir kaplandı ve kaplana kafa tutan hayvanların sonu kötü olurdu. "ANC militan bir örgüt gibi davranmaya devam ettiği müddetçe, onlara vurabildiğimiz kadar sert vuracağız" diye kükredi teolog ve Hollanda Reform Kilisesi'nin eski vaizi Treurnicht. "Bizce bu savaştır, açık ve net!"

Bir kısım ANC'li, kaplanı yenebileceklerine hâlâ inanıyordu. Mandela'ysa yenemeyeceklerini biliyordu. Bütün silahlar, hava kuvvetleri, lojistik ve para düşmandaydı. Mandela'nın politik eyleminin temelindeki ilke, hapishanede uzun zaman önce anlamaya başladığı şeydi: Kaplanı yenmenin tek yolu onu eğitmekti. Paul Kruger heykelinin gölgesi altında birbirine giren insanlar, Mandela'nın Robben Adası'nda boyun eğdirdikleriyle aynı halktandı.

Mandela'nın ilk önceliği iç savaşı önlemekti. Sadece beyazlarla siyahlar arasında değil, beyazlarla beyazlar arasında çıkabilecek savaş da engellenmeliydi. Bulundukları noktaya beyaz ortodoksinin akıntısına karşı cesurca yüzerek gelen Dr. Woolf gibi liberaller, sağ kanat savaşçılarının gözü önünde olacaktı. Aslında halihazırda öyleydiler. Dr. Woolf, ailesinin Mandela'yla karşılaşıp tanışma hikâyesi Dubai'de bir gazetede yayımlandığından beri sağ örgütlerden tehditler alıyordu. Adı ölüm listesine yazılmıştı. Afrikan basınının Arrie Rossouw'ları da zamanlarının ilerisinde olmalarının bedelini ödemişti. Rossouw'un çalıştığı gazeteye, *Beedel*'in Johannesburg ofisine zehirli mektuplar yağdırılmıştı ve telefon santrali taciz yollu aramalardan kilitlenmişti. Mandela'nın

serbest bırakılmasından iki hafta sonra Orange Free State'teki sağcı gösterilerden birinde beyaz bir *Beeld* fotoğrafçısı dövülmüştü.

Güney Afrikalı beyazlar arasındaki ayrılığı hiçbir şey ikiz Viljoen kardeşlerin durumu kadar iyi anlatamazdı. Braam ve Constand Viljoen'in hikâyesi Habil'le Kabil ya da İncil'deki "Müsrif Oğul" hikâyesi kadar çarpıcı olmasa da ikisinden de öğeler taşıyordu. Birbirine ayırt edilemeyecek kadar çok benzeyen bu iki kardeş yirmili yaşlara doğru çok farklı yollara sapmış, sonra bir kırk sene haberleşmemişti. Nihayet tekrar birleştiklerinde bunda kaderin parmağı vardı. Eğer kardeşler barışmasaydı Güney Afrika büyük ihtimalle savaşacaktı.

1933 yılında, kökleri Avrupa'dan Afrika'ya ilk gelen on yedinci yüzyıl yerleşimcilerine dayanan üst sınıf, kırsal bir Afrikaner evinde doğan Viljoenlerin hayatlarını ayrı ayrı yaşamak için siyaset dışında bir sebepleri daha vardı. Birlikte oldukları zaman sulu bir komedi gösterisinden fırlamış tek yumurta ikizleri gibi görünme tehlikesiyle karşı karşıyayken, ayrıyken ikisi de heybetli adamlardı. İkisi de ağırbaşlı ve vakurdu; hem kendilerini hem de toplumdaki rollerini ciddiye alıyor ve başkalarınca ciddiye alınıyorlardı. Paylaştıkları iki ortak noktaları daha vardı: dine adanmışlıkları ve çiftçilik sevdaları. Constand, Eastern Transvaal'daki aile çiftliklerinde ara sıra, Braam ise oradan 400 kilometre uzaktaki Northern Transvaal'daki başka bir çiftlikte, biraz daha sık aralıklarla toprakla ilgileniyordu.

Mizaç ve dünyaya bakış açısındansa son derece farklıydılar. İçe dönük, düşünceli bir tip olan Braam kilisede kariyer yapmaya koyulmuş, daha hareketli, canlı bir yapısı olan Constand da orduya katılmıştı. Braam'ın seçtiği yol ötekinden daha sakin olmasına karşın, mücadele verip de sonrasında teknik açıdan başarısız olan o oldu; Constand ise hayran olunası bir pürüzsüzlükle mesleğinin zirvesine tırmandı. Braam sistemle kapışıp kaybetti; oysa Constand sisteme katılmakla kalmadı, sistemin ta kendisi oldu. General rütbesi almakla, ordunun başına geçmekle yetinmedi, deniz ve hava kuvvetleri de dahil olmak üzere Güney Afrika Savunma Kuvvetleri'nin komutanı oldu. Onu bu işe P. W. Botha, 1980 yılında başbakan olmasını müteakiben atamıştı. Viljoen 1985 yılında emekli olana kadar ırkçı yönetimin son savunma hattı olan gücün başında kaldı. Kontrolündeki kuvvetler olmasa ırkçı düzen ertesi güne kalmadan çökerdi. Uğruna kendi hayatını riske attığı, başkalarının canını aldığı politik sistem, şimdiye dek düzenlenen en sapkın üç yasaya dayanıp bunlarla belirleniyordu: Ayrı Tesisler Yasası, Grup Bölgeleri Yasası ve Nüfus Kayıt Yasası. Bu üç yasa parlamentodan Viljoen kardeşler on yedi, on sekiz ve on dokuz yaşındayken, iki kardeş hayatlarına bir yön çizerken geçmişti.

Ayrı Tesisler Yasası siyahların güzel kumsallara ve parklara girmesini, siyah dadıların hizmet ettikleri "madamların" beyaz bebekleriyle birlikte beyazlara ayrılmış tren kompartımanlarında seyahat etmesini yasaklayan yasaydı. Constand Viljoen'in uyguladığı diğer iki yasa da bir o kadar adaletsiz ve absürddü.

Nüfus Kayıt Yasası ırkları gruplara ayırıyordu. Dört ana grup vardı. Azalan ayrıcalık sırasına göre bu gruplar Beyazlar, Renkliler, Hintliler ve Siyahlardı. Her Güney Afrikalı tekabül ettiği ırk kutusuna yerleştirildikten sonra diğer bütün apartheid yasaları işler hale gelebilirdi. Nüfus Kayıt Yasası olmasa, örneğin, Ahlaksızlık Yasası'nı uygulamak imkânsız hale gelirdi. Ahlaksızlık Yasası, aralarında ırk farkı olan insanların evlenmesini yasaklamakla kalmayıp, cinsel temasa benzeyen her şeyi de yasadışı sayıyordu. Hükümet, kısmen ruhu ahlaki açıdan zayıf olan küçük bir azınlığın şehvetine hâkim olamaması durumunda onlara yardım etmek, kısmen de insanların maddi gelişim arzusunu tatmin etmek için, Nüfus Kayıt Yasası'na bireylere ırklarını değiştirme yönünde çaba sarf etme izni veren, biyolojik açıdan epey kafa karıştıran bir madde de koymuştu.

Irkınızı değiştirmek için Pretoria'da Irk Sınıflandırma Kurulu adlı bir birime gitmeniz ve orada hangi ırktan hangi ırka dönüşmek istediğinizi belirtmeniz gerekiyordu. Bunun üzerine mülakatlar yapılıyor ve daha desiseli vakalarda dilekçe sahibi tamamen beyazlardan oluşan kuruldaki hanımlarla beylerin huzuruna çıkıyordu. Kurul üyeleri değişim talebiyle gelen kişiye önlerinde yürümesini söylüyor, böylece vücudunu taşıyışını, kalçalarının şeklini görebiliyorlardı. Bir karara bağlanamayan vakalarda en bilimsel şüphe giderici yöntem kalem testiydi. Irk değiştirmek isteyen kişinin saçına bir kalem sokuluyordu. Saç, kalemi ne kadar sıkı tutarsa, başvuran kişinin sınıfı o kadar koyu demekti. İçişleri Bakanlığı'nın 1989 yılına ait rakamlarına göre, Beyaz olmak için başvuran 573 Renkli insandan 519'u, Renkli olmak için başvuran 369 Siyah insandan 327'si başarılı olmuştu. Bu vakalarda başvuran kişinin amacı açık bir şekilde maddi koşullarını iyileştirmekti. Ama kayıtlar on dört Beyazın Renkli olmak için başvurduğunu ve bunların on ikisinin başarılı olduğunu; üç Beyazın Hintli, iki Beyazın Çinli olmak için başvurduğunu ve bunların hepsinin başarılı olduğunu da gösteriyordu. Bu tip mucizeler elbetteki nesnel bir muhakemenin değil, Irk Sınıflandırma Kurulu'nun, başvuran kişilerin içindeki kendini feda etmeye varan, hayran olunası romantik itkilere duyduğu sempatinin sonucuydu.

Grup Bölgeleri Yasası siyahlarla beyazların kentin aynı kısımlarında yaşamasını kanunen yasaklayan, beyaz kentlerle siyah kasabalar arasın-

da belli bir mesafe olmasını mecburi kılan yasaydı. Ama ırkçı yönetimin ideologlarının gözünde bu kadarla sınırlı değildi. Onlara göre bu yasa Tanrı'nın takdiriydi. Tanrı'dan korkan *volk*, eğer ki yaptıkları şey için kutsal kitaptan alınma bir mazeretleri olmasaydı, ülke sakinlerinin büyük çoğunluğunu dördüncü sınıf vatandaşlığa mahkûm edecek kadar ileri giden bir sistem oluşturmaya asla kalkışmazdı. Kendilerinden önce ve sonra gelen diğer köktendinciler gibi onlar da Eski Ahit'i iyice deşip, siyah insanları dışarı, karanlığa atmalarını destekleyen teolojik argümanlardan yola çıkıyorlardı. 1958'de Hollanda Reform Kilisesi'nin önde gelen teologlarından biri tarafından yayımlanan *İncil'de Irk Ayrımı* adlı kitaba göre, Grup Bölgeleri Yasası öte dünyada da işliyordu. Kitap, cennette siyah insanlarla kaynaşmaktan korkması mümkün Güney Afrikalılar için bir avuntu sunuyordu. Endişelenecek bir şey yoktu. *İncil'de Irk Ayrımı*, İncil'de "Babamızın evinde pek çok köşk" bulunduğunun yazılı olduğunu söyleyerek onları rahatlatıyordu.

Constand Viljoen hayatını, bu yasaları başdüşmanı Nelson Mandela'nın liderlik ettiği güçlere karşı savunmaya adamıştı. Irkçı yasalardan baştan beri tiksinen Braam Viljoen ise Mandela'nın neferlerinden biri haline gelmişti.

Constand'ın sorunu çok az düşünmekse, Braam'ınki de çok fazla düşünmekti. Constand kilisede vaizin, apartheid yasalarının hepsinin Tanrı'nın işi olduğunu söylemesinin verdiği bir nebze güvenceyle, neşe içinde anavatanı savunma işine sarılmıştı. En yakın şehirden iki yüz elli kilometre uzakta bir çiftlikte büyüyen bir Afrikaner'e göre şaşırtıcı ölçüde özgür düşünceli bir genç olan Braam da Hollanda Reform Kilisesi'nin yerel rahibinden Constand ile aynı lafları dinlemiş ama bunu aşırı derecede rahatsız edici bulmuştu. Rahip olma isteğiyle, teoloji okumak üzere Pretoria'da üniversiteye gidince, egemen ortodoksileri sorgulayan teologlardan oluşan küçük, yıkıcı bir grubun çalışmalarıyla ilgilenmeye başladı. Bu da ANC'ye ilgi duymasıyla sonuçlandı. Braam, ANC'nin Özgürlük Bildirgesi'ni ("Güney Afrika, siyah ve beyaz, içinde yaşayan herkese aittir") büyük bir dikkatle okudu. Yıl 1955'ti; Bildirge henüz çıkmış, Braam'ın ikizi Constand üniversiteyi bitirip orduda subay olmuştu.

Constand üstlerini etkileyerek adım adım ilerlemek suretiyle bir üst rütbeye terfi ederken, Braam ANC'nin Mandela'dan önceki lideri Albert Luthuli'nin Hıristiyan ciddiyetinden etkileniyordu. Braam teoloji profesörlüğüne yükseldiği atmışların başlarında, Tanrı'nın iradesi ile apartheid'ı özdeşleştirmenin sapkınlık olduğunu belirten bir bildiri imzaladı. Bildirinin üslubu ciddi ve saygılıydı. Oysa kendi başınayken

öfke doluydu Braam. "Irk ayrımının İncil'le meşrulaştırmasından nefret etmeye başlamıştım. Yaratılış'ı bu kadar düz bir şekilde yorumlamak çocukça ve bön bir hareketti" dedi. "Aptal gibi, Tanrı'nın sözü olduğunu iddia eden, hiç tartışma kabul etmeyen köktendinci düşünce biçiminden de nefret ediyordum. Doğal olarak ailemle anlaşmazlığa düşmüştüm. Artık SADF'de binbaşı olan kardeşim Constand'la politikadan hiç konuşmuyorduk, hiç." Braam, Hollanda Reform Kilisesi'yle de bozuşmuştu; Kilise onu muhalif ilan etmişti ve teolojik açıdan kalifiye bir rahip olarak hak ettiği maaşı almasını engelliyordu. Braam 1980'lere kadar üniversitede ders vermeye devam etmekle birlikte mali sebeplerden ötürü yarı zamanlı olarak çiftçiliğe dönmek zorunda kaldı.

Çiftlikte, apartheid'ın çukurun en dibindekiler, yani kırsal kesimdeki siyahlar için ne anlama geldiğini görmeye başladıkça politik duruşu güçlendi. 1980'lerin başında siyah direniş bütün ülkede tırmanırken, kendini "özgürlük mücadelesi" denen şeye aktif olarak dahil olmuş buldu; ikizi Constand'ın, SADF'nin başı olarak yenmeye ant içtiği siyah politik liderlerle gizli bir ittifak içindeydi. Güvenlik güçlerinin ANC teröristlerinin cephelerinden biri saydığı Güney Afrika Kiliseler Konseyi'nin işlerine de boğazına kadar batmıştı. Constand güçlendikçe, Braam, kardeşinin patronunun uyguladığı vahşi yöntemleri daha iyi anlıyordu. Sistemin kötü olduğunu önceden de biliyordu; ama o zamana dek ne kadar ölümcül olabileceğinin farkına varmamıştı. "Şoktaydım, dehşete düşmüştüm. İkiz kardeşimin adamları insanları öldürüyor, işkence yapıyordu!" Aslında Braam kendisine de işkence yapılmadığı ya da öldürülmediği için şanslıydı. Zira kendi adının da, Mandela'nın serbest bırakılmasından sonra Anton Lubowski'yi öldüren gizli askeri istihbarat birimi CCB'nin kara listesinde olduğunu öğrenmişti.

"Kardeşimin bundan haberi olduğunu sanmıyorum" diye ısrar ediyordu inançla. Ama Constand bir şeylerden şüphelenmiş olmalıydı. "Annemle bana haber gönderdi" dedi, " 'kendi iyiliğimi düşünüyorsam' Güney Afrika Kiliseler Konseyi'nden ayrılmam konusunda uyarıyordu beni."

Ayrılmadı. Seksenler boyunca Konsey için çalışmaya devam etti. Hatta 1987'de açık fikirli diğer elli Afrikaner entelektüelle birlikte ANC'nin sürgündeki liderleriyle yapılacak öncü bir görüşme için Senegal'in başkenti Dakar'a gitti. Bu görüşmenin ardındaki kilit isimlerden biri, Morné du Plessis'in ilk politik kahramanı Frederik van Zyl Slabbert'ti. Braam, Dakar'dan döndükten sonra Niël Barnard'ın başkanlığındaki NIS tarafından sorguya çekildiyse de davasından vazgeçmedi. Aynı yıl, küçük ama azimli bir parti olan İlerici Federal Parti'ye

(PFP) katıldı (Morné du Plessis'le bir bağlantı daha; du Plessis de bu partiyi destekliyordu). PFP'den milletvekili adayı oldu; ama daha sonra Güney Afrika Demokrasi Enstitüsü adlı, aktif politikayı bırakan van Zyl Slabbert'in kurduğu ve yasal çerçevenin sınır çizgisinde duran apartheid karşıtı beyin takımına katıldı.

Aralarındaki derin farklara rağmen (Braam'ın sözleriyle, "ayrı dünyalarda yaşıyorlardı"), Braam'la Constand'ın pek çok ortak özelliği vardı. İkisi de dürüst ve işine titizlikle bağlı insanlardı. Constand onurlu ve mantıklıydı; tam bir askerdi. Profesyonel hayatını ahlaki bir fanusun içinde geçirmiş, SADF'ye hizmet etmenin, Yeni Zelanda ordusuna hizmet etmek kadar onurlu bir iş olduğuna inanmıştı. Önce ordunun, sonra bütün silahlı kuvvetlerin başında olduğu uzun görev süresi boyunca astları, diğer milyonlarca beyaz Güney Afrikalı gibi ona büyük bir hayranlık duymuştu. Constand, yetmişlerin ortalarında Güney Afrika'nın sınır ötesi Angola savaşında kıdemli subay olarak Jonas Savimbi'nin UNITA gerillalarıyla birlikte Marksist hükümete karşı savaşarak ününü pekiştirmişti. Angola'daki savaş, dünyanın dört bir yanında süren Soğuk Savaş vekaletindeki düzinelerce çatışmadan biriydi. Angola hükümeti Küba ve Sovyetler'den, UNITA ise ABD'den yardım alıyordu. Güney Afrika'nın savaşa katılmasının sebebi hem yöneticilerinin komünizme Washington'dakiler kadar karşı olması, hem de Angola hükümetinin ANC'ye yardım etmesiydi.

Constand 1980'de SADF'nin başına geçince, artık Zambiya ve Mozambik gibi komşu ülkelerde de aktif olan ANC'ye ve kardeşinin de ülke içinde birlikte hareket ettiği, sayıları giderek artan isyancı destekçilerine daha çok dikkat etmek zorunda hissediyordu kendini. Önceki yıl hazırlanan bir hükümet raporu, Güney Afrika'ya yönelik siyasi ve askeri tehditlerin "endişe verici bir hızla" arttığını ifade ediyordu. ANC'ye karşı verilen savaşı uluslararası arenada jeopolitik açıdan daha yenilir yutulur bir zemine çekmeye kararlı olan bu belge, düşmanın "topyekûn saldırısını" Moskova'nın, Güney Afrika'yı "dünyanın fethi için bir basamak" olarak kullanma planının bir parçası olarak tanımlıyordu. Bu dil, Amerikalı muhafazakârları ve ANC'nin komünizm ilhamlı bir "terör" örgütü olduğu konusunda Başkan Botha ile hemfikir olduğunu alenen belirten İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'ı ikna etmeye yetti. Bunlardan güç alan Botha, ordunun siyah kasabalara girmesini emretti. Böylelikle Viljoen, görev alanının ülkeyi bir dış düşmana karşı korumanın ötesine geçip devleti kendi halkına karşı korumaya vardığını gören ilk Güney Afrika Ordusu Komutanı oldu. Ordu birdenbire kendini güvenlik polisiyle el ele vermiş, Mozambik, Bostwana ve

Lesotho yakınlarında toplu baskınlar yapıp, ANC ajanlarının yanı sıra pek çok masum sivili de öldürürken buldu.

Üstlendiği rolde Constand'ın her zaman içi rahat değildi. Ahlaki duruşu ikizininki kadar etraflı olmasa da, vicdanının sızladığı oluyordu. Mayıs 1983'te Mozambik'te yapılan bir baskın sırasında özel konutlar, bir anaokulu ve meyve suyu fabrikası ANC'nin füze mevzii, eğitim merkezi ve lojistik üssü sanılarak tahrip edilmişti. Altı kişi öldürüldü ve hiçbiri ANC'den değildi. Bunun üzerine Viljoen hayal kırıklığına uğramakla kalmayıp şoke olduğunu belirten öfkeli bir dahili not gönderdi ordunun başına. "Eğer operasyon verimliliğimizi analiz edecek ve sonuçları halka açıklayacak olsak rezil olurduk" diye yazdı.

Sonuçlar halka açıklanmadı; itaatkâr basının yardımıyla SADF'nin sömürülerine mümkün olan en iyi cilalar sürüldü. Botswana'nın başkenti Gaborone'a yapılan ve Güney Afrikalı askerlerin altı yaşında bir çocukla yetmiş bir yaşında bir adamı öldürdüğü bir baskın, Güney Afrika basınında şanlı şerefli bir haber gibi verildi; gazetelerden biri "Gaborone'un Tüfekleri" şeklinde epik bir manşet attı. Constand otuz bir yıllık askeri kariyerinden emekli olduğunda yaşayan bir efsane, Afrikanerlerin popüler imgeleminde adeta beyaz bir Mandela olmuştu. Daha önemlisi, cesur, ilkelerine bağlı, mantıklı bir general, Andries Pretorius ve Paul Kruger'in on sekizinci yüzyıl asker-politikacı Boer geleneğinin devamı, diğer bir deyişle, Boerliği hak etmeyen dalavereci, kaypak, pazarlıkçı F. W. de Klerk'in panzehiri olarak görülüyordu. Constand Viljoen'in Boer geleneğinin peşinden gidip çiftçiliğe dönme kararı, hayranlarının bağlılığını daha da artırdı. 1985 yılında, ölene kadar çiftçilikle uğraşacağını sanıyordu. Bundan beş yıl sonra televizyonun başına oturmuş, telaş içinde Mandela'nın serbest bırakılmasını izlerken, *volk*'un onu çiftliğini bırakmaya ve son büyük özgürlük savaşlarında onlara önderlik etmeye çağıracağından haberi yoktu.

8
Maske

1990-1993

Mandela, çıktıktan bir ay sonra yine hapishanedeydi. Bu kez kendi isteğiyle, 1964'te orada ölmekten korktuğu yeri, Pretoria'daki Ölüm Hücresi'ni ziyaret etti. Upington 14'lüsünü ve siyasi sebeplerden içeride olduklarına inandığı diğer mahkûmları görmeye gelmişti. Justice Bekebeke aile üyelerinden birinin zamansız ziyaretiyle ilintili makus olaylar silsilesi sonucu Mandela'yı göremedi. "Ölüm Hücresi'nde ölmek istemiyordum; ama kendimi öldüresim geldi o gün!" diye anlatır Bekebeke şaka yollu. Mandela kendisinin serbest kalışıyla Güney Afrika'da işlerin geri dönüşsüz bir şekilde değiştiğini söyleyerek Upington grubunun yüreğine su serpti. Hükümeti infazları askıya almaya ikna etmekle kalmayacak, mahkûmların özgürlüklerine kavuşması için de elinden geleni yapacaktı. Mahkûmlar Mandela'ya inandılar. İnançlı si-

yahların gözünde Mandela, mucizeler yaratan bir adamdı. "Orada olamasam da diğerlerinin heyecanını paylaşıyordum" diye anlattı Justice bana. "Hapishaneden çıkacağımıza kesin gözüyle bakıyorduk artık."

Güney Afrika yeni bir yön almıştı ve kontrolün resmi olarak de Klerk'te olmasına karşın direksiyonda Mandela oturuyordu. ANC'yle hükümet arasında görüşmeler başladı. Mandela'nın hapisteyken gizli gizli başlattığı süreç şimdi alenen devam ediyordu. Sağ kanat homurdansa da, ANC ile hükümet birbirini tanımaya başlamış, şaşkınlıkla, kıdemli ANC subaylarından birinin deyişiyle, iki tarafın da boynuzlarının olmadığı fark edilmiş ve müzakere süreci için en önemli öğe olan karşılıklı güven kurulmaya başlanmıştı. Ülkedekilerin deyişiyle "süreç", resmi olarak Mayıs 1990'da başladı ve Mandela'nın umabileceği en makul havada ilerledi. Mandela'nın daha ilk zamanlardan güvence altına aldığı ve Upington 14'lüsüne vaat ettiği önemli imtiyazlardan biri, bütün yasal infazların durdurulmasıydı. Siyasi mahkûmlar, taraflar arası müzakerelerin bir parçası olarak hapisten yavaş yavaş çıkıyorlardı. Ne var ki hiçbiri resmen ANC üyesi olmayan Upington grubundakiler siyasi mahkûm sayılmamıştı. Hukuk doğal akışını izleyecek ve Upington grubu, temyizde beraat edene dek bekleyecekti.

Hükümet, ANC ve çeşitli küçük partilerin delegeleri pazartesiden cumaya, Johannesburg Havaalanı yakınlarındaki, abartılı bir görkem katılarak Dünya Ticaret Merkezi denilen ve böyle bilinen bir konferans binasında buluşup duman altı odalarda rakip avukatlar gibi konuşuyorlardı. Delegelerin bazıları öyle iyi anlaştı ki bir süre sonra müvekkillerinin fazla mı önünden gittiklerini ve yaptıkları anlaşmayı halk onayına sunma zamanı geldiğinde özellikle de hükümet tarafının sorun yaşayıp yaşamayacağını düşünür oldular. Hatta eski bir sendika lideri olan ANC'nin başmüzakerecisi Cyril Ramaphosa'yla hükümetin başmüzakerecisi Savunma Bakanı Roelf Meyer öyle iyi dost oldu ki gündemdeki konuları hafta sonları birlikte balığa çıkıp konuşmaya başladılar. Mandela ve de Klerk hiçbir zaman o kadar iyi anlaşamadı; ama en gergin dönemlerde bile bağlantıyı koparmadılar. Kimi zaman görüşmeleri gece geç saatlere kadar sürüyordu. Mandela'nın onunla görüşmek için ricalarda bulunmasına gerek yoktu artık; eski mahkûm istediği her an bir telefonla ulaşabiliyordu Başkan'a.

Hızla değişen bu iklimde, Mayıs 1990'da, Güney Afrika'nın en yüksek temyiz mahkemesi Upington Davası'nda ilk baştaki toplam yirmi beş cinayet sanığının yirmi birinin mahkûmiyet kararını bozdu ve on dört ölüm cezasının hepsini düşürdü. Bekebeke mahkûmiyeti devam eden dört kişiden biriydi. Ölüm Hücresi'nden çıkabilirdi; ama mah-

keme on sene daha hapis yatması kararına varmıştı. Bekebeke haberi memnuniyetle karşıladı; karara tepkisini artık özgür olan ihtiyar Gideon Madlongolwana'yla karısı Evelina'ya sarılarak gösterdi. Sekiz ay içinde, toplamda altı yıl bir buçuk ay hapis yatmış olarak kendisi de serbest kaldı. 6 Şubat 1992'de Upington'daki ailesine, arkadaşlarına ve sevgilisi Selina'ya kavuştu. Mutlu günlerdi; ama Bekebeke sabırsızlanıyordu. Telafi etmesi gereken çok zaman ve tutması gereken bir söz vardı. Bu sözü Anton Lubowski öldüğü gün kendine ve diğer mahkûm arkadaşlarına vermişti.

O güne dek hayatının gayesini tam olarak biliyordu. Doktor olmak istiyordu. "Ama o gün planımı değiştirdim. Artık yapmak istediğim tek şeyin avukatlık olduğunu biliyordum. Lubowski'nin mızrağını yerden alacak, onun adımlarını takip edecektim. Bıraktığı boşluğu dolduracaktım. Ben de bir Anton olacaktım."

Bekebeke gibi kızgın, siyah bir genç adamın böyle bir şey düşünebilmesi şaşırtıcıydı; ama hapishane tıpkı Mandela gibi onu da olgunlaştırmıştı. Serbest kaldıktan iki hafta sonra tumturaklı laflarını gerçekten de hayata geçirmeye başladı. Cape Town'da, Mandela ve diğer "liderleri" ada hapishanelerinde ziyaret ettiği ilham verici çocukluk fantezisini kurduğu yerde şimdi, otuz bir yaşındayken üniversite kariyerine başlayacaktı. Bekebeke, Western Cape Üniversitesi'nde çok başarılı oldu. Sınavlarda hep en yüksek notları aldı ve burs kazandı. "Bütün bu süre boyunca Anton'un ruhu bana yol gösterdi. Ne kadar zorlanırsam zorlanayım cesaretimi asla yitirmeyeceğimi, onu asla başarısızlığa uğratmayacağımı biliyordum. Ölüm Hücresi'ndeki yoldaşlarıma aynen böyle dedim. Söz verdim ve sözümü tuttum."

Mandela da kadim sözünü tutmak, Güney Afrika'ya özgürlük getirmek için yola çıkmıştı; ama önünde fırtınalar, beklemediği ve ilk başta kontrolünü kaybettiği politik fenomenler vardı. Müzakereler Dünya Ticaret Merkezi'nde ciddi bir hızla ilerlerken, sağcıların bu müzakereleri baltalama savaşı eli kulağındaydı. Farklı farklı biçimler alıyordu bu savaş ve içlerinden birinin, en kanlı olanının yüzü siyahtı. Zira Güney Afrika'da sadece beyaz bir sağcı kesim yoktu; dışarıdan birinin anlaması zor olsa da, bir de siyah sağcılar vardı. Ve bu iki grubun çıkarları aynı noktada birleşiyordu.

Zulu'nun sağ hareketi Inkatha, özellikle de lideri (yabancı bir büyükelçinin tanımıyla "tilki kadar çılgın olan") Mangosuthu Buthelezi, tıpkı beyaz sağ gibi, ANC iktidara geldiği takdirde kendilerine veri-

lebilecek korkunç cezadan korkuyordu. Zira Buthelezi durum gerektirdiğinde öyle değilmiş gibi davransa da, ırkçı yönetimle gayet güzel anlaşıyordu. Retoriği çoğunlukla ANC'ninkini taklit ediyor, hükümetin ırkçılığını yerden yere vuruyor ama aslında apartheid'ın ekmeğini yiyordu. Hendrick Verwoerd'in "büyük apartheid" planı Güney Afrika'yı kabile kabile bölmekti; bu şekilde, Güney Afrika uluslararası platformda tanınan egemen ülkelerden oluşuyor olacaktı ona göre. Apartheid'ın Dr. Strangelove'ı (Verwoerd bir seferinde, "Yaptığım şeyin yanlış olabileceğini söyleyip dırdır eden şüphelerim olmuyor hiç" demişti) Güney Afrika'nın dokuz kabile grubunun her birinin kendi mini devletini kurabileceğini, bu esnada beyaz kabilenin de madenler ve toprak açısından zengin aslan payını ve büyük şehirleri alacağını hayal ediyordu. Buthelezi plana razı olup tamamıyla Pretoria tarafından finanse edilen Kwazulu adlı küçük tımarı kabul etti. Burada "şef bakan" olarak kabinesi, bakanları ve başında Güney Afrika'nın beyaz güvenlik polisinin eski müdürü, Afrikaner bir tugay komutanı olan (bu noktada inisiyatif Pretoria'daydı) polis kuvvetiyle birlikte debdebeli bir hayat yaşıyordu.

Buthelezi'nin devletçiği Botha'nın karşı-isyanı için bir araç olmasaydı şaşırtıcı olurdu doğrusu. Pretoria'nın kurum içi tugayının rehberliğindeki Buthelezi, *impi* (taburun Zuluca'sı) kuvvetlerini Zulu nüfusunun şehirde yaşayan, İngilizce konuşan ve ANC'yi destekleyen yarısının üstüne saldı ve bu durum iki taraf arasında binlerce kişinin ölümüne sebep olan savaşlara yol açtı. ANC ve destekçileri Buthelezi'den en az Botha'dan ettikleri kadar, belki daha bile çok nefret ediyorlardı. Buthelezi, Mandela iktidar olursa ırkçı devletin suçortağı olarak kazandığı politik ve ekonomik ayrıcalıkları kaybedeceğinden korkuyordu. Ayrıca beyaz sağcılar gibi kanlı bir intikamdan da. Ne Buthelezi'nin ne de beyaz sağcıların, çoğunluk yönetimiyle bitecek olan müzakere sürecinde kendilerinden yana bir fayda görmemesinin sebebi buydu.

Mandela'nın serbest kalışını izleyen altı ay içinde Inkatha'nın zıpkınlı savaşçıları savaşlarını Zulu ülkesinden Johannesburg'u çevreleyen kasabalara sıçratıp genel olarak topluma saldırmaya başladı; çünkü büyük çoğunluğun ANC'yi destekleyeceğini biliyorlardı. Her ay yüzlerce kişi vurularak, mızraklanarak, bıçaklanarak ya da yakılarak öldürülüyordu. Mandela'nın serbest kalışını izleyen üç yıl boyunca süren saldırılarda Buthelezi'nin eşkıyaları, savaşlarda zırhlı araçlarıyla Inkatha taburlarına eskortluk eden üniformalı polislerin açıktan açığa yaptığı yardımlara güveniyordu. Gizlice yapılan şeyse, güvenlik polisi ve askeri istihbaratın Inkatha teröristlerine silah sağlamasıydı. Amaç netti:

ANC'yi kasabalarda küçük çaplı iç savaşlara itmek ve planlanan yeni düzeni yönetilemez bir hale getirmek.

Mandela'nın bütün hesaplarına ve cazibesine rağmen, özellikle, "dürüst bir insan" diye bahsettiğine pişman olduğu ve şiddeti uygulayanlarla pasif işbirliği yapmakla suçladığı de Klerk yüzünden ve kasabalardaki katliamlar nedeniyle aşırı sinirlendiği anlar oluyordu. Robben Adası'nın eski mahkûmlarından biri, şimdiyse ANC'nin üst düzey karar organı *Ulusal İcra Komitesi (NEC)* üyesi olan Tokyo Sexwale'e göre, Mandela'nın hükümetle ilişkileri koparmak istediği anlar bile olmuştu. "Biz itiraz ettik. 'Koparırsak ne yapacağız? Silahlı mücadaleye geri mi döneceğiz?' diyorduk. Mandela öfkeliydi; ama onu engellemek zorundaydık ve engelledik de. Ne var ki ülkede su gibi akan kan onu çok etkiliyordu." Mandela, de Klerk'i topa tutarak deşarj oluyordu. "Eminim ki eğer ölenler beyaz olsaydı" diye hiddetleniyordu, "konuyu çok daha haklı bir biçimde ele alırdı."

Irkçı devletin kendisine sağladığı dokunulmazlığın sınırlarının beyazları öldürmeye kadar varmadığını bilen Buthelezi, aşırı sağcı Muhafazakâr Parti'ye ve partinin fırtına birliklerine giderek daha çok yaklaşıyordu. Onlar da, Inkhata taburlarını yüreklendiriyor, katliamlarını kutluyor ve ANC'ye karşı Zulu-Boer ittifakı oluşturacakları günü sabırsızlıkla bekliyorlardı. Bu esnada Mandela kendi istihbarat kaynaklarından ve yabancı dost hükümetlerden sağ kanadın marifetleri hakkında sayıları gün geçtikçe artan raporlar alıyordu.

1992 yılının başlarında kırsal kesimde süren katliamın azaldığına dair hiçbir işaret olmaması bir yana, aşırı sağın elindeki kartları şiddetli bir şekilde açacağına dair her türlü işaret vardı. Tehlike kapıdaydı ve Mandela onu kovmak zorundaydı. Beyazların korkularını dindirmeli, onları yakında gelecek olan yeni düzeni kabullenmeye teşvik etmeliydi. Ulusal İcra Komitesi NEC toplandığında, siyasi ceza olarak kullandıkları sporu bir ödüle dönüştürme, yani ragbi boykotunu gevşetme ya da hepten bitirme fikri atıldı ortaya. 1985'te All Blacks turunu durdurma suçuna iştirakten hapse atılan Arnold Stofile bu tartışmanın aktif katılımcılarındandı. "Bu, beyaz Güney Afrika için alelade bir ödül değil" diye açıkladı galeyana gelen Stofile, ragbinin Afrikaner ruhu için ne kadar önemli olduğunu kavrayamayan bazı meslektaşlarına. "Politika değil bu. İdeoloji değil. Çok daha güçlü, çok daha temel, kişisel bir [illegible] ragbi maçlarına katılmalarına izin vermek, beyazlarla birlikte hareketederseniz Avrupa, ABD ve Avustral-

ya'daki arkadaşlarınızı ziyaret edebilecek ve havaalanlarında pasaport kontrolünden geçerken istenmeyen, dışlanmış insanlar gibi görülmeyeceksiniz' demek. İş dünyasında da işlerine yarayacak tabii; ama hepsiden önemlisi beyaz Güney Afrikalıların dünyada yeniden sevilmeleri demek bu. Asıl sonuç bu. Ve onlar için çok anlamlı. 'Bizi seviyorlar! Bizi seviyorlar!' diye haykırmaya başlayacaklar hemen. Sözün kısası, yoldaşlarım, boykotu kaldırırsak beyaz Güney Afrika kendini yeniden insan gibi, bu dünyaya dahil vatandaş gibi hissetmeye başlayacak."

Stofile'nin ne demek istediğini tam olarak anlayan NEC üyelerinden biri, eski Robben Adalılardan Steve Tshwete'ydi. Tshwete zamanında ragbi oynamıştı. O da Mandela serbest kaldığından beri sporun pozitif bir değişimin aracı olarak daha çok kullanılması gerektiğini savunuyordu. Afrikan gazetesi *Beeld*'in politika yazarı Arrie Rossouw 1990'ların başlarında ANC'nin Zambiya'daki sürgün üssüne uçuşunu, o sıralar bile örgütte Bay Spor olarak anılan Tshwete'yle gece yarılarına kadar süren uzun sohbetlerini anlattı. "Uluslararası ragbi maçlarını Afrikanerlere iade etmenin onları ANC hakkındaki önyargılarını gözden geçirmeye teşvik edeceğini en başından beri biliyordu" dedi Rossouw. "Tshwete ragbinin uzlaşma aracı olarak kullanılması gerektiğini en başından beri hararetle savunuyordu."

O ve Stofile meseleyi NEC'nin huzurunda tartıştı. Görüşler ikiye ayrılmıştı. Bir yanda hak edilmemiş olsa bile dost eli uzatma vaktinin geldiğine inanan pragmatistler, öte yanda "Boerleri" ödüllendirme fikrini çok kalleşçe bulanlar vardı. Mandela'yı ikna eden taraf pragmatistler oldu. Ragbiyi Afrikanerlerin demokrasi trenine binmesi için teşvik olarak kullanma fikri, Mandela'nın hapishanedeyken provasını yaptığı ve en bariz şekilde, Binbaşı van Sittert'le "yemek ısıtıcısı" olayında deneyimlediği bir şeydi ve o zamandan beri önemli politik etkiler yaratan yaklaşımıyla son derece uyum içindeydi. Mali durumları iyi olsa da beyazlar en büyük eğlencelerinden mahrumdu. ANC onlara eğlencelerini iade edebilir, Springboks'un dünya çapında oynamasına izin verebilirdi.

Ağustos 1992'de Güney Afrika takımı Johannesburg'da bulunan Ellis Park Stadyumu'nda Yeni Zelanda'ya karşı oynayarak son on bir yıldaki ilk ciddi uluslararası maçını yaptı. Ragbi yetkilileri ve ANC arasında bir anlaşma yapılmıştı. Biz size oyunu geri vereceğiz, demişti ANC, siz de oyunun apartheid sembollerinden biri olarak kullanılmasını engelleyeceksiniz. Gerçi yeşil Springboks forması bile başlı başına bir sorundu. Siyahlar için halen güçlü bir apartheid simgesi olan bu forma beyazların zihninde ANC'nin diğer şartları koşarken kastettiği

diğer iki sembolle kaçınılmaz bir biçimde ilişkiliydi: hâlâ resmi bayrak olan eski Güney Afrika bayrağı ve o sırada hâlâ ulusal marş olan eski ulusal marş "Die Stem". Ragbi fanlarından sembollerden birini diğerlerinden ayrı düşünmeyi istemek, hem stadyuma girerken birçoğunun içinde olacağı kaçınılmaz sarhoşluk hali, hem de siyasal duyarsızlıkları göz önünde bulundurulduğunda fazla büyük ve fazla erken bir istek olabilirdi. Öyle de oldu.

Maç günü stadyumun her yanında eski bayraklar uçuşuyordu. Yetmezmiş gibi, Güney Afrika Ragbi Birliği'nin iriyarı, küstah ve kaba başkanı Louis Luyt kuralları sansasyonel bir şekilde hiçe sayarak eski marşın çalınmasını emretti. Kalabalık, şarkıyı savaş narası atarcasına böğüre böğüre söyledi ve böylelikle ANC'nin uzlaşma ritüeli olmasını umduğu olayı bir meydan okuma merasimine çevirdi. Eskiden en güvenilen Afrikaner gazetesi olan *Rapport* olayı iyice duygusallaştırarak *volk*'un Ellis Park'ta "yumuşak gurur gözyaşları döktükten" sonra bu ödün vermez ruhu alkışlamak üzere kahramanlık moduna geçtiğini yazdı. "İşte benim şarkım, işte benim bayrağım" diye methiyeler düzdü *Rapport*. "İşte burada duruyor ve kendi şarkımı söylüyorum."

Arrie Russouw, hükümetin başmüzakerecisi Roelf Meyer ve generalin ikizi Braam Viljoen gibi aydın Afrikanerler umutsuzluk içindeydi. ANC görevlileri kızgınlıklarını ifade etmek için sıraya girmişti. Arnold Stofile kendini ihanete uğramış hissediyordu. "Tecrit konusunda hiçbir zaman dogmatik davranmadık biz. Cezayı tatlı bir ödüle çevirdik. Ama kimse bunu düşünmedi. Springboks fanları apartheid marşını söyleyerek bizi böyle bir hayal kırıklığına uğrattıklarında halkımız gerçekten öfkeden köpürdü."

Ellis Park'taki toz-dumanın dağılmasını bile beklemeden, Mandela NEC görüşmelerinde ragbiyi politik ikna aracı olarak kullanmaktan vazgeçmemek gerektiğini ısrarla savundu. Beyazlar yüzünden türlü hakaretlere maruz kalmış kararlı insanlardan oluşan bir grubun önünde bunu savunmaya devam etmek biraz zordu. Ama Mandela yılmadı. "Şimdiye dek ragbi apartheid'ın spor sahalarında uygulanışıydı" dedi ANC yoldaşlarına. "Ama artık işler değişiyor. Sporu bir ulus kurmak ve ülkemizde barışla istikrarın yolunu açacağını düşündüğümüz fikirleri desteklemek amacıyla kullanmalıyız."

Mandela'nın hatırladığı üzere ilk tepkiler "çok olumsuz"du. "Siyah nüfusun öfkesini ve düşmanlığını anlıyordum; beyazların sporu apartheid'ın bir kolu olarak gördüğü, bizimse Güney Afrika maçlarında yabancı takımları desteklediğimiz bir atmosferde büyümüşlerdi. Ben birden hapisten çıkıp, bu insanları bağrımıza basmamız gerektiğini

söylüyordum. Tepkilerini çok iyi anlıyordum ve zor bir dönem geçireceğimin farkındaydım." ANC liderleri defalarca toplanıp konuyu tartıştı. Mandela'nın en güçlü argümanı ragbinin, onun sözleriyle, onlarca tabura değdiğiydi. "Planım Afrikanerlerin desteğini almayı garantilemekti; çünkü ragbi, herkese hatırlatıp durduğum gibi, Afrikanerler için bir dindi."

1993 Ocak'ında, Güney Afrika'nın Yeni Zelanda'yla oynadığı maçta yaşanan fiyaskodan sadece beş ay sonra, Mandela Güney Afrika'ya verebileceği en büyük, en müthiş, en hak edilmemiş hediyeyi verdi: 1995 Ragbi Dünya Kupası'na katılma şansı. Güney Afrika Kupa'ya ilk kez katılmakla kalmayacak, ev sahipliği de yapacaktı. Walter Sisulu önderliğindeki küçük bir heyet Johannesburg'daki ANC genel merkezinde Uluslararası Ragbi Kurulu'yla görüştü. Kurul görüşmeden, ANC'nin daha üç yıl önce, Mandela hapishanedeyken akla bile getirilemeyecek bir teklifi kayıtsız şartsız destekleme kararı karşısında duydukları "kıvancı" ilan etmek üzere çıktı.

Ama sağ kesim, bu jeste Mandela'nın beklediği gibi minnetle karşılık vereceğine direniş retoriğine ve savaş planlarına ivme kazandırdı. ANC ile hükümet arasındaki müzakerelerin yavaş yavaş demokrasiye doğru yol aldığını görüyorlardı. De Klerk sadece birkaç hafta sonra hedef tarihi koydu; Nisan 1994'te bütün ırkların katılacağı ilk seçim yapılacaktı. Bu manzaranın beraberinde getirdiği korkular, Mandela'nın sportmen jestlerini gölgede bıraktı.

Ragbi haberinin verildiği günlerde siyasi çevrelerde konuşulan tek konu iç savaştı. Genellikle bu tip lafların önünü almaya çalışan bir avukat olan de Klerk bile, istihbarattan aldığı bilgiler sonucunda kendini müzakerelerin alternatifinin "yıkıcı bir savaş" olacağını bildirmek zorunda hissetmişti. Kabinesinden biri de, "Yugoslavya'da yaşananlar bizi düşündürüyor, hem de çoğu insanın sandığından çok daha fazla" demişti. ANC'de de durum farksızdı. Mandela ve kurmayları demokrasi rüyalarının, Mandela'nın deyişiyle, "kan gölünde boğuluyor olmasından" endişeleniyordu açıkça.

Nitekim 10 Nisan 1993'te bu rüyaların gerçekten de boğulmasına ramak kaldı. Çeşitli gruplardan oluşan aşırı sağ kesimden tuhaf bir çift, Güney Afrika'nın Verwoerd'in 1966'da suikasta uğramasından bu yana gördüğü en önemli suikastı gerçekleştirdi. Üstelik sonuçlar çok daha tehlikeliydi. Verwoerd yarı deli bir parlamento habercisi tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü. Ölümü ailesi ve destekçileri için büyük bir

şok olmuşsa da, politik sistem olanlara aldırmadan yoluna devam etmişti. Ne var ki Chris Hani suikastı hepten başka bir şeydi.

Hani, Mandela'dan sonra, siyah Güney Afrika'nın en büyük kahramanıydı. Mandela hiç doğmamış yahut hapishanede ölmüş olsaydı Hani alkışlar eşliğinde siyah Güney Afrika'nın lideri seçilebilirdi. Mandela gibi onun da ünü kendinden önde gidiyordu. Otuz yıl sürgünde kaldığından adının aksine yüzü tanınmıyordu; ülkeye Mandela serbest bırakıldıktan kısa bir süre sonra, ANC'nin faaliyet yasağının kalkmasıyla dönmüştü. Etrafını saran efsane havası iki güçlü argümana dayanıyordu. Öncelikle, beyaz yönetimin en çok korktuğu iki örgütün, Umkhonto we Sizwe'yle Güney Afrika Komünist Partisi'nin önderiydi. Siyah militanlar arasında şöyle yaygın bir hüküm vardı: Hükümet bir ANC liderini ne kadar kötülerse, lider o kadar hayranlık toplardı. Beyazların gözünde Mandela'nın "terörist başı" unvanının varisi olan Hani, gözü pekliğine, atlattığı suikast girişimlerine dair kasabalarda kulaktan kulağa anlatılan hikâyelerle ve siyah, kırsal Eastern Cape'te inanılmaz derecede fakir bir ailede doğması gibi –tamamen doğru– söylentilerle bir efsane haline gelmişti.

10 Nisan 1993'ün gazete fotoğrafları ve televizyon görselleri yaklaşmakta olan büyük belayı haber veriyordu: Bir idol kan gölünde yüzükoyun yatıyordu. Ülke çapında anında, plansız programsız yapılan gösteriler, öfkeyle havaya kalkmış siyah yumruklar ormanı, ateşe verilen barikatlar, kundaklanan arabalar, tüfeklerini sıkıca göğüslerine bastıran beyaz toplum polisi görüntüleri belirdi her yerde. Başpiskopos Tutu'nun siyahları doğal adaletin gerektirdiği şeyi yapmaktan alıkoymak için kullandığı sözler, tehlikenin boyutlarını ele veriyordu: "Chris'in katillerinin hain planlarını uygulamalarına, ülkeyi alev alev yakmalarına izin vermeyelim" diye yalvardı Tutu, "çünkü ülke gerçekten hemencecik alev alabilir."

Hani'nin suikastçısı, onu Johannesburg'da, önceleri sadece beyaz işçi sınıfının yaşadığı Dawn Park banliyösündeki evinin önünde silahla vuran Janusz Walus adlı adam, Polonya göçmeni bir AWB üyesiydi ve komünizme duyduğu bağnaz nefret sağcı Boer cemaatine kabul edilme arzusu kadar güçlüydü. Walus'un arkadaşlarından biri, komplonun arkasındaki beyin sayılmaya en yakın kişi de Polonyalı'nın *volk* tarafından benimsenme ihtiyacını paylaşıyordu. Adı Clive Derby-Lewis'tı; hem görünüşü hem de sesi, adının uyandırdığı beklentiyi karşılıyordu. Dr. Treurnicht liderliğindeki Muhafazakâr Parti'den milletvekili olan Derby-Lewis mavi blazer ceket giyip mavi kravat takıyor, gür bıyığını kesmiyor, İngilizce'yi kaymak tabakanın hoş aksanıyla konuşuyordu;

kısacası Derby-Lewis İngiliz çocuk piyeslerinde kötü adamı oynayan bir aktör gibi görünüyor ve konuşuyordu.

Güney Afrika'yı ırklar arası savaşa her şeyden daha çok yaklaştıranlar onlardı, bu iki Boer özentisi. *Beeld* bunu açık bir şekilde görüyor, Afrikan düzenin gazetesi ülkeyi uyarıyordu: "Artık tek bir ihtiyatsız patlama, tek bir kaza kurşunu, tek bir intikam hamlesi müzakerelerin hassas yapısını yerle bir edip şeytani güçleri ortalığa salabilir."

O sırada Eastern Cape yakınlarındaki Transkei'de, memleketi Qunu'da bulunan Mandela haberi telefonla aldı. Otobiyografisini yazarken Mandela'ya yardım eden Richard Stengel, onun lapa, meyve ve kızarmış ekmekten oluşan tipik kahvaltısını etmesini izliyordu. Mandela'nın yüzü, telefonla birlikte bir anda taşa döndü; ya da Stengel'in deyişiyle, "trajediyle çatılmış kaşlarda sabitleniverdi". Mandela yıkılmıştı. Bir insan olarak ona baba şefkati besliyor, politik varisi olarak ise büyük saygı duyuyordu. Ama durumun ciddiyetini tarttığında kendi hislerine gömülme lüksü olmadığını anladı. Bir anda, yas tutan babadan ihtiyatlı, hesapçı politikacıya dönüştü.

"Telefonu kapadı" diye anlattı o anı Stengel, "zihni çoktan her şeyi evirip çevirmeye, ne olacağını düşünmeye başlamıştı. Güney Afrika üzerinde, barış üzerinde, müzakereler üzerinde nasıl bir etki yaratacaktı bu? Yardımcılarıyla telefon görüşmelerine başladı ve çok geçmeden bu olayın devrimi ve Tanrı bilir daha neleri tutuşturacak kibrit olduğunu anladı. Bu politik ana tamamen hâkimdi. Neredeyse kafasının içini, uğuldayan bütün bu farklı çarkları görebilecekmişim gibi hissediyordum kendimi. Dört dörtlük bir siyasetçiydi o esnada; bu durumun bütün sonuçlarını ve ne anlama geldiğini aynı anda, birlikte düşünüyordu."

Durumun anlamı şuydu: Mandela'nın elinde ülkesinin seyrini belirlemek için hiç olmadığı kadar büyük bir güç vardı o an. Kolay seçenek savaşmaktı. Zor olansa öfkeli kalabalıklardan anın duygusallığını daha büyük amaç uğruna bir kenara bırakmasını istemekti.

Haberi sekreteri Jessie Duarte vermişti. Mandela taziyelerini sunmak üzere gittiği Hani'nin köyünden dönüp öğleden sonra ANC'nin Johannesburg'daki genel merkezine vardığında onu yine Duarte karşıladı. "Çok üzgündü" diye anlattı. "Chris'i gerçekten çok severdi. Ama acısına teslim olarak kaybedecek vakti olmadığını biliyordu. Yaptığı değerlendirmeye göre Chris'in ölümü etrafında dönen inanılmaz büyük bir şiddet potansiyeli vardı ve bu dönem herkes için ne kadar zor olursa olsun, Mandela taşıdığı sorumluluk gereği insanları yatıştırmak zorundaydı."

Duarte, Mandela'yla dört sene çalışmıştı. Aynı ofisi paylaşıyorlardı ve nadiren onsuz seyahat ederdi. Jessie Duarte kısa boylu, duygusal, enerjik biriydi ve ateşli politik aktivizmi yüzünden ANC çevrelerinde öfkeli bir genç kadın olarak ün salmıştı. Ama Mandela onun içindeki neşeli yanı ortaya çıkarmıştı ve Jessie Duarte, pek çok konuda kızlarının yerine geçmişti. Öyle ki, Mandela'nın üzgün yüzünü göstermekten, önünde ara sıra da olsa o sakin politikacı maskesini çıkarmaktan çekinmediği az sayıdaki kişiden biriydi. Jessie Duarte de herkes gibi Mandela'nın siyasal hayatının özel hayatından daha mutlu, daha verimli ve genel olarak daha tatmin edici olduğunu anlıyordu; özel hayatı başarısızlık, hayal kırıklığı ve trajedi doluydu.

Duarte, Mandela'nın, ikinci karısı Winnie'den ayrıldığını kamuoyuna açıklamaya karar verdiği 1992 yılının o Nisan günü de onun yanındaydı. Winnie'nin yaşattığı müthiş hayal kırıklığını kabullenmeye çalışırken Mandela'nın üstüne çöken koyu kasvetten çok etkilenmişti Duarte. Winnie çok daha genç bir adamla yaşadığı ilişkiye Mandela hapisten çıktıktan sonra da devam etmiş, kocasıyla aynı yatağı asla paylaşmamış, Mandela'ya onun midesinin kaldırmadığı bayağılıkta küfürler etmiş ve çirkin boyutlarda içmeye başlamıştı. Mandela üç sene sonra boşanma davasında evliliğinin hapishaneden çıkışını izleyen iki yılını anlatırken "Dünyadaki en yalnız adamdım" dedi; hapishanedeyken kendisini ayakta tutan, Winnie'nin de ziyaretleriyle beslediği aşk hayali, özgürlüğünü kazandıktan sonra onu daha da yalnızlaştırmıştı. Hapishanedeki ilk yıllarında karısına yazdığı bir mektup hem ona duyduğu özlemi, hem de etrafındaki insanlara hassasiyetini hissettirmeme gereksinimini ele veriyordu. "Sevgilim, Winnie" yazmıştı Mandela, "ailemin burnumda tüttüğünü gizleyen maskeyi taşımakta epey başarılı sayılırım; posta geldiğinde hemen koşmuyorum kapıya, adımın okunmasını bekliyorum. Bu mektubu yazarken bile duygularımı bastırmaya çalışıyorum."

Mandela evliliğinin bitişini ANC'nin Johannesburg'daki genel merkezinde duyurdu. Dünyanın dört bir yanından gelen yüz küsur gazetecinin zar zor sığdığı, böylesi bir durum için fazla küçük kalan odada, yanında Walter Sisulu'yla birlikte masaya oturup okuma gözlüğünü takarak kısa bir bildiri okudu. Sonra başını kaldırdı; gazeteciler onu şimdiye dek hiç bu kadar yaşlı, bu kadar ciddi görmemişti. "Baylar ve Bayanlar" dedi, "bunun benim için ne kadar acı verici olduğunu takdir edeceğinize eminim. Toplantı burada sona ermiştir." Normalde bu büyüklükte bir haber, gazetecilerin karşılarındakini gafil avlayıp sansasyon yaratmak umuduyla soru yağmuruna tutmasına sebep olurdu.

Ama Mandela ayağa kalkıp, yavaş ve gergin hareketler, kederli gözlerle kapıya yöneldiğinde, gazetecilerin hepsi sessizce bekledi.

Mandela'nın ailesi konusundaki başarısızlığı yüzünden hissettiği keder hiç böyle yürek parçalayıcı bir şekilde gözler önüne serilmemişti ve bir daha da serilmeyecekti. Mandela ilk ve son kez yüzündeki maskeyi sıyırmış, tüm çehresini kaplayan kederi dünyanın görmesine izin vermişti. Hapiste geçen yokluğu boyunca Winnie'nin çektiği zorluklardan, maruz kaldığı sürekli polis takibinden ve şöhretle başa çıkamadığı için nihayetinde bu kadar içkiye düşmesinden kendini sorumlu hissettiği için, on yıllar boyunca giderek büyümüş, birikmişti bu keder. Çocuklarından bazılarının (Winnie'den iki, Eveline'den –ikisi ölen– dört çocuğu olmuştu) ona karşı aksi davranışlarından, hatta kimi durumlarda öfkesinden de aynı şekilde sorumlu hissediyordu kendini. "Hapse girmeseydi ailesindeki herkesin çok farklı insanlar olabileceğini düşünmeden edemiyordu bir türlü" diye anlatıyordu Jessie.

Ne var ki 1961'de Umkhonto we Sizwe'yi kurduğu gün bu riski bilinçli bir şekilde almıştı Mandela. Önce halkının, ondan sonra ailesinin reisi olmayı seçmişti. Bir yandan seçiminin verdiği acıyı örten, bir yandan da davasına kendisini nasıl adadığını gösteren maskesi gerçek yüzü oldu; aile babası Mandela'yla siyasetçi Mandela birleşip aynı adam oldu.

Hani'nin ölümü, Winnie'den boşanmak kadar acı verdi Mandela'ya. O zaman karısını, şimdi de manevi oğlunu kaybetmişti. Ama bu kez maskesini çıkarmayı göze alamazdı. Bu kez devlet kontrolündeki SABC kanallarında prime time'da canlı yayındaydı ve bütün ülke onu dinliyordu. De Klerk ipleri Mandela'ya verme fikrine karşı çıkıyor olsa da, kendisinin ufukta beliren felaket karşısında güçsüz, hatta mevzu dışı olduğunun farkına varmıştı. Mandela'nın AWB'yi etkileme gücü ne kadar azsa, de Klerk'in öfkeli siyah kalabalıkları etkileme gücü de o kadar azdı; hatta muhtemelen daha bile az. Şimdi barışı, asayişi koruyacak olan de Klerk değil, Mandela'ydı. O gün televizyondan ve radyodan ulusa seslenirken devletin fiili başkanı oydu.

"Konuşan, oğlu henüz bir cinayete kurban gitmiş ve insanlardan sakin olmalarını isteyen bir babaydı" diye anlattı Jessie Duarte, Mandela'nın o akşamki performansını. Bu şekilde sunulduğunda bu ricaya kim karşı çıkabilirdi? Babanın bizzat kendisi intikam naraları atmıyorken başka kimin buna hakkı vardı? Mandela'nın halka hitap ederkenki düz, monoton konuşma tarzı ilk kez, vermek istediği mesajla uyum içindeydi.

Bu defa yapması gereken beyazları kazanmak değil, kendi halkını ikna etmekti. Bunun için de onların öfkesinin yönünü değiştirmeliydi, ki şu an bu yön dosdoğru beyaz Güney Afrika'yla çatışmayı gösteriyordu. Başarılı olmak için halkının öfkesine değil, hoşgörüsünden geriye ne kaldıysa ona hitap etmeliydi. Bu yüzden televizyonda yaptığı konuşmada dinleyicilerinin dikkatini bu trajedinin ortasındaki tesadüfi bir olaya, bir Afrikaner'in günün kahramanı olmasına çekti. Suçlu Janusz Walus, Hani'nin komşusu Afrikaner bir kadının kaçan arabanın plakasını not etmeyi akıl etmesi sayesinde hemen yakalanmıştı.

"Önyargılarla ve nefretle dolu beyaz bir adam ülkemize gelip öyle çirkin bir şey yaptı ki şu an bütün ulusumuz bir felaketin eşiğinde bocalıyor" dedi Mandela. "Ve Afrikaner kökenli beyaz bir kadın, suikastçının kim olduğunu bilmemiz ve onu adalete teslim edebilmemiz için hayatını riske attı."

Mandela kadının kahramanlığını abarttıysa da bunu net bir politik amaç uğruna yapmıştı. "Bu hepimiz için bir dönüm noktası" dedi Mandela. "Kararlarımızla hareketlerimiz, acımızı, kederimizi ve öfkemizi ülkemiz için yegâne kalıcı çözüm olan demokratik seçimlere doğru yol almak için kullanıp kullanmayacağımızı belirleyecek... Elimdeki bütün yetkiyle, bütün halkımızı soğukkanlılığımızı kaybetmemeye ve disiplinli bir barış gücü olmaya devam ederek Chris Hani'nin anısını onurlandırmaya çağırıyorum."

İşe yaradı. Bütün ülkede toplu gösteriler patlak verse de insanlar kederlerinin şiddetli bir öfkeye dönüşmesine izin vermedi. "1993'ün o dönemi gerçekten tehlikeliydi" diye anlatacaktı Tutu belirsizliklerle dolu günleri daha sonra. "Kesin olarak bildiğim tek şey şu ki, eğer Mandela olmasaydı ülke paramparça olurdu. Çünkü yapılacak en kolay iş, savaş köpeklerini serbest bırakmaktı. Belki yaşı daha genç olanların çoğunun istediği de buydu. En yıkıcı dönemlerden biriydi; hava öfke kokuyordu. Nelson televizyonda ve radyoda o şekilde konuşmasaydı ülke yanıp kül olacaktı."

Nelson Mandela, ANC'nin 1952'de yürüttüğü Direniş Kampanyası süresince ırkçı düzenin dayatmalarından biri olan geçiş karnesini yakan binlerce kişiden ilki. *(Eli Weinberg, UWC–Robben Adası Müzesi Mayibuye Arşivleri)*

Aktivist ve dava avukatı Mandela, üzerinde Johannesburg'un en iyi terzilerinden birinin diktiği takımıyla, 1958. *(Jurgen Schadeberg)*

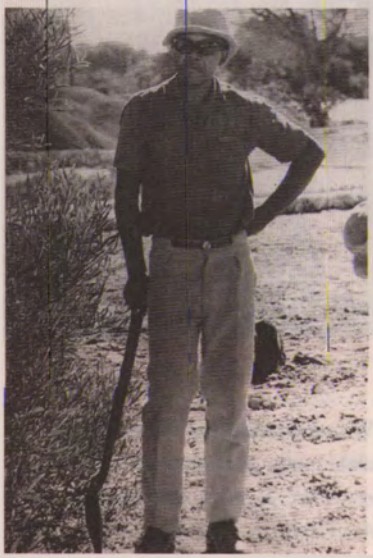
Nelson ve Winnie Mandela evliliklerinin ilk zamanlarındaki mutlu günlerinde. *(Eli Weinberg, UWC-Robben Adası Müzesi Mayibuye Arşivleri)*

Amatör boksör ve fitness fanatiği Mandela poz veriyor.
(Eli Weinberg, UWC-Robben Adası Müzesi Mayibuye Arşivleri)

ÜSTTE: Mandela 1961'de polisten kaçarken bir arkadaşının evinde üzerinde kabile kıyafetleriyle.
(Eli Weinberg, UWC-Robben Adası Müzesi Mayibuye Arşivleri)

Mandela 1977 yılında hapishanede; apartheid yanlısı bir fotoğrafçı Robben Adası'nda bu fotoğrafı çekerken Mandela aksi görünüyor. On beş senedir yattığı hapishanede halkın görebileceği ilk fotoğrafı bu.
(Güney Afrika Ulusal Arşivi. Nelson Mandela Vakfı'nın izniyle)

Hapisteki Mandela ile ırkçı hükümet arasındaki görüşmeleri başlatan Adalet Bakanı Kobie Coetsee, çalışma masasının başında. *(Terry Shean, Sunday Times/PictureNET Africa)*

Mandela, Başkan P. W. Botha'yla Cape Town'daki başkanlık konutu Tuynhuys'ta gizlice görüşürken. Soldan sağa: Hapishaneler Müdürü General Willie Willemse, Mandela, Milli İstihbarat Başkanı Niël Barnard, Botha ve Adalet Bakanı Kobie Coetsee.
(Ters Ehlers)

1992 yılında hükümetle müzakereler sürer ve ülke savaşla barış arasında gidip gelirken Mandela ANC genel merkezindeki ofisinde güneş gibi gülümsüyor. *(Giséle Wulfsohn)*

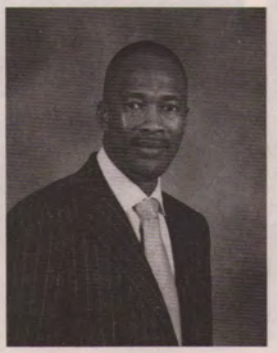

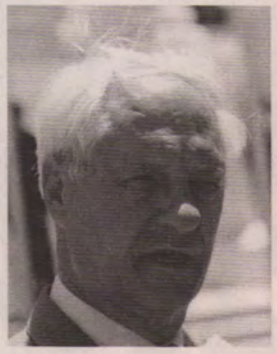
Mandela *10 Mayıs 1994*'te başkanlık görevine başlama töreninde; solunda kızı Zenani, Zenani'nin solunda Başkan Yardımcısı F. W. de Klerk ve Mandela'nın sağında ortak Başkan Yardımcısı Thabo Mbeki var. Mandela'yla Zenani'nin arkasındaki uzun boylu, üniformalı adamsa Güney Afrika ordusunun başındaki Georg Meiring.
(David Sandison, Sunday Times/PictureNET)

Mandela hapishaneden çıktığı 11 Şubat 1990'da Cape Town'da sevinç dolu bir curcunanın arasında kalabalığa sesleniyor.
(Chris Ledochowski)

Mandela örneği ve Springboks'un beklenmedik yükselişi Justice Bekebeke'nin aşırı öfkeli genç bir adamdan –cinayet suçundan hapisteydi– çok saygı gören bir avukata dönüşmesinde yardımcı oldu.
(Güney Afrika Bağımsız Seçimler Komisyonu)

General Constand Viljoen, Mandela'yla yaptığı gizli görüşmelerden sonra hükümete karşı verdiği savaşı bırakmaya ve Güney Afrika'nın ilk demokratik seçimlerinde yer almaya karar verdi. 24 Mayıs 1994'te çekilen bu fotoğrafta yeni parlamentonun açılışında görülüyor.
(Shaun Haris/PictureNET)

Mandela idman kampında Springboks'lu oyuncularla tanışıyor. Takımın en duygusal üyesi olan James Small'la tokalaşırken. *(Getty Images)*

Oyuncuların siyasal bilincini artırmak için büyük çaba gösteren Springboks Takım Menajeri Morné du Plessis, 1995 yılının Haziran ayında bir Dünya Kupası maçında. *(Sunday Times/PictureNET)*

Springboks takımının beyaz olmayan tek oyuncusu Chester Williams finale giden bir Dünya Kupası maçında sayı yaparken. *(Paul Velasco/PictureNET)*

ÜSTTE: Mandela 24 Haziran 1995'te Ragbi Dünya Kupası finali başlamadan önce üzerinde Springboks formasıyla Ellis Park'taki kalabalığı selamlıyor. Hemen arkasında koyu renk güneş gözlüğüyle "bir numaralı" koruması Linga Moonsamy var; sağında profilden görünen kişiyse ragbi koçu Louis Luyt. *(Paul Velasco/PictureNET Africa)*

SAĞDA: Spirngboks Kaptanı François Pienaar Ellis Park sahasında Dünya Kupası'nı kaldırırken.
(John Parkin, (AP Photo/PictureNET)

François Pienaar, final maçında Springboks'un bütün sayılarını yapan oyuncu Joel Stransky'yle zaferi kutlarken.
(Paul Velasco/PictureNET Africa)

Springboks zaferinden sonra Ellis Park'ta kendinden geçen Güney Afrikalı ragbi fanatikleri.
(AP/PictureNET)

Seksen dokuz yaşında aktif siyasetten çekilen Nelson Mandela Springboks takımının 2007'de Dünya Kupası'nı bir kez daha kazanmasıyla zaferi tekrar tadıyor.
(Getty Images)

9
Kanlarının Son Damlasına Kadar

1993

Olayları çiftliğinden takip eden General Constand Viljoen'e göre manzara insanı çileden çıkaracak türdendi. Önüne ne çıkartırsanız çıkartın, Mandela adlı bu kontrol edilemez güç yoluna devam ediyordu. Viljoen'in Chris Hani suikastında parmağı yoktu elbette. SADF'nin ölüm saçan, kanlı grubuna dahil değildi o. Bununla birlikte, *volk*'un bir üyesi, *kontrgerilla* savaşının inatçı bir öğrencisi olarak, Hani'nin ölümünün demokratik değişim sürecini rayından çıkaracağını anlamıştı. O sıralar *New York Times*'ın Güney Afrika büro şefi olan Bill Keller, Mandela'nın konuşmasının şaşırtıcı derecede yatıştırıcı etkisini ve hükümetin bu konuşmayı yayımlamayı kendine görev bilmesini "Hükümet ve ANC arasında gelişen üstü kapalı ortaklığın" işaretleri

olarak niteliyordu. Şöyle devam ediyordu Keller: "Kavgacı olduğu kadar sağlamlılığıyla da öne çıkan, yolunda giden bir ilişki bu; ulusal birliği temsil eden gayri resmi bir hükümet bile denebilir. Sonuç olarak, barışçıl değişim süreci, durdurulması imkânsız değilse de, inanılmaz dirençli bir hal aldı."

Keller kadar Viljoen de farkındaydı bunun; ama durumdan hiç hoşnut değildi. Daha da kötüsü, Viljoen ve sağ kesim *volk,* Hani'nin cenaze törenini –ki Desmond Tutu'nun nefes kesici barış ve birlik çağrısıyla sonlanan çok büyük çaplı bir olaydı– kinci siyahların açığa çıkma partisi gibi görmeyi tercih etmişti. Mandela'yla Tutu'nun insanları sakin olmaya çağıran sesini dinlemek yerine, düşük rütbeli genç ANC subaylarının kürsüden yükselen tutarsız mesajlarına kulak veriyorlardı. Subaylar, Mandela'ın her zaman yapmaya çabaladığı şeyin tam tersini yapıyor, kızgın kasaba gençliği arasında popüler olan bir şarkıya eşlik ederek kalabalığın en temel içgüdülerine hitap ediyordu. Davul seslerinin giderek yükselen, hipnotize edici kreşendolarında nakarat şöyleydi: "Boer'i öldür! Çiftçiyi öldür! Boer'i öldür! Çiftçiyi öldür!"

Politize olmuş siyah gençlerin içinde bu enerjik hınç hep vardı. Yapılacak şey apaçık ortadaydı bu gençlere göre: bu enerjiye tutunmak ve bunu Ayetullah tarzı yakıp yıkmalı bir devrime dönüştürmek. Zaten beyaz yüreklerdeki korku, önyargı ve suçluluk hissi öyle bir hal almıştı ki pek çoğu için Mandela'nın aklındaki değişimleri siyahların intikamından başka bir şey olarak algılamak imkânsızdı.

Mandela'nın gençler öfkelerini atıp rahatlasınlar diye göz yumduğu "Boer'i Öldür!" nidaları asıl olay değil, sadece küçük bir gösteriydi. Bunu anlayamayan Constand Viljoen o çiftlikte gerekenden daha uzun bir zamandır sesini çıkarmadan kendi kendine köpürdüğüne, milli görev ve sorumluluk çağrısına artık bir cevap verme vaktinin geldiğine karar verdi. Ve 7 Mayıs 1993'te Johannesburg'un 120 kilometre güneybatısındaki Potchefstroom'da yapılan, gelmiş geçmiş en büyük sağcı gösteride boy göstererek kavgaya katılmış oldu. Burada mini bir Nurnberg canlandırıldı; bayraklarla, gamalı haç taklidi sembollerle, geçit töreni talimleriyle, kahverengi gömlekleri içindeki uzun sakallı Boer "kanımızın-son-damlasına-kadar" savaşçılarıyla, AWB'nin Eugene Terreblanche gibi havlamayı marifet sayan hatipleriyle her şey tamdı. Durumdan şikâyetçi olan çok sayıda ve çeşit çeşit insan toplanmıştı; ortak noktaları, siyahlar iktidara geldiğinde, beyazlara beyazların onlara davrandığı gibi davranacakları korkusuydu. Boer Direniş Hareketi (Boere Weerstandsbeweging, BWB) adlı AWB'nin yan kuruluşu da oradaydı; Komünizme Karşı Direniş, Afrikaner Anarşist Hareketi, Hayat

ve Özgürlük Vakfı, Blanke Veiligheid (Beyaz Güvenlik), Blanke Weerstandsbeweging (Beyaz Direniş Hareketi), Boer Cumhuriyet Ordusu, Boer Komandoları, Orde Boerevolk (Boer Halkı Tarikatı), Pretoria Boere, Volksleër (Halkın Ordusu), Wenkommando (Zafer Komandosu), Beyaz Kurtlar, Ölüm Tarikatı gibi tüm siyah karşıtları ve hatta Ku Klux Klan bile oradaydı. Fantastik kıyafetler giyip gelmiş kaçık tipler olarak görmek mümkündü bunları; ama sayılarının 15.000'i bulması, ortamın Hani'nin katili Janusz Walus'u da doğuran aynı mental bataklık olması durumu biraz daha ciddiye almayı gerektiriyordu.

Constand Viljoen, gelişini ilk fark eden Boer yurtseverler tarafından hürmetle kar ılandı. Gösterinin doruk noktasında sahneye çağrıldığında, kendisinden *volk*'un liderliğini üstlenmesi istendi. Viljoen teklifi kabul etti. Eugene Terreblanche merdivenlerden yukarı çıkarken ona eşlik edip Viljoen gibi bir Boer kahramanın altında "bir onbaşı olarak" hizmet vermekten "çok ama çok gurur duyacağını" bildirdi. Ortamın havasına giren Viljoen de, Mandela'yla de Klerk arasında ortaya çıkan "bu uğursuz ittifakı" kınayıp, Boer taburlarına önderlik etmeye hazır ve istekli olduğunu söyledi. "Afrikaner halkı kendini savunmaya hazır olmalıdır. Bundan böyle her çiftlik, her okul bir hedeftir. Eğer kilisemize bile saldırıyorlarsa hiçbir yer güvenli değil demektir. Savunma gücümüz elden giderse mahvoluruz. Fedakârlıklar gerektiren kanlı bir çatışma artık kaçınılmaz; ama bu fedakârlıkları seve seve yerine getireceğiz çünkü bizim davamız haklı bir dava."

Kalabalık, Viljoen'in sözlerini kükreye kükreye onayladı. "Sen yolu göster, biz arkandayız! Sen yolu göster, biz arkandayız!" diye bir terane tutturdular. Terreblanche teatral bir hava yaratmayı bilse de *volk*'un beklediği mesih, SADF'nin subay takımı arasında hâlâ çok saygı uyandıran ağırbaşlı Viljoen'di. AWB'nin, BWB'nin, Wenkommando'nun ve diğer grupların liderleri sırayla, Terreblanche'ın yaptığı gibi, orada kutsanan generale ve "Boer Halkı Ordusu"nun yeni liderine sadakat yemini ettiler.

O gün Muhafazakâr Parti ve diğer bütün milislerin katılımıyla yeni bir siyasi kanat, Afrikaner Volksfront (Afrikaner Halk Cephesi) kuruldu. Volksfront'un parti programı Güney Afrika'nın mevcut sınırlarından oluşturulan bağımsız bir Afrikaner devleti, bir "Boerestaat" (Boer Devleti) yaratmaktı. "Afrikanerlerin İsrail'i" dedi Viljoen buna; böylelikle kendine, esrik takipçilerinin de paylaştığı yeni bir imaj buldu: Boerlerin Musa'sı.

Gazetecilerin kimi zaman bu Tevratçı muhaliflerle alay edesi geliyordu. Ama yaver niyetine yanına dört emekli generali daha alan Viljoen'in ortaya çıkışıyla beyaz sağ ciddi bir tehdit haline gelmişti. Potchefstroom gösterisini takip eden iki gün içinde de Klerk o zamana kadarki en sert uyarısında bulundu: "Bosna'dakine benzeyen kanlı bir iç savaş" ihtimali artmıştı.

Viljoen yeni görevine Angola'ya yaptığı askeri harekâtlarda da kendini gösteren bir adanmışlık ve özenle başladı. İki aya kalmadan o ve generalleri ülke çapında 115 gizli toplantı düzenleyip yönetti. "Afrikanerleri psikolojik açıdan harekete geçirmemiz, propaganda kampanyalarımıza başlamamız gerekiyordu" diye açıkladı Viljoen daha sonraları. "Ama, bir o kadar önemli bir şey daha vardı: Büyük çaplı bir askeri kapasite vücuda getirmek." Bu ilk iki ayda Volksfront davaya 150.000 ayrılıkçı kazandırdı; bunların 100.000'i silahlıydı ve hepsinin askeri deneyimi vardı.

Şu halde geriye üç milyon Afrikaner ve toplamda, eğer açık bir şekilde ayrılık yanlısı olmayan İngilizler de hesaba katılırsa beş milyon beyaz Güney Afrikalı kalıyordu. Onlar nerede duruyordu? İlk olarak, ANC'yi aktif şekilde destekleyen Lubowski azınlığı vardı. Sonra, seçim olsa ANC'yi desteklemese de apartheid'ın içini dışını görebilen ve 1987 seçimlerinde Braam Viljoen'in temsil ettiği, Demokratik Parti'nin kadrosundan kopan İlerici Federal Parti'ye oy verecek kadar politik bilince sahip yüzde 15'lik büyük bir beyaz azınlık vardı. Beyazların, çoğunluğunu Afrikanerlerin oluşturduğu kabaca yüzde 20'lik bir kısmı ise Volksfront'un genel düşüncelerini, en azından korkularını sessizce paylaşıyordu. Bir de gerisi vardı: François Pienaar ve ailesinin de dahil olduğu, orta sınıf beyaz Güney Afrika. Beyazların yüzde 60'ını oluşturan bu grup, çıkarlarını koruması için, uzun zamandır iktidarda olan Ulusal Parti'ye güvenebileceğine inanıyordu. İçinde bulundukları uyuşukluktan çok nadir, ancak Hani suikastı gibi bir olay gözlerine çarptığında ve gündelik hayatlarının belli sonuçlar doğurabileceği fikri akıllarına geldiğinde uyanıyorlardı.

Ama bu son grup aynı zamanda Mandela'nın çağrılarına kulak vermeye de müsaitti. Görüşleri daha az sabit; kimlikleri, kadim önyargılara Volksfront'un sadık mensuplarına nazaran daha az bağlı olduğundan, örneğin Mandela'nın Hani'nin katilinin plakasını alan Afrikaner kadından övgüyle söz etmesini hoş bir sürpriz gibi görüyorlardı. Mandela'nın ragbi konusundaki tavrını da beğeniyorlardı; bunun ilk meyvelerini 26 Haziran 1993'te, Springboks iki sene sonra kendi sahasında Fransa'ya karşı oynayacağı Dünya Kupası maçı için uzun ve planlı hazırlıklara

başladığında tadacaklardı. O maç, François Pienaar'ın Sprinboks çıkışını yapacağı maçtı.

O sıralar yirmi altı yaşında olan François Pienaar takıma seçilme haberine normal bir ülkede yaşıyormuşçasına tepki vermişti. *Rainbow Warrior* başlığıyla kaleme aldığı otobiyografisinde de hayatının en büyük dileğinin yerine geldiği zamanki yoğun siyasal bağlamdan hiç bahsetmiyordu. Kasabalardaki sonu gelmeyen ölümler, sağcıların savaş hazırlıkları, bütün ırkların katıldığı bir seçimin giderek yaklaşıyor olma ihtimali; bunların hiçbiri François Pienaar'ın bilincinde ciddi bir iz bırakmamıştı. Olup bitenlerin hiçbirinden, büyürken Sharpeville'li siyahlardan etkilendiğinden daha fazla etkilenmemişti. Güney Afrika'da yeni bir dönem başlıyordu ve Güney Afrika ragbisinin, milli takımın yeni bir kaptana ihtiyacı vardı. Sprinboks'taki ilk antrenman döneminde yken, spor tarihinde görülmemiş bir şekilde, oynayacağı ilk maçta takımını Fransa karşısında yöneteceğini öğrenince Pienaar'ın aklı başından gitmişti. Maç bir cumartesi günü Durban'daki King's Park'ta oynanacaktı. O cumartesiden önceki perşembe günü Pienaar ailesinin uçakla Durban'a gelmesi için gerekli hazırlıkları yaptı; ailesi ilk kez uçağa binecekti. Akşam onları havaalanından alıp Sprinboks sponsorlarının ödünç verdiği Mercedes'le kalacakları otele götürdü. Üzerinde yeşil Sprinboks forması, formda bedeniyle mücadeleye hazır bir halde poz verdiği aile fotoğraflarında gelmiş geçmiş en mutlu Afrikaner'di.

Aynı akşam Volksfront askerleri, General Constand Viljoen "kanımızın son damlasına kadar savaşacağız ordusunun" şefi olalı beri yapılacak ilk askeri harekâtın hazırlıklarını tamamlamış silahlarını yağlıyordu. İyi organize edilmiş bir lojistik harekâtla gece Johannesburg yolunda birleştiler. Amaçları, şafak vakti, ANC'yle hükümet arasındaki müzakerelerin yapıldığı Dünya Ticaret Merkezi'ne varmaktı. Güney Afrika'nın dört bir yanından, Western Cape'ten ve Northern Cape'ten, Eastern ve Northern Transvaal'dan gelmişlerdi. Eddie von Maltitz beş saat uzaklıkta bulunan Orange Free State'teki Ficksburg'dan gelen bir birliğin başındaydı. "Kendimize bir otobüs ayarlayıp içine tıkıştık; hepimiz de ağır şekilde silahlanmış güçlü kuvvetli adamlardık" diye anlattı daha sonra von Maltitz. "Kan dökülecek diye düşünüyorduk. ANC'yi durdurmak yetmezdi, de Klerk'i de durdurmalıydık. O müzakereleri durdurmak zorundaydık. Bizi kıyamete sürüklüyorlardı. Bastille fırtınaları kasıp kavuruyor ortalığı; bir devrimin başlangıcı bu diye düşünüyorduk."

Von Maltitz'in otobüsü çoğunlukla AWB üyelerinden oluşuyordu. Kendisi bu gruba o olaylı 1985 yılında katılmıştı. Neden katıldığı sorulduğunda, "Tanrı benimle konuştu" diyordu. "Komünistlerin ülkemi ele geçirmesini engellemek için savaşmaya teşvik etti beni." Dinine bağlı bir Hıristiyan olan von Maltitz Alman kökenliydi ama kendisini fahri bir Boer gibi görüyordu. AWB manifestosu içinde bir yere dokunuyordu. Manifesto, direniş hareketinin misyonunu "Boer ulusunun hayatta kalmasını güvence altına almak" olarak tanımlıyordu, ki bu ulus "hayata ilahi takdirle gelmişti". AWB, bu amaçla ülkenin bölünmesini ve Güney Afrika sınırlarının içinde özgür bir Hıristiyan cumhuriyet kurulmasını teklif ediyordu.

Ne var ki AWB'nin Kahverengi Gömlekliler'ine en cazip gelen şey manifestodan ziyade liderleri Eugene Terreblanche'tı. Terreblanche'ın konuşmaları "Nelson Mandela'nın hakkından geleceğiz" ve "Kendi üstün beyaz genlerimizle kendi kendimizi yöneteceğiz" gibi inciler içeriyordu. Ama söyledikleri kadar söyleyiş tarzı da müthişti. İrikıyım, beyaz sakallı Terreblanche dinleyende heyecan uyandıran bir hatipti. Yer aldığı her mitingde, korkularını tehditkâr bir muhalefetin arkasına gizlemeye çalışan Boerlerin tutkularını canlandıracağına kesin gözüyle bakılıyordu. Başarısının sebebi kısmen, en kıymetli sahne malzemesi bindiği beyaz bir at olan doğal bir aktör olması, kısmen dilin ahengine, ritmine ilişkin zengin sezgilere sahip olması, kısmen içki eğilimi yüzünden dilinin çözülmesi ve kısmen de gençliğinde Adolf Hitler'in hatiplik teknikleri üzerine çalışmış olmasıydı.

Von Maltitz, Terreblanche kadar sıkı bir demagog değildi; ama onun kadar azimliydi. Gayretkeşliği sayesinde AWB'de hızla yükselip Güney Afrika'nın coğrafi kalbi olan Free State'te Terreblanche'ın baş teğmeni oldu. Boer kanı taşımasa bile Boer ruhu taşıyordu. Büyükbabası İngilizlere karşı verilen savaşta Afikanerlerle omuz omuza savaşmıştı; ama bundan daha önemlisi, bu topraklarla arasındaki bağın *volk*'taki herkeste olduğu gibi saf ve tutkulu olduğunu hissetmesiydi. Babasından miras kalan aile çiftliğinde büyüyen von Maltitz kendini Afrika'nın öz oğullarından biri gibi görüyor, ilk ineğini daha üç yaşındayken sağmış olmaktan gurur duyuyordu. Askeri açıdansa Boer saflarına Terreblanche'ın bazı palavracılarında eksik olan Prusya profesyonelliğini getirdiği kanaatindeydi. Askerliğini elit paraşütçü birliğinde yapmıştı; bütün silahları nasıl kullanacağını bilirdi ve karatede siyah kuşağı vardı.

Ama Terreblanche'tan, özellikle de çok içki içmesinden hoşnutsuzdu. (Bu lider pek çok kez sarhoşluktan beyaz atından düşmüş, gaze-

tecileri ve oradan geçen siyahları keyiflendirmişti.) Free State'teki en iyi adamını kaybedebileceği ihtimalinin farkında olan Terreblanche bir gece ona telefon edip şöyle dedi: "Herr von Maltitz, benim yanımda mısın yoksa bana karşı mısın?" Von Maltitz muğlak bir cevap verdi: "Bu davada yanındayım."

Çok geçmeden (1989'da) von Maltitz AWB'den ayrılıp Boer Direniş Hareketi (BWB) adını verdiği bir örgüt kurdu. Kısa bir süre sonra bunu da bırakıp Komünizme Karşı Direniş adlı bir başka grup oluşturdu. Güçlü kuvvetli, dik duruşlu bir adam olan von Maltitz üzerinde kamuflaj takımı olmadan evden çıkmaz ve kalçasına kayışla bağlı olan silahını yanından hiç ayırmazdı. Tanrı'nın onunla –hem de sık sık– konuştuğuna inanıyordu; Mandela'nın serbest bırakılmasından sonra çiftliğini yarı zamanlı bir askeri eğitim kampına dönüştürmemiş olsaydı komik bulunabilecek bu iddia, mevcut koşullarda pek güldürmüyordu. En azından haftada bir kendisiyle aynı kafadan olan Hıristiyan askerlerle toplanıp onları ANC'ye karşı "tamamen askeri direniş" dediği şey için hazırlıyordu. "Düşman arka kapıma dayanmış durumda, onunla savaşmalıyım" diye mantık yürütüyordu von Maltitz. Her seferinde yetmiş kadar hevesli "komando" av tüfekleriyle Magnum tabancalarının nasıl kullanılacağı ve gerilla savaşının incelikleri konusunda eğitiliyordu.

Von Maltitz'in adı, Niël Barnard yönetimindeki Milli İstihbarat Teşkilatı'nın izlediği sağ kanat radikalleri listesindeydi. İstihbarattakiler ve aşırı sağı göz hapsine alan bir avuç gazeteci için Eddie von Maltitz ismi çoktan meşum bir tını kazanmıştı.

Boer Savaşçıları 25 Haziran 1993 Cuma günü sabahı Dünya Ticaret Merkezi'ni kasıp kavurdu. Komünist Parti'nin efsanevi lideri Joe Slovo ve Dışişleri Bakanı Pik Botha da dahil olmak üzere önde gelen subaylar bu iki katlı cam ve beton binada toplanmıştı. Saldırıdan önce yaklaşık üç bin silahlı Volksfront âşığı kendini binanın çevresinde koruma hattı oluşturan toplum polisiyle karşı karşıya bulmuştu. Bir taraf kahverengi, bir taraf gri-mavi giyinmişti; ama bunun haricinde her iki taraf da birbirinin aynadaki yansıması gibiydi. Aynı dili konuşuyor, aynı soyadlarını taşıyorlardı; hayatları boyunca aynı beyaz üstünlüğünü savunan propagandalara maruz kalmış, ANC'den nefret etmeyi ve korkmayı öğrenmişlerdi. Bu polisler "asi birliklerdi"; "siyah huzursuzluğu" yok etmeye programlanmış apartheid icracılarıydı. Ve o gün orada, Dünya Ticaret Merkezi'nde, yeni ve hayret verici bir şeyle karşı karşıyaydılar. Bu, be-

yaz huzursuzluktu. Polislerin ne eğitimleri, ne de yetiştirilişleri onları buna hazırlamıştı. Ne yapmaları gerekiyordu? Bastille'de nöbet tutan askeri örnek alıp kendi halkına ateş etmeyi reddederek silahını subaya mı çevirmeliydi içlerinden biri? Öyle yapsa bile, sonra ne olacaktı?

Gerilimli bekleyiş dört saat sürdü. İki tarafın arasında yaklaşık iki yüz metre vardı ve her iki taraf da ilk hamleyi yapmaya cüret edemiyordu. Hükümet şu kadarını anlamıştı ki eğer burada insanlar ölürse, Boer şehitleri yaratılırsa her şey felaketle sonuçlanabilirdi. ANC'nin destekçileri sayıca fazlaysa da çok azı silahlıydı. Oysa bu insanlar tepeden tırnağa silahlıydı ve başlarında Constand Viljoen gibi ülkeyi parçalama kapasitesi olan bir lider vardı. Bu yüzden polise kendine azami derecede hâkim olması, onlara taş atan siyah gençlerden oluşan kalabalıklara alışılagelmiş güçle karşılık vermemesi emredildi. Ayrıca, yetkililerin Viljoen'e duydukları saygı, polislerin kendilerini tutmalarının karşı tarafı makul bir tepki vermeye itebileceğini ve kan dökülmesinin engellenebileceğini umut etmelerine sebep oluyordu.

Viljoen'in saldırı emrini destekleyip desteklemediği tam olarak bilinmiyor. Bilinen, saldırının Terreblanche'ın AWB'nin "elit" birimi olan fırtına birliklerine ilerleme emri vermesiyle başladığı. "Demir Muhafızlar" olarak bilinen bu birlikler siyah, SS tarzı üniformalarıyla diğerlerinin arasında göze çarpıyordu. Yaklaşık otuz kişiydiler. Polis temkinle kenara çekilip geçmelerine izin verdi. Her zaman olduğu gibi kamuflaj kıyafeti içindeki Eddie von Maltitz onlara katılıp binanın ana girişine yönelen tank boyutlu, dört tekerli bir "bakkie"nin yanında hızla yürümeye başladı. Bakkie girişteki camı kırıp Eddie von Maltitz'in içeri hücum edebileceği bir boşluk açtı. "İçeri giren ilk grubun başında ben vardım" diye anlattı von Maltitz daha sonra, muzaffer bir edayla. "Üzerimizde kurşun geçirmez yelekler vardı ve ateş etmeye hazırdık. Benim elimdeki R1 makineli tüfekti."

Kaşla göz arasında dört yüz savaşçı-çiftçi binaya dalıp nasıl tepki vermesi gerektiğini bilmeyen ağır silahlı polisleri geçti. Dört Volksfrontçu bir ara Reuters haber ajansından siyah bir gazetecinin etrafını kuşattı. Gazetecinin üzerinde ceket ve kravat vardı; bu onları daha da sinirlendirmişti. "Kendini beğenmiş *kaffir*" diye homurdandı biri. Ona zarar verip vermemeyi düşünürlerken beyaz bir gazeteci araya girdi. "Sen beyaz ırkın yüz karasısın" dedi silahlı işgalcilerden biri beyaz gazeteciye. Derken Eddie von Maltitz çıktı ortaya. "Rahat bırakın adamı" diye bağırdı. "Siyah adamla da bir derdimiz yok. Sorun bizim beyaz hükümetimiz. Haydi o hainleri vuralım. Pik Botha'yı vuralım."

Von Maltitz daha sonra "bir katliamı engellemekle" övündü. Ama Viljoen daha büyük bir katliamı durdurmuştu. General, AWB'li ağırbaşlı bir muhafızla birlikte, kırık camların arasından içeri girip, ANC, hükümet delegeleri ve polislerle görüşmek üzere yukarı çıktı. Demek istediği yeterince açıktı. Bir yere bomba koyup sonra etkisiz hale getirmesi için polise haber veren bir terörist gibi, kendi adamlarının isteseler ne kadar büyük bir zarar verebileceğini göstermişti. Şimdiyse tek isteği binadan güvenli bir şekilde çıkmak ve adamlarının hiçbirinin eve giderken yolda tutuklanmayacağı sözünü almaktı. Anlaşma yapıldı ve duvarlardaki bazı kaba saba grafitiler, halılardaki bir kısım idrar ve bolca kırık camdan başka hasara yol açılmadı. Güney Afrika iki ay içinde ikinci kez felaketin eşiğine gelmiş ama yakayı sıyırmayı becermişti.

Gerçek hayat her şeye rağmen devam ediyordu. Dünya Ticaret Merkezi'nden sekiz yüz metre ötede insanlar her zamanki gibi ofislerde, fabrikalarda çalışıyordu. Bir buçuk kilometre ötede, Johannesburg Havaalanı'nda yolcular bagaj kontrolünden geçiyor, uçaklar aralıksız inip kalkıyordu. Şehir her zamanki gibi koşuşturuyor, trafik ışıkları bir kırmızı, bir yeşil yanıyor, kafeler dolup taşıyordu. Ve Pienaar'ın kaptanlığındaki Springboks altı yüz kilometre ötede, Durban'da ertesi günkü Fransa maçı için deliler gibi antrenman yapıyordu.

ANC'lilerin artık, "Yeter artık. Ragbi ödülünü geri alıyoruz, daha da vermeyiz" demek için bol bol sebebi vardı. Ama öyle demediler. Steve Tshwete'nin de desteklediği Mandela, hitap etmeleri gereken kişilerin Viljoen'ler, Terreblanche'lar ve von Maltitz'ler gibi ümitsiz vakalar değil, sıradan Afrikanerler olduğunu ileri sürerek galip geldi. Sıradan Afrikanerler, bir ülke savaş ve barış arasında kaldığında sıradan yurttaşların yaptığı gibi, güvenlik ve refahı ideolojinin önüne koyup, rüzgârın ne yönden estiğine bakarak hangi seçeneğin ailelerinin çıkarlarını daha çok gözeteceğine karar vermeye çalışıyorlardı. Bu insanlar için ragbi hâlâ yönlendirici bir şeydi; ragbiyi ellerinden almak canlarını acıtabilir, Viljoen kampına daha çok yaklaşmalarına sebep olabilirdi. Mandela, ragbinin apartheid afyonu, beyaz Güney Afrika'yı politikacılarının yaptığı şeylere karşı körleştiren bir hap olduğunu biliyordu. Aynı ilaç beyaz Güney Afrikalı zihinleri, iktidar ve ayrıcalığı kaybetmenin acısına karşı uyuşturmak için de kullanılabilirdi.

Güney Afrika'nın önceki on üç yıldır katılma izninin olmadığı dünya ragbisinin en önemli isimlerinden biri olan Fransa'yla oynanan maç

François Pienaar'ın yirmi altı yıllık hayatındaki en gurur verici andı. Stadı tamamıyla dolduran 52.000 coşkulu taraftarın eşliğinde yapılan maç popüler imgelemde yirmi dört saat önceki Dünya Ticaret Merkezi olaylarını gölgede bırakmıştı. Maç 20-20 berabere bitti; ama bu beraberlik Pienaar için, hatta beyaz Güney Afrika'nın büyük kısmı için zafer tadındaydı.

10
Generali Romantikleştirelim

Boer generali Piet Retief, 1838'de, kadın, erkek ve çocuk yüklü bin kadar öküz arabasını Zulu ülkesinin içlerine soktu. Zulu Kralı Dingaan gelenleri korku içinde izliyordu. Bu insanların gittikleri her yeri kasıp kovurduğu haberini almış, dahası, onlara karşı koymaya çalışan siyah kabilelerde korkunç kayıplara sebep olduklarını duymuştu. Dingaan'ın *içinden gelen ilk tepki* karşı çıkıp savaşmaktı. Ne de olsa Zulular Güney Afrika'nın en cesur, en disiplinli, en çok korkulan savaşçılarıydı. Halkının önceki kuşakları, yollarına çıkan her şeyi, tıpkı şimdi Boerlerin yaptığı gibi, ezip geçmişti. Ama bu kez düşmanın atları, tüfekleri vardı. Dolayısıyla Zulu Kralı mızraklı taburlarını çukurlara yerleştirip saldırı emri vermek yerine anlaşmaya varmanın daha iyi bir

fikir olduğuna kanaat getirdi. Hal böyleyken, General Retief'e elçiler gönderip onu kraliyet Kraal'ına davet ederek birlikte barış içinde yaşamalarını sağlayacak bir formül aramayı önerdi.

Tarihin yazdığına göre onurlu bir adam olan Retief, Zulu Kralı'na güvenmemesi gerektiğini, Dingaan'ın tahta geçmek için üvey kardeşi Shaka'yı öldürdüğünü söyleyerek onu uyarmalarına rağmen daveti kabul etti. Dingaan'ın, ağır silahlı beyaz adamlardan oluşan büyük bir birliğin liderine aynı şeyleri yapacak kadar ihtiyatsız olmadığını düşünüyordu.

Retrief, Şubat ayının üçüncü gününde altmış dokuz adamıyla ve Dingaan'a hediye edilmek üzere getirilen sığır ve atlarla birlikte, kelime anlamı "filin gizli yeri" olan Zulu başkenti Mgungundlovu'ya vardı. Her şey yolunda gitti. Ertesi gün sona ermeden önce iki taraf Dingaan'ın Boer öncülere büyük toprak parçaları devretmesini öngören bir anlaşmaya vardı. İki gün sonra Kral, anlaşmayı kutlamak üzere Retief ve heyetini Zulu geleneksel danslarının yapılacağı bir ziyafete çağırdı. Boerler silahlarını kraliyet Kraal'ı dışında bırakmaları ricasına kibarca uydular. İçeri geçip oturdular. Sonra, dans coşkun doruk noktasına vardığında Dingaan ayağa fırlayıp bağırdı: "Bambani aba thakathi!" Yani: "Büyücüleri öldürün!" Kral'ın savaşçıları Retrief'le adamlarını, etkisiz hale getirdikten sonra yakınlardaki bir tepeye götürüp zalimce öldürdüler.

Güney Afrika'da bütün beyaz okul çocukları Piet Retief'le Dingaan'ın hikâyesini bilirdi. Boer kültürünü ve tarihini derinlemesine bilen, kendini Retief gibi Boer kahramanlarının övünç dolu geleneğinin takipçisi gören Constand Viljoen gibi gelenekçiler, Dingaan'ın kalleşliğinin anısını akıllarının bir köşesinde tutup siyahlara güvenmeyi seçenlerin başına neler geldiğini hatırlıyorlardı.

Volksfront'un sadık üye ve taraftarlarının gözünde Mandela'nın F. W. de Klerk'e yaptığı da buydu. Constand'n ikiz kardeşi Braam Viljoen, aşırı sağın düşünce biçimini ANC'ye yakın insanlar arasında en iyi anlayan kişiydi. Sağ kesimin tarihten öğrenmeyi tercih ettiği ders, "bizim siyahlarımızın" rasyonel ikna[illegible]alardan değil, tehdit ve kuvvetten anladığı şey olmuştu. Braam Viljoen çalıştığı beyin takımı IDASA için bir rapor yazdı. Bu rapor sonucu Mandela ve ANC, daha iyi bir istihbarat teşkilatı olan de Klerk'in epey bir zamandır yaptığı gibi aşırı sağı daha ciddiye almaya başladı. Braam raporunda yeni liderlik kapasitesinin "aşırı sağın içinde bulunduğu ruh halini kadercilikten askeri aktivizme dönüştürdüğünü ve çok sayıda farklı Afrikaner grubun yeni Volksfront şemsiyesi altında birleşmesinin mümkün olduğunu" yaz-

mıştı. SADF'nin belli kesimlerinin de ağabeyinin çağrısına uyabileceği ihtimalini göz önünde tutan Braam aşırı sağa kulak verilmesi gerektiğini söylüyordu. "Bazen trajedinin klasik öğelerinin burada toplandığını düşünüyorum: kaçınılmaz bir şekilde geleceği belirleyen geçmiş, kahramanlıkla cesaretin, tuhaf bir şekilde, su katılmadık bir budalalıkla birleşip nihai –ama kaçınılmaz– felaketi doğurması" diyordu raporda.

Braam aşırı sağın, ANC'yle görüşmeyi uygun bulup bulmayacağını görmek üzere nihayet kardeşiyle arasındaki buzları eritmenin vaktinin geldiğine karar verdi. Altmışıncı doğum günlerine dört ay kala, 1993 Temmuz'unun ilk günlerinde Braam ve Constand Viljoen, ikisinin de hatırlayabildiği kadarıyla hayatlarında ilk defa oturup politika konuştular.

Braam söze Constand'a basit ama pervasız bir soru sorarak başladı: "Seçenekleriniz neler?"

"Sanırım, maalesef tek seçeneğimiz var" dedi Constand. "Bunu askeri harekâtla halletmek zorundayız."

Bu cevabı bekleyen Braam, "Bir seçenek daha olabilir" diye cevap verdi. "ANC'yle üst düzey ikili bir görüşme yapmayı düşünür müsünüz? Hani iç savaşı engellemeye yönelik son bir çaba olarak?"

Constand bir an için düşündü ve sonra, "Bunu Volksfront kuruluna sunacağım" dedi.

Constand birkaç gün sonra haberi vermek üzere kardeşini aradı. Savaşın ne demek olduğunu biliyordu ve pek tabii, savaştan kaçınmak istiyordu. Mandela'yla görüşmekten yanaydı ve liderlerine sonsuz saygı duyan askeri tipler olan Volksfront önde gelenleri de bu konuda hemfikirdi onunla. "Cevabımız evet" ded Constand, kardeşine. "ANC'yle görüşmeye hazırız." Braam hemen işe koyuldu. Eski teoloji öğrencilerinden biri olan ve daha sonra ANC'nin en çok tanınan Afrikanerlerinden biri haline gelen Carl Niehaus'la temasa geçti. Niehaus örgütün iletişim departmanındaki günlük faaliyetleri yürütüyordu.

Braam Viljoen, Nielhaus'a kardeşi Constand Viljoen'in Volksfront'un başına geçtiğini, ülkeyi dolaşarak ona inananları savaşa teşvik ettiğini anlattı. Volksfront müzakere sürecini sona erdirip bütün ırkların katıldığı bir seçim yapılmasını engellemek niyetindeydi. Constand, davasına yakınlık duyan kıdemli SADF subaylarının da işbirliğiyle, darbe yapma fikrini ciddi şekilde evirip çeviriyordu kafasında. "Braam'ın bana söylediğine göre, Volksfront, SADF'nin müzakere sürecine sadakatini bozma ve klasik bir darbeyle hükümeti iktidardan düşürme niyetindeydi" diye anlattı Niehaus daha sonra. "Darbe yapmaya yetecek miktarda cephane ve insan vardı ellerinde."

Braam, Niehaus'a Volksfront'un, çeşitli küçük politik grupların aksine, Dünya Ticaret Merkezi'ndeki müzakerelere katılmayacağını da söylemişti. Volksfront'a göre ANC'yle masaya oturmayı düşünmek pek hoş bir şey değildi; ne var ki de Klerk hükümetiyle masaya oturmak düşünülemezdi bile. Pusuda bekleyen krizden kurtulmak için eldeki tek barışçıl ihtimal, ki bu da küçük bir ihtimaldi, ANC'yle Volksfront liderleri arasında yapılacak doğrudan bir görüşmede yatıyordu. Acaba Niehaus'a göre bu makul ve mantıklı bir fikir miydi?

Niehaus hemen ANC'nin kıdemli istihbarat subaylarından Mathews Phosa'yla iletişime geçip darbe söylentilerinin ciddiye alınası olup olmadığını sordu. Phosa'da, kendi kaynaklarına dayanarak, darbenin epey ciddiye alınması gerektiğini söyledi. Niehaus'un danıştığı diğer kıdemli ANC'liler gibi Phosa da Volksfront'la görüşme taraftarıydı. "Nelson Mandela teklifi duyunca hiç tereddüt etmedi. Bu görüşmenin ne kadar önemli olabileceğini hemen anladı" diye anlattı Niehaus daha sonra. "Yüz yüze temasın gerekliliğine inanıyordu ve Constand Viljoen'le konuşup onu durumu bir kez daha gözden geçirmeye ikna edebileceğini düşünüyordu."

Niehaus, ANC'nin olumlu yanıtını Braam'a, o da kardeşine iletti. Görüşmenin sürecek olması Constand'ı memnun etmişti; ama iki önkoşulu vardı. İlk olarak Volksfront heyetinin güvenliği, ikinci olarak da görüşmenin mutlak bir gizlilik içinde yapılacağı konusunda garanti verilmeliydi. Muhtemelen aklının bir köşesinde Piet Retief olan Constand farkında olmadan Mandela'nın adımlarını takip ediyordu. 80'lerin sonlarında, ANC'nin sıradan üyeleri Mandela'nın hapisteyken düşmanla konuştuğunu öğrenseydi, bu, Mandela'nın felaketi olurdu. Bu şaşkınlık yüzünden saflarda zarar verici bölünmeler yaşanabilirdi. Viljoen de, askerleri kendisinin Mandela'yla görüştüğünü öğrenirse aynı şeyin, hatta daha kötüsünün olmasından korkuyordu.

Braam kardeşine ANC adına güvence verdi ve 12 Ağustos 1993'te, Niehaus'la bağlantıya geçilmesinden sadece dört gün sonra Braam ve Constand Viljoen, Nelson Mandela'nın Houghton'daki evinden içeri ayak bastı. Mandela elini uzatmış, yüzünde ışık saçan gülümsemesiyle onları bekliyordu. İki taraf için de şaşırtıcı bir karşılaşmaydı bu. Mandela iki kardeşten çok daha uzun, fizik olarak çok daha heybetliydi. Ve çok sıcak davrandı; onları görmekten büyük keyif aldığı belliydi. Kardeşlerden bir birine bir ötekine bakan Mandela'nın karşısında birbirine tıpatıp benzeyen patlıcan burunlu, çıkık çeneli, beyaz saçları oğlan çocuklarınınki kadar gür, orta boylu, etine dolgun, ciddi, gözleri deniz mavisi iki adam duruyordu. Ancak içeri buyur edip onları yürürken

görünce, asker olanın gergin, dik adımlarıyla teolog kardeşinin daha paytak yürüyüşü arasındaki fark dikkatini çekti.

Constand, Volksfront'un üst komutasını oluşturan üç emekli generalle birlikte gelmişti. Mandela'nın yanında da ANC'nin askeri ve istihbarat kanadındaki en üst düzey iki kişi vardı. Barış simsarı görevindeki Braam ve Carl Niehaus grubu tamamlıyordu. Bu sıkıntılı tanışma faslı sırasında en rahat davranan kişi Mandela'ydı; gelenler Avrupalı büyükelçiler olsa onları da böyle karşılardı herhalde.

O gün orada toplanan iki grup, aralarında on yıllardır devam eden şiddetli düşmanlık ilişkisini tersine çevirmenin eşiğindeydi. Viljoen, Mandela 1961'de ne yaptıysa onu yapıyor, statükoyu şiddet yoluyla değiştirmek üzere silahlı bir direniş örgütü kuruyordu. Mandela da bu sözde teröristlere, Umkhonto'yu kuruşunun üzerinden neredeyse otuz yıl geçene kadar kendisine teklif edilmeyen barışçıl seçeneği sunmak istiyordu.

İki heyet, kendilerini aynı odada buldukları için dehşete mi düşsünler yoksa kaderin bu tip cilvelerine hayran mı kalsınlar bilemeden birbirini süzerken, Mandela, General Viljoen'i nazikçe oturma odasında yanına buyur etti. Büyük bir toplantı masasının etrafında sürecek resmi tartışmaların başlama vakti gelmişti. Ama Mandela önce, Büyük Timsah'ın dört sene evvel Tuynhuys'ta kendisine gösterdiği kibar tavrı şimdi Viljoen'e göstererek P. W. Botha'ya bir nevi kompliman yaptı. Constand'a çay teklif edip, sonra çayı kendi elleriyle koydu. "Çayınıza süt alır mısınız, General?" General alabileceğini söyledi. "Şeker ister misiniz?" "Evet, lütfen Sayın Mandela" diye cevap verdi General.

Viljoen çayını şaşkınlık içinde karıştırdı. Mandela'nın saraylara yaraşır saygı gösterisiyle yelkenleri suya indirmişti. Ne de olsa beklediği tavırlar bunlar değildi. Uzun zamandır kalıplaşan stereotipler un ufak oluyordu. O an göremediği –ve yetiştirilişi yüzünden göremeyeceği şey– siyasal açıdan Mandela'nın klasında olmadığıydı. Tek bir *volk*'un adamı değil dünya adamı olan Mandela'da varolan, General'de ise eksik olan kültürel olarak kendisinden farklı insanların da zihinlerine nüfuz edebilme becerisiydi. Karşısındakini ne zaman pohpohlayıp rahatlatacağını bilirdi; Niël Barnard, Mandela'nın bu yeteneğinden "insanların hassas noktalarından faydalanarak onlara güven vermeye yönelik neredeyse hayvani bir içgüdü" diye söz ediyordu. Mandela karşısındakini kırmadan saldırıya geçmeyi ve bu şekilde P. W. Botha gibi General'in de hoşlanacağını bildiği bir açıksözlülük, dürüstlük izlenimi vermeyi bilirdi. Yıllar sonra şöyle diyecekti Mandela: "Avukatlık stajımı yaptığım günlerden beri Afrikanerlerle birlikte çalıştım. Afrikanerlerin yalın ve

açıksözlü olduğu fikrindeyim. Eğer bir Afrikaner sizden hoşlanmazsa '*gaan kak*' der (Boer aslını kibarca çevirecek olursak "Toz ol" anlamına gelir bu). Ama sizden hoşlanırsa fikrinize katılır. Afrikanerlerin üstlendikleri şeylere bağlı kalma yetenekleri vardır."

Mandela –kibarca ama lafı eveleyip gevelemeden– Viljoen'in kendisinden hoşlanması için kolları sıvadı. "Söze Afrikanerlerin ona ve halkına çok zarar verdiğini söyleyerek başladı" diye anlattı General Viljoen daha sonra, "bununla birlikte, Afrikanerlere büyük saygı duyuyordu. Dediğine göre saygısının sebebi, bunu yabancılara açıklamak zor olsa da, Afrikanerlerin insancıllığıydı. 'Eğer bir Afrikaner'in çiftlikteki işçilerinden birinin çocuğu hastalanırsa, Afrikaner çiftçi, bakkie'siyle çocuğu hastaneye kadar götürür, sonrasında durumunu sormak için hastaneyi arar, çocuğun ailesini ziyarete götürür ve gayet yumuşak davranır' dedi. 'Afrikaner çiftçi, işçisine gayet katı da davranır, ondan çok ama çok çalışmasını bekler; talepkâr bir işverendir ama insandır da' dedi Mandela ve Afrikanerlerin bu özelliğinin kendisini çok etkilediğini söyledi."

Viljoen, Mandela'nın sığ karikatürleri es geçip, kendi yorumuyla, Afrikanerlerin gerçek doğasıyla ilgili böyle derin bir anlayışa ulaşmada gösterdiği yeteneğe hayran kalmıştı. Mandela'nın bu "baas" değerlendirmesini onaylayabilecek kaç tane siyah çiftlik işçisi bulabileceği başka bir meseleydi. Önemli olan, Mandela'nın çetin bir Hıristiyan olarak çizdiği Afrikaner portresinin Viljoen'in kendi halkına dair vizyonuna tamı tamına uymasıydı.

Mandela, siyahlarla Afrikanerlerin tarihleri arasındaki benzerliklere, iki tarafın da özgürlük savaşı vermiş olmasına dikkat çekince Viljoen, yıllar önceki Botha kadar meraklanmıştı. Ve tabii ki, Mandela Viljoen'in hiç beklemediği bir şey yapıyor, onunla onun dilini konuşma nezaketini gösteriyordu.

Mandela ölçüyü tam tutturmuş, konuşabileceği ve anlaşılmayı umabileceği bir adam olarak Viljoen'e iyi niyetini sunmuştu. Ama karşılaşmanın esas kısmı birer fincan çay içerken yaptıkları konuşmanın sonunda yaşandı. Braam ve Niël de tam zamanında kulak misafiri oldu.

"Beyaz insanların ANC iktidardayken işlerin yolunda gideceğine inanmalarının ne kadar zor olduğunu anladığınızı umuyorum" dedi Constand Viljoen ve ekledi: "Ne kadar farkındasınız bilmiyorum, Mandela; ama *bu* süreç durdurulabilir."

Viljoen'in "bu" derken kastettiği şey barışçıl bir şekilde siyah yönetimine geçişti. İşi uzun uzadıya açıklamaya vardırmadıysa da Afrikanerlere Güney Afrika sınırları içinde büyük bir bağımsız alan veril-

mezse askeri darbe olabileceğini ve sağ kanadın, SADF'nin yardımıyla yönetimi ele geçirebileceğini ima ettiği belliydi.

Mandela ciddi bir şekilde yanıt verdi: "Bakın General, toplayabileceğiniz askeri gücün kuvvetli, iyi silahlandırılmış ve iyi eğitilmiş olduğunu, benimkinden çok daha güçlü olduğunu biliyorum. Askeri açıdan sizinle savaşamayız; savaşsak da kazanamayız. Ama eğer savaşa girerseniz, sizin de kazanamayacağınız muhakkak. En azından uzun vadede. Çünkü, birincisi, uluslararası kamuoyu bizim arkamızda olacaktır. İkincisi, biz sayıca çok fazlayız. Hepimizi öldüremezsiniz. Durum buyken halkınız bu ülkede nasıl bir hayat sürecek? Benim halkım ortadan kaybolur, sizin üzerinizdeki uluslararası baskı muazzam boyutlara ulaşır ve bu ülke hepimiz için cehenneme döner. İstediğiniz bu mu? Hayır, General, eğer savaşa girersek o savaşın kazananı olmaz."

"Aynen öyle" dedi General Viljoen. "Kazanan olmaz."

İşte böyle oldu. Aşırı sağla siyah özgürlük hareketi bu anlayış üzerine bir diyalog kurdu. Houghton'daki ilk toplantı ANC ve Volksfront delegeleri arasında üç buçuk ay sürecek gizli görüşmelerin temeli oldu. Volksfront, Afrikaner İsrail'inin anayasal ilkesini kabul ettirmek istiyor, ANC de buna ne tam olarak hayır, ne tam olarak evet diyordu; zira amaçları Viljoen'in halkını konuşturmak ve özlemini çektikleri o "Boerestaat" anayasasıyla ilgili gelecekte de konuşabilecekleri ihtimalini önlerinde sallandırmaktı.

Bu temaslar 1993 yılının son üç ayı boyunca, ülkeyi istikrarsızlığa sürükleyebilecek olaylar zincirine rağmen hızla devam etti. Önce, Dünya Ticaret Merkezi'ndeki müzakereciler Güney Afrika'da bütün ırkların katılacağı ilk seçimin 27 Nisan 1994'te yapılacağını açıkladı. Sonra, yeni ulusal marşla bayrağa karar verilmesi için bir komite kuruldu. Sonra, Mangosuthu Buthelezi nihayet maskesini çıkarıp aşırı sağla koalisyon oluşturdu ve Volksfront'la Inkatha'yı bünyesinde barındıran Özgürlük İttifakı adlı örgüt kuruldu. (Bu gelişme Inkatha'nın, retoriğini güçle destekleme yönündeki hevesinden etkilenen Viljoen takipçilerini çok neşelendirdi.) Sonra Chris Hani'nin katilleri Janusz Walus'la Clive Derby-Lewis'a idam cezası verildi. Sonra ilk kez siyah bir kadın Güney Afrika güzeli seçildi. Sonra, yaraya daha çok tuz basarcasına, Mandela ve de Klerk'e Nobel Barış Ödülü verildi. Hepsinden önemlisi, Mandela'yla de Klerk, ülkenin yeni geçiş anayasasının kutlama törenine başkanlık etti. Üç buçuk yıl süren müzakerelerin sonucu, demokratik yollarla seçilen ilk hükümetin iktidarı paylaşan bir koalisyon olacağı

uzlaşmasıydı. Bu koalisyon beş yıl sürecekti. Başkan çoğunluk partisinden olacaktı ama bakanların dağılımı her partinin kazandığı oy oranını yansıtacaktı. Yeni düzenlemeler aynı zamanda askeriye de dahil olmak üzere beyaz devlet çalışanlarının işlerini, beyaz çiftçilerin topraklarını kaybetmeyeceklerinin güvencesini veriyordu. Nürnberg tarzı mahkemeler de olmayacaktı.

Mandela bu tarihi anlaşmayı de Klerk'le yapmış olmasına rağmen, Constand Viljoen'e, hatta P. W. Botha'ya, kendisini serbest bırakan Başkan'dan daha çok itibar ediyordu. Mandela'nın gözünde Viljoen, kendisi gibi, naif Boerliğinin sınırları içinde de olsa büyük bir yüreği olan, yaşlı ve saygıdeğer bir liderdi. Mandela, Viljoen'de kendi sevdiği huylarının; dürüstlüğünün, tutarlılığının, cesaretinin yansımasını görüyordu.

De Klerk'te ise, aksine, öykünülecek pek bir şey göremiyordu. Kasabalardaki siyahların ölümleri karşısındaki kayıtsızlığı yüzünden Başkan'ı hiç affetmeyen Mandela, onu detaylarda kaybolan, gerçek bir liderde olması gereken mizaç ve inançtan yoksun, zayıf karakterli, kaypak bir avukat olarak görmeye başlamıştı. Bu, Mandela'nın ANC'nin Milli İcra Komitesi'ndeki kendi yoldaşlarına göre bile biraz insafsız bir yargıydı; ama Mandela'nın içindeki terbiyeli Viktoryan beyefendisinin nefret ettiği bir şey varsa o da birinin onun iyi niyetini suiistimal etmesiydi.

Ne var ki Nobel Ödülü'nü birlikte aldığı kişi de Klerk'ti. Mandela'nın bu durum karşısında çileden çıkmasının sebebi sadece bunun vakitsiz bir karar olması değildi; zira savaş ve barış arasındaki yarışın nereye varacağı henüz netleşmemişti. Yanı sıra, Mandela'nın, eski dostu ve avukatı George Bizos'un dediğine göre, de Klerk'in bu ödülü hak etmediğine, ödülün kendisine ve bütün olarak ANC'ye verilmesi gerektiğine inanmasıydı. "De Klerk ödülü kabul konuşmasını yaparken" dedi Nobel heyetiyle birlikte Norveç'e giden George Bizas, "Mandela onun ırkçılıktan doğan zalimliklerle Güney Afrika halkına haksızlık yapıldığını kabul etmesini bekliyordu. Ama de Klerk'in konuşmasında böyle bir ifade yoktu." Propagandaya inanıyormuş gibi, kendisini Mandela'yla ahlaki açıdan eşit gösteren bu ödül akşamındaki yarı üstü kapalı gerçek, yarı yalanı yutmuş gibi de Klerk sadece iki tarafın da "hatalar" yaptığını söylemekle yetindi. "Mandela'ya baktım o sırada. Başını iki yana sallıyordu."

O akşam Mandela'yla de Klerk Oslo Katedrali'nin önünde durup fener alayını izledi. Merasimin bir noktasında "Nkosi Skelele" çalındı.

Mandela, özgürlük marşı söylenirken de Klerk'in telaşlı bir edayla karısıyla lafladığını fark etti. Sabrı en sonunda, o gün Norveç başbakanının ev sahipliğini yaptığı akşam yemeğinde, 150 davetlinin, kendi hükümet üyelerinin ve diplomatların önünde taştı. Ayağa kalkıp konuştuğunda dudaklarından dökülen zehre Bizos da herkes kadar şaşırdı. "Robben Adası'nda mahkûmlara yapılanları en korkunç ayrıntılarıyla anlattı" diye aktardı Bizos, "bir adamın boynuna kadar kuma gömülüp sonra üstüne işenmesi gibi. Bu hikâyeyi sistemin insan dışılığına örnek veriyormuş gibi anlattı; ama 'Bakın, o sistemi temsil edenler de aramızda' demesine ramak kalmıştı."

Serbest bırakılışının ertesi günü basın konferansındaki iddiasının, dünyanın dört bir yanındaki hayranlarının düşünmek istediğinin aksine, Mandela'nın içinde gardiyanlarına karşı duyduğu öfkeden tortular kaldığı çok açıktı. O da insandı sonuçta, aziz değil.

11
Kalplerine Hitap Et

1994

Basit, yağ oranı düşük bir diyet, yoğun egzersizler, temiz deniz havası, bol uyku, düzenli saatler, neredeyse sıfır stres: Hapishanenin de iyi tarafları yok değildi. Yaşadığı onca olaya rağmen, yetmiş altıncı yaşını sürerken Mandela'yı iş başında izleyenlerin tanık olduğu şeyi doktorların da onaylamasını anlaşılır kılıyordu bu; Mandela yetmiş altı yaşındayken elli yaşında, beden sağlığı yerinde bir adamın bünyesine sahipti.

1993 yılı olaylı geçmişti; ama 1994 daha da meşakkatli bir yıl olma yolunda hızla ilerliyordu. Mandela her sabah 4.30'da kalkıyordu ve bu artık alışkanlıktan ziyade mecburiyet halini almıştı. Siyah sağ ve beyaz sağ hâlâ seçimlere yazılmayı reddediyor, yola onlarsız devam edildiği

takdirde de savaş çıkarmakla tehdit ediyordu; bütün ırkların katılacağı ilk seçimin planlandığı gibi 27 Nisan'da yapılması halinde Mandela'nın ulusal seçim kampanyasıyla meşgul olması, seçimlerde başarılı olursa da bir ülkeyi yönetmesi gerekecekti ve söz konusu ülke dünyadaki bütün ülkelerin uğraştığı olağan sorunları sunmakla kalmayacak, üstüne üstlük en temeldeki istikrar sorunu, devrim karşıtı terör ihtimali de geri durmayacaktı.

İyi haberse Constand Viljoen'in savaşma şevkini kaybetmeye başlamasıydı. Potchefstroom'da yaptığı silahlanma çağrısından sonra, yol açabileceği kıyımı Mandela'nın da teşvikiyle daha net görmeye ve siyahların yönetimindeki bir hükümetin ilk başta düşündüğü kadar büyük bir felaket olmayacağını anlamaya başlamıştı. Bununla birlikte, halkını savaş seferberliğine zorlamaya devam ediyordu. Düsturu, "bir kurtla tartışmaya girmek istiyorsan silahını eksik etme"ydi. Ama sorun şuydu ki, Viljoen artık kurdun kurt mu yoksa eğitilebilecek bir tazı mı olduğundan pek emin değildi. Mandela'dan hoşlanıyordu; bununla birlikte ANC'yle ilgili şüpheleri vardı. Görüştüğü liderlerin, örneğin ANC'nin düzenbaz ikinci adamı Thabo Mbeki'nin onun iyi niyetini suiistimal edip, halkını satması için kandırıyor olabileceğinden endişe ediyordu. Bir şey daha vardı: Şayet ANC özenle hazırlanmış hain bir oyun oynuyorsa, şayet gerçekten Güney Afrika'yı komünizme döndürüp beyazlardan korkunç bir intikam alma peşindeyse ve öyle değilmiş gibi yapıyorsa, SADF'nin üst komutası da bunu aynen yiyordu. Viljoen'den sonra silahlı kuvvetlerin başına geçen General Georg Meiring 1993 Noel'inden hemen önce bir konuşmayla çıkagelip yeni anayasayı destekleme sözü vermişti. (Onu buna teşvik eden şeylerden biri de hava kuvvetlerinin ileri fikirli şefinden gelen tehditti: orduyu yeni düzenin aleyhine döndürdüğü takdirde onu bombalayacağı tehdidi.) Viljoen, eğer Volksfront savaşa giderse zamanında kendisinin de onur ve gururla hizmet ettiği askeriyenin gücüyle karşı karşıya kalmak zorunda olacağını biliyordu artık. SADF'nin belli kısımlarının Boer direniş saflarında savaşabileceğine güvenilebilirdi belki; ama tepedekiler bir darbeyle devrilmezse, ki giderek azalıyordu bu ihtimal, kurum Mandela'yla de Klerk'in tarafında kalacak gibi görünüyordu.

General Viljoen kendini daha önce hiç o dönem hissettiği kadar kararsız ve rahatsız hissetmemişti. Volksfront'un zafer kazanma ihtimali zayıfladıkça askerleri savaş naralarını daha yüksek sesle atar olmuştu. Bunları Mandela da duyuyor, Viljoen için üzülüyordu. Viljoen'i takip eden zümrenin onları neşelendirecek bir şeye ihtiyacı olduğunu biliyordu. Ama ANC'nin önde gelenlerinin kafası bu konuda o kadar net

değildi. ANC Milli İcra Komitesi'nin 1994 yılının başlarında yaptığı bir toplantıda hassas bir konu olan ulusal marş sorunu karşısında yeni hükümetin tavrının ne olacağı tartışılıyordu. Eski marş tabii ki kabul edilemezdi. Die Stem'in bir kısmı kasvetli, askeri bir ezgi, "sevgili toprağımızı koruması" için Tanrı'ya yönelik makul bir yakarıştı; ama diğer kısmı –ki bu kısım siyahların daha bir vurgulu duyduğu kısımdı– Retief'in, Pretorius'un ve diğer "gezginlerin" on dokuzuncu yüzyılda öküz arabalarıyla Güney Afrika'da yukarılara çıkarken, siyah direnişi ezip geçerken, "arabaları gıcırdaya gıcırdaya toprakta iz bırakırkenki" zaferlerini yüceltiyordu. Siyah Güney Afrika'nın gayri resmi marşı "Nkosi Sikelele" ise uzun zamandır acı çeken bir halkın özgürlük hasretinin zengin hislerle dolu ifadesiydi.

Asistanlarından biri Mandela'ya devlet başkanından telefon geldiğini haber vermek üzere içeri girdiğinde toplantı başlamak üzereydi. Mandela odadan çıkınca ANC'nin yüksek karar organını oluşturan yaklaşık otuz kişi onsuz devam etti. Ortak karar, ezici bir çoğunlukla, "Die Stem"i ıskartaya çıkarıp yerine "Nkosi Sikelele"yi koymaktan yanaydı. NEC üyeleri, Mandela geri döndüğünde, aldıkları yeni kararı ve bunun yeni Güney Afrika için neleri simgeleyeceğini konuşarak keyif yapıyordu. Kararı açıkladıklarında şöyle dedi Mandela: "Üzgünüm, kabalık etmek istemem ama... Bu önerge konusunda ne düşündüğümü söylemem gerek. Sizin gibi görmüş geçirmiş insanların bu kadar önemli bir konuda bu kadar büyük bir karar alırken örgüt başkanınızı bile beklemeyeceğiniz hiç aklıma gelmezdi."

Sonra kendi görüşünü sert bir ifadeyle koydu ortaya. "Öylesine kaygısızca bahsettiğiniz o şarkı henüz temsil etmediğiniz onca insanın duygularını taşıyor. Her şeyi üzerine inşa ettiğimiz temelin ta kendisini, uzlaşmayı, bir hamlede yok edecek bir karar almış olabilirsiniz."

ANC Milli İcra Komitesi'ndekiler utanç içinde ezilip büzüldüler. Mandela onların önergesinin yerine Güney Afrika'nın iki ulusal marşı olması gerektiğini, başkanın göreve başlama gününden uluslararası ragbi maçlarına kadar her türlü resmi törende Die Stem'le Nkosi Sikelele'nin birbiri ardına çalınabileceğini söyledi. Mandela'nın savının mantığına hemen ikna olan özgürlük savaşçıları oybirliğiyle yola geldi. Toplantıyı yöneten Jacob Zuma, "Eee, sanıyorum mesele halledildi, yoldaşlar. Bence halledildi" dedi. İtiraz eden çıkmadı.

NEC, Mandela'nın gazabı karşısında teslim olmuştu; çünkü Mandela'nın marş sorununa yaklaşımının taktik açıdan doğru olduğunu anlamışlardı. Hatta Mandela NEC'ye Afrikanerleri kazanma konulu, onların simgelerine saygı duyma, örneğin bir konuşmanın başında araya

Afrikaner dilinden birkaç kelime serpiştirme gibi zahmetlere girişme üzerine bir ders de vermişti. "Beyinlerine değil" demişti, "kalplerine hitap edeceksiniz."

Mandela, Constand Viljoen vakasında hem beyne hem de kalbe hitap ediyordu; ama nihayetinde kazanan kalp çıktı. Bunda Volksfront'un 11 Mart'ta kendi Waterloo'suyla karşılaşması ve General'i, Mandela'nın onu nazikçe yönlendirdiği yola itmesi epey etkili oldu.

Viljoen, seçimlere sadece altı hafta kala, Özgürlük İttifakı'ndaki siyah bir müttefikinden telefon aldı. Bu kez arayan Buthelezi değil, Mangope'ydi; baş ideolog Hendrick Verwoerd'in "büyük apartheid" stratejisinin bir parçası olarak tasarladığı bir diğer kabile devletçiğinin lideri Lucas Mangope. Mangope'nin Bophuthatswana'daki hâkimiyeti, ANC'yi destekleyen ve Mangope'nin Pretoria'ya bağlılığını yakışıksız bulan vatandaşlarca tehdit altındaydı. Viljoen bin küsur adamdan oluşan bir birliği "Bop"un başkenti olan, Mmabatho adlı kasabaya gitmek üzere harekete geçirdi. Eugene Terreblanche yönetimindeki AWB'nin de olaya karışması ve Afrikan gazetelerinin daha sonra "*kaffir* vurma pikniği" –kaffirskietpiekniek– olarak tanımladığı şeye girişmesiyle birlikte her şey fiyaskoya dönüştü. Mangope'nin güvenlik güçleri ayaklanıp silahlarını Volksfrontçulara çevirdi ve sonra, günün ilerleyen saatlerinde SADF zırhlı araçlarla geldiğinde Viljoen'in birliği darmadağın bir halde meydandan kaçtı.

Mmabatho'da olanlar Viljoen'in Boer direniş mücadelesini bırakmaya karar verişinin yegâne sebebi olarak gösterilir genellikle. Oysa Viljoen işin bu kadarla sınırlı olmadığını itiraf etmişti. AWB, holiganlarından kurtulduğunda –bunu herkes terörizm olarak nitelendirse de– etkili bir "askeri" kampanyaya önderlik etmenin üstesinden gelirdi. "Planı yapmıştık. Seçimleri engelleyebilirdik; üstelik SADF'nin yardımıyla değil, kendi başımıza. İmkânımız vardı; silahlarımız, taktiğimiz, azmimiz vardı. İktidara gelmeye, SADF'yi yenmeye değilse de, evet, seçimlerin başarılı bir şekilde yapılmasını engellemeye yeterdi elimizdekiler, ona şüphe yoktu."

Mandela'nın serbest bırakılmasından dört sene sonra Afrikaner gazeteciliğinin ağır topu olarak tanınar, daha sonra hem *Beeld*'in hem de *Die Burger*'in başeditörü olan Arrie Rossouw da aynı fikirdeydi. "Hiç kuşkunuz olmasın, Viljoen bu ülkeye korkunç zararlar verebilirdi" diyecekti. "Tek bir hareketiyle komutasındaki iyi eğitimli dört yüz eski Rönesans Alayı [Özel Kuvvetler] üyesini toplayıp, iyi silahlanmış bu adamlarla havaalanlarını, tren istasyonlarını, otobüs duraklarını havaya uçurabilir, insanları öldürebilirdi. Hükümeti devirmeyi beceremezlerdi

–Mmabatho'dan aldıkları ders buydu– ama ekonomiyi felç edip mutlak bir siyasi kargaşa yaratabilirlerdi. Ve bunu yıllarca sürdürmek ellerindeydi."

Diğer bir deyişle, İRA'nın Kuzey İrlanda'da otuz yıl boyunca yaptığını, hem de çok daha yıkıcı sonuçlarla yapabilirlerdi. Bu sonucu garantileyen sebeplerden biri, ellerinde daha fazla silah ve askeri açıdan daha tecrübeli daha çok sayıda adam olmasıysa da asıl sebebi Güney Afrika'nın kırılgan, istikrarsız, çiçeği burnunda bir demokrasi olması ve hassas ekonomisiyle kaos ve çöküşe İrlanda'dan da, İngiltere'den de çok daha fazla olan yatkınlığıydı. İşin korkutucu yanı iki seçenekten hangisinin, barışın mı yoksa savaşın mı hüküm süreceği kararının ortaklaşa alınamıyor olması, kararın tek bir adama düşmesiydi.

"Evet, bu tamamen benim kararımdı. Tamamen" diye onayladı Viljoen ciddiyetle. "Seçimlerden önceki son haftalarda Afrikaner Volksfront'un oyu ikiye bölünmüştü. Yarısı seçimini şiddetten yana kullanıyor seçimleri engellemek, Güney Afrika'daki bütün bir demokratik süreci alt üst etmek istiyor, diğer yarısıysa müzakere ve barıştan yana tavır takınıyordu." Peki Viljoen verdiği karara nasıl vardı? "Savaşın ve şiddetin kolay seçenek olmadığını savundum her zaman. Savaşın ne olduğunu biliyorum. Bu yüzden yandaşlarıma savaşa girme ya da girmeme kararını vermeyi üzerime alacağımı söyledim. Hayatım boyunca aldığım en zor karardı bu.

"Askeriyede bu tip bir konuda karar almadan önce bütün etkenleri hesaba katmamız, değerlendirmemiz, düşünüp taşınmamız gerekir. Uzun bir süreçten sonra karar veririz. Ben de sonunda doğru seçeneğin müzakereler olduğu sonucuna varıp seçimlere katıldım. Ülke için en iyisinin, Afrikaner halkı için en iyisinin bu olduğunu düşündüm."

Ama onu bu karara iten neydi? AWB güruhu mu? Mmabatho mu? Tereddüt etmeden cevap verdi: "Rakibin karakteri; ona güvenip güvenemeyeceğiniz, gerçekten barış istediğine inanıp inanmamanız. Düşmanla masaya oturup müzakereye başladığınızda önemli olan karşınızda oturan insanların sağlam karakterli olması ve onların kendi halkının desteğini alıp almadığıdır. Mandela'da bunların ikisi de vardı."

Mandela'nın siyasi becerisine ve çekimine çok az insan karşı koyabiliyordu. De Klerk 27 Nisan seçimleri yarışında birbirlerine karşı kampanya yürüttükleri sırada, hatta ABD'dekilere benzeyen canlı yayın bir televizyon tartışmasında boy ölçüştükten sonra bile bu çekimden etkileniyordu. Televizyonda yayımlanan bu tartışmada, Mandela'nın oğlu

olacak yaştaki de Klerk rakibinden daha sivri dilli ve hazırlıklı görünmüştü. Ama tartışma neticeye varırken Mandela uzanıp Başkan'ın elini sıktı ve "Gerçek bir Afrika evladı" diyerek onu övdü. Şaşkına dönen de Klerk kendisine uzatılan eli sıkıp en iyi gülümsemesini takınmakla yetinse de, Mandela'nın bu hareketle nakavt yumruğunu indirdiğini biliyordu.

"Teknik olarak tartışmanın galibi olduğumu hissediyordum; herkes hissediyordu" diye anlattı de Klerk daha sonra. "Derken bütün kameraların önünde beni överek, elimi tutarak seviyeyi eşitledi. Belki de önceden planlanmıştı. Bence politik bir hamleydi bu. Ama onun medya zaferlerinin çoğunun içgüdüsel tepkiler olduğunu sanıyorum. Bu açıdan inanılmaz bir yetenekti." Tartışmadan birkaç gün sonra de Klerk hoş bir basın açıklaması yaptı. Seçimden önceki bu son basın açıklamasında kendisine rakibi hakkında ne düşünüldüğü soruldu. "Nelson Mandela" diye cevap verdi de Klerk, teslim olurmuş gibi ellerini açarak, "tam bir kader adamıdır."

Mandela bir gece, seçim kampanyası dahilinde canlı telefon bağlantısıyla halktan gelen soruları yanıtlamak üzere Johannesburg kanallarından "Radio 702"de bir programa katıldı. Dünya Ticaret Merkezi baskınında binaya ilk giren Volksfront savaşçısı olan Eddie von Maltitz de o sırada çiftliğinde bir kısım "komandosuyla" birlikte 702'yi dinliyordu. Yoldaşlarının radyoyu araması ve "*kaffir*"e ağzının payını vermesi yönündeki ısrarlarına nihayetinde dayanamadı. Tam üç dakika boyunca bağırıp çağırdı, Mandela'ya ağzına geleni söyledi: komünizm şöyle, teröristler böyle, yok efendim kültürümüz yok oluyor, medeni standartlar, normlar vs. Sözlerini vahşete kaçan, dolaysız bir tehditle bitirdi: "Eğer yola komünist eşkıyalarınla devam edeceksen bu ülke kan gölüne dönecek demektir."

Kısa, gergin bir aradan sonra cevap verdi Mandela: "Eddie, benim gözümde sen değerli bir Güney Afrikalısın; eğer oturup konuşsak, görüş alışverişinde bulunsak benim sana, senin de bana yaklaşacağına hiç şüphem yok. Haydi konuşalım, Eddie."

"Eee... Tabii, olur, Sayın Mandela" diye mırıldandı Eddie şaşkınlık içinde. "Teşekkür ederim." Ve telefonu kapattı.

Bundan üç ay sonra, üzerinde hâlâ yeşil asker tulumu, açık yeşil kamuflaj botları, beline taktığı 9mm'lik tabancası olmasına rağmen, Eddie artık başka bir adamdı. Komandolarını eğitmeye son vermiş, savaş hazırlıklarını bir kenara bırakmıştı. Radio 702'deki telefon konuşması her şeyi değiştirmişti. "Beni düşünmeye iten, o konuşma oldu" dedi von Maltitz. Sınırı aştıransa yaşadığı yerin, Orange Free State'in yeni

ANC başkanıydı. Başkanın adı "Dehşet" Lekota'ydı ve bu lakabı futbol sahalarında attığı ölümcül gollerle kazanmıştı. Mandela'nın hapishanedeki son yıllarında Robben Adası'nda onunla vakit geçiren Lekota, Mandela'nın içgüdülerinin çoğuna sahipti. İktidara gelince kendine edindiği ilk görev Free State'teki Afrikaner çiftçilerin desteğini kazanmak oldu. Eğer von Maltitz'i kandırırsa, geri kalanları ağına çekmek için epey bir mesafe katetmiş olacaktı. Lekota, von Maltitz'i bizzat arayıp onu eyalet başkenti Bloemfontein'deki evinde doğum günü partisine çağırdı. Von Maltitz hayır dese de Lekota ısrar etti. Tekrar aradı: "Lütfen Eddie, gelmeni gerçekten çok istiyorum." Von Maltitz adamlarıyla konuşup cevap vereceğini söyledi. "Düşünüp taşındık. Ne kaybedebilirdik ki?" diye anlattı von Maltitz. "Ertesi gün arayıp daveti kabul ettim."

Von Maltitz, Bloemfontein'deki, kendi deyişiyle, "büyük eve" tepeden tırnağa silahlı gitti. "Piet Retief'le Dingaan hikâyesini ben de yaşamak istemiyordum" dedi. Eve girip siyahların çoğunlukta olduğu partiye katıldığında üstünü arayan olmadı. "Dehşet Lekota beni odanın diğer tarafından görüp yanıma geldi, kocaman sarıldı. Silahları hissetmiş olmalıydı; ama bir şey demeden gülümsemeye devam etti. Ondan hoşlanmıştım. Samimiydi. Mandela gibi samimi bir adamdı. Sanırım bu yüzden, onlara bir şans vermeli, diye düşündüm; bunu hak ediyorlar."

Neden peki? Çünkü Mandela da, yeni arkadaşı Dehşet Lekota da ona saygıyla yaklaşmıştı. Walter Sisulu'nun bahsettiği "sıradan, alelade saygı"yla. "Ne de Klerk ne de Ulusal Parti bana öyle bir saygı göstermedi. Ama Mandela, o başkaydı. Onlara bir şans vermemiz gerektiğine inanıyorum; buna gerçekten inanıyorum."

ANC, toplam oyların yaklaşık üçte ikisini ve siyahlarınkinin ise yaklaşık yüzde 89'unu alarak seçimleri kazandı. Geri kalan siyah oyların yüzde biri alenen beyaz karşıtı olan PAC'ye (ANC taraftarları bunların "her bir yerleşimciye bir kurşun" sloganlarını alay edercesine "her bir yerleşimciye bir oy" sloganına çevirmişlerdi), yüzde onu da Inkatha'ya gitmişti. (Viljoen'in yüzüstü bıraktığı Şef Mangosuthu Buthelezi'nin seçim sürecine katılmaktan başka çaresi kalmamıştı.) Ulusal Parti ise oyların yüzde 20'sini almıştı; bu da Mandela'nın başkanlık ettiği yeni koalisyon kabinesinde, de Klerk'in başkan yardımcılığı da dahil olmak üzere dört koltuk kazandığı anlamına geliyordu. Viljoen'in adını Öz-

gürlük Cephesi koyduğu partisi ise oyların yüzde ikisini alarak yeni, çok renkli parlamentoda hatırı sayılır bir dokuz koltuk elde etmişti.

Hem de Klerk'in hem de P. W. Botha'nın altındaki başkanlık protokolünün şefi olan John Reinders, seçim sonuçları gelir gelmez eski patronlarıyla, Islah Hizmetleri Departmanı'yla temasa geçti. Botha onu 1980 yılında binbaşı rütbesindeyken hapishane kadroları içinden çıkarmıştı; ama Reinders şimdi içini çok rahatlatan bir cevap almıştı: Evet, ona verecekleri bir iş vardı.

Gitmeden önceki son işi Nelson Mandela'nın 10 Mayıs 1994'teki başkanlık görevine başlama törenini organize etmekti. Zaten orada bulunanlar hariç hiçbir yabancı heyetin gelmeyi uygun görmediği de Klerk'in göreve başlama töreniyle kıyaslandığında şimdi üstlendiği görev lojistik açıdan tam bir kâbustu. Bu tören çok daha farklı olacaktı. Pretoria'daki merkezde, şehre yukarıdan bakan bir tepenin üstüne yirminci yüzyıl başında yapılıp Birlik Binaları adı verilen heybetli yapıda dört bin kişi toplandı. Davetliler arasında Hillary Clinton, Fidel Castro, Prens Philip, Yaser Arafat ve İsrail Cumhurbaşkanı Chaim Herzog gibi birlikte aynı odada hayal etmesi zor insanlar vardı. İki ulusal marş, Nkosi Sikelele ve Die Stem birlikte çalınırken yepyeni Güney Afrika bayrakları dalgalanıyordu. Dünyanın en renkli bayrağıydı bu. Siyah direnişle bağdaştırılan renklerle eski Güney Afrika bayrağının renklerinin karışımından oluşan, siyah, yeşil, altınrengi, kırmızı, mavi ve beyaz renkli karmaşık bir desen gibiydi. Mandela başkanlık yeminini kızı Zenani'nin yanı başında duran beyaz b r hâkimin huzurunda, etrafı eski siyah mahkûmlarla ve askeri tören üniformaları içinde hazır olda bekleyen beyaz SADF generalleriyle kuşatılmış bir halde etti. ("Bu adamlar birkaç sene önce olsa beni hemen tutuklarlardı" diyecekti şaka yollu daha sonra.) Tören, havada süzülen Güney Afrika Hava Kuvvetleri'ne ait jetlerin gökyüzünü yeni bayrağın renklerine boyadığı gösteriyle sona erdi.

Törenin kazasız belasız geçmesiyle çok rahatlayan John Reinders ertesi sabah, yani 11 Mayıs sabahı Birlik Binaları'ndaki ofisine erkenden, kollarının altında koca koca kolilerle geldi. İriyarı bir adamdı; ama çok daha minik bir adamın hürmetkâr tavırlarına ve yenildiği zaman yenildiğini anlamasına yetecek muhakeme gücüne sahipti.

"Eşyalarımı toplamak için işe erken gittim o sabah" diye anlattı Reinders. "Beyazlar olarak hepimiz başka işlere başvurmuştuk; işten ayrılmamızı isteyecekleri kesindi. Büyük bir kısmımız de Klerk'le birlikte gidip başkan yardımcılığı birimlerinde çalışmak niyetindeydi."

Reinders, başkanlık ofisini idare etmekle, törenleri düzenlemekle,

resmi gezilerde meşhur insanlarla karşılaşmakla geçen on yedi seneden artakalan hatıraları kolilerken, kapının çalınmasıyla irkilip daldığı hatıralardan uyandı. Gelen, başka bir erkenciydi: Mandela.

"Günaydın, nasılsınız?" diyordu, Reinders'in ofisinden içeri adımını atarken elini uzatarak.

"Çok iyiyim, Sayın Başkan, teşekkür ederim. Siz nasılsınız?"

"İyiyim, iyiyim de..." dedi Mandela şaşırmış bir halde, "ne yapıyorsunuz?"

"Eşyalarımı toplayıp gitmeye hazırlanıyorum, Sayın Başkan."

"Evet, anlıyorum. Nereye gittiğinizi sorabilir miyim peki?"

"Islah Hizmetleri'ne dönüyorum, Sayın Başkan, eskiden orada çalışırdım."

"Hımm" dedi Mandela, dudaklarını büzerek. "Orada yirmi yedi sene bulundum, biliyorsunuz. Epey kötüydü." Sırıtarak tekrarladı: "Epey kötüydü!"

Şaşkınlığa uğrayan, afallayan Reinders yarım bir gülümsemeyle karşılık verebildi. "Şimdi" diye devam etti Mandela, "burada kalıp bizimle çalışmayı da bir düşünmeni isterim." Reinders hayretler içinde Mandela'nın bakışlarını yokladı. "Evet. Ben çok ciddiyim. Sen işi biliyorsun. Ben bilmiyorum. Ben ormandan geldim. Cahilim. Eğer benimle kalırsan sadece bir dönemlik bir iş olacak, hepsi bu. Beş sene. Ama tabii ne zaman istersen o zaman bırakabilirsin. Ama lütfen beni yanlış anlama, bu bir emir değil. Burada olmanı sadece sen de kalmak, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşmak arzusundaysan isterim."

Mandela gülümsedi. Reinders de; üstelik bu sefer içten bir şekilde gülümsedi. "Yani" diye devam etti Mandela, "ne diyorsun? Benimle kalacak mısın?"

Reinders bütün şaşkınlığına rağmen tereddüt etmedi. "Evet, Sayın Başkan. Evet. Teşekkür ederim."

Bu noktada yeni patronu ona ilk görevini verdi: Temizlikçiler ve bahçıvanlar da dahil olmak üzere Başkanlık'ta çalışan herkesi bir toplantı için kabine odasına çağıracaktı. Herkes toplanınca yeni başkan aralarına karışıp, yaklaşık yüz çalışanın hepsiyle tokalaştı ve her birine, gerektiğinde Afrikaner dilinde birkaç kelime etti. Sonra hepsine birden seslendi: "Merhaba, ben Nelson Mandela. Aranızda kıdem tazminatını almayı tercih edenler varsa gitmekte özgürdür. Gidebilirsiniz. Hiç sorun değil. Ama ben kalmanızı rica ediyorum. Sadece beş sene, fazla değil. Siz işi biliyorsunuz. Bilginize ve deneyiminize ihtiyacımız var."

Başkanlık çalışanlarından giden tek bir kişi bile olmadı.

Bundan iki hafta sonra, 24 Mayıs'ta, yeni seçilmiş dört yüz üye Güney Afrika'nın ilk demokratik parlamentosunun –eskiden sadece beyazlardan oluşan parlamentonun toplandığı– Meclis Binası'ndaki açılışı için Cape Town'da bir araya geldi. Meclis Binası şimdiye kadar hep ruhsuz, kasvetli, tek renkli bir yer olagelmişti. Aynı bina o Mayıs sabahı kapılarını Mandela'nın apartheid karşıtı demokrasisine açtığında sahne dekoru Technicolor transformasyonundan geçmişti adeta. Üst kattaki ziyaretçi salonundan görülen manzara Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, bir pop konseri ve dönem sonlarında yapılan üniversite partilerinin karışımı gibiydi. Yeni parlamentonun üye isim listesine göz atınca anlaşılıyordu her şey. Önceden listede hep Botha'lar, van der Merwe'ler ya da Smith'ler vardı. Bu isimler şimdi de mevcuttu; ama bunlardan başka Bengu, Dlamini, Farisani, Maharaj, Mushwana, Neerahoo, Pahad ve Zulu gibi isimler de çarpıyordu göze. Ayrıca meclis üyelerinin üçte biri, yeni sözcü Frene Ginwala da dahil olmak üzere kadındı. Ama daha da ilginci hapse girip çıkmış ya da polisten kaçmış meclis üyelerinin oranıydı. Gerçekten de ANC'li bütün meclis üyeleri zamanında yasaları çiğnemişti; şimdiyse hepsi, aralarında hapiste en çok yatan ve bugün binaya en son giren kişi olan Mandela'nın önderliğinde birer yasa kurucuydu.

Mandela'nın geldiği haberi yayılırken meclis üyeleri ayağa kalktı; fısıldaşmalar yerini uğultuya, ANC birliklerinin daha genç, daha coşkun üyelerinin söylediği özgürlük şarkılarına ve hareketli danslarına bıraktı. "Gökkuşağı Ulus"un harala gürelesi içinde, General Viljoen ortama biraz aykırı kaçıyor, zemin kattaki oval salonun ortasında saygın Özgürlük Cephesi muhalefetinin liderine yaraşır bir şekilde, üzerinde koyu renk takımı ve kravatı, her zamanki gibi ağırbaşlı haliyle bekliyordu. Mandela meclisten gelen tezahürat eşliğinde, dik duruşu ve ışıldayan yüzüyle zemin katta göründü.

Viljoen, Mandela'ya huşu ve şefkat karışımı bir duyguyla bakıyordu. Mandela, Viljoen'i görünce meclis protokolünden ayrılıp onun yanına giderek elini uzattı ve yüzünde büyük bir gülümsemeyle, "Sizi burada görmekten çok mutluyum, General" dedi.

Tepedeki salondan bağıranlar oldu: "Sarıl ona General! Hadi, sarıl Mandela'ya!"

O anın görüntüleri zihninde tazelenirken Viljoen'in dudaklarından bir tebessüm gelip geçti; başını salladı, sonra yine eski ciddi haline döndü. "Ama sarılmadım. Askerim ben; üstelik o benim başkanımdı. Elini sıktım ve hazır olda beklemeye devam ettim."

Hikâye böyle bitebilirdi: Düzen sağlanmış, eski düşmanlar uzlaşmış, iyi kral tacı takmış, bütün oyuncular –coşkulu bir şekilde– sahnenin solundan çıkmıştı. Ama daha bitmemiş, ne Mandela ne de Viljoen için hikâye sona ermemişti. Viljoen'in kılıcını gönül rahatlığıyla duvara asmasından önce oynanması gereken bir perde daha, Mandela'nın hayatını verdiği macerayı bitmiş sayması için üstesinden gelmesi gereken son bir dizi zorluk daha vardı.

Viljoen'in de dikkat çektiği üzere, "halkın yüzde kırk ya da ellisi seçimde oy vermemişti" Bu insanlardan bazıları seçimlerden bir hafta önce otobüs duraklarına ya da siyahların büyük kalabalıklar halinde toplandığı başka yerlere bombalar koymuşlardı. Johannesburg Uluslararası Havaalanı'na da bir bomba konmuştu. Sonucunda yirmi bir kişi ölmüş, yüzden fazla kişi ağır yaralanmıştı. Mandela iktidara gelişini izleyen ilk bir ay içinde yaptığı konuşmalarda sürekli neşeliydi; iyimser, enerjik bir hava yaratmaya çalışıyordu. Ama meclisin ilk oturumunun kapanışında güvenlik güçlerinin daima alarm halinde olması gerektiğine dikkat çekmekten kendini alamadı: "Siyasal amaçlı şiddetten kurtulmuş sayılmayız."

Mandela'nın, başkanlık ofisinde geçireceği beş yıllık dönemde yapması gereken çok iş vardı: Siyahlara ev, okul, su ve elektrik sağlamalıydı. Ama asıl önceliği yeni demokrasinin temellerini güçlendirmek, onu bombalara dayanıklı bir hale getirmekti. Yeni, narin, kırılgan olan bu düzeni yıkmak için girişimlerde bulunulacağını biliyordu. Bütün beyaz Güney Afrika ezeli iktidarından, hiç de az olmayan ayrıcalıklarından savaşmadan vazgeçmezdi.

General Viljoen'e gelince, aynen bundan dört buçuk sene önce Niël Barnard'ın Mandela'nın serbest bırakıldığı sabah hissettiği gibi, iki arada bir derede hissediyordu kendini. Barnard, Mandela'yla hapishanede altmış kez görüştükten sonra bile kafasının derinlerinde çalan, ne kadar mantıksız olsa da onu Ayetullah faktörüne karşı uyaran alarm zillerini tamamıyla defedemiyordu. Viljoen de hayatın, Mandela'nın gösterdiği kadar iyi olabileceğine pek inanamıyormuş, siyahlar hakkındaki atalardan kalma şüphelerden tamamıyla sıyrılamıyormuş gibi, benzer tereddütler içindeydi. Gerek parlamentonun açılış gününde orada otururken gerek bunu izleyen bir yıl boyunca bir yanı hâlâ endişeliydi. Kendine göre doğru şeyi yapmış olabilirdi; ne de olsa Mandela kapısını ona hep açık tutmuş, hep saygılı davranmıştı. Ama belki de halkı için doğru olan bu değildi. Daha sonraları, o sıralar vicdanının rahat olmadığını

itiraf etti. "Tedirgindim. Çok tedirgindim" dedi. "Konuşulanlar, verilen sözler hep iyi niyetli olsa da, halkıma gösterebileceğim kanıt hani neredeydi?"

Cevap, Mandela'nın Viljoen'e onların da kendi halkı olduğunu göstermesinde, çemberini Constand Viljoen'in, John Reinders'in, Niël Barnard'ın ve Kobie Coetsee'nin ötesinde, bütün Afrikanerleri içine alacak şekilde genişletmesinde yatıyordu. Başkanlık ofisinde Mandela'nın hem hukuk danışmanı hem dert ortağı ve ırkçılık karşıtı dönemde üç kez hapse girip çıkan beyaz bir avukat olan Nicholas Haysom bu misyonu yakışık aldığı üzere epik sözlerle tanımlıyordu.

"Biz ulus inşası diyorduk buna. Ama Garibaldi'nin bunu çok daha incelikli gösteren bir lafı var" dedi Haysom, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında İtalya'yı birleştiren asker-vatansever Giuseppe Garibaldi'yi kastederek. "Garibaldi askeri misyonunu tamamladıktan sonra şöyle demişti: 'İtalya'yı yarattık, şimdi sıra İtalyanları yaratmakta.' " Aslında Mandela'nın önündeki zorluk Garibaldi'ninkinden daha büyüktü. "İtalya bölünmüş olsa da homojen bir toplumdu. 1994 yılındaki Güney Afrika ise hem tarihsel, hem kültürel, hem ırksal, hem de diğer pek çok açıdan parça parçaydı" diye ekledi Haysom. "Ne kadar çok olursa olsun ne müzakereler, ne konuşmalar, ne de yasalar, insanları 'Güney Afrikalı yapmaya' yetmez. İnsanları bir araya getirmek için başka bir şeye, Mandela'nın en iyi yaptığı şeye, ihtiyaç vardı: farklılıkların ötesine geçmesine, bizi bölen şeylerden daha büyük olmasına ve bizi birbirimize bağlayan şeylere seslenmesine."

12
Kaptan ile Başkan

Ona bakıp da nereli olduğunu düşününce, dedi Mandela, François Pienaar'ı ilk gördüğü anı anlatırken, karşınızdakinin tipik bir Afrikaner olduğunu hemen anlıyordunuz.

Mandela haklıydı. Apartheid ideologlar Sovyet muadillerinin yaptığı gibi sanatı politik amaçlarla kullanma niyetinde olsalardı, Afrikaner erkeğine kusursuz örnek olarak Pienaar'ı seçerlerdi. Pienaar, 1 metre 93 santim uzunluğunda ve 108 kilo ağırlığındaki kas yığını vücudunu Michelangelo'nun Davut'unun heykelsi rahatlığıyla taşıyordu.

Aslen nereli olduğunu, nasıl yetiştiğini hayal ettiğinizde, yetmiş ve seksenli yıllarda Vereeniging'de bir çocuğun erkekliğe geçişi canlanıyordu gözünüzde ve gördüğünüz şey –Mandela'nın neredeyse sinematik bir berraklıkla gördüğü gibi– Afrikaner halkının yüzde doksanının

aslına uygun temsiliydi; içine doğdukları dönem ve mekânın koşullarıyla belirlenen özellikleriyle açıksözlü, yalın, çalışkan, sert, alttan alta duygusal, kiliseye gitmeyi ihmal etmeyen, gereğinden fazla sayıdaki siyah komşularına küçümseme, cehalet ve korku karışımı duygular besleyen ragbi fanatiği bir halktı bu.

Ama Mandela'nın, Afrikanerleri tanımaya çabalarken öğrendiği bir şey varsa o da görünenin ötesini görebilmekti. "Pienaar gözüme apartheid toplumunun tipik bir ürünü gibi görünmemişti" dedi Mandela. "Çok hoş bir genç olduğunu düşünmüştüm; ileri fikirli olduğunu da sezmiştim. Üstelik eğitimli biriydi. Hukuk okumuştu. Onunla oturup konuşmak bir zevkti."

17 Temmuz 1994'te o devasa Birlik Binaları'nın taş basamaklarında durmuş, Başkan Mandela'nın daveti üzerine onunla görüşmeye hazırlandığı sırada Pienaar'ın aklındaki son şeydi "zevk" herhalde. Yirmi yedisine basan ama aniden kendini feci şekilde çok daha küçük hissetmeye başlayan Pienaar orada bekleyen muhabirlere hayatında daha önce hiç bu kadar gergin olmadığını, Başkan'la görüşme fikrinin en baba ragbi maçından bile daha göz korkutucu olduğunu itiraf etmişti.

Pienaar üzerinde koyu renk takımı ve kravatıyla, binanın sol kanadındaki küçük bir kapıdan içeri girip metal dedektörden geçtikten sonra, kurşun geçirmez camdan yapılmış yeşile çalan bir pencerenin arkasındaki bölmede bekleyen iki polise kendini tanıttı. Polislerin ikisi de Afrikaner'di ve hemen Pienaar'la hararetli bir ragbi muhabbetine giriştiler. Sonra içlerinden biri onu önce bir avluya çıkardı, sonra da –Pienaar durumdaki anormalliği pek fark etmemişti– kahverengi ve sarımsı bir bozkır fonu üzerinde Büyük Göç'ü, öküz arabalarını, atlı adamları gösteren suluboya resimlerle kaplı bir koridordan geçtiler. Polis onu bir masa ve bir iki deri sandalye haricinde hiçbir şey bulunmayan küçük bir bekleme odasında bıraktı. Uzun boylu, gösterişli, heybetli bir siyahi kadın olan, Mandela'nın kişisel asistanı Mary Mxadana gelip Pienaar'a oturmasını, kısa bir süre bekleyeceğini söyledi. Pienaar odada beş dakika kadar yalnız başına oturdu; avuçları terliyordu. "Onunla tanışacağım an yaklaştıkça heyecanım artıyordu" diye anlatacaktı daha sonra. "Çok çekiniyordum Mandela'dan. Durmadan, 'Ne diyeceğim şimdi? Ne soracağım ona?' diye düşünüyordum."

Derken Mxadana tekrar göründü; çay ya da kahve isteyip istemediğini sordu –Pienaar kahve istediğini söyledi– ve kendisini takip etmesini rica etti. Bekleme odasından öküz arabası resimleriyle dolu koridora çıkıp büyük, koyu kahverengi bir kapının önünde durdular. Mxadana kapıyı sertçe çalıp bir hamlede içeri girdi. Kapıyı Pienaar için tuttu.

Pienaar'ın sahne korkusu, ilk bakışta çöl gibi boş görünen geniş odayı görmesiyle daha da artmıştı ki, eşikten geçti ve uzun boylu, kır saçlı bir adamın, onun sağında kalan masadan fırladığını gördü. Mandela yetmiş altı yaşındaydı ama Pienaar'a doğru yürürken bir ragbi maçında rakibinin ayağından topu kapmaya gelen karşı takım oyuncusunun çevikliği vardı üzerinde; tabii dik duruşunu, yüzündeki kocaman gülümsemeyi ve Pienaar'a uzanmış elini saymazsak. "François, çok naziksiniz, iyi ki geldiniz." Pienaar mırıldanarak, "Olur mu Sayın Başkan, ben teşekkür borçluyum davet ettiğiniz için" dedi. Mandela bütün sıcaklığıyla Pienaar'ın elini sıktı; Pienaar şaşırarak Mandela'nın neredeyse kendisi kadar uzun boylu olduğunu fark etti. "Eee, nasılsın François?" "Çok iyiyim, Sayın Başkan, siz nasılsınız?" "Çok iyiyim. Çoook iyiyim!"

Bu iri, genç Boer'i yeni ofisinde ağırlamaktan duyduğu mutluluk her halinden belli olan, yüzünden gülümsemesi hiç eksilmeyen Mandela, onu kendi koltuğunun hemen karşısındaki koltuğa buyur ederken altı gün önce Cape Town'da oynanan ve Springboks'un İngiltere'yi 27-9 gibi açık bir farkla mağlup ettiği maç nedeniyle tebrik etti.

Kapı çalındı. İçeri çay ve kahve tepsisini taşıyan bir kadın girdi. Kadın beyaz ve orta yaşlıydı; çiçekli, vatkalı bir elbise giymişti. Mandela odanın öteki ucundan –aradaki mesafe Mandela'ya on sekiz sene boyunca ev sahipliği yapan hücrenin uzunluğunun altı katı kadardı– kadının içeri girdiğini görünce hemen ayağa kalkıp fırladı ve kadın tepsiyi iki adamın önündeki alçak masaya koyarken de ayakta bekledi. "Çok teşekkür ederim. Çok, çok teşekkür ederim" diyerek gülümsedi Mandela; hâlâ ayaktaydı. "Ah, unuttum, bu François Pienaar... Lenoy Coetsee." Pienaar elini uzatıp kadınla tokalaştı. Kadın dönüp gitmeden önce Mandela tekrar teşekkür etti ve Afrikaner kadın odadan çıkıncaya kadar yerine oturmadı.

Pienaar geniş, ahşap panelli ofiste etrafına bakınırken eski ve yeni Güney Afrika dekorunun karışımını, suluboya öküz arabası resimlerinin hayvan postları ve ahşap Afrika heykelleriyle yan yana durduğunu belli belirsiz fark etti. "Süt alır mısın, François?"

Beş dakikaya kalmadan Pienaar'ın ruh hali tamamen değişmişti. "Onun yanında rahat etmekle kalmıyorsunuz" diye anlattı daha sonra. "Güvendeymişsiniz gibi bir his de kaplıyor içinizi." Gerçekten de Pienaar, Mandela'nın yanında kendini öyle güvende hissetti ki, şaka yollu da olsa ertesi ayki Yeni Zelanda turunda Springboks'a eşlik edip edemeyeceğini sorma cesaretini buldu. "Hiçbir şey beni daha mutlu edemez François!" diye gülümsedi. "Ama ne yazık ki bu binadaki insanlar beni çok ama çok zorluyor; eminim burada kalıp çalışmamı emredeceklerdir."

Bu noktadan sonra Mandela'nın sazı eline alması ve Pienaar'a kendisini deyim yerindeyse yaşlı, bilge bir adamın yanında oturan küçük bir çocuk gibi hissettiren anılar ve hikâyeler anlatmaya başlaması genç ragbiciyi epey rahatlattı. Bu hikâyelerden biri Mandela'nın büyüdüğü ve hâlâ ara sıra kadim şeflik görevlerini yerine getirmek için gittiği Transkei köylerinden Qunu'daki bir tavuk hırsızlığıyla ilgiliydi. Mandela'nın Qunu'yu ziyarete gittiği günlerden birinde, yanına bir kadın gelip komşularından birinin onun tavuğunu çaldığını söylemişti. Pienaar hikâyeyi yıllar sonra bile hatırlıyordu. "Mandela komşuyu çağırmış; komşu tavuğu çaldığını itiraf etmemiş ama bunu ailesi aç olduğu için yaptığını söylemiş. Sonra Mandela iki tarafı da evine çağırmış ve adamın kadına iki tavuk ödemesi gerektiğine hükmetmiş. Kadın pazarlığa girişmiş; daha çok tavuk istiyormuş. Kadına daha çok tavuk verilmesinde anlaşmışlar. Ama bu da adamın gücünü aşıyormuş; bu yüzden Mandela adamın borcunun ödenmesine yardım etmiş."

Mandela, hikâyeyi anlattığı süre boyunca kıkırdamıştı. Ertesi yılki Ragbi Dünya Kupası öncesinde onunla ilişki kurmak gibi net bir amaçla çağırdığı görüşmede Springboks kaptanına anlatmak için biraz tuhaf bir hikâyeydi bu. Tuhaf olduğu kadar önemsizdi de; hele ki ortamın ciddiyeti ve Mandela'nın birkaç gün önceki bir röportajda kullandığı ifadeyle "eskiden en şeytani planların tezgâhlandığı" odada oldukları göz önünde bulundurulursa. Gelin görün ki tavuk hırsızlığı hikâyesi işe yaramış, tam da Mandela'nın genç adamla kurmak istediği, suçortaklığına benzer bir samimiyetin inşasını kolaylaştırmıştı. Pienaar'ın gazetelerde okuyamayacağı, mahrem sayılabilecek bir hikâyeyi paylaşmakla, Mandela, fazla sinmiş ragbi kaptanının kalbine giden yolu bulmuş, ona kendini en sevdiği büyük amcasıyla muhabbet ediyormuş gibi hissettirmişti. Pienaar bunu zamanında asla tahmin edemese de, onu ve onun sayesinde Springboks takımının geri kalanını kazanmak, Mandela için önemli bir hedefti. Mandela'nın kendi yarı içgüdüsel, yarı hesapçı tarzıyla tahmin ettiği üzere, Dünya Kupası, Güney Afrika'yı tek bir ulus yapmak gibi hâlâ önünde duran büyük zorlukta işe yarayabilirdi.

Mandela, Pienaar'la ilk görüşmesinde bu amacını açıkça ortaya koymadı; ama sohbetin konusunu 1992 yılında katıldığı ve büyük bir coşkuyla hatırladığı Barcelona Olimpiyat Oyunları'na getirince ana fikre biraz biraz yaklaşmış oldu. "Sporun insanları etkileme gücünden bahsedip, bunun bir örneğini hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra Barcelona Olimpiyatları'nda gördüğünü anlattı" diye aktardı Pienaar. "Özellikle hatırladığı bir an vardı: Söylediğine göre ayağa kalkmış ve bütün stadyumun titrediğini hissetmişti." Mandela o sırada, Pienaar'ın

aklına siyasi bir fikrin ilk tohumlarını ekiyordu. Pienaar bunu bu şekilde kayda geçmedi; ama bu tanışmanın Mandela versiyonunda alt metin gayet açıktı.

"François Pienaar ragbi takımının kaptanıydı; eğer ragbiden faydalanmak istiyorsam onunla işbirliği yapmak zorundaydım" dedi Mandela. "Görüşmemizde ona oynadığı ve oynayabileceği rol üzerine iltifatlar etmeye yoğunlaştım. Spor konusunda ne yaptığımı ve bunu neden yaptığımı kısaca anlattım. Çok zeki biriydi." Mandela'nın misafirine açıkladığı gibi, siyah halkın Springboks ragbi takımını eskisi gibi "düşman" olarak algılamaktan vazgeçme, onları yurttaş ve arkadaş olarak görme vakti gelmişti. Verdiği mesaj şuydu: "Sporu, ulusumuzu kurmak ve ülkemizi barışa ve istikrara götüreceğini düşündüğümüz fikirleri yaymak için kullanalım."

Pienaar, kendi sözleriyle, Mandela'nın aurasına kapılan en yeni Afrikaner olmuştu; ama birdenbire misyoner olmuş değildi. Düz, dolambaçsız bir ragbi adamıydı o; ulus kurmak gibi büyük kavramlar onun için çok da anlamlı değildi. Görüşmeden aldığı mesaj da gayet düz, dolambaçsızdı: Sahaya çık ve maçı al, o formayı gururla taşı, sizi desteklediğimi bil. Mandela, Pienaar'ı şimdiden çok sıkı iki dost olmuşlar gibi bir havayla uğurladı.

Mandela kendi işine, Pienaar da kendininkine döndü; önlerindeki projelerin arasındaki tekinsiz benzerliği ikisi de fark etmemişti. Kaptanlık görevinde yeni olan ve Ragbi Birliği'nde karakterini ve becerilerini sorgulayan bir kısım ragbici tarafından şüpheyle izlenen Pienaar'ın önünde zor bir görev vardı: Otoritesini pekiştirmeli, ragbi takımını birleştirmeliydi. Bunun için de hatırı sayılır bir diplomasi yeteneği gerekiyordu; zira Springboks oyuncuları hem kendileri hem egoları irikıyım olan adamlardı ve Güney Afrika'nın meşhur Currie Kupası'nda her biri diğerini düşman bellemeye alışmış taşra takımlarından geliyorlardı.

Afrikan-İngiliz ayrımı da başka bir problem teşkil ediyordu. Güney Afrika ragbisinin en yetenekli "has İngilizlerden" biri olan James Small meselesi Pienaar'ın liderliğini erkenden sınamış oldu. 1.82 boyu ve 90 kilo ağırlığıyla diğerlerine kıyasla kısa ve hafif bir oyuncu olan Small, takımın en hızlı koşucularından –ve en fevri karakterlerinden– biriydi. Pienaar'ın, Mandela'yla tanışmasından bir hafta öncesine denk gelen maçta İngilizleri yenmekten aldığı zevk, Small'un ona maçta söylediği bir şeyin anısıyla gölgelenmişti. Small'un yaptığı bir hata yüzünden İngiltere'ye penaltı atışı verilmiş ve Pienaar'ın "Yapma ama James" di-

yerek tersçe sitem etmesine Small "Siktir!" karşılığını uygun görmüştü. Pienaar şoke olmuştu. Diğer sporlarda kaptanın rolü göstermelikken ya da törensel bir hava taşırken ragbi de gerçek bir ağırlığı vardır. Kaptan maç boyunca taktik açıdan önemli bir otorite olmakla kalmaz, örneğin Amerikan futbolunda koçların yan çizgide yaptığı gibi bağırarak komut verir ve ayrıca, ragbi geleneğinde mistik bir tarafı da vardır. Takımın geri kalanının kaptana öğrencilerin okul müdürüne ya da askerlerin komutanlarına duydukları türden bir saygı duyması beklenir. Dolayısıyla Small'un "Siktir!" lafı öyle büyük bir itaatsizlik örneğiydi ki, önü alınmazsa Pienaar'ın bütün takım üzerindeki otoritesini ciddi anlamda zedeleyebilirdi. Small'dan epey uzun olan Pienaar maçtan sonra onu bir kenara çekip sert bir dille kendisine sahada bir daha asla ve asla küfretmemesini söyledi. Small, bar kavgalarının bilinen yüzü olarak nam salmışsa da, kaptanının söylediklerini net bir şekilde duymuştu. Ona bir daha hiç küfretmedi.

Güney Afrika tecritle geçen kayıp yılları ufukta ansızın beliren uluslararası maçlarla telafi etmek üzere Temmuz 1994'te on üç yıldır ilk kez Yeni Zelanda'ya gitti. Springboks, bu sporla ilgilenenlerin pek çoğu tarafından ertesi yılki Dünya Kupası'nın gözdeleri arasında sayılan Yeni Zelandalı All Blacks'le yaptığı iki maçtan birini az bir farkla kaybedip diğerinde beraberliği yakaladı. Ekim'de kendi sahasında diğer bir zorlu rakip olan Arjantin'le iki maç yapıp ikisini de kazandı. Small, ikinci maçta maçın yıldızı oldu; ne var ki gece yapılan kutlamalarda kendini yine bir sarhoş kavgasının içinde buldu. Bardaki kadınlardan birinin Small'un kıçını çimdiklemesiyle kıvılcımlanan olay medyada geniş yankı uyandırdı ve Small ertesi ay yapılacak İngiltere turuna çıkmama cezası aldı. Güney Afrikalılar bu turda İskoçya'yla Galler'i net bir skorla yenip, oyunlarının tavizsiz yırtıcılığıyla seyreden herkesin gözünü korkuttu.

Sprinboks'un hedefi belliydi artık. Kafalarındaki tek şey ertesi yıl Mayıs ayı sonunda başlayacak olan Dünya Kupası'ydı. Ne Pienaar'ın, ne Small'un ne de takımın geri kalanının Güney Afrika'da siyaseten neler olup bittiğine aldırdığı yoktu; ki epey bir şey olup bitiyordu.

1994 Kasım'ı Mandela'nın yarım yıllık iktidarının en riskli ayı oldu. Apartheid'in modern, saygın bir hayatın temel haklarından mahrum bıraktığı insanlara konut, eğitim, elektrik ve su sağlama gibi zor görevleri bakanlarına bırakmıştı. Onun işi bütün ulusun babası olmaya, herkese onların kimliklerini ve değerlerini de simgelediğini göstermeye çalışmaktı. Bir yanının öteden beri yaratmaya çalıştığı yeni ailenin en dik başlı üyelerini, yani Afrikaner sağını temkinli bir şekilde gözlemesi

bundandı. Bu, polis için de endişelenmek demekti. Mandela, Güney Afrika Savunma Kuvvetleri konusunda hayli rahattı; buranın generalleri eski Umkhonto we Sizwe komutanlarıyla birlikte askeriyenin başına getirilmişti. SADF generalleri disiplinliydi. Ama polisler daha pervasız, daha sorumsuzdu; üstelik apartheid dönemindeki üst düzey yöneticilerin çoğu görevine devam etmekteydi. O vakte kadar solu gözetlemek üzere mevzilenen istihbarat teşkilatı, enerjisini General Constand Viljoen'in eski destekçilerine, yüzde ellisi Nisan seçimlerine katılmayan, hoşnutsuz, seçim öncesinde içlerinden bombacı teröristlerin çıktığı kitleye, yöneltmişti.

Mandela'nın göreve başlama töreni sonrasında beyaz Güney Afrikalılar arasındaki en yaygın his, rahatlamaydı. Kıyamet gelip geçmiş ama hayat pek değişmemişti. Giyotinler havalara kalkmamış ve devlet çalışanları, büyük çoğunlukla görevlerinde kalmıştı. Yine de beyazlar uzun süredir içlerinde taşıdıkları suçluluk ve korku karışımı duygudan bir gecede kurtulamadılar. Bunun fırtınadan önceki sessizlik olabileceğinden endişe ediyorlardı; beyazların çalıştığı kamu hizmetlerinin politikasında bir gecede değişime gidileceğinden korkuyor, siyahların, kaçınılmaz bir şekilde, bir anda beyazların ekonomik şartlarına sahip olmayı talep edeceklerini düşünüyorlardı. Beyazların siyah komşularının zekâsını nasıl hafife aldığını gösterircesine, siyah "temizlikçi kızlarla bahçıvan çocukların, hanımlarıyla efendilerinin" oturma odalarına dalıp evin anahtarlarını istediğine dair hikâyeler dolaşmaya başlamıştı etrafta.

Ama gerçek şu ki siyah Güney Afrikalılar çoğunlukla, Roma'nın bir günde kurulmadığını bilecek kadar anlayışlı ve sabırlıydı. Hükümetin nihayetinde gerekeni yapacağına güvenmekle birlikte beyazları denize dökmenin kimseye bir faydası olmayacağını anlıyorlardı. PAC'ye değil, ANC'ye oy vermeleri bu yüzdendi.

Bu seçimdeki aleni olmayan alicenaplığı beyaz nüfusun büyük kısmı göremiyordu; zaten aralarında, siyah Güney Afrikalıların aklından geçenlere dair bir fikri olanların sayısı çok azdı. Kazara politikacı olan General Viljoen de hâlâ endişeliydi; Boerestaat seçeneğini rafa kaldırıp ANC'nin iyi niyetini kabul etmekle halkı için doğru şeyi yaptığından tamamıyla emin olamıyordu bir türlü. Öte yandan ağır silahlı ve –en azından bazıları– yarı deli olan eski müttefiklerinin sebep olabileceği potansiyel şiddet de kaygılandırıyordu onu. Viljoen'le düzenli olarak görüşen ve bu meseleleri konuşan Mandela, 5 Kasım'da Viljoen'in bu korkularının yersiz olmadığını görmüş oldu.

O gün Springboks, Galler takımlarından birini öyle havalı ve tutkulu bir şekilde bozguna uğratmıştı ki takım koçu Kitch Christie

Springboks'un Dünya Kupası'nı alabileceğine ikna olduğunu beyan etti. Muhtemelen Johan Heyns de diğer pek çok Afrikaner gibi aynı kanıya varmıştı. Ama Heyns o günü görecek kadar yaşayamadı. O akşam vuruldu; hem de Pretoria'daki evinde. Sekiz ve on bir yaşlarındaki torunları ve karısıyla birlikte kâğıt oynarken. Evinin dışında pusuya yatan bir tetikçi onu başının arkasından tek bir kurşunla öldürdü.

Altmış altı yaşındaki Profesör Johan Heyns 1986-1990 yılları arasında Hollanda Reform Kilisesi'nin başkanlığını yapmıştı ve apartheid düzeninin temel taşlarından biriydi. Ama politik değişimin de itici güçlerinden biri olmuş ve Braam Viljoen'le beraber, kendisi gibi düşünen muhalif teologlardan oluşan küçük bir grupla birlikte İncil'in ırkçılığı meşrulaştırdığına inanmanın yanlış olduğunu kabul ederek otuz yıllık anlaşmazlığı sona erdirmişti. 1986'da olmuştu bu. Mandela'nın serbest bırakılmasından hemen sonra, 1990'da ise, Afrikanerlerin en büyük kilisesinin başı olarak giderayak son bir taş atmış, ırkçılığın günah olduğunu söyleme cesaretini göstermişti. Heyns kendi şahsi dönüşümünü seksenlerin başında Avrupa'ya yaptığı uzunca bir seyahatte geçirmişti. "Siyahların kültürel açıdan beyazlardan aşağı olduğu fikriyle büyüdüm ben" diye itiraf etmişti bir seferinde. "Sonra Avrupa'da akademik itibarı gayet yüksek olan siyahlar görmek beni derinden etkiledi."

Sağ kanatta direniş kıpırtılarının ilk kez hissedildiği 1990 yılında, "Şu an yaşadığımız şey, yeni bir ulusun doğum sancılarıdır" demişti, "ve hiç şüpheniz olmasın, bu ulus doğacaktır. Ama doğum genellikle acıyla, hatta bazen ölümle gelir."

Heyns suikastı, yakın vadede yaratabileceği tehlikeler düşünüldüğünde Chris Hani suikastıyla aynı düzeyde değildi ama, yine de, insanların içini kötü bir şey olacağı hissiyle doldurdu. Bunu kim yapmıştı ve sıradaki kurban kim olacaktı? Katilin polis ya da ordunun eski ölüm mangalarından biri olması mümkün müydü? Profesyonel olduğu kesindi. Cinayet silahı yüksek kalibreli bir tüfekti ve yaklaşık 6 metre uzaktan, pencereden ateşlenmişti. Sorumlunun aşırı sağ kanattan olduğundan kimsenin şüphesi yoktu. Ama kimse bunu kimin yaptığını ya da neden yaptığını bilmiyordu.

Mandela çok sarsılmıştı ve öfkeliydi. Pek çok kez karşılaşıp görüştüğü Heyns onun en sevdiği Afrikanerlerden biriydi. Hem ahlaki hem de fiziksel açıdan sağlam, her yönüyle dürüst ve hayatının son zamanlarında daha önceki hatalarını kabul edecek kadar da cesurdu. Mandela, "Güney Afrika'nın siyahıyla, beyazıyla bütün bir ulus olarak yaşadığı kaybın" yasını tuttu. Ama sonra, Heyns'in ölümünden üç gün sonra hücuma geçti. Önceki hükümeti sağ kanat tehdidini ortadan kaldırmak

için yeterince uğraşmamakla suçlayıp, aşırı sağa karşı sert önlemler alınacağını açıkladı. İlk darbeyi polise indirdi; zira kimi yüksek rütbelilerin Heyns'in ölümünde parmağı olabileceğinden, sanığı ortaya çıkarma konusunda ciddi bir çaba gösterme hususundaki gönülsüzlüğünden şüpheleniyordu. Mandela o zamana kadar polise ihtiyatla yaklaşmış, gönlünden geçeni yapmamış, tepedekilerin kafasını koparmamıştı. Ama şimdi yapacaktı.

Güney Afrika'nın en üst kademedeki polislerinden biri olan Komiser Johan van der Merwe, Mandela'nın başkanlığı boyunca altı ay görevde kalmıştı. ANC'ye karşı, cinayet de dahil olmak üzere kalleşçe operasyonlar tezgâhladığından şüphelenilen eski bir güvenlik polisi şefiydi. Mandela barış için çok şeyi sineye çekmeye, hatta Inkatha lideri Mangosuthu Buthelezi'yi içişleri bakanlığına aday gösterecek kadar ileri gitmeye hazırdı. Ama Heyns'in ölümü sabrını zorlamıştı. "Bir polis gücünün hükümete muhalif bir şekilde gelişmesine izin veremeyiz" diye açıklama yapıp, işi, polisin bazı kesimlerini "ANC'ye karşı savaş açmakla" suçlama raddesine getirdi. Özellikle seksenlerin kötü şöhretli güvenlik polisinin müdürü olan van der Merwe'yi demokratik hükümeti desteklememekle suçladı. Bundan birkaç gün sonra da tehditlerini boşa çıkarmayıp van der Merwe'yi görevden aldı.

Bu hareketinin karşılığında güçlü bir tepki bekleyen Mandela iki ay sonra hükümete karşı ciddi bir kumpasa benzeyen eylem raporları aldı. "Sağ kanattakilerin arasında, ANC'ye saldırmak üzere Inkatha Özgürlük Partisi'yle birleşme planları yapanların olduğunu öğrendim. Hemen Pretoria'ya gittim. Olanları ANC'ye bile haber vermedim. Pretoria'ya gitmemin sebebi bu tartışmanın orada dönmesiydi. İstihbaratçıları sorguya çektim. Tekrar tekrar hem de. Bulduğum şey şuydu: Sağ kanat içinden bir grup, 'Inkatha'yla birleşip ANC'ye saldıralım' diyordu. 'Birleşmiş Milletler müdahale etmez; çünkü bu sefer siyahlara saldıran yine siyahlar olacak. Müdahale etmeyecekler. Bu hükümeti devirmeliyiz çünkü komünist bir hükümet karşımızdaki.' Ama diğer sağcılar, 'Olmaz, bunu yapamazsınız! Hükümetin ragbi konusunda yaptıklarına baksanıza; uluslararası ragbi şansını geri verdiler bize' diyordu."

Çok geçmeden muhafazâkar gazete *Rapport*, Mandela'nın kaynaklarının ona aktardıklarını doğrulayan bir yazı yayımladı. Sağ kanat ittifakı, Zulu kralını öldürmek için kumpas kuruyor, bu şekilde ANC'ye karşı siyah bir isyanın kıvılcımlanabileceğini düşünüyordu. Mandela, istihbaratçılarını ve en güvenilir polislerini bu işle görevlendirdi. Siyasi ataklara da devam etti; yine ragbiyi kullanacaktı yem olarak. Ama bir problem vardı.

Koalisyon hükümetinin Mandela'nın önderliğindeki baskın partisi ANC'nin bütün üst düzey çalışanları Ragbi Dünya Kupası'nı Güney Afrika'da düzenlemenin iyi bir fikir olduğuna ikna olmuştu. Ama çoğunun sindiremediği şey Springboks adının korunmasıydı. Eski bayraktan, kısmen de olsa eski marştan kurtulmuşlardı; Güney Afrika'daki apartheid rejiminin üçüncü büyük simgesinin artık yeni Güney Afrika'yı temsil eden takımın amblemi olarak kalmasına da izin verilemezdi. ANC İcra Komitesi'nin Springboks adını değiştirmek istediği haberi dışarı sızdı ve ragbi tutkunu Afrikaner kardeşliği ayaklandı.

Mandela ilk başta Springboks adından vazgeçilmesi gerektiğini kabul ettiğini söyledi. Ama Heyns'in ölümü ve polis şefinin sepetlenmesiyle tırmanan gerilim, üzerine bir de bu sağ kanat kumpasıyla ilgili son haberler eklenince onu durdurdu. Büyük resme bakınca, huzursuz sağı yatıştırmak için bir şey yapması gerektiğine karar verdi.

"Harekete geçmeye karar verdim. Bir açıklama yapıp Springboks adının değiştirilmemesini önerdim."

ANC'nin yönetici kadrosu bundan bir sene önce Mandela'nın ulusal marş konusundaki fırçası karşısında hiç sesini çıkarmamıştı; ama bu kez tepki açık bir şekilde isyankârdı.

"Görseniz inanmazdınız! Arnold Stofile gibi insanlar! Çıkıp bana saldırdılar! Bu yüzden onları tek tek çağırıp her birine kısa bir konuşma yaparak durumu açıkladım." Mandela'ya göre Springboks meselesi nihayetinde yüzeysel bir meseleydi; Stofile gibiler içinse en derin meseleydi, yıllarca birikmiş bir içerleme, öfke kaynağıydı. Tartışmanın komik yanını Mandela'nın gördüğü gibi göremiyorlardı.

Mandela, Stofile'yi arayıp evine uğramasını istedi. "Şu hayvan hakkında konuşalım istedim" dedi.

"Anlamadım" diye cevap verdi Stofile.

"İşte şu spor hayvanını diyorum."

Ertesi gün görüştüler ve ufak çaplı bir gerilimden sonra Mandela'dan işin içinde ulusal güvenlik meselesi olduğunu öğrenen Stofile teslim oldu. "En sonunda" dedi Stofile, "Springboks adının değiştirilmemesinde karar kıldık." Tıpkı ANC'deki ragbi isyancılarının geri kalanının yapacağı gibi. Mandela bir kez daha kendi iradesini dayatmıştı. Dünya Kupası vakti geldiğinde Springboks hâlâ Springboks'tu.

13
Springboks Serenatı

Şimdi asıl soru Springboks'un Mandela'yı kurtarıp kurtaramayacağıydı. Mandela ragbiciler için kendini ateşe atmıştı ve şimdi aynı şeyi yapma sırası onlardaydı. Stofile ve ANC Ulusal İcra Komitesi'nin diğer üyeleri, üç yıl önce uluslararası arenada ragbi oynama şansı tanındığında ragbi otoritelerinin verdiği tepkiyi hatırladıkça hâlâ pişmanlık duyuyorlardı. 1992'de Avustralya'ya karşı oynanan maçta Güney Afrika Ragbi Birliği Başkanı Louis Luyt, kasıtlı bir şekilde kalabalığı ANC'nin koştuğu şartları delmeye, eski bayrağı sallayıp eski marşı söylemeye teşvik etmişti. Eski ve cüsseli bir ragbi oyuncusu olan Luyt nispeten fakir bir çocukluk geçirip sonradan olağanüstü zengin bir gübre ve bira sanayicisi olmuştu. Tevazu, kendi kendini yaratmış bu adamın en dikkat çekici özelliklerinden biri değildi. Artık altmış iki yaşında-

dı ve küstah, hoy at ve buyurgandı. İnsanların ona ne yapıp ne yapamayacağını söylemesinden nefret ederdi; hele de bir siyahın. 1992'de ANC'nin dayatmaya çalıştığı kurallara verdiği tepki bundandı.

Ama geçen kısa zaman içinde Güney Afrika'da çok şey değişmişti. Pek tabii ki Luyt da. Diğer bütün Afrikanerler gibi Mandela konusunda zamanla yumuşayan Luyt ("İlk görüşmemizde öyle nazik, saygılı ve etkileyiciydi ki" demişti bir seferinde) Dünya Kupası'nın ırkçılık yüzünden dünya çapında bir fiyaskoya dönüşmesini istemeyen uluslararası ragbi yetkililerinden kendisi için yeni bir şey olan politik sorumluluk hissini öğrenmişti. Bu yüzden, bütün aydınlanmışlığıyla iki önemli atama yaptı. Eski liberal gazetecilerden Edward Griffiths'i ragbi federasyonunun icra kurulu başkanlığına, serbest bırakıldığı gün Cape Town'daki törende Mandela'yı görmeye giden eski Springboks Kaptanı Morné du Plessis'i de Dünya Kupası takımının menajerliğine atadı. Griffiths, Dünya Kupası operasyonunu büyük bir beceriyle yürüttüğü için övgü toplasa da en uzun süreli ve en kıymetli katkısı Springboks kampanyası için bulduğu slogan oldu. "Tek Takım, Tek Ülke" sloganı sadece Güney Afrikalıların ilgisini çekip hayal güçlerini harekete geçirmekle kalmıyor, Mandela'nın amacını da mükemmel bir şekilde dile getiriyordu.

Eğer Griffiths sahnenin arkasındaki beyinse, Morné du Plessis de manevi liderdi; görevi teoriyi pratiğe dökmek ve takımı bütün ülkeyi ama özellikle de siyahları "Tek Takım, Tek Ülke" sloganının kof kelimelerden ibaret olmadığına inandıracak bir şekilde davranmaya ikna etmekti. Menajerlik yapmak demek başka birçok işten sorumlu olmak anlamına da geliyordu. İşi, Koç Kitch Christie'ninkinden farklıydı. Koç, takım seçmelerinden başlayarak sahada olup bitenlere kadar oyunla ilgili her şeyden sorumluydu. Du Plessis'in göreviyse saha dışında olan her şeyi kapsıyordu; takım idarecisi gibi bir şeydi: Yolculuk programlarının gereğince yapılmasını, maç ekipmanlarının alınmasını, faturaların ödenmesini sağlıyordu. Ama bu kez, Güney Afrika tarihinin bu noktasında yaptığı işin anlamı çok daha büyüktü. Du Plessis'in elinde sadece galip gelecek bir takım oluşturma değil, Springboks kaptanıyken kendini gösterip siyah Güney Afrikalıların talihinin iyileşmesine yardımcı olabilecek bir şey söylemediği, yapmadığı için içinde giderek daha çok büyüyen pişmanlığı ("hayatımın en büyük pişmanlıklarından biri bu" demişti bir seferinde) telafi etme şansı da vardı artık.

Du Plessis de yeni rolünün lojistikten çok daha fazla şeyi kapsadığına inanıyordu. Takımının ulusun en hassas noktasına dokunmasını, doğru politik atmosferi yaratmasını, sadece beyaz Güney Afrika için

değil, bütün ülke için oynadıklarını anlamasını istiyordu. En büyük avantajı güvenilirliğiydi. Dev gibi bir adamdı ve beyaz Güney Afrika için hâlâ efsaneydi; Springboks kaptanıyken yaptıklarını, özellikle de liderliğini ve 1976'da kadim düşman Yeni Zelanda karşısındaki o meşhur zaferde gösterdiği hüner hiç unutmamışlardı.

Luyt'un bu iş için Du Plessis'i seçmesi ANC'yi epey etkiledi; zira eski kaptanın liberal eğilimli olduğu artık herkesçe biliniyordu. Ne var ki Du Plessis'in önünde çok hassas bir görev vardı ve kendisi de bunu biliyordu. "İşi alır almaz, insanın ne kadar kolay hata yapabileceğini anladım; aptalca bir hata yaparak, yanlış bir şey söyleyerek, yanlış notaya basarak her şeyi mahvetmek işten değildi."

Du Plessis'in Springboks oyuncularına yeni ulusal marşın "siyah" yarısını, Nkosi Sikelele'yi söylemeyi öğretme fikriyle çıkagelmesine sebep olan şey de tam olarak doğru notaya basma arzusuydu. O ve Mandela aynı imkânsız misyonu paylaşıyordu: Siyah Güney Afrikalıları yüz seksen derecelik tarihi bir dönüş yapmaya ve Springboks'u desteklemeye ikna etmekti niyetleri. Mandela kendi üstüne düşeni ANC dahilinde yapıyor, halkına "onların" artık "biz" olduğunu söylüyordu. Du Plessis de oyuncuları halkın önünde saygılı davranmaya zorluyordu. Eğer siyah halk, Sprinboks oyuncularının her Dünya Kupası maçından önce "Die Stem'in Afrikanca ve İngilizce sözlerini büyük bir zevkle söyleyip, Nkosi Sikelele'yi söylemek için hiç çaba harcamadıklarını görürse işlerin feci şekilde ters gidebileceğini biliyordu. Şayet öyle olursa, Mandela'yla Du Plessis'in girişimi sona ermeye mahkûm olur ve "Tek Takım, Tek Ülke" sloganı son derece gülünç kalırdı. Du Plessis'e göre, yapılması gereken açıktı. Oyuncuların eski özgürlük şarkısını söylediklerinin görülmesi gerekiyordu. Bu manzara, Springboks'luların şiddet dolu ırkçı şarkılar söyleyen Afrikaner hödükleri olduğuna dair geleneksel siyahi görüşü tersine çevirebilirdi.

Du Plessis o vakte kadar oyunculardan hiçbiriyle politika üzerine konuşmamıştı; ama onların hem cehalet hem de önyargılar yüzünden Ulusal Parti'ye oy veren sıradan seçmenler olduklarını düşünmemesi için hiçbir sebep yoktu. "Tepeden tırnağa Afrikanerler vardı aramızda ve marş [Nkosi Sikelele] Xhosa dilindeydi. Bu da, çoğu demesek de pek çok beyaz Güney Afrikalı için düşmanın diliydi. Bu adamlardan böyle çağrışımlar taşıyan bir şarkıyı söylemelerini istemek epey zordu." Xhosa kelimelerinin telaffuzunu öğretmek de bir o kadar zordu. Oyunculardan sadece ikisi dili biliyordu. İki metre boyunda, yüz kilo ağırlığındaki

Mark Andrews bir Xhosa kırsalında, Eastern Cape'te, büyümüştü ve doğduğundan beri Mandela'nın diliyle haşır neşirdi. Andrews'dan daha ufak tefek ve hızlı olan, ayrıca onunla dünyanın aynı kısmında doğan Hennie le Roux da Xhosa dilini biraz biliyordu. Takımdaki diğer yirmi dört oyuncuya gelince, bu dil hakkında en ufak bir fikirleri dahi yoktu.

Neyse ki Du Plessis'in onlara bu konuda yardımcı olabilecek bir arkadaşı vardı. Cape Town'dan komşusu olan Anne Munnik, hayatını Xhosa dilini öğreterek kazanan, otuzlarında, şık, çekici, şen şakrak, anadili İngilizce olan beyaz bir kadındı. O da dili Eastern Cape'te çocukken öğrenmiş, Cape Town Üniversitesi'nde geliştirmişti ve şimdi de yine orada bu dili öğretiyordu. Du Plessis ona Springboks takımına Nkosi Sikelele'yi söylemeyi öğretmesini teklif ettiğinde önce afallayıp, sonra irikıyım Boerlerin buna vereceği tepkiyi düşünerek kararsız kaldıysa da Du Plessis'in ısrarı üzerine, hâlâ kaygılı olmakla birlikte teklifi kabul etti.

1995 Mayıs'ının üçüncü haftasında, takımın birkaç gün sonra dünya şampiyonu Avustralya'yla oynayacağı Dünya Kupası açılış maçı için hazırlıkları sürdürürken kaldığı otelde bir akşam ayarlandı. Oyunculara idmandan sonra, Takım Odası diye bilinmeye başlanan, genelde yerel bankalarla pazarlama şirketlerinin kendi çalışanlarına seminer vermek için tuttuğu ama şimdi Kitch Christie'nin oyuncularına strateji ve taktik konulu konuşmalar yaptığı rahat odada toplanmaları söylenmişti. Ama bu kez onları bekleyen Christie değil, Du Plessis'le Anne Munnik'ti.

Koro yöneticisinin yanında kule gibi kalan Du Plessis, onu duştan yeni çıkmış Springboks'lulara yirmi senedir tanıdığı eski bir dostu olarak tanıttı. Oyuncular buna bıyığı yeni terlemiş ergenler gibi tepki verdi. Birbirlerini dürtüyor, göz kırpıyor ve bilgiç bilgiç başlarını sallayıp duruyorlardı. "Morné çiftlik evime de pek çok kez geldiğini söyleyince tam oldu" diye anlattı Munnik o günü. "Tezahüratlar, kıkırdamalar, kahkahalar, imalar, alaylar gırla gidiyordu."

Ama kötüye yorulmaması gereken bir tepkiydi bu yine de. Du Plessis ciddileşince onlar da sustular. "Haydi beyler" dedi Du Plessis, "o şarkıyı gür bir sesle ve gurur duyarak söylerseniz 'Tek Takım, Tek Ülke' sloganını hayata geçirmiş olacaksınız." Anne Munnik önündeki manzaraya bakıyordu aval aval. Ragbiye meraklıydı ama şimdiye kadar televizyonda gördüğü hiçbir şey onu bu adamların kanlı canlı, devasa ve kaslı boyutlarına hazırlamamıştı. Sanki Hollywood'un önde gelen kast ajansından yirmi altı Romalı gladyatör istemişlerdi de ajans durumu biraz fazla abartmıştı. Munnik, Du Plessis'in daha önce verdiği listede oyuncuların klasik gırtlaksı Afrikaner adlarını görmüş –Kobus

Wiese, Balie Swart, Os du Randt, Ruben Kruger, Hannes Strydom, Joost van der Westhuizen, Hennie le Roux gibi– ve bu oyuncuların sadece isim olarak değil, politik olarak da ANC'ye değil aşırı sağa, Nkosi Sikelele'ye değil Die Stem'e yakın olduklarını sezmişti. Yine de işe koyuldu, oyuncuların her birine üzerinde şarkının sözleri yazılı kâğıtlar dağıttı. Oyunculara kelimeleri okutup zor olanları tekrarlatarak, dili doğuştan öğrenmeyenler için telaffuz etmenin neredeyse imkânsız olduğu şaklamalı sesleri bir denedi. "Sıra şarkıyı söylemeye geldiğinde" dedi Munnik, ki yıllar sonra bile hâlâ şaşkındı, "bunu çok hisli bir şekilde yaptılar."

Ama bazıları diğerlerinden daha hisli söyledi. Kobus Wiese, Balie Swart ve Hannes Strydom doğuştan yetenekliydi. Wiese de Strydom da 1.98 boyunda ve 113 kilo ağırlığındaydı; Swart yedi sekiz santim daha kısa olmakla birlikte ambar kapısı gibi genişti. Üçü de olağanüstü derecede sağlam yapılıydı; Springboks'un sertliğiyle meşhur yüksek voltajlı oyununu başka türlü oynayamazlardı zaten. Ve şarkı söylemeyi seviyorlardı. Wiese ayrıca takımın en komik adamlarından biriydi; keskin zekâsının inceliği cüssesiyle çelişse de ilericilikle yakından uzaktan alakası yoktu. Mandela'nın serbest bırakılması Du Plessis'i etkilemiş, takım arkadaşlarından Joel Stransky'ye ilham vermiş, Pienaar'ı sarsmış ama Wiese'yi, kendinin de kabul ettiği üzere, hiç mi hiç etkilememişti. Swart takımın en sessiz üyelerindendi; fakat yaşça daha büyük ve çoğundan daha iriyarı olduğu için diğerlerinden saygı bekler ve o saygıyı uyandırırdı. Wiese'yle Swart birbirlerinin en yakın arkadaşıydılar. İkisi hem forvet oynuyor, maçlar sırasında ragbinin "*ruck*", "*maul*" "*scrum*" gibi isimlerle yücelttiği coşkun insan yığılmalarının içinde birbirlerine neredeyse karışıyorlar, hem de yıllardır aynı koroda şarkı söylüyorlardı.

Wiese, Nkosi Sikelele'nin müziğinin çabucak, hem de şarkıyı daha ilk söyleyişinde siyasetle ilgili bütün tereddütlerini silip götürmesine şaşıp kalmıştı. "Şarkıyı daha önce duymuştum tabii ki" dedi. "Televizyonda siyahlardan oluşan büyük kalabalıkların toplu yürüyüş yapıp, şarkı söyleyip sokaklarda ellerinde sopalar ve yanan lastiklerle dans ettiklerini, taş attıklarını, ev yaktıklarını görmüştüm. Bu görüntülerin fonunda her zaman 'Nkosi Sikelele iAfrika' vardı. Benim için, hatta tanıdığım neredeyse herkes için bu şarkı 'swaart gevaar'la, yani siyah tehlikeyle eşanlamlıydı. Ama şarkı söylemeyi seviyorum. Hep sevdim. Söylerken bir anda kendimi şarkıya kaptırıverdim; şaşırmıştım. Çok güzel bir şarkıydı."

Yirmi iki yaşında olduğu için takımın bebeği gibi görülen ama 1.90 boyu ve 117 gelen kilosuyla takımın en ağırı olan Os du Randt ise şar-

kıyı kimseye görünmemeye çalışıyormuş gibi, utangaç utangaç söylüyordu. "Öküz" lakabıyla bilinen Du Randt orduda, o cüsseyle tankın içine nasıl girdiği herkes için bir muamma olsa da, tank alayında görev yapmıştı. 1.88 boyunda olup ancak yüz kilo çeken Ruben Kruger ise forvetteki en ufak tefek oyunculardan biri olmakla birlikte, başlıca faaliyeti omuzlarda koca koca patates çuvalları taşımak olan aile işinde çalışarak erken yaşta şişirmeye başladığı kaslarıyla antilop kadar güçlüydü. Pienaar her zamanki gibi diğerlerine örnek olup yol göstermek istiyor, koroya cesaretle katılıyordu ama kelimelerin telaffuzu konusunda pek başarılı değildi; üstelik şarkının ezgisi de aklında pek kalmamıştı. Wiese'den beter durumdaydı. "Dürüst olmak gerekirse içimizde şarkının ezgisini bilen zaten azdı."

Wiese, Swart, Kruger, Pienaar, Du Randt ve Mark Andrews; bunlar forvet "hattındaki" yıldız oyunculardan bazılarıydı. Hızlı koşan, "üç çeyrek" mevkilerini dolduran oyuncularsa adeta farklı türlere mensup yaratıklardı. Anne Munnik bu kontrast karşısında hayrete düşmüştü. Bu oyuncular hem boyutları itibarıyla normaldi, hem de yüzleri daha az korkunç, burunları daha az yamuktu ve kulakları saatler boyu terli, inip kalkan bir et fabrikasına benzeyen *scrum*'larda kalın, kıllı butlara sürtünmediği için deforme olmamıştı. Onlar Springboks'un Hollywood yıldızları, ragbinin David Beckham'larıydı.

Ragbi oynamadığı zamanlarda kıyafet modelliği yapan James Small aralarındaki kötü çocuktu; önceki sene bir bar kavgasının akabinde İngiltere turuna çıkma yasağı alan da oydu. Ama Munnik'in dikkatini çektiği üzere parçayı kimse onun kadar içten söylemiyordu. "Bütün o süre boyunca hep ağlayacak gibiydi" diye anlattı Munnik daha sonra. Small'un saha dışındaki şeytanlıklarından haberdar olan Güney Afrikalı sıradan bir ragbi sever onun bu haline inanmakta güçlük çekebilirdi; ama takım arkadaşları için durum farklıydı. Onu tanıyan herkes Small'un tehlikeli bir şekilde uçlarda yaşadığını, ragbi aşırı heyecanlı mizacı için emniyet supabı görevi görmese Small'un kontrolsüz, şiddetli kişiliğinin onu parmaklıkların arkasına tıkacağını az çok bilirdi. Bunu söyleyenlerin başında kendisi geliyordu. "Çok şanslıyım" demişti bir seferinde. "Ters bir adamdım ben, sonum hapishane olabilirdi. Gecenin köründe Johannesburg'daki kaba saba barlara giderdim. Kafama bir kurşun yemem işten değildi."

Ama siyahların eski marşını dinleyince bu kadar duygusallaşmasının bir sebebi daha vardı. Marjinal kalmanın, dışlanmanın ne demek olduğunu o da hissetmişti. Apartheid ragbide, beyazlar arasında da vardı. "Bir durumun olumsuz sonuçlarına maruz kalmanın ne demek olduğu-

nu biliyorum" dedi. "Hollandalı oyunu oynayan bir İngiliz'dim. Onlara göre ise 'has İngiliz' tabii. Eyalet takımlarında oyuna başladığımda Afrikaner oyuncular epey ağzıma sıçtılar. Ne kendi takımım ne de rakip takım hoş karşılıyordu beni. Kendi takımındaki Afrikaner oyuncular takım seçmelerinde Afrikaner arkadaşlarını benim önüme geçirmeye çalışıyordu. Beni dışladılar; feci de dayak yedim. Springboks'ta başladığımda öyle bir canıma okudular ki babam polise haber vermek istedi. Onlara göre mesele şuydu: Ragbi Afrikaner oyunuydu ve İngilizlere yer yoktu. İngilizler başkasının işine burnunu sokan fazlalıklardı." Pienaar'ın da "has İngilizleri" tam olarak böyle görerek büyüdüğü, lisede ragbi oynarken takımının hiçbir "İngiliz" okuluna yenilmemesiyle övünmesinden belliydi. "Ama ben bunların hepsini kendimi motive etmek için kullandım" dedi Small, "sonunda da istediğimi aldım. Springboks'lu oldum. Bu deneyim bana dışlanmış insanları anlamayı, benim kadar şanslı olmayan, benim sahip olduğum fırsatlara sahip olmayan insanların halini anlamayı öğretti."

Baştan beri Small'a nazik ve saygılı davranan tek Afrikaner Morné du Plessis'ti. Etkisi Small'un siyahi marşı öğrenme fikrine verdiği tepkide de görülüyordu. "Önceki sene her şeyi çok daha farklı bir gözle görüyordum. 1994 seçimlerinin yaklaştığı sıralar pek çok beyazı saran, seçimleri kaosun, şiddetin ve intikamın izleyeceği korkusuna ben de kapılmıştım. Hatta bu yüzden hayatımda ilk kez silah aldım. Korkuyordum. Ama işte bir yıl sonra ne olduğuna bakın. 'Nkosi Sikelele'yi söylüyorum. Tabii Morné'nin sayesinde. Bir bütün olarak Güney Afrika'yı temsil etmemiz, henüz bir yaşındaki bir Güney Afrika'da Güney Afrikalı olmayı gerçekten anlamamız gerektiğini bize o gösterdi. Nkosi Sikelele'yi öğrenmenin bunun bir parçası olduğunu onun sayesinde anladım."

Özgürlük şarkısı, Chester Williams'ı Small'u etkilediğinden çok daha az etkilemişti. Williams da Small gibi kanatta oynayan tıknaz ve hızlı bir oyuncuydu. Ama Small'un aksine, çekingenliği yüzünden soğuk gibi görünen sessiz bir adamdı. Takımdaki beyaz olmayan tek oyuncuydu; ama bu Xhosa ya da Zulu diline Small'dan fazla bir yatkınlığı olduğu anlamına gelmiyordu. Yakın zamanda yürürlükten kaldırılan Nüfus Kayıt Yasası kurallarına göre, o bir "Renkli"ydi. "Renkliler" ya da siyaseten doğru haliyle "sözde Renkliler" apartheid sisteminin alt grupları arasında –diğerleri Siyah, Beyaz ve Hintlilerdi– en apolitik olandı. Pek çok ırkın karışımı olduğundan fiziksel açıdan en çok

değişkenlik gösteren de yine bu gruptu. Büy k çoğunluğu insanların kafasındaki beyaz Avrupalı kalıbına değil, siyah Afrikalı kalıbına uysa da, Renklilerin kendilerini en yakın hissettiği etnik grup Afrikanerlerdi ve bunun başlıca sebebi evde onlarla aynı dili konuşuyor olmalarıydı. Chester Williams da genel olarak bu kategoriye dahildi: Afrikalı görünen, Afrikan dili konuşan ve apolitik.

Oysa *Afrikanerlerin Renklilere* özel bir saygı duyduğu yoktu. Örneğin, F. W. de Klerk'in karısı Marike 1983'te Renklilere ilişkin, daha sonra kocası bir nebze "ırkçı olmayan" saygınlık peşine düştüğünde başına bela olacak bazı meşhur düşüncelerini dile getirmişti: "Biliyorsunuz, Renkliler negatif bir grup" demişti müstakbel first lady. "Nüfus kaydında Renklinin tanımı ne siyah, ne beyaz, ne de Hintli olan insandır. Diğer bir deyişle, gayri insandır. Renkliler artakalanlardır. Uluslar ayıklandıktan sonra geriye kalan insanlardır. Diğerleridir."

Williams'ın Springboks'a girdiği, aynı zamanda Volksfront'un oluştuğu 1993 yılında takım arkadaşlarından gördüğü muamelenin iki yıl sonraki Dünya Kupası'na kadar geçirdiği evrim, genel olarak beyazların özel olarak da Afrikanerlerin daha koyu tenli yurttaşlara karşı tavırlarındaki ani değişimi yansıtıyordu. "Benim için zor bir dönemdi" dedi Willia s, Springboks'taki ilk günlerinden bahsederken. "İnsanlar beni kabul etmedi. Onlarla konuşmaya çalışıyordum ama hep yalnız bırakılıyordum."

Williams yazdığı otobiyografide işi daha ileri götürmüş, James Small ve bazı diğer takım arkadaşlarının ona zaman zaman "*kaffir*" diye seslendiğini ve takımda, oynamayı hak ettiği için değil, göstermelik bir siyah olması gerektiği için oynayabildiğini ileri sürmüştü. Small bu iddialar karşısında incin işti ve Williams söylediklerini biraz yumuşatmaya çalışmıştı. Small'un dediğine göre Williams daha sonra bütün takımın önünde ondan özür dilemiş ve nihayetinde barışmışlardı. Ortalık sakinleştikten bir süre sonra yapılan bir röportajda Williams kitapta yazan bazı şeyler hakkında biraz ezik görünüyor, bazı şeyleri biraz abartmış olabileceğini kabul ediyordu. Ama ayrımcılığa maruz kaldığı konusunda ısrarlıydı. "Zaman geçtikçe insanların değiştiğini, beni giderek daha çok içlerine aldıklarını fark ettim. 1995 yılına gelindiğinde, takımın takımda olmayı hak eden bir üyesi olarak tamamen kabul edilmiştim."

Bir bakıma, takımın bundan başka bir seçeneği de kalmamıştı; zira Chester Willia s, Güney Afrika ragbisi pazarlama sektörü tarafından Gökkuşağı Ulusu'nun turnuva yüzü seçilmişti. İçe kapanık, sıkılgan bir yapısı olduğundan kendisi için de tuhaf bir durumdu bu; kendisi de, takım arkadaşları da şaşkındı. Güney Afrika'da gittikleri her yerde

Williams'ın yüzü yol kenarındaki koca koca bilbordlardan onlara bakıyordu. Siyah Güney Afrikalılar için de biraz kafa karıştırıcı bir durumdu bu; üstelik ikna edici de sayılmazdı. Bunun sebebi sadece Williams'ın "Renkli" olması değil, (bu kimilerinin hoşuna gidiyor, kimilerinin gitmiyordu, ki ANC'nin hoşuna gitmiyordu; çünkü bu yaftalar hâlâ kullanımdaydı) bu oyuncunun aynı zamanda, apartheid düzeninde Güney Afrika Savunma Kuvvetleri'nde çavuş olarak görev yapmasıydı. Siyah Güney Afrikalılarla ilişkisi asgari düzeyde olan, onların dilini anlamayan Williams bunu pazarlamacılardan daha iyi anlıyordu. Zaten bu pazarlama taktikleri siyahlardan ziyade beyazlar, Güney Afrikalılardan ziyade yabancı ziyaretçiler üzerinde etki yapıyordu. Williams Mayıs ayı başlarında yapılan bir açık artırmada kendi portresinin 50.000 doların dengi bir paraya satıldığını gördü şaşkınlık içinde. Güney Afrika dünyaya dünyanın satın almak istediği imgesini satıyordu.

Joel Stransky'nin bir Fransız barında televizyonda Mandela'nın serbest bırakılışını izlerken kurduğu hayal gerçekleşmiş, hatta aşılmış, Güney Afrika dünya cemaatine tekrar buyur edilmişti. Stransky sadece ülkesi için ragbi oynamakla kalmıyor, Dünya Kupası'nda yer alıyordu. Üstelik çok önemli bir mevkide, *fly-half*'ta oynuyordu; dolayısıyla sıklıkla büyük maçların akıbetini değiştiren penaltı vuruşlarının sorumluluğu onun üzerindeydi. Yaptığı şeyi yapabilmesi için hem çelik gibi sinirleri hem de büyük cesareti olmalıydı; çünkü 1.79 boyu ve 86 kilo ağırlığıyla kendisinden çok daha cüsseli adamların en acımasız hücumlarına dayanmak zorundaydı. Yine de şu an onu en çok geren şey şarkı dersine katılmaktı; keşke başka bir yerde olsam şimdi diye geçiriyordu içinden. "Ben şarkı söylemekten nefret eden tiplerdenim" dedi. "Fobi gibi neredeyse." Ama kendini şaşırttı. "Bu şarkının ardındaki siyaseti biliyorduk. Şarkıyı daha önce çok kez duymuştuk ve şimdi orada durmuş, şarkının sözlerini öğreniyordum. Çok özel hissediyordu insan kendini."

Takımın daha ağırbaşlı oyuncularından, François Pienaar'ın yakın arkadaşı Hennie le Roux bütün ciddiyetiyle kendini Anne Munnik'in dersine veriyordu. Yetenekli bir çalımcı ve Springboks beklerinin en beceriklilerinden olan le Roux takımdakilerden daha politize olmuş biri değildi; ama en azından ona göre Nkosi Sikelele'yi öğrenmenin şart olduğu açıktı. Birkaç gün önce Cape Town'daki otele geldiklerinde büyük çoğunluğu siyah olan personel onları karşılamak üzere lobiye geldiğinde bu gerekliliği, diğer Springboks'lular gibi net bir şekilde görmüştü. "Şarkı söylüyor, dans ediyor, eğleniyorlardı; bizi görmüş

olmaktan ötürü çok mutluydular. Çok hoş karşılandık. Kariyerlerimiz boyunca böyle bir şey görmemiştik; siyah insanlar hemen önümüzde en çılgın beyaz ragbi kalabalıklarınınkine benzer bir heyecanla bizi karşılıyordu. Hepimiz için büyük bir andı." James Small'un ifadesi daha doğrudandı. "Birbirimize bakıp şöyle düşündük: 'Hassiktir! Burda önemli bir şeyler oluyor!' " Le Roux o anda bunun karşılığında bir şey vermesi gerektiğini anladı. "Onlar bize bu kadar hevesle destek olurken biz de en azından onların şarkısını öğrenmeye çalışmalıydık. Şarkıyı öğrenirken lobideki sahneyi hatırlamak benim için her şeyi daha da etkileyici bir hale getirdi."

Pienaar da arkadaşı kadar etkilenmişti; ama onun motivasyonu daha da kişiseldi. Mandela'yla teke tek oturup konuşan tek Springboks'lu kendisiydi ve asıl derdi, takımının Mandela'yı hoşnut edecek bir imaj yansıtıp yansıtamayacağıydı. Ama bir yandan da, her zamanki gibi her şeyi bütün ayrıntılarıyla ele alarak, takımın saha dışında yaptığı şeylerin sahadaki performanslarını artırabileceğini düşünüyordu. Kendisini ve takım arkadaşlarını şarkıyı söylerken duyunca beyninin ragbiyi düşünen kısmında bir ampul yandı. O anda birinci sınıf bir ragbi maçında zaferin yüzde ellisinin psikolojiye bağlı olduğunu anlamış, şarkının, politikanın ötesinde, spor açısından değerini görmüştü. "Orada, o anda bunun Morné'nin bize verdiği beklenmedik bir artı olduğunu, eğer buna saygı duyar, enerjisini hissedersek oyuna özel bir şey katacağını anladım" diye anlattı Pienaar. Sonra yüzünde bir gülümsemeyle başını iki yana sallayarak ekledi: "Ama... düşüncesi bile inanılmaz. Afrikaner çocukların o marşı söylemesi!"

Anne Munnik dersi sonlandırmak üzereyken takımın en iriyarı üç oyuncusu, Kobus Wiese, Hannes Strydom ve Balie Swart bir ricada bulundu: Şarkıyı bir kez daha, bu kez yalnızca üçünün söylemesi mümkün müydü? "Tabii ki" dedim. "Üç dev koro çocuğu gibi başladılar söylemeye, önce yumuşak bir sesle, sonra yüksek tonlarda. Öyle güzel söylüyorlardı ki! Diğer oyuncular da ağızları açık bakakaldılar. Ne gülüştüler, ne de bir şaka yaptılar. Orada öylece durup izlediler."

O iri adamların bu şarkıyı söylemesi bir aydınlanma etkisi yarattı. "O safdil cehaletim tuzla buz oldu!" diye haykırdı Wiese. "Şarkının sözlerini öğrenince önümde kapılar açıldı sanki. O günden beri ne zaman siyah bir grubun Nkosi Sikelele'yi söylediğini duysam serseme dönüyorum. Çok ama çok güzel."

Springboks'lular hakkında Justice Bekebeke kadar kuşkucu ya da Mandela kadar açık görüşlü olabilirdiniz; ama bu Boer triosu şarkıyı söylerken içeri giren her siyah Güney Afrikalı'nın serseme döneceği kesindi.

14
Silvermine

Springboks 25 Mayıs 1995'te, Cape Town'daki ilk Dünya Kupası maçında, dünya şampiyonluğunun saltanatını süren Avustralya'yla karşılaşacaktı. Takım, maçtan önceki gün, Cape Yarımadası'ndaki dağlık doğa koruma alanının içinde bulunan ve eskiden askeri üs olarak kullanılan Silvermine'da geçici bir idman kampı kurdu. Yarımadanın doğu kısmında kalan dar girinti Güney Afrika'da görülebilecek en güzel yerlerden biriydi. Kuzeye baktığınızda o totemik tek parça kayayı, Masa Dağı'nı görüyordunuz. Güneyde Hint ve Atlas Okyanuslarının birleştiği kayalık uç vardı. Dört bir yan uçurum, orman, vadi, denizdi.

Takım öğleden sonraki idmanı bitirdikten hemen sonra büyük bir helikopterin uğuldayarak gökten aşağı süzüldüğünü gördü. Bu ziyaret-

ten önceden haberdar olan Morné du Plessis takım elbisesini giymiş, kravatını takmıştı. Oyuncular sahaya inen uçan makineye aval aval bakarken Du Plessis, Mandela'nın onları ziyarete geldiği haberini verdi. Mandela'nın ta kendisi, üzerinde artık başkanlık tarzının alameti farikası olmaya başlayan bir şekilde eteği pantolonunun üzerinden sarkan parlak kırmızı ve turuncu bir tişörtle pervane kanatlarının altından adımını attığında oyuncular hâlâ yüzlerindeki sersem ifadeyi değiştirememişti. Mandela gülümseyerek uzun adımlarla onlara doğru yürürken oyuncular ön tarafa yığılıyor, basın konferansına katılmış fotoğrafçılar gibi birbirlerini itip kakıyor, daha iyi görebilmek için boyunlarını uzatıyorlardı.

Mandela havadan sudan birkaç laf etti, oyunculardan bazılarını güldürdü. Sonra Du Plessis oyunculara sessiz olmalarını söyledi; Başkan konuşacaktı.

Mandela onlarla konuşmaya beyazlara hitap ederken hep değindiği ulvi konulara değinerek başlayıp oyuncuları şaşırttı. (O gün bütün dinleyicileri beyazdı; zira Chester Williams sakatlanmıştı.) Onlara ANC'nin, daha yeni hükümet iktidara gelmeden önce, ordu komutanının, emniyet genel müdürünün, merkez bankası müdürünün ve maliye bakanının değiştirilmeyeceği sözü verdiğini hatırlattı. Ve şimdi, seçimlerden bir sene sonra hükümetin sözüne sadık kaldığına dikkati çekti. Afrikanerler olarak ANC'den korkmalarına gerek yoktu. Mandela'nın yüzünde o anda beliren gülümsemeye eklediği üzere, ertesi günkü rakiplerinden korkmalarına da gerek yoktu.

"Dünya Kupası şampiyonu Avustralya'ya karşı oynayacaksınız. Bu maçı alan takım işi sonuna kadar götürecek" diye tahmin yürüttü sesi tekrar ciddi bir tona bürünmeden önce. "Şimdi elinizde Güney Afrika'ya hizmet etme ve halkımızı birleştirme fırsatı var. Yetenek açısından düşündüğünüzde dünyanın geri kalanından hiçbir eksiğiniz yok. Üstüne üstlük *kendi* sahanızda oynuyorsunuz ve avantajlısınız. Siyahıyla beyazıyla hepimizin arkanızda olduğumuzu unutmayın."

Oyuncular neşelenip alkış tuttu; sonra Mandela sırayla her biriyle çene çaldı. "Bana niye bu kadar resmi giyindiğimi sordu" diye anlattı Du Plessis. "Ortamdaki kimya inanılmazdı. Oyuncular hemen kapıldılar Mandela'*nın cazibesine*." *Kobus* Wiese de bunu kabul ediyordu: "Niye güldüğümüzü hatırlamasam da Mandela'nın yanımızda olduğu bütün süre boyunca güldüğümüzü net olarak hatırlıyorum."

Hennie le Roux birden, onları ziyaret etme zahmetine girdiği için Mandela'ya duyduğu minnettarlığın bir nişanı olarak ona bir şey vermeye karar verdi. Başkan yanına geldiğinde yeşil Springboks şapkasını

uzatıp, "Lütfen kabul edin, Sayın Başkan" dedi. Le Roux biraz duraksadı ve ekledi: "Burada olduğunuz için çok teşekkürler. Bu takımımız için çok şey ifade ediyor."

Mandela şapkayı alıp gülümsedi. "Çok teşekkür ederim. Dur hemen takayım." Şapkayı oracıkta başına geçirdi.

François Pienaar dağın tepesindeki bu merasime Mandela'ya kısa bir veda mesajıyla noktayı koydu. Ertesi günkü maçı kastederek şöyle dedi: "Anladık ki maçı aslında bir kişi için oynamak zorundaymışız ve bu kişi de Başkanımızmış."

Silvermine'daki görüşme Springboks'lu oyuncuların başkanlarına ve ülkelerine karşı hislerini sil baştan şekillendirdi. Du Plessis, Mandela'nın helikopterine binip havada uzaklaştığı anı anlatacak kelimeleri bulamıyordu. "Oyuncular başları yukarıda helikoptere bakarken ben de onları izliyordum. Küçük çocuklar gibi el sallayıp duruyorlardı. Öyle... öyle heyecanlıydılar ki... Bu çocuklar daha önce milyon kez helikopter görmüştü; ama Mandela... Mandela onların kalplerini kazanmıştı."

Üstelik ragbi açısından da faydası dokunmuştu onlara. Maçtan önceki gün takım arkadaşlarının arasındaki gerginlik Pienaar'ı endişelendiriyordu. Her zaman bu gerginliği kırmanın bir yolunu bulmaya çalışırdı, bir şarkı ya da bir filmle belki; ama bu kez bu işi Mandela halletmişti. Mandela bundan bir sene önce Pienaar'ı rahatlatmıştı ofisinde. Şimdi aynı şeyi bütün takım için yapmıştı. "Çocukları rahatlattı. Takımla etkileşimi dostçaydı; hep gülümsüyor ve küçük şakalar patlatıp duruyordu. Herkese zaman ayırdı. Oyuncuların hepsiyle ayrı ayrı sohbet edip içlerine su serpti. Açılış maçının öncesinde herkese çok iyi geldi bu."

Mandela, Springboks'un stresini azaltıysa da tümüyle yok edememişti. Ragbi sahasında ölen insan sayısı çok az olsa da, bu spor –katlanılan acı ve çarpışmaların vahşiliği açısından– savaşa diğer bütün sporlardan daha yakındı. Ragbi oyuncuları Amerikan futbolu oyuncuları kadar sert atışlar yapıp tutuyorlar ama onlar gibi kask, omuzluk ve diğer koruyucu gereçler kullanmıyorlardı. Ayrıca ragbi Amerikan futbolundan çok daha fazla kuvvet ve dayanıklılık gerektiriyordu. Her ragbi maçı kırk dakikalık iki devre olarak yapılıyordu; devre arası sadece on dakikaydı ve sakatlanmalar haricinde mola verilmiyordu. Ama oyuncuların duyduğu fiziksel korku, bütün bir ulusun umudunu sırtlanmanın yüküne kıyasla çok daha hafifti. Yirmi dört saate kalmadan, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'nın yanı sıra Dünya Kupası'nı kazanma ihtimali büyük olan beş takımdan biriyle, Avustralya'nın Wallabies'iyle karşılaşacaklardı. Mandela, Sprinboks'lu oyunculara

kendilerini özel hissettirmişti; ama oyuncular bu baskıyı maç sırasında lehlerine mi çevirecekler yoksa bunun ağırlığı altında ezilecekler mi, bekleyip görmek gerekiyordu.

Siyah Güney Afrikalıların Springboks'u ne kadar destekleyeceğini, Mandela'nın, halkını eski yeşil ve altınrengi formanın onların da forması olduğuna ikna etme çabalarında ne kadar başarılı olduğunu da bekleyip göreceklerdi.

Başkanlık Koruma Birimi, ulusu saran havayı ölçmek için iyi bir barometre sayılabilirdi. Öyle ki Güney Afrika'da Avustralya maçından önceki gece yatağa girerken kendilerini Springboks oyuncuları kadar gergin hissediyorlardı. Ne var ki Koruma Birimi çalışanlarını geren şey başkaydı. "Avustralya'yla yapılacak ilk maçta güvenliği sağlamak hiç de kolay bir iş değildi; muazzam güvenlik önlemleri alınmıştı" diye anlattı Mandela'nın göreve başlama töreninden beri Koruma Birimi'nde çalışan eski ANC gerillası Linga Moonsamy. "Haftalarca o gün için planlar yaptık. Stadın etrafındaki bütün yüksek binaları araştırdık. Stratejik noktalarda çatılara keskin nişancılar yerleştirdik; stadyumun içindeki zayıf noktalara adamlarımızı koyduk."

Koruma Birimi, misyonu itibarıyla birlik içinde olsa da, ten rengi itibarıyla ortadan ikiye bölünmüş durumdaydı; bir tarafta Moonsamy gibi eski Umkhonto we Sizwe üyeleri, diğer tarafta eski güvenlik polisleri vardı. "Umkhontocularla polisler birbirlerinin can düşmanıydı; mecazen söylemiyorum bunu, gerçekten de yıllarca birbirimizi öldürmek için elimizden geleni yapmıştık" diye izah etti Moonsamy durumu, "gerçi onların bu işte bizden daha başarılı olduğunu kabul etmek lazım."

Bu bölünme ragbiye de uzanıyordu. Her Tanrı'nın günü sabahtan akşama kadar Mandela'nın yanında durmak Moonsamy'nin sert köşelerini yumuşatmıştı yumuşatmasına ama Springboks'u yürekten desteklemekten ve dolayısıyla bu oyunun ne menem bir şey olduğunu anlamaktan hâlâ epey uzaktı.

"Aşırı sağın, maçı yeni demokrasiye ve Mandela'ya karşı bir terör eylemi için sahne olarak kullanacağına dair söylentiler vardı" diye anlattı Moonsamy. "Beyaz iş arkadaşlarımız da bu ihtimalin bizim kadar farkındaydı ve onlar da bizim gibi hazırlanmıştı; ama arada şöyle bir fark vardı: Maçın sonucu onları insanların güvenliğinden daha çok ilgilendiriyordu. Onlara bakıp gülümsüyor, başımızı sallıyorduk. Nasıl böyle hissedebildiklerini bir türlü anlayamıyorduk."

Başkanlık Koruma Birimi'nin yaptığı hazırlıklar boşa gitmedi. Güney Afrika-Avustralya maçında hiçbir terslik yaşanmadı. Mandela Cape

Town'daki başkanlık konutundan helikopterle alınıp stadın yakınlarındaki yüksek bir binaya bırakıldı. Binadan stada, günün bir numaralı koruması olan Moonsamy'nin eşliğinde gümüşrengi zırhlı bir BMW'yle götürüldü. Mandela bütün o keşmekeşin, heyecanın ortasında bile Hennie le Roux'nun şapkasını yanına almayı unutmamıştı. Açılış maçından önceki gün, turnuvaya katılacak on altı takımın Newslands Stadı'nda 1500 dansçıyla birlikte (Mandela'nın da katıldığı ve neşeyle dans ettiği düşünülürse 1501 dansçıyla birlikte) yaptığı geçit töreninde de takmıştı şapkayı. Şimdi, her iki takımın oyuncularıyla el sıkışmak üzere sahaya çıkarken, yeni Güney Afrika bayrakları sallayan ve ezici bir çoğunluğu beyaz olan 50.000 kişilik muazzam kalabalıktan heyecanlı tezahüratlar alırken de başındaydı. Oyuncular, aynı duygular içinde ama tabii Die Stem'in sözlerine daha bir aşina olduklarını gizleyemeden ikiz ulusal marşı söylerken de çıkarmadı.

Oyun, Springboks'lu oyuncular için tam bir zaferdi. Üzerlerindeki baskı onları olumlu etkilemiş ve on dört aydır kimsenin yenemediği Avustralya'yı 27'ye 18'lik skorun işaret ettiğinden de rahat bir şekilde yenmişlerdi. Maçın adamı Joel Stransky'ydi; Springboks'un 27 puanının 22'si ona aitti ve bunların 17'si vuruş (*kick*), biri çizginin ötesine geçen *try*'dı. Maç sona yaklaşırken kalabalık alelacele yazılmış bir pankart açtı; üzerinde "Rhino'yu boş verin. Wallaby'yi kurtarın!" yazıyordu. Oynadıkları her oyunda gaddarlık derecesinde rekabetçi olan Avustralya zarafetle yenilmesini biliyordu. "İyi oynayanın kazandığına şüphe yok" demişti Avustralya'nın koçu Bob Dwyer. "Eğer bir şekilde sonuç bizim lehimize olsaydı, haksızlık olurdu."

O gece Springboks oyuncuları ragbicilerden beklendiği gibi sabah dörde kadar içip, ziyafetten ziyafete koşup, gittikleri her yerde omuzlarda taşındılar. Koç Kitch Christie ertesi günkü sabah dokuz koşusundan yırtmalarına izin vermese de attıkları her adımda yoldan geçenlerin tezahüratlarını duymak koşunun kalplerini küt küt attıran acısını hafifletti.

Ondan sonraki gün, kafaları hâlâ davul gibiyken kendilerini Robben Adası'na giden bir feribotta buldular. Fikir Morné du Plessis'ten çıkmıştı. Du Plessis, "Tek Takım, Tek Ülke" dalgasının ne kadar büyük bir etki yarattığını yeni yeni görmeye başlamıştı; bu sadece ülkenin değil, takımın da yararınaydı.

"Mandela faktörüyle sahadaki performansımız arasında direkt bir sebep-sonuç ilişkisi vardı" dedi Du Plessis. "Belki bin cephede böyleydi bu. Oyuncuların fiziksel acı bariyerini aşmasında, kazanma arzusunun daha üst bir seviyeye çıkmasında, kendi şansınızı yaratmaya

başladığınız için şansın yaver gitmeye başlamasında, birlikte ve ayrı ayrı kazanmakla kaybetmek arasındaki farkı belirleyen bütün o minik detaylarda görülüyordu. Her şey mükemmel bir şekilde bir araya geldi; bizim, milletin takımı olma isteğimiz ve Mandela'nın takımı milli takım haline getirme arzusu bir araya gelmişti."

Robben Adası hâlâ hapishane olarak kullanılıyordu ve bütün mahkûmlar ya siyah ya da renkliydi. O günün planında mahkûmlarla tanışmak da vardı ama oyuncular önce Mandela'nın yirmi yedi yıllık hapis hayatının on sekiz yılını geçirdiği hücreye baktılar. Hücreye bir seferde sadece bir ya da iki oyuncu girebiliyor, daha fazlası sığmıyordu. Mandela'yla yeni tanışan Springboks'lular onun iriyarı olmasa da onlar kadar uzun olduğunu biliyorlardı. O kadar uzun bir süre bu kadar küçük bir kutuya hapis olmanın getireceği fiziksel ve psikolojik zorlukları düşünmek için dâhi olmaya lüzum yoktu. Mandela'nın geçmişi üzerine biraz okuma yapan Pienaar, Springboks'un uluslararası turlarına karşı yürütülen boykotun ardındaki planların ve enerjinin bu hücreden, en azından bu hapishaneden geldiğini biliyordu. Morné du Plessis de o sırada benzer düşüncelere dalmıştı; boykottan etkilenen eski Springboks oyuncularından biri olduğundan durum onun için daha da anlamlıydı. Şimdi spor bakanı olan Steve Tswhete mahkûmların 1980'de bu hücrelerde radyodan Springboks-British Lions maçını dinlediğini söylemişti; gardiyanlar mahkûmlara tezahürat etmemeleri için bağırıp çağırıyor ama kâr etmiyordu. "Ama yani o hücrelere bakınca" diye açıkladı Du Plessis bana, "onları neye maruz bıraktığımızı gördükçe ne düşündüm biliyor musunuz? Bu şartlarda ben de Lions'ı tutardım."

Springboks'lu oyuncular Mandela'nın hücresini gördükten sonra bir zamanlar taş kırmaya mecbur bırakıldığı avluya çıktılar. Bir grup mahkûm onları bekliyordu.

"Bizi gördüklerine çok sevindiler" dedi Pienaar. "Oraya tıkılıp kalmış olmalarına rağmen takımımızla gurur duydukları belliydi. Onlara artık onlar da dahil olmak üzere bütün ülkeyi temsil ettiğimizi söyledim; onlar da bize bir şarkı söylediler. Hiç unutmam, James Small bir köşede durmuş, iki gözü iki çeşme ağlıyordu. Ne de olsa o da kılıcı hep ensesinde hissetmişti. 'Ben de burada olabilirdim' diye düşünmüş olmalı o sırada. Evet, hayatının bambaşka bir yolda seyretmesi işten bile değildi. Ama" diye ekledi Pienaar daha genç yaşlarında girdiği vurdulu kırdılı kavgaları, hatta bir adamı öldürdüğünü sandığı zamanı hatırlayarak, "düşündüm de aynı şey benim için de geçerliydi. Benim de sonum orası olabilirdi."

Small'un da hatırındaydı o gün. "Mahkûmlar bizim için şarkı söylemekle kalmadılar, müthiş tezahüratlarda bulundular... Ben... gözyaşlarımı tutamadım" diye anlattı gözleri yine kızarmaya başlarken. "İçimi yeni Güney Afrika'ya ait olduğum hissinin kapladığı, bir Springboks oyuncusu olarak üzerimdeki sorumluluğu anlamaya başladığım yer orasıydı. Orada durmuş, beni alkışlamalarını dinliyor, aynı anda Mandela'nın hücresini, orada yirmi yedi yıl geçirdikten sonra hapisten nasıl içi sevgi ve dostlukla dolu bir halde çıkabildiğini düşünüyordum. Bu hisler kapladı içimi, bu büyük farkındalık ve yaşlar yanaklarımdan süzülmeye başladı."

15
Şüpheci Thomas'lar

Kendi destekçilerim beni yuhaladılar! Bu çocuklar artık bizimdir, onlara kucak açalım dediğimde beni yuhaladılar! Mandela bu hatıranın etkisiyle kaşlarını çattı. "Ne kadar da zor durumda kalmıştım."

Kırsal KwaZulu bölgesinin iç kısımlarında, Dünya Kupası maçlarının sonuna doğru yapılan ve siyah Güney Afrikalıları Springboks takımını desteklemeleri konusunda ikna etmeye çalışırken karşılaştığı yıldırıcı güçlükleri özetleyen bir ANC toplantısını hatırlıyordu. Onları kendilerine bunca uzun bir süre tahammül ettikleri ıstırap ve hakaretleri anımsatan bir sembole bizzat kucak açmaya ikna etmek, zamanında Constand Viljoen karşısında kazandığı zaferden çok daha zorlu bir siyasi ikna idmanıydı. Her şeyden önce Justice Bekebeke bu sefer o kadar da kolay teslim olmayacaktı. Daha önce de bunu dile getirmişti: "Şu

Afrikalı ragbiciler var ya, işte onlar bize en kötü muameleyi yapanların başını çektiler. Bizi kaldırımlardan sokaklara tekmeleyenler işte bu heriflerdi. Bize, 'Çekil şuradan *kaffir*' diyen koca beyaz eşkıyalar işte bu heriflerdi."

Ancak ülkede ortaya çıkan yeni atmosfere bağlı olarak Bekebeke'nin mevcut koşulları da değişmişti. İpten dönen Bekebeke 1995 Mayıs'ında, o yılın sonuna doğru hukuk diplomasını alma yolunda ilerliyordu. Mandela'nın gerçekleştirdiği tarihi uzlaşmayı kabullenerek siyahlarla beyazların iktidarı paylaşmasından yana çıkmıştı; ancak elbette her şeyin bir sınırı vardı.

"ANC'nin sadık üyelerinden biriydim" dedi. "Apartheid karşıtı felsefeyi benimsemiş bir Mandela hayranıydım. Anton Lubowski'nin üzerimde yarattığı etki asla ırkçı olmayacağımın kesin garantisiydi. Ama şu Springboks'lular, insanların bunca gurur duyduğu Springboks amblemi yok mu! Ondan nefret ediyordum! Bu amblem apartheid'ın güçlü ve menfur sembollerinden biri olarak hafızamda güçlü bir biçimde yer etmişti."

KwaZulu'daki o toplantıda ANC destekçilerinin Mandela'nın yaptığı konuşmanın ortalarına doğru kafasına taktığını gördükleri şapkada işte bu amblem vardı: Hennie le Roux'nun ona verdiği Springboks şapkasında. Mandela, KwaZulu'ya 1976 yılında Soweto'lu öğrencilerin apartheid'çı efendilerine başkaldırdıkları günü, diğer bir deyişle Güney Afrika devriminin kıvılcımını çakan olayın yıldönümünü kutlamak için gelmişti. Ve yuhalanmaktan kurtulamamıştı.

Böylesi bir işe kalkışmak için mekân olarak Ezakheni'yi seçen Mandela belki de şansını fazla zorluyordu. İlk olarak, o günkü konuşmasında da belirttiği gibi, Ezakheni gibi kırsal kesim banliyölerinde bu insanlar eski sistemi en berbat haliyle tecrübe etmişlerdi. "Burada" demişti Mandela, "apartheid bölge halkını tarif edilemez koşullara maruz bıraktı." İkinci olarak, ANC'yi destekleyen Zulular ile Inkatha'yı destekleyen Zulular arasında on yıl boyunca süren şiddet yeni hükümetin iş başına gelmesine rağmen devam etmiş, Mandela'nın, "Zulu'nun Zulu'yu katli bir son bulmalıdır" demesine neden olmuştu. Dahası bu kalabalık, çoğu Inkatha'ya sempati besleyen yerel beyaz çiftçilerden nefret ediyordu.

Inkatha lideri Buthelezi artık Mandela hükümetinde devlet bakanıydı. Mandela'nın ona gösterdiği cömertlik ahlaki açıdan uç noktada bir siyasi pragmatizm örneğiydi. Ve burada, yaraların hiç de kapanmadığı Ezakheni'de düşmanla ahbaplık etmek pek hoş karşılanmazdı. Onlardan Springboks'u sevmelerini istemek adeta kabalıktı. Ancak, Mandela

bunu yapmaktan geri durmadı. Dinleyecilerine, "Kafamdaki şu şapkayı görüyor musunuz?" dedi. "Bu şapka yarın öğlen Fransa'yla karşılaşacak olan çocuklarımızı onurlandırıyor."

İşte kalabalığın Mandela'yı yuhalamasına neden olan buydu. Mandela dinlemedi. "Bakın" diye ihtar etti, "aranızda liderler var. Dar kafalı olmayın, duygusal davranmayın. Ulus kurmak demek bir bedel ödemek zorunda olmamız demektir. Tıpkı beyazların da bedel ödemek zorunda oldukları gibi. Onlar sporlarını siyahlara açarak bir bedel ödüyorlar; bizim için de, 'artık ragbi takımını kucaklamalıyız' demek bedel ödemektir. İşte şimdi yapmamız lazım gelen de budur." Yuhalama yavaş yavaş kesilmeye başlarken sözlerine devam etti: "Aranızdaki liderlerin kendini gösterip fikrimi desteklemesini istiyorum."

Mandela bu toplantıyı neredeyse bir avcının kurbanının izini sürme hikâyesini anlatır gibi anlatıyordu. Muzaffer bir gülümsemeyle, "Nihayetinde" dedi, "kalabalığı mat ettim." Daha önce de yaşamıştı bunu; bir topluluğu tam kaybeder gibi göründüğü anda geri kazanmıştı. Inkatha'nın korkunç kayıplara sebep olduğu bir yerde, insanların gayet anlaşılır intikam arzusunun karşısına çıkıp onlara olaya daha geniş bir perspektiften bakmalarını, "silahlarını denize atmalarını" salık vermişti. Başka bir sefer Johannesburg'un dışındaki Katlehong adlı bir kasabada, yine Inkatha'nın sivil nüfusa karşı saldırılarda bulunduğu bir zamanda, silahlanma taleplerini reddederek çileden çıkardığı 15.000 kişiyi onun liderliğinin devamını isteyip istemediklerini sorarak susturmuştu. Zira eğer Mandela'nın istediği şeyi yapmaz, kötü değil de yoldan çıkarılmış olarak tanımladığı insanlarla barış yapmaya yanaşmazlarsa görevinden istifa edecekti. İşte bunu hiçbiri istemiyordu; konuşmasının sonunda insanlar Mandela'nın adını çığırarak zafer dansları yapıyor, tabiatlarının daha bilge tarafına yöneltilen bu başarılı çağrıyı kutluyorlardı.

İnsanları Springboks oyuncularının Kupa'yı gerçekten kazanabileceklerine inandırmak da bir bu kadar zordu. Bütün ragbi uzmanları bunun nafile bir umut olduğu konusunda hemfikirdi. Mandela, "Silvermine'a takımı görmeye gidip onlara galip geleceklerinden emin olduğumu söylediğimde haksız çıkmak istemiyordum" dedi. "Bu benim için çok önemliydi çünkü böyle bir zaferin Şüpheci Thomas'ları hareketlendireceğini biliyordum. İşte bu yüzden Güney Afrika'nın galip gelmesi konusunda bu kadar hevesliydim! Bunca sıkı çalışmanın, ülkenin dört bir yanını gezmenin ve yuhalanmanın ödülü olacaktı bu."

Mandela "sıkı çalışma" diyordu; daha önce de "kampanya" kelimesini kullanmıştı: Ragbiyi politik bir araç olarak kullanma hedefine ne kadar düşünüp taşınarak soyunduğunu gösteren işaretlerdi bunlar.

Mandela'nın hukuk danışmanı, kendisi de eski bir ragbi oyuncusu olan doğuştan ragbi hayranı Nicholas Haysom, Mandela'nın, Birlik Binası'ndaki ragbi dostu olmuştu. Haysom, Mandela'nın "beş yıllık başkanlığı boyunca stratejik bir zorunluluk olarak" Dünya Kupası'nın ne kadar güçlü bir araç olduğunu net bir şekilde gördüğünü onaylamıştı. Ancak resim bundan ibaret değildi. Politik olanla kişisel olan, hesap kitapla kendiliğindenlik yine birbirine karışmıştı. "Dünya Kupası'nın başlamasına doğru" diye anlattı Haysom, "bana 'çocuklardan' bahsetmeye başlamıştı; 'çocukların morali yerinde' ya da 'çocuklar kazanacak' gibi ifadeler kullanıyordu. Ona ilk defa, 'Ne çocuğu?' diye sorduğumda bana şaşırtıcı derecede aptalca bir soru sormuşum gibi baktı ve '*Benim* çocuklar' diye cevap verdi. Springboks oyuncularından bahsettiğini o zaman anlamıştım." Mandela, Dünya Kupa'sına ragbi tarihini derinlemesine bilen biri olarak katılmış olmasa da turnuvalar boyunca bilgisini artırdıkça bu spora karşı tutkusu da artmıştı. "Politik fırsatın farkındaydı, evet; ancak bu öyle soğuk bir şey değildi. O da kişisel olarak bu sporun şevkine kapılmış, takımına delice bağlı hayranlardan biri haline gelmişti."

Mandela'nın korumalarının siyah olan yarısının kendini turnuva ruhuna kaptırması daha uzun zaman aldı. Avustralya'ya karşı oynanan ilk maçın –işleri böyle bir ortamda başkanın canını korumak olduğundan– tüyleri diken diken eden çetin bir sınav halini aldığını söylüyordu Moonsamy. Ancak bir spor olarak maça hiç ilgi duymuyorlardı.

"Final düdüğü çaldığında beyazlar çılgına dönmüşlerdi! Onlara şaşkınlık içinde gülerek bakakalmıştık. Oyunu anlamıyorduk, ilgilenmiyorduk, hiç mi hiç etkilenmemiştik. Springboks hâlâ beyazların takımıydı, bizim değil." Mandela'nın Springboks'un öcü olmadığını gösterme kampanyası Moonsamy'yi oldukça etkilemişti; ancak, kayıtsızlık halinden tam destek haline geçmekten hâlâ uzaktı. Dünya Kupası'nın oynandığı dört hafta içinde siyah Koruma Birimi'nin diğer üyelerinin evrimi de, siyah Güney Afrikalıların eski yeşil-altınrengi düşmanla ilişkileri konusunda geçirdikleri evrimi yansıtıyordu.

Moonsamy, Romanya'yla yapılan nispeten kolay maçtan bahsederken, "Springboks takımı ikinci maçı da kazandığında biraz meraklanmaya başladık" dedi. "Beyaz meslektaşlarımızın hevesi kaçınılmaz olarak bizi de sarmaya başlamıştı; onlara oyun hakkında sorular sorar olduk. İlginçtir ki ragbi gerçekten de bizi birbirimize bağlayan bir konu halini alıyordu." Başkanlık Koruma Birimi iki haftada bir eski rutinini

tazelemek ve dinç kalmak için eğitime çıkıyordu. Atış, silahsız dövüş ve diğer beceriler için talim yapıyorlardı. Avustralya maçından sonraki talimde Kallis adındaki irikıyım beyaz Koruma Birimi üyesi *touch* ragbi oynamayı önerdi. Bu, daha az fiziksel şiddet içerecek şekilde, çarpışmalarda şiddete kaçmadan oynanan ragbi demekti. Moonsamy, "Bu idmanlar esnasında" dedi, "siyah korumalar oyunun inceliklerini öğrendi."

Her takımda on beş oyuncu bulunduğunu ve bunların sekizinin forvet, yedisinin bek olduğunu; her *try*'ın (geçiş) –*try* ragbinin kardeş sporu olan Amerikan futbolunda olduğu gibi, topu skor çizgisinin ötesine taşımak demekti– beş puan, yine Amerikan futbolundaki gibi topu iki direk arasından geçirmek manasına gelen *conversion*'ın ise iki puan sayıldığını; penaltının kaleye atıldığı takdirde üç puan getirdiğini ve eğer bu atış *dropkick* (şut) şeklinde yapılırsa, yani yarım volede, topun tam yere değdiği anda ayakla atılırsa yine üç puan alınacağını öğrendiler. "Asıl önemlisi, ragbi ruhunu yakalamaya başlamış olmamızdı. *Touch* ragbi oynuyorduk ama birbirimize hücum etmekten geri durmuyorduk. Bazen sahanın dışına attıklarımız da oluyordu. Bu şekilde, kendi kendimize şaşırarak oyunu anlamaya ve gerçekten sevmeye başladık."

Kanada maçından bir gün önce bütün Güney Afrika televizyonlarında yayımlanan görüntüler Moonsamy'yi belki kendisinin de Springboks'u sevebileceği konusunda ikna etti. Springboks takımının tamamı Port Elizabeth'te büyük Eastern Cape şehrinin dışındaki Zwide adlı küçük bir kasabayı ziyaret ediyordu. İriyarı beyaz adamların heyecan içindeki siyah çocuklarla sohbet ederken ve oynarken çekilen görüntüleri herkes gibi Moonsamy'yi de etkiledi.

Üç yüz kadar çocuk Morné du Plessis'in rehberliğinde antrenman sahası niyetine tozlu bir alanda toplanmıştı. Plessis çocukları 15 kişilik gruplara ayırdı. İşleri yapan Plessis olmasına rağmen, bütün ilgi Mark Andrews'un üzerinde toplanmıştı: Hem çok iriydi, hem de Xhosa dilini biliyordu. Balie Swart da oradaydı. Çocuklara rasgele hareketler yaptırıyor, neşe içinde, afallamış kalmış anne babalara koca Boerlerin de dost olabileceğini gösteriyordu. Aynı akşam Du Plessis bir grup oyuncuyu yerel siyah takımların oynadığı viran bir stadyuma götürdü. Stadyumda maç yapılıyordu ve Du Plessis, Springboks oyuncularının gelip oyunu izlemesinin memnuniyet uyandıracağını düşünmüştü. James Small sayesinde öyle de oldu; Small'un yeteneği ve kötü şöhreti onu partinin en tanınmış yüzü haline getirmişti. Small bir buçuk saatini hem yetişkinlere hem çocuklara imza vererek geçirdi.

Güney Afrika, Port Elizabeth'teki Boet Erasmus Stadyumu'nda Kanada'yı 20-0 yendiğinde bütün Zwide halkı gibi Linga Moonsamy de keyiflendi. Bir sonraki maç, Pasifik ada halklarından ragbiye tutkun, güçlü ve yetenekli Western Samoan'larla oynanacak çeyrek final maçıydı ve bu maç daha zorlu geçeceğe benziyordu. Bu aynı zamanda siyah Güney Afrikalıların bağlılığını sınayan bir test gibi de olacaktı; zira bu kez Springboks'un karşısındaki takım, eskiden olsa siyah Güney Afrikalıların hiç düşünmeden destekleyeceği koyu tenli bir takımdı. Bunun icabına Chester Williams baktı. "Takımın diğer üyelerinin ya da başkalarının bana ilişkin şüphelerinin tamamı o gün yok oldu. İşte bu kadar!" diye anlattı Williams. "Hem sahada hem de sahanın dışında François'yla Morné beni çok destekledi ve o günden itibaren takımın herkes tarafından kabul gören ve saygı duyulan üyesi oldum. O gün bütün hikâye benim için yeni bir anlam kazandı. Beyaz olmadığım gerçeğinin artık hiçbir önemi yoktu."

Bir hafta sonra Mandela'nın Ezakheni'de bahsettiği maç yapılacak, turnuva öncesinde favoriler arasında gösterilen Fransa'ya karşı yarı final oynanacaktı. Oyun alanı Pienaar'ın iki yıl önce Volksfront'un Dünya Ticaret Merkezi saldırısının ertesi günü ilk Springboks çıkışını yaptığı Durban King's Park Stadyumu'ydu. Bu maça günler kala ülkedeki politik atmosfer, o saldırıların yapıldığı dönemdeki atmosferden fersah fersah uzaktı.

Takım otelden antrenmana gidip gelirken, yollarda, siyah insan sayısının oranının gün geçtikçe arttığı kalabalıklar toplanıyordu. James Small o güne dair şunu hatırlıyordu: "Birbirimize bakıp, 'Ha Siktir! Başkan Mandela bizimle dalga geçmiyormuş; belki gerçekten de ülkenin tamamı bizim arkamızda' diye düşünüyorduk."

Hennie le Roux, zaferin Şüpheci Thomas'ları harekete geçireceği konusunda Mandela'yla hemfikirdi. "Ülkenin gerçekten de etrafımızda bir araya geldiğini görüyorduk. Kupayı kazanarak bu bağı daha da güçlendirebilecektik. Sahada ne kadar başarılı olursak, bunun yaratacağı olumlu etki de o kadar genişleyecekti."

Fransa maçı öncesinde ve maç sırasında çıkan terslikler yüzünden oluşan koyu dram havası işe yaramıştı. Oyunun iptal olma ve zaferin Fransa'ya teslim edilme ihtimali yüksekti. Huzurlu bir Hint Okyanusu kenti olan Durban, dönemsel yarı tropikal sağanaklardan birini yaşıyordu ve King's Park sahasını su basmıştı. O gün maç yapılmamış olsaydı, Dünya Kupası kurallarına göre, Güney Afrika'nın o gün itibariyle daha kötü bir disiplin notu olduğundan Fransa galip ilan edilecekti. (Kanada'yla yapılan şiddetli maçta bir oyuncu sert oynamaktan oyun

dışı kalmıştı.) Bütün ülke, ragbi yetkililerinin ve hatta silahlı kuvvetlerin sahayı zamanında oyuna açmak için gösterdiği umutsuz mücadeleye endişeyle dikkat kesilmişti. Askeri helikopterler sahayı yukarıdan havalandırmak için seferber edilmişti; ancak günü kurtaran şey ellerinde kova ve paspas taşıyan bir tabur siyah kadının kahramanca çabalarının hakemi oyunun oynanabileceğine ikna etmesi oldu.

Temizlikçi kadınların çabalarına rağmen maç, vahşice çığlıklar atan kocaman, pislik içindeki adamların, ortada bir yerlerde dolanan kaygan oval topla çamur banyosu yapması gibiydi. Oyunun bitmesine iki dakika kala Güney Afrika takımı 19'a 15 öndeyken Kobus Wiese boyutlarında Fas kökenli devasa bir Fransız olan Abdelatif Benazzi topu çizginin ötesine gönderip galibiyet *try*'ını aldığını sandı. Ancak hakem Fransızlara Güney Afrikalıların çizgisinin dört buçuk metre ötesinde *scrum* (her iki takımın en iri sekiz oyuncusunun karşı karşıya dizilip tespihböceği gibi kenetlenmesi) verdi. Eğer yorgunluktan bitap düşmüş "Bleus", yine yorgunluktan harap olmuş Springboks'luları çizginin diğer yanına itmeyi başarsaydı her şey sona erecek, Fransa finale kalacaktı. Gökkuşağı Ulusu için gösteri sona erecekti. Springboks'lular çıkıp arbedede yerlerini almak üzereyken Kobus Wiese *scrum*'un ikinci sırasında, 1.98 metrelik boyuyla takım arkadaşlarını heyecanlandıran bir savaş narası attı. Ön sıranın ilerisinde duran en iyi arkadaşı *prop* forvet Balie Swart'a dönerek, "Dinle Balie bu *scrum*'da geri dönmek yok. İleri gidebilirsin, yukarı çıkabilirsin, aşağı inebilirsin, hatta yerin altına girebilirsin ama geri dönmeyeceksin" dedi.

Springboks'lu oyuncular geri dönmediler ve Güney Afrika finale çıktı. Morné du Plessis, "Oyun her şeyden önce bir irade savaşıydı" dedi. "Sahadayken Manedela'nın üzerimizde gerçekten büyük bir etkisi olduğunu bu maçta anladık; bir gün önce Mandela'nın KwaZulu'da yaptığı konuşmadan haberdar olmuştuk. Mandela insanların öldürüldüğü bir alanda kafasında bir Springboks şapkasıyla bütün Güney Afrika'nın Springboks'u desteklemesi gerektiğini söylemişti. Bu, takımı inanılmaz motive etti."

Linga Moonsamy hayal edebileceğinden çok daha fazla etkilenmişti. "Oyun esnasında öyle gergindik ki!" diye anımsadı. "Ve maç bittiğinde birbirimize çok yakındık. Birimimizde hem siyahlar hem beyazlar vardı ama artık birbirimizden ayırt edilemiyorduk. Hepimiz o büyük rahatlamadan ve keyiften deliye dönmüştük."

Morné du Plessis maçtan birkaç yıl sonra takımına neredeyse oyunu kazandıracak olan iriyarı Fransız forvet Benazzi'yle karşılaştı. Elbette konu maça geldi. Benazzi hâlâ ısrarla *try* attığını, topun çizgiyi geçtiğini iddia ediyordu. Bununla birlikte şunları da eklemeden geçmedi: "Size yenildiğimizde deli gibi ağladık. Ertesi hafta sonu finali izlemeye gittiğimde bir kez daha ağladım; çünkü bizim orada olmayışımızdan daha önemli bir şeyler olduğunu, gözlerimizin önünde bir ragbi oyununda galip ya da mağlup olmaktan çok daha önemli bir şeyin gerçekleştiğini biliyordum."

16
Altı Numaralı Forma

24 Haziran 1995, Sabah

Yeni Zelanda'ya karşı oynanacak Ragbi Dünya Kupası'ndan bir gün önce, Springboks oyuncularının final antrenmanlarını bitirmelerinin hemen ardından François Pienaar soyunma odasında ayakkabılarını çıkarmak üzereyken çantasının içindeki cep telefonu çaldı. "Merhaba François, nasılsın?" Arayan Mandela'ydı; takıma iyi şanslar diliyordu. Morné du Plessis bu haberi basına iletmeyi vazife edindi. *Mandela final maçı sabahı* telefondaki temennisini Du Plessis'in ağzından gazetede okumaktan keyif almıştı. Bütün gazeteler Du Plessis'in, "Sayın Mandela, François'ya takımdan daha heyecanlı olduğunu söyledi" dediğini yazıyordu. "Bu da onun da artık kampımızın ve kampanyamızın bir parçası olduğunu gösteriyor."

Her şey o günün iyi gideceğini, Güney Afrikalıların bir şeyleri aştığını, yeni bir politik olgunluk çağının kapıda olduğunu gösteriyordu; ne var ki hiçbir zaman böyle şeyleri tam olarak bilmek mümkün olmaz. Mandela eğer Niël Barnard'la konuşmuş olsaydı, eski Boer casusu ona Haziran 1995'te "siyasal durumun hâlâ olgunlaşmamış olduğunu, beyazların çoğunun kendini yabancılaşmış ve meselenin dışında hissettiğini" söylerdi. Şüphesiz birçoğu stadyumda hazır bulunacak olan bu yabancılaşmış kalabalığın nasıl bir tepki göstereceğini öngörmek zordu. Belki de bu yüzden maç arifesindeki gerginliği hatırlayan Mandela'nın ağzından şu sözler çıkıverdi: "Asla bir şeyleri öngörme konusunda başarılı olmamışımdır." İçindeki kuşkuları itiraf etmenin bir yoluydu bu onun için. Ya bunca çabasına rağmen Afrikanerlerin ruh halini yanlış tahlil etmişse? Ya bazı taraftarlar "Nkosi Sikelele" söylenirken huzursuzluk çıkarırsa? Üç yıl önce Yeni Zelanda'ya karşı oynanan o meşum maç öncesi yaptıkları gibi eski Güney Afrika bayraklarını açmaya başlarlarsa ne olacaktı?

Houghton'daki evinde yapmaktan keyif aldığı papaya, kivi, mango, yulaf ezmesi ve kahveden ibaret kahvaltısına oturduğunda aklında dolanıp duran sorular bunlardı. Endişeliydi ama telaş içinde olduğunu söylemek pek doğru olmazdı. İyi haberler kötü işaretlere ağır basıyordu. Ragbi finalinin yapılacağı gün Mandela'nın her sabah 4.30'da yaptığı yürüyüşten feragat etmesinin sebebi sabah gazetelerine daha fazla zaman ayırma isteğiydi. Genellikle politika sayfalarını yutar spor kısmını es geçerdi. Bu defa her ikisi de epey ilgisini çekti. Sabah gazeteleri onu şimdiye dek hiç bu kadar eğlendirmemişti. Springboks davası etrafında yaratmaya bunca çabaladığı ulusal konsensüs, editörlerin ve politika analistlerinin şenlikli görüş birliğinden yansıyordu. Güney Afrika kendine kocaman bir aferin vermişti. Yeni Zelandalı rakip takım All Blacks'e duyulan derin saygının gösterdiği üzere maçın skoruna ilişkin endişeler olsa da (*Die Burger*, "All Blacks, Springboks karşısında Himalayalar gibi dikiliyor" diye yazmıştı), talihin Güney Afrika'dan yana olacağına dair dillendirilmeyen bir inanç söz konusuydu. Cape Town'ın en büyük gazetesi *Argus*'un başlığı coşkulu ulusal havayı ilan ediyordu. "Viva Springboks" diyordu gazete. Küba Devrimi'nden bu yana geçen sürede ödünç alınmış olan "Viva" kelimesi on yıllar boyunca siyah eylemlerinin savaş narası olagelmişti. Ancak gazetenin "siyasi kadrosunun" yazdığı, başlığın hemen altında yer alan yazı bundan bile iyiydi: "Araştırmacılar ve sosyal bilimciler Ragbi Dünya Kupası'nın bu hafta Güney Afrika'da yaşayan bütün ırklar arasındaki ulusal uzlaşıyı muazzam bir şekilde güçlendirdiğini bildirdi." Makale daha sonra

Willie Breytenbach adlı ünlü bir Afrikaner akademisyenin sağcı terör *tehdidinin* "neredeyse yok olduğuna" ve bağımsız bir Afrikaner devleti kurulması talebinin de önemli ölçüde zayıfladığına dair demecine değiniyordu. "Springboks maçı esnasında, Johannesburg'un nüfusu daha ziyade siyah olan kesiminde de sokaklar neredeyse bomboştu. Kasaba sakinleri televizyonda maçı seyretmek için evlerine doluşmuştu. Eskiden sadece Güney Afrikalı beyaz erkeklerle özdeşleştirilen bu spor aracılığıyla yayılan gizli vatanseverlik hissini açığa çıkaran bu olaya bütün ırklar büyük bir hevesle sarıldıkça, yeni bir ulus inşası fenomeni olarak ragbi bütün analistleri şaşkınlık içinde bırakıyor."

Argus daha sonra ragbinin "birleştirici bir katalizör" haline gelmesini sağlayan beş "ana faktörü" listeliyordu. Liste şöyleydi: Mandela'nın "bizim çocukları" yüksek sesle desteklemesi ve Springboks şapkası takması; Başpiskopos Tutu'nun halk desteği; ragbi takımının "Tek Takım, Tek Ülke" sloganıyla hareket etmesi; takımın sahadaki başarısı; yeni ikiz ulusal marşın okunması ve yeni bayrağın sallanması.

İşte Mandela'nın sahne arkasında yürüttüğü orkestra şefliğinin meyveleri görülmeye başlanmıştı; bütün gazetelerde aynı vatanseverlik hususunun vurgulanması onu iyice heyecanlandırmıştı. Siyahi gazetelerin de olayın ruhunu yakalaması hoşuna gitti. Çok satan *Sowetan* gazetesi özellikle anılmayı hak ediyordu; zira bu gazete dile bütün Güney Afrika'nın hayal gücüne hitap edecek yeni bir Güney Afrika kelimesi kazandırmıştı: "AmaBokoBoko." Bu Springboks'lular için yeni bir kelimeydi; nihayet siyah insanlara da takıma sahip çıkma şansı tanımıştı. Ancak Mandela'yı özellikle hoşnut eden Afrikaner gazeteler oldu; çünkü siyah Güney Afrikalıların Springboks takımını bağırlarına basmasından duydukları keyfi açıkça dile getiriyorlardı. *Die Burger,* radikalliğiyle tanınan ANC Gençlik Kolu'nun şu ifadesine yer vermişti: "Kupayı eve getir Springboks! Bekliyoruz." *Beeld* anayasa tartışmalarında ANC'nin başmüzakerecisi olan eski sendika lideri Cyril Ramaphosa'nın şu açıklamasını eklemişti: "Milli takımımız Springboks'la gurur duyuyoruz." Mandela kendi sözlerinin hem *Beeld*'in hem de *Die Burger*'in başsayfasında yer almasından da çok haz almıştı. Mandela, "Çocuklarımızla hiç bu kadar gurur duymamıştım" dediği kendi açıklamasını okuyordu. "Umarım hepimiz onlara zafere kadar tezahürat yapacağız. O gün bütün Güney Afrika için oynuyor olacaklar."

Aslında bu "umarım" sözcüğü içinde biraz endişe barındırıyordu. Bugün karşılaşacağı kalabalık hayatı boyunca karşılaştığı en göz korkutucu kalabalık olacaktı. Cape Town'daki Newlands Stadyumu'nda Avustralya'ya karşı oynadıkları ilk maçta durum çok farklıydı. Oradaki

Afrikanerler daha yumuşak, daha kibardı. Onlar Büyük Göç'te kuzeye çıkmamaya karar veren, Büyük Britanya'nın köleliği kaldırma kararından diğerleri kadar huzursuz olmayan Boerlerin soyundan geliyordu. Ancak Ellis Park'taki Transvaal'lıların DNA'sına Piet Retief ve Blood River Muharebesi kazınmıştı. Bunların çoğu Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırıya sevinmişti; Bekebeke'nin de acı içinde gözlemlediği üzere "Defol *kaffir*!" lafı bazılarının diline pelesenk olmuştu. Bu insanlar hayatları boyunca zaman zaman aşırı sağla işbirliği yapan Ulusal Parti'ye oy vermiş, hatta aşırı sağla dahi ittifak içinde olmuşlardı. O öğleden sonra Ellis Park'ta bulunacak 62.000 kişinin çoğunluğu olmasa da büyük bir kısmı Boer direniş gösterilerinden çıkıp gelmiş gibi görünecekti. Korucu kılıklı haki kıyafetleri, uzun yün çorapları ve sayısız Castle birasıyla *boerewors* sosisine ev sahipliği etmiş koca göbekleriyle gösteriş yapacaklardı. Mandela belki de, o sırada hayatta olan herkesin hitap ettiği kalabalıklardan daha büyüklerine hitap etmiş ancak o bile daha önce böylesi bir kalabalığın içine girmeyi göze almamıştı.

Oturma odasının penceresinden dışarı bakan Mandela'nın gözü eviyle cadde arasındaki yolda bekleyen korumalarına ilişti. On altı kaslı adam silahlarını kontrol ediyor, bir dizi form dolduruyor, arabaların kaportalarının altına bakıyor, bir yandan da hoşça sohbet ediyordu. Mandela, siyah ve beyaz korumaların daha birkaç hafta önce eski düzenden miras kalan apartheid ayrımcılığından nahoş sahneler sunarken şimdi birbirleriyle sohbet ettiklerini, birbirlerine jestler yaparak, birlikte kahkahalar attıklarını fark etti.

Moonsamy, "All Blacks'i durdurmak için ne yapılması gerektiğini konuşuyorduk; kimileri hiç şansımız olmadığını, kimileri de maç günü çok daha iyi durumda olacağımızı söylüyordu" dedi. "Derken, Başkan'ın, yeşil-altın sarısı Springboks formasını giyerek stadyuma gelmesinin çok iyi olabileceği fikri ortaya atıldı." Biraz ısrar edince Moonsamy bu fikrin kendisinden çıktığını kabul etti. Fikrin meslektaşlarını şoke ettiğini de itiraf etti. "Hepimiz bu fikri çok tutmuştuk. Günün 'bir numaralı korumasının' işi olduğu üzere güvenlik konusunda kendisini bilgilendirmek için eve girdiğimde bu fikri ona açmamı ve tepkisinin ne olacağını görmeyi kararlaştırdık."

Stadyuma gitmek için saat bir buçukta evden ayrılmaları gerekiyordu. Saat on iki olduğunda, Moonsamy, Mandela'ya bilgi vermek üzere eve varmıştı. Güvenlikle ilgili formalitelerin ardından, "Tata" dedi; bu, siyah korumaların ona seslenirken kullandığı, büyükbaba anlamına gelen duygusal bir ifadeydi. "Düşündük de, bugün Springboks forması giymeye ne dersin?"

Genellikle biri ona özellikle siyasal açıdan ciddi sonuçlar doğurabilecek, hele ki halkın gözündeki imajını ilgilendiren yeni bir teklifle çıkageldiğinde Mandela düşünceli, sfenkse benzeyen yüz ifadesini takınırdı. Ancak bu defa cevap vermekte tereddüt etmedi. Aksine ağzı kulaklarına vardı; ışıl ışıl gülümsüyordu. Moonsamy, "Yüzü aydınlandı" dedi. "Bunun mükemmel bir fikir olduğunu söyledi."

Mandela bu hareketin ne kadar faydalı olabileceğini hemen o an kavramıştı. "Formayı giymeye karar verdim" dedi, "çünkü Springboks formasını giydiğimi gördüklerinde beyazlar benim bütün kalbimle bu takımın arkasında olduğumu anlayacaklardı."

Ancak ortada bir sorun vardı. Forması yoktu ve stadyuma gitmelerine sadece bir buçuk saat kalmıştı. Derhal Moonsamy'nin yanından ayrılıp sekreteri Mary Mxadana'yı bularak Güney Afrika Ragbi Birliği Başkanı Louis Luyt'u aramasını söyledi. Herhangi bir forma değil, Pienaar'ın altı numaralı formasını (bu kendi fikriydi) ve bir de bir Springboks şapkası istiyordu. (Le Roux'nun şapkasını Cape Town'daki evinde bırakmıştı.)

Moonsamy'nin önerisinden bir saat sonra forma –Mandela'nın emriyle– ev işleriyle ilgilenen kadın tarafından ütülenmiş halde Mandela'nın evindeydi. Mandela artık bütün dikkatini maça vermişti. Bütün Springboks taraftarları ve oyuncuları gibi onun kaygılarının odağında da Jonah Lomu adlı fazla irikıyım siyah oyuncu vardı.

Yeni Zelandalı takım müthişti; gelmiş geçmiş en iyi takımlardan biriydi. Kaptanları Sean Fitzpatrick ve Zinzane Brooke, Frank Bunce, Walter Little ve Ian Jones gibi deneyimli oyuncuları ragbinin oynandığı her yerde isimleri geçen oyuncular olmakla kalmayıp her biri kendi mevkisinde dünyanın en iyisiydi. Ama takımın gizli silahı, şimdiden ragbi tarihinin en amansız oyuncularından biri olarak lanse edilen yirmi yaşındaki Jonah Lomu'ydu. Tonga kökenli ve Mandela kadar koyu tenli olan Lomu 1.93 boyunda ve 117 kilo ağırlığındaydı. Springboks'un en iri adamı olan Kobus Wiese kadar iriydi ve Williams ya da Small'dan daha hızlı koşabiliyordu. Daha doğrusu, 100 metreyi on bir saniyenin altında koşuyordu. Bir gazete onun için "bale ayakkabıları içinde bir gergedan" demişti. All Blacks'in turnuvanın favorilerinden İngiltere'ye karşı oynadığı yarı finalde, Lomu, onu durdurmanın pratikte imkânsız olduğunu kanıtlamış, skor çizgisini dört kez geçerek toplamda 20 puan kazanmıştı. Londra gazetesinin de yazdığı gibi, İngiliz takımının oyuncuları sahada onun yüzünden küçük oğlan çocukları gibi kalmıştı.

Takımdaki mevkisi itibarıyla Lomu'yu tutması gereken kişi Small'du. Sanki ragbi oyuncusu değil de ringe çıkmak üzere olan bok-

sörlermiş gibi, bu iki oyuncunun, önemli istatistiklerini karşılaştıran tablolar yayımlıyordu gazeteler. Small –hayatında ilk defa soyadına uygun düşecek şekilde– rakibinden 10 santim kısa ve 27 kilo hafifti.

Mandela, gazetelerde bu All Blacks devine karşı ne yapılabileceği konusunda gazetelerde yazanları okudu. "Ona konsantre olmak stratejik bir hata olur; çünkü bütün takıma konsantre olmaları gerekiyor" demişti Mandela. Sonra çok da iyi bilmediği bir alanda fikir yürütme cesaretine şaşırmışcasna eklemişti: "Eminim Springboks'lular bu konuyu düşünüp taşınmıştır zaten."

Ancak özellikle takıma karşı nötr duranlar arasında Mandela'nın iyimserliğini paylaşan pek kimse yoktu. Avustralya'nın koçu Bob Dwyer bütün spor sayfalarında kendine çok güvenen bir edayla ağır Springboks forvetlerinin bütün bir öğleden sonra "zinde ve hızlı" All Blacks oyuncularının gölgelerini kovalayacaklarını iddia ediyordu. *Sydney Morning Herald,* pek yakında "alaşağı edilecek olan" Springboks'un "zaferin yanından bile geçemeyeceğini" yazıyor; eski bir All Blacks yıldızı olan Grant Batty de, Lomu'yu ve arkadaşlarını zaferden "ancak bir fil tüfeğinin" alıkoyabileceğini söylerken dünyadaki bütün uzman görüşlerini özetliyordu.

Bir fil tüfeği ya da insanüstü bir kolektif irade... Springboks oyuncuları o sabah Mandela'nın evinin arabayla on dakika güneyinde, Johannesburg'un zengin alışveriş bölgesindeki beş yıldızlı modern bir kompleks olan Sandton Sun and Towers Hotel'de uyandıklarında yanlarında buna benzer bir şey getirdiklerinin farkına vardılar.

Koca Kobus Wiese en az kendisi kadar iri ve kendisi gibi koro şarkıcısı Balie Swart'la aynı odada kalıyordu. Wiese, Fransa'ya karşı oynanan yarı finalde *scrum*'dayken insanın kanını donduran o direniş çığlığını atan kişiydi; ne var ki şimdi sessizliğe gömülmüştü. "Üzerimizdeki baskı" dedi Wiese, "inanılmaz yoğundu. Devasaydı. Önceki gece annemi aramıştım. Önemli bir şey yoktu; sesini duyup sakinleşmek istemiştim sadece. Ama ertesi gün hissettiğim şey korkuydu; milyonlarca taraftarımızı hayal kırıklığına uğratma korkusu. İlk kez bütün ülkenin arkamızda olduğunu bildiğimizden beklentileri hissediyorduk. Bu çok korkutucuydu ama aynı zamanda enerji de veriyordu. O güne dek yaptığım her şeyin doruk noktasına varmak üzere olduğunu düşünüyordum."

Oyuncular dayanılmaz bir gerilim, baskı ve beklenti dolu bir havada yaptılar kahvaltılarını. Kendilerini zamanda asılı kalmış bir balonun içindeymiş gibi hissediyorlardı. Ya da havalanmak üzere olan astronotlar gibi... Ya deşarj olacak ya da patlayacaklardı. "Kaptan koşusu" işte bu yüzden gerekliydi. Öğlene doğru hepsi otelin lobisinde bir araya gel-

di. Pienaar'ın önderliğinde otelin çevresinde iki kilometrelik bir koşuya başladılar. François Pienaar'ın o ana ilişkin anımsadıkları şunlardı: "Çocuklar çok gergindi; ama sık saflar halinde koşarak otelin dışında sola döndüğümüzde gürültüler, bağırış çağrışlar duydum. Gazete satan dört küçük siyah çocuk bizi tanıdı; peşimize düşüp isimlerimizi söylemeye başladılar. Neredeyse takımdaki herkesi tanıyorlardı; ensemdeki tüyler diken diken olmuştu. Bu çocukların okuma yazma bilip bilmediklerinden bile emin değildi ; ama bizi tanımışlardı ve biz onların takımıydık. Orada, daha önce hiç olmadığı kadar açık bir şekilde, bunun hayal edebileceğimiz her şeyden daha muazzam bir şey olduğunu fark ettim."

Mandela yeni yeşil forması içinde kendine baktı; şapkasını da takınca aynada gördüğü şey hoşuna gitti. Saat 1.30'a doğru gri zırhlı Mercedes'ine binip stadyuma gitmek üzere evinin ön kapısından dışarı çıktı. Başlama vuruşu saat üçteydi. Normalde Ellis Park'a gitmek on beş dakikadan fazla sürmezdi; ancak o gün trafik kesin yoğun olacağından yola erken çıkacaklardı. Korumaların hepsi çevik, sessiz ve kaslıydı. Gün ilerledikçe aralarında daha az konuşuyor, daha ağırbaşlı bir şekilde işlerine gömülüyor, her tür saldırıya karşı hazır bir vaziyette, önceki hafta onlarca kez geçtikleri yolu haritada bir kez daha kontrol ediyorlardı. Sürekli polisle irtibata geçip keskin nişancıların stadyumun etrafında mevzide olduklarından emin oluyor; motorsikletli eskort polislerle ve Ellis Park'taki güvenlik görevlileriyle konuşup stadın girişinin başkan konvoyunun geçişine uygun olup olmadığını denetliyorlardı.

Ama Mandela'nın evden dışarı adımını atmasıyla birlikte on altı güçlü kuvvetli koruma olduğu yerde kalakaldı; yeşil forması içindeki patronlarına ağızları bir karış açık halde öylece bakakalınca yoğun hazırlıklarına ister istemez ara vermiş oldular. Moonsamy nefesini tutmuş olduğu halde kendi ağzından bir "Vay canına!" nidasının çıktığını duydu. Mandela korumaların şaşkın bakışları karşısında gülümseyip onlara her zamanki neşeli sesiyle "Günaydın" dedi. O an hepsi "Günaydın" diye mırıldanarak normal koruma birimi moduna geri döndüler; Mandela'yı arabasına götürürken, kapıları kapatırken ve dört araçlık konvoyda yerlerini alırken yine az önceki gibi çeviktiler. "Bir numaralı koruma" olarak *Moonsamy'nin yeri* gri Mercedes'ti. Tam teyakkuz halinde Mandela'nın önündeki yolcu koltuğunda oturuyordu. Bütün bir gün Başkan'dan bir adım uzakta dahi olmayacaktı. Motosikletli polisler dışarıda bekliyordu. Yola çıktılar; tekerlekler tiz bir ses çıkarıyordu. Koruma birimindekiler, korumaların o bildik keyifsiz ifadesini takındı; ancak, içten içe heyecanlanıyorlardı. "Yeşil ragbi forması içindeki Baş-

kanımıza baktık" dedi Moonsamy, "onunla çok gurur duyduk; çünkü kendisi çok gururlu görünüyordu."

O gün AmaBokoBoko üniforması içindeki tek siyah Mandela değildi. Final sabahı Justice Bekebeke'nin şaşkınlık içinde fark ettiği üzere Güney Afrika'nın her yanında siyahlar büyük bir mutlulukla üzerlerinde eski düşmanın sembolünü taşıyorlardı.

Eğer Mandela o sabah uyandığında siyahların Springboks desteğini çantada keklik saydıysa, bundan beş yıl önce Ölüm Hücresi'nde tanışmasına ramak kalan adamı hesaba katmamış demekti. Mandela'yı endişelendiren beyazların arasındaki "kanımızın son damlasına kadarcılardı"; öte yandan, siyahların arasında da böyle düşünenler olduğundan habersizdi.

"Dünya Kupası başladığı sırada All Blacks'i tutuyordum, hem de ben çocukken Upington'a geldikleri zaman yine onları tutarkenki coşkuyla" dedi Bekebeke. "Beyazlarla yaptığımız politik anlaşmadan memnundum. Şimdilik kabinede de Klerk gibi insanların da olduğu bir koalisyon hükümeti kurmaya mecbur olduğumuzu da kabul ediyordum. Bu da tamamdı. Durumu anlıyordum. Hoş karşılamıştım. Ama, 'Benden bir de Springboks'u desteklememi beklemeyin' diyordum. Bir adım daha atmaya niyetim yoktu. Zaten aşırı derecede çok şey bağışlamıştım."

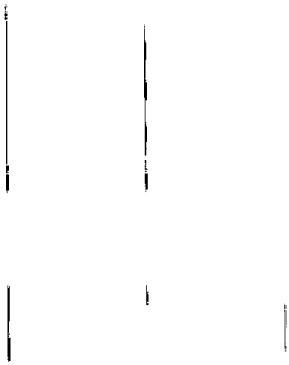
Bekebeke'ye tuhaf gelen şey Paballelo'da onun görüşlerini paylaşan pek fazla kişi olmadığını görmesiydi. Hapishanedeyken onu bekleyen, okurken ona maddi destek veren kız arkadaşı Selina bile Bekebeke gibi düşünmüyordu. Selina kâğıt üzerinde politik olarak ondan çok daha radikaldi. Yalnızca ANC'ye değil, ANC'nin uzlaşmaz ideolojik müttefiki Güney Afrika Komünist Partisi'ne de üyeydi. Her şeye rağmen o da Mandela'nın yanında yer almış, hayatları boyunca besledikleri meşru önyargıları bir kenara bırakarak Springboks'u "bizim takım" olarak görmeyi tercih etmişti. Oyuncuların neredeyse tamamının beyaz, çoğunun da Boer olmasına rağmen bu öğleden sonra oynanacak maçta, tıpkı hepsi kendisi gibi siyahmışçasına büyük bir vatanseverlik coşkusuyla onları destekleyecekti.

Bu durum Bekebeke'yi ikileme düşürüyordu: Günün geri kalanını nasıl geçirecekti? Selina maçı izlemeyi kafasına koymuştu; ama Bekebeke kendisinin bunu yapacağından pek emin değildi. Bütün hayatı boyunca yaptığı şeyi yapmayı tercih edip karşı takımı, yani Yeni Zelanda'yı destekleyebilirdi. Ya da belki de bu sefer bir değişiklik yapıp kimin kazandığını umursamayabilirdi.

"Sabahın ilerleyen saatlerinde gazetelere bakıp radyoyu dinlediğimde, kız arkadaşımın artan heyecanını gördüğümde, iki arada bir derede kaldım. Bir tarafım lanet maçı seyretmemenin en iyisi olduğunu söylüyordu. Ama sonra biraz düşündüm; yani herkes maçı seyredecekti. Kız arkadaşım da. Bütün arkadaşlarım da. Hapishanede benimle birlikte yatmış yoldaşlarım bile. Ben de bu maçı kaçıramazdım."

Bekebeke'nin emin olduğu bir şey varsa o da maçı Selina'yla baş başa izlememesi gerektiğiydi. "Eğer beraber seyredersek çok gerilip kavga ederiz diye düşünmüştüm" dedi. "Neyse ki maçı bir arkadaşın evinde izleme fırsatı doğdu. Maç için bir *braai* (mangal) hazırlıyorlardı. Ben de maçı seyretmek zorunda kalsam bile en azından yemek yiyerek bu durumu telafi edebileceğim diye düşündüm." *Braai*'de kendileri de dahil olmak üzere dört çift olacaktı. Diğer üç adam Bekebeke'yle birlikte hapis yatmıştı. Bunlardan biri, "Bir Numaralı Suçlu" Kenneth Khumalo, kendisiyle beraber Ölüm Hücresi'ndeydi. Bu, Bekebeke'yi cesaretlendirdi; bütün bu Springboks meselesine dair şüphelerinde yalnız kalmayacağını, Selina'nın heyecanına gruptan kimsenin ortak olmayacağını düşünüyordu. Selina hazırlıklara yardımcı olmak için biraz erken çıkmıştı; bu yüzden Bekebeke arkadaşının evine aşağı yukarı Mandela'nın stadyuma gitmek üzere evden çıktığı saatte bir başına geldi.

"Hayatım boyunca hiçbir şeye o kadar şaşırmamıştım" diye anlattı Bekebeke o anı. "Kapı açıldı. Eve girdim ve bir de ne göreyim? Yedisi de o yeşil Springboks formasını giymiş!"

17
Nelson! Nelson!

24 Haziran 1995, Sabah

Mandela Ellis Park'a vardığında saat öğleden sonra iki, oyunun başladığı sırada ise üçtü; her şey aradaki bu altmış dakikada oldu. Bir şarkıyla başladı, bunu bir jumbo jet takip etti, sonrasında dünyayı sarsan çığlık duyuldu.

Şarkının adı "Shosholoza" idi. Mandela neredeyse bütün siyah Güney Afrikalılar gibi bu şarkıyı iyi biliyordu. Esasen Afrika'nın kırsal güney kesimlerinden Johannesburg'daki altın madenlerinde çalışmaya gelen siyah göçmen işçiler tarafından okunan bu şarkı bir buhar treninin ritmini taklit eden hareketli, enerjik bir tonda söyleniyordu. "Shosholoza" kimi zaman "yol almak", kimi zaman "ilerlemek", kimi zaman da "hızlı gitmek" olarak çevriliyordu. Bu dinamik şarkı futbol maçlarında sporun neredeyse tamamı siyah olan taraftarları arasında epey popü-

lerdi. Mandela "Shosholoza"yı Robben Adası'ndaki kireç ocaklarında çalışırken Walter Sisulu ve diğer mahkûmlarla beraber söylerdi. Daha dört ay önce, yüz kadar eski mahkûmla birlikte hapishaneye eğlenceli, törensel bir dönüş yaptıklarında söylemişti şarkıyı. Sonra Louis Luyt'un başını çektiği Ragbi Birliği Güney Afrika'daki hızlandırılmış değişimin bir diğer göstergesi olarak "Shosholoza"yı resmi Dünya Kupası şarkısı seçmiş, beyaz taraftarlar da şarkıya kendilerininmişçesine neşeyle sahip çıkmıştı.

Ancak hem müzik hem de sözler konusunda biraz yardıma ihtiyaç duymuşlardı. Springboks'un "Nkosi Sikelele"yi söylemek için yardım aldığı hoca gibi bir hoca lazımdı. Bu noktada devreye Dan Moyane girdi. Moyane 1959 yılında Soweto'da doğmuştu ve dediği üzere "Afrikaner tahakkümünün sembolü olduğundan" ragbiye hiçbir ilgi duymadan yetiştirilmişti. 1976'daki öğrenci isyanlarını müteakiben arkadaşlarının çoğu ya sürgüne ya hapishaneye gitmişti. Moyane ise güvenlik polisi tarafından taciz edilmesinin ardından ülkeden kaçmış, sınırdan Mozambik'e geçerek 1979 yılında orada ANC'ye katılmıştı. Burada BBC radyosu, Reuters ve bazı başka yerlerde gazeteci olarak çalışmış, General Constand Viljoen'in özel kuvvetlerinin seksenlerin başında yaptığı sınırötesi komanda baskınlarından sağ kurtulmayı başararak ANC yasağının kaldırılmasından bir yıl sonra, 1991'de ülkeye geri dönmüştü. Döner dönmez Johannesburg radyosu 702'de iş bulmuş (Eddie von Maltitz, Mandela'yla telefon konuşmasını daha sonra bu kanalda yapacaktı) ve kısa bir süre sonra, 1980 yılında British Lions'ta Springboks'a karşı maça çıkan John Robbie adında İrlanda doğumlu eski ragbi oyuncusuyla sabah 6'dan 9'a kadar süren bir radyo şovu yapmaya başlamıştı. İkili çok popüler olmuştu; hafif şakaları ve ciddi siyasi tartışmaları aynı potada eritmeleri Güney Afrika'daki siyasi değişimlerin hızlanmasına yardımcı olan en belirgin sivil toplum girişimlerinden biriydi. *Dinleyicilerini* –özellikle de beyaz olanları– usulca Güney Afrika'nın yeni gerçekliğini kabullenmeye hazırlıyorlardı.

Ragbi Dünya Kupası onlara üzerine konuşabilecekleri epey malzeme sundu. Robbie için bu vuku bulmuş bir hayal; iki tutkusunu, ragbi ve Güney Afrika'da ırkların uzlaşmasını bağdaştıracağı bir fırsattı. Moyane ilkin o kadar emin olamadı. Springboks'un uyandırdığı çağrışımları kafasından *silip* atmak onun için herhangi bir siyah için olduğundan daha kolay değildi. O ve Robbie canlı yayında ragbi yüzünden tartışır dururdu. Bu durum, Avustralya'yla yapılan açılış maçına kadar böyle sürdü.

Moyane, "Nelson Mandela'nın orada olacağını duyduğumda kulaklarıma inanamadım" dedi. "Evde televizyonu açtık ve karım bana,

'Mandela Springboks'u desteklemek için oradaysa biz de aynısını yapmalıyız. Bu ragbi maçını izlemeliyiz!' dedi. Bu acayip bir fikirdi; ama sonuçta izledik ve eminim ülkenin her yerinde, siyahların yaşadığı bütün evlerde aşağı yukarı buna benzer bir konuşma geçmişti."

Moyane ertesi ay boyunca sabah şovunun büyük bir kısmında, tecrübeli ragbi oyuncusu Robbie'ye sorular yönelten naif meraklıyı oynadı. Bir gün canlı yayında, "Shosholoza"nın bir cover'ını çaldılar; tamamı erkeklerden oluşan Ladysmith Black Mambazo adlı, dünya çapında ünlü grup söylüyordu. Son derece başarılı bir çalışmaydı; ancak Robbie, Moyane'ye cover hakkında ne düşündüğünü sorduğunda Moyane şarkının ruhunun daha acemice olması gerektiğini düşündüğünü söyledi. "Shosholoza, ailelerinden uzakta, ağır şartlar altında çalışan ama çok yakında eve dönüş trenine binecek olan erkeklerin söylediği cesaret ve umut dolu bir şarkıydı." Moyane, Robbie'ye bu şarkının ağır koral aranjmanlara uygun olmadığını düşündüğünü söyledi. "Hazla, kendiliğinden uyanan sokağa özgü tutkuyla yürekten okunması gereken bir şarkı olduğu fikrindeyim." Bunun üzerine Robbie, "Pekâlâ, o zaman sen söyle bize şarkıyı, ne dersin Dan? Nasıl okunurmuş bu şarkı göster bakalım" dedi. Dan Moyane şarkıdan bir iki kuple okudu. "Hayatımda ilk defa canlı yayında şarkı söylüyordum. Saniyeler içinde stüdyonun hatları kilitlendi. Hem siyahlar, hem de beyazlar arayıp şarkıya bayıldıklarını söylüyorlardı."

Çok geçmeden yerel müzik prodüktörleri de Moyane'yi aramaya başladılar. Moyane on gün içinde Soweto'lu bir koroyla birlikte kendi "Shosholoza" cover'ını kaydetti. "Birden dükkânlarda imza verir oldum. Şarkı hit olmuştu" dedi. Bütün bunlar yeterince şaşırtıcı olmakla beraber daha sonra yaşanacaklarla kıyaslanamazdı elbette. Güney Afrika finalden bir hafta önce Fransa'yı yendikten sonra Dünya Kupası organizatörleri, Moyane'yi All Blacks'e karşı oynanacak maçtan bir saat önce Ellis Park'ta taraftara şarkıyı söyletmek üzere davet etti.

Dan Moyane ilk bakışta böyle kalabalıkları galeyana getirmeye müsait bir insan izlenimi vermiyordu. Orta boyluydu, vücudu biçimliydi ve yumuşak, yuvarlak hatlara sahipti; ayrıca, nazik tavırlarıyla ortalama bir beyaz Güney Afrikalı ragbi fanının mizacı ve fizyonomisiyle tezat oluşturuyordu. Ama bu iş için yaratılmışçasına durumu başarıyla idare edecekti.

Öğleden sonra saat ikide sahaya çıktı. Taraftarlar stadyuma yerleşirken ses sistemi bangır bangır Moyane'nin cover'ını çalıyordu; şimdi hep beraber söyleyeceklerdi. Moyane mikrofona gidip, "Beni duyuyor musunuz?" dedi.

Altmış iki bin taraftar hep bir ağızdan cevap verdi: "EVET!"

"O zaman, beni duyduğunuzdan emin olmak için şimdi biraz sessiz olabilir miyiz?" dedi. Ellis Park sessizliğe gömüldü. Daha sonra stadyumun iki tarafındaki büyük ekranlarda şarkının Zuluca sözleri belirdi.

Moyane sessizliği bozarak, "Bu şarkıyla All Blacks'i bastırıp stadyumdan kaçıracağız" dedi. Sözleri büyük bir coşkuyla karşılandı. Önce kalabalıkla beraber şarkının sözlerini düz bir şekilde okudu, sonra hep birlikte söylemeye başladılar.

Moyane, Piet Retief'in bir araya toplanmış varislerine Zulu şarkısının iki farklı yorumunu ağız dolusu okutmuştu. "Bin bir türlü his, bin bir türlü düşünce üşüştü birden aklıma" dedi Moyane. "1976 yılından görüntüler canlandı zihnimde: hapse düşen dostlarım, o stadyumdakiler ya da onların yakınları tarafından işkence edilen, öldürülenler... Sonra oradaki insanlar için bu şarkıyı söylemenin ne büyük bir jest olduğunu düşündüm! Yeşil formayı kullanmalarına izin verdiğimiz için bize teşekkür ediyorlardı. Bu şarkı siyahların sokak şarkısıydı; futbol, göçmen işçi, mahkûm şarkısıydı. Sınırları aşmaya, değişen kalplere inanılmaz bir örnek teşkil ediyordu bütün bu yaşananlar."

İnsanlar büyük oyun için sabırsızlanıyordu. Bir sonraki olay heyecanı iyice artırdı. Oyun öncesi şovun ikinci sahnesinin başaktörü Laurie Kay adlı bir Güney Afrika Havayolları pilotuydu.

1945 yılında Johannesburg'da doğan Kay, Dan Moyane'nin yaşadığı dünyadan tamamen kopuk yetiştirilmişti. Kendisiyle aynı kaderi paylaşan iki milyon kişi gibi ailevi koşullardan kaynaklanan bir acayiplik sonucu şans eseri Afrika'nın güney uçlarında yaşamak durumunda kalmış, İngilizce konuşan beyaz adamlardan biriydi. Çocukluğundan uzaklaşma saplantısının sonucunda, siyasi bir inançtan ziyade pratik nedenlerden ötürü Güney Afrika Hava Kuvvetleri'ne değil, İngiltere'nin Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne katılmıştı. Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne girmek onun için daha kolaydı. "Şimdi bunu söylemekten çok gurur duymuyorum" dedi, "ama gerçekte Ulusal Parti'ye oy veren tamamen apolitik bir beyazdım."

Kay'in kalbinde siyasi bilincin ilk tohumları Mandela'nın hapishaneden salıverilmesinden kısa bir süre sonra yeşermişti. Rio de Janeiro'dan Cape Town'a giden bir Güney Afrika Hava Kuvvetleri uçuşunda karşılaşmışlardı. Uçak Boeing 747'diydi, Kay de onun kaptanıydı. Kay, "Bu Nelson Mandela'yla ilk ve son yüz yüze karşılaşmamdı.

Ondan beni görmek istediğine dair bir mesaj aldım. Kokpitten çıktım ve yanında karısı Winnie'nin de olduğunu gördüm. 1D ve 1F numaralı koltuklarda oturuyorlardı. Hiç unutmayacağım" dedi, "beni görür görmez ayaklandı. 'Hayır, lütfen' dedim ama ısrar etti. Ayağa kalkarak beni selamladı ve elimi sıktı. Daha önce hiçbir yolcu böyle bir şey yapmamıştı. Bu hareket beni değiştirdi. Tavırlarındaki kibarlık ve saygı..." Mandela daha önce Kobie Coetzsee ve Niël Barnard'ı, sonra da General Vilijoen'i ilk bakışta nakavt etmişti; ama bu adamların belli bir siyasi önkoşullanmaları vardı ve karşılarındaki insandan bekledikleri ve beklemedikleri şeyler. Kaptan Kay'le ise boş bir sayfaya yazıyor gibiydi. Bununla birlikte yarattığı etki yine otomatikti. "Ayağa kalktığı andan itibaren Mandela'nın avcunun içinde gibiydim. Onun başka türlü bir adam olduğunu fark ettim. Mandela o ana dek benim hayat tarzım için tehdit oluşturabilecek siyah yüzlerden biriydi sadece. Afrikaner zihniyeti mayasıyla yoğrulmuştum; siyaset üzerine pek düşünmüş olmasam da beni şekillendiren bu olmuştu."

Mandela bazen insanları sırf keyfine cezp ediyordu. Bazen de karşılığında bir şeyler elde etmeyi umuyordu. Kimi zaman bu tamamen kişisel olsa da, kimi zaman siyasiydi. Mandela'nın bu defa özel bir isteği vardı. "Heyetindeki diğer üyelerin ekonomi sınıfında olduğunu söyledi ve onların da buraya alınıp alınamayacağını sordu." Kay tereddüt etmeden cevap vermişti: "Derhal onların da üst kata, First Class'a alınmalarını emrettim."

Mandela onu açıkça manipüle etmişti. Kay'in bunun farkında olması ona olan hayranlığını bir nebze olsun azaltmadı. Bunun nedeni, kısmen, kendi sözleriyle şuydu: "First Class'taki soğuk, yüzeysel, kibirli tiplerin bazılarını görmelisiniz! Neyse, o gün olan şey görünenden daha derindi. O günden sonra sonsuza kadar değişmiştim. Hiç şüpheniz olmasın, Mandela bir büyücü. Kafamda kimi insanların belli bir aurası vardır. Bir keresinde Eugene Terreblanche'la birlikte bir uçaktan inmiştim. Kötü bir aurası vardı. Mandela'nın aurası ise iyilik dolu."

Kay ve Mandela'nın yolları Ragbi Dünya Kupası finalinde bir kez daha kesişti. Ya da neredeyse kesişecekti.

Güney Afrika Havayolları finalden birkaç hafta önce, bu büyük olaydan bir reklam fırsatı çıkarmanın bir yolunu bulmak üzere Ragbi Birliği'yle görüşmelere başlamıştı. Tartışmalar ilk başta stadyumun üzerinde uçurulmak üzere, havayollarının renklerinde, telsizle kontrol edilen küçük bir uçak edinme fikri etrafında dönüyordu. Ancak görüşmeler ilerledikçe planlar daha iddialı bir hal aldı. Öyle ki sonunda havayollarının yöneticilerinden biri Kay'i arayıp final maçının yapılacağı

akşamüstü, altında "Haydi Springboks" yazan bir 747 jumbo jet uçurmak isteyip istemeyeceğini sordu. Kay teklifi hemen kabul etti. Mandela hayatı boyunca bu an için hazırlanmışsa, o da öyleydi. Havayolunun en deneyimli 747 pilotu olmasının yanı sıra, otuz yılını akrobatik uçuş pilotu olarak geçirmişti. Akrobatik şovlar yapmış, hatta bir keresinde Hong Kong'lu dövüş sanatı aktörü Jackie Chan'in oynadığı bir filmde uçağı ters döndürmüştü.

Ama bu kez durum farklıydı; çünkü ciddi bir tehlikeye sokacağı bir tek kendi hayatı olmayacaktı. Üstelik sadece stadyumdaki 62.000 kişi de değil, dışarıdaki sayısız insan da tehlikedeydi. Ellis Park çanak şeklindeki Johannesburg şehrinin iç kısımlarında yer alıyordu. Dört bir yanında konutlar ve iş kuleleri vardı.

Laurie Kay, final maçından önceki haftayı tarihin en cesaret isteyen uçuşlarından biri için özenle hazırlanarak geçirdi. Eski Robben Adası mahkûmlarından biri olan karizmatik Tokyo Sexwale'in idaresi altındaki şehir yetkilileriyle sayısız görüşme yaptı. "Ellis Park'ın çatısına askeri hava trafiği kontrol merkezi yerleştirdik ve stadyumun beş deniz mili etrafını 'steril' ilan ettik. Yani maç günü orada hiçbir uçuşa izin verilmeyecekti" dedi Kay. O ve Güney Afrika Havayolları'ndaki meslektaşları olayı dünyaya canlı yayınla bildirecek olan SABC adlı yayın kuruluşuyla uçuşun TV izleme yoğunluğunun doruk noktasında olduğu anda yapılması konusunda müzakereye oturmak durumunda kaldı. "Benden öğleden sonra 2.32'yi takip eden 45 saniye boyunca uçmamı istediler. Bu mümkündü; ama daha sonra 90 saniye içinde ikinci bir kez uçmamı istediler. Kalakaldım; bu kadar büyük bir uçağı o kadar çabuk döndürebileceğimden emin değildim. Simülatörde çalıştım ve evet, bunu yapabileceğimi anladım."

Ancak kafasında kurduğu özel manevra üzerine çalışabileceği bir simülatör programı yoktu. Dışarı çıkıp eski moda saha çalışması yapmak zorundaydı. "En iyi rotaya karar vermek ve taraftarların neyi nasıl göreceklerini kestirmek için Ellis Park Stadyumu'nun çatısında ve oraya bakan tepelerde epey zaman geçirdim. Ellis Park çukurda kalıyordu; o yüzden yaklaşması zordu. Biraz riskli bir uçuş gerektirdiği ortadaydı."

O zamanlar Güney Afrika'da Vahşi Batı'yı andıran bir hava vardı. Bunca radikal değişim olup biterken, ülke fırsatlarla dolup taşan bir görünüm sunuyordu. İşte böylesi bir ruh halinde Laurie Kay iş hayatının en tehlikeli meydan okuyuşuna doğru ilerliyordu.

"Sivil Havacılık kuralları yerleşim alanları ve kalabalık insan grupları üzerinde uçmayı yasaklıyordu. Asgari irtifa iki bin fitti hatırladığım kadarıyla. Belli ki bu kurallar bir defaya mahsus askıya alınmıştı. Ne

kadar aşağıdan uçacağıma karar vermek bana kalmıştı." Kay, yardımcı pilotu ve mühendisiyle birlikte havalanıp, İkinci Dünya Savaşı'ndaki bir bombardıman timi gibi hedefe yöneldi.

"Kokpitte üç adamdık ama son yakın uçuşu yapacağımızda, 'Tamam beyler, artık bütün sorumluluk bana ait' dedim; çünkü böyle bir yükseklikte birbirimizi duymadan uçmamız iyi olmazdı. Sonra izleyicilerin uçağın altındaki yazıyı görebilmesi için, motoru durdurmayacak minimum hızda küçük bir açıyla inişe geçtim. Hızımız 140 knottu. Yavaş gidiyordum; böylece stadın üzerine vardığımızda maksimum güç üretebilirdik. Vardığımızda –hedefe varış zamanımız iki ila üç saniye arasında değişiyordu– stada elimizden geldiğince fazla enerji ve ses yayabilmek için motorların devrini yükseltip sesi ve itme kuvvetini maksimuma çıkardık."

Kay o kadar alçalmıştı ki ilgili makam kuralları askıya almayı kabul etmeseydi hapse girebilirdi. Stadyumun en yüksekteki koltuklarından yalnızca iki yüz fit yukarıdaydı, ki bu da uçağın kanat uzunluğuna eşit bir mesafeydi. Kay, "Ve ikinci uçuş için seksen saniye içerisinde geri dönmeyi başardık" dedi. Mütevazı bir edayla ekledi: "Koşullar lehimizeydi. Görüş harikaydı. Rüzgâr yoktu. Ama hepsinden önemlisi aşağıya, stadyuma güçlü olduğumuz ve kazanacağımız mesajını iletmek istiyordum. Gerçekten de toplayabileceğimiz bütün enerjiyi stadyuma aktarmayı başarmıştık."

Büyük kısmı uçağın gelişini görmeyen kalabalığın ilk tepkisi dehşete düşmek oldu. Sanki stada koca bir bomba düşmüştü. Boeing 747'nin dört motorunun sesiyle stadyumda herkesin kulakları sağır olmuş, stadın duvarları titremişti. Louis Luyt o sırada Mandela'nın yanında, başkanlık locasındaydı.

"Yerimden hopladım" diye bağırdı Luyt "Mandela da hopladı!" Stadyumdaki kalabalık da onlarla birlikte hoplamıştı. Kaptan Kay için, "Piç" dedi Luyt sırıtarak. "Bize bu kadar alçaktan uçacağını söylememişti. İki yüz fite indi! O kadar korktum ki! Stadyumun tepesine değmesine ramak kalmıştı!"

Şaşkınlık ve şok yerini yoğun bir coşkuya bırakmıştı. Kaptan Kay'in stadyuma boşalttığı bu güç orada olan herkesi heyecanlandırmış, kalabalığa maçın sonuna kadar yetecek bir enerji vermişti. Ancak maç öncesi yapılan şovun üçüncü sahnesinin yanında bu hiç kalırdı.

Nelson Mandela başlama vuruşundan beş dakika önce oyuncularla el sıkışmak üzere stadyuma indi. Başında Springboks şapkası, üstünde

en üst düğmesine kadar iliklediği Springboks forması vardı. Onu gören kalabalık ölümcül bir sessizliğe gömüldü. Luyt, "Gördüklerine inanamıyor gibiydiler" dedi. Derken önce yavaş yavaş, sonra tonu ve şiddeti yükselerek artan bir tezahürata başladılar.

Morné du Plessis tezahüratları soyunma odasından ayrılıp oyuncuların sahaya çıktığı geçitte yürürken duydu. "Parlak, sert kış güneşine doğru yürüyordum; ilkin ne olduğunu anlamadım. İnsanlar ne diyorlardı, daha oyuncular sahaya inmeden neden bu kadar heyecanlanmışlardı çıkaramadım. Sonra sözleri fark ettim. Afrikanerlerden oluşan bu beyaz kalabalık sanki tek bir insanmış gibi, 'Nel-son! Nel-son! Nel-son!' diye bağırıyordu. Tekrar tekrar, 'Nel-son! Nel-son!' diyorlardı. Sanki..." Anı ifade edebilecek kelimeleri bulmak için mücadele eden koca ragbi oyuncusunun gözleri yaşarmıştı. "Bir daha" diye devam etti, "bir daha asla böyle bir şey yaşayabileceğimi sanmıyorum. Büyülü, harika bir andı. Bu ülkenin gerçekten ilerleme şansı olduğunu ilk o an fark ettim. Bu adam onları tam anlamıyla bağışlayabileceğini ima ediyor, onlar da, beyaz Güney Afrika, ragbici beyaz Güney Afrika olarak bunun karşılığını vermek istediklerini gösteriyorlardı. İşte 'Nelson! Nelson!' diye bağırarak yaptıkları buydu. İnanılmazdı. Peri masalı gibiydi! Ne demişti Sir Galahad: Ben on adam gücündeyim çünkü kalbim temiz.

"Sonra yüzünde o kocaman, ona özgü gülüşüyle elindeki şapkayı sallayıp duran, yeşil forması içindeki Mandela'yı gördüm. Çok mutluydu. Mutluluk timsaliydi. Sürekli gülüyordu. Onu bu kadar mutlu edebildiysek ödevimizi yaptık demektir, diye düşündüm."

Mandela'nın korumalarından biri olan Rory Steyn de önlerde oturuyordu. All Blacks'in güvenliğinden sorumlu bir numaralı isimdi; bu yüzden sahada onlarla beraber onların sıralarındaydı. "Bu alicenap hareketiyle Mandela bütün Güney Afrika'yı yeni bir ulus haline getirmişti" dedi, yıllarca ANC ve müttefiklerini idam etmekle görevli olan eski güvenlik polisi Steyn. "Siyah nüfusun mesajını minnettarlık ve rahatlamayla karşıladık. Sizin coşkunuzu paylaşıyoruz diyorlardı; geçmişteki hatalarınızı affettik."

Affetme beraberinde kefareti de getirmişti. "Nelson! Nelson!" haykırışlarının bir anlamı da buydu. Mahkûmiyeti siyah Güney Afrika'nın esaretini temsil eden bir metafor halini almış olan bu adama biat ederek kendi günahlarını kabul ediyor, bastırılmış suçlarını açığa çıkarıyorlardı.

Mandela'nın bir adım gerisinde çimlerde duran Linga Moonsamy bütün bu anı yaşamış, aşırı yoğun hislere kapılmıştı. Bir yandan genç bir ANC aktivisti olarak hayatını adadığı hayalin gerçek olduğunu gör-

menin hazzını yaşıyor ama öte yandan soğukkanlı bir şekilde görevini yerine getirmesi gerekiyordu.

"Orada öylece duruyor, Mandela'nın arkasından ayrılmıyordum. Deli gibi bir uğultu vardı; 'Nelson! Nelson!' çığlıklarını duyuyordum. Ne kadar duygulansam, hatta hayatımın en duygusal anını yaşıyor olsam da görev başındaydım ve pürdikkat kesilmiş, kalabalığı gözlüyordum. Tam da bu anda tribünün sağ kısmında eski Güney Afrika bayraklarının sallandığını gördüm ve bu bayraklar bende tamamen ters bir tepkiye yol açtı. Baştan ayağa buz kestim. Hem ani, hem de endişe verici bir güvenlik alarmıydı. Kalabalığın bu kısmına dikkat etmemiz gerektiğini biliyordum; durumu en kısa zamanda birimin geri kalanına ilettim. Yıkılmıştım; çünkü bu davranışın siyasi açıdan ne anlama geldiğinin farkındaydım."

Ortadaki sembolizm kafa karıştırıcıydı. Mandela on yıllar boyunca beyaz Güney Afrikalıların en korktuğu şeyi temsil etmişti; bundan daha da uzun bir süredir Springboks üniforması siyah Güney Afrikalıların en nefret ettiği şeyin sembolüydü. Şimdi birdenbire, bütün Güney Afrika'nın ve dünyanın büyük bir kısmının gözlerinin önünde iki olumsuz sembol birleşip olumlu, yapıcı ve iyi bir sembol haline geliyordu. Bu dönüşümün mimarı olan Mandela nefret ve korkunun değil, cömertlik ve sevginin timsali olmuştu.

Birkaç yıl önce olsa Louis Luyt'un kafası bu durum karşısında nasıl da karmakarışık olurdu; ama şimdi o da anlamıştı. "Mandela bunun hayatının fırsatı olduğunu biliyordu ve vay canına, bu fırsatı müthiş kullandı" dedi Luyt. "Kalabalık çılgınca tezahürat yaparken Mandela'nın tek bir karşı oy almadan Güney Afrika başkanı olduğunu düşünürdünüz. Evet, bir yıl önce başkanlık görevine başlaması büyük bir işti; kazandığı birilerinin kaybettiği bir seçimin sonucuydu bu. Oysa o stadyumda hepimiz aynı saftaydık. Tek bir karşıt oy bile yoktu. O gün bizim kralımızdı Mandela."

İşte mesele buydu. Mandela formayı giymenin, "beyazlar üzerinde inanılmaz bir etkisi olacağını" söylerken bu davranışın gücünü kesinlikle doğru hesaplamıştı. O gün herkesin kralıydı. Beraat edişinden bir gün sonra Soweto'daki futbol stadyumunda tacı ilk kez takmış, o gün siyah Güney Afrika'nın kralı olmuştu. Bundan beş yıl sonra, ikinci taç giyme töreni Afrikanerliğin en kutsal mekânında, ulusal ragbi stadyumunda gerçekleşiyordu.

Morné du Plessis'in gençlik yıllarının ilham kaynağı ve Pretoria beyin takımında Braam Viljoen'in patronu olan Van Zyl Slabbert de stadyumdaydı. "Etrafımda koca göbekleri, şortları ve uzun çoraplarıyla

brendi ve kola içen AWB üyesi tipli bütün bu klasik Boerleri, Northern Transvaal'lı beyaz magandaları siyah bir gencin önderliğinde 'Shosholoza'yı söylerken ve Mandela'nın adını haykırırken görmenin benim için ne anlama geldiğini bilemezsiniz" dedi Slabbert anın hatırasıyla tekrar donakalarak. "Başkan olduğunda beyazlara, 'Hepinizin hakkından geleceğim' demesini beklerdiniz ama yok; o bütün intikam ve ceza sterotiplerini alaşağı ediyordu."

Çocukken elinde annesinin yaptığı sandviçler, avare avare dolaşıp Ellis Park'a maç izlemeye gelen Başpiskopos Tutu, zalim bir ironi sonucu, ABD'de katılması gereken bir görüşme yüzünden maça gidememişti. Yine de bu olayı kaçıracak değildi. Maçı sabahın erken saatlerinde San Francisco'da bir barda izledi.

"Nelson Mandela tam olarak doğru şeyi yapma ve bunu soğu kanlılık ve tutarlıkla sürdürebilme becerisine sahip" dedi Tutu. "Başka bir siyasi lider, devlet başkanı, böyle bir şey yapmaya kalkışsa yüzüne gözüne bulaştırırdı. Ama o tam da doğru olan şeyi yaptı. Hesap kitapla becerilebilecek bir şey değildi. İnanıyorum ki bu, ülkemizin geleceğini belirleyen anlardan biriydi."

Kimse Mandela'nın yarattığı inanılmaz değişimi Tokyo Sexwale kadar iyi anlayamazdı. Sexwale hükümeti devirmeye teşebbüs ve terörizm suçundan Robben Adası'nda on üç yıl geçirmişti; hapishaneden çıktıktan sonra, daha sonra suikasta kurban gidecek Chris Hani'nin en yakın arkadaşı olmuş, Gauteng (eski adıyla Transvaal) eyaletinin başkanı olarak ANC'nin önde gelen yarım düzine isminden biri haline gelmişti.

"O anda halkımızın özgürlük mücadelesinin siyahları esaretten kurtarmaktan çok beyazları korkularından kurtarmakla ilgili olduğunu daha iyi anladım" dedi Sexwale, hapishanede Mandela'dan öğrendiği en önemli dersi anımsayarak. "Ve işte bunu başarmıştık. 'Nelson! Nelson!' diye bağırıp duruyorlardı. Korku eriyip gitmişti."

Peki geride kalan son Şüpheci Thomas'lara ne oldu? Paballelo'daki mangal partisinde sekiz kişilik grup içinde Springboks forması giymeyen tek kişiye, Justice Bekebeke'ye ne oldu? Bu onun da hayatının geri kalanını belirleyen anlardan biriydi. Mandela'nın serbest bıraktığı Güney Afrika ruhunun yükselen dalgaları karşısında güçsüz kalan Bekebeke de nihayet yelkenleri suya indirmişti.

"Maçtan bir saat öncesine kadar hâlâ iki arada bir derede, kafası karışık bir haldeydim" dedi. "Ama sonra televizyonu açtık ve adamların 'Shosholoza' söylediklerini gördük; sonra şu inanılmaz uçuşu ve yaşlı adamın, benim başkanımın Springboks üniforması giydiğini... Şey, darmadağın olmuştum! Eski öfkemden ve nefretimden tamamen kurtula-

mıyordum ama yine de bana bir şeyler olmuştu. Değiştiğimi fark ettim; yumuşuyordum, ta ki tamamen vazgeçip teslim olana kadar. Kendime dedim ki, tamam yeni gerçekliğimiz bu artık. Geriye dönüş yok: Kim olurlarsa olsunlar, hangi renkten olurlarsa olsunlar Güney Afrika takımı artık benim de takımım.

"Bu benim için bir dönüm noktasıydı. Ülkemle ve beyaz Güney Afrikalılarla bütün ilişkimde bir dönüm noktası. O günden sonra her şey değişti. Her şey yeniden tanımlandı."

18
Boğazda Kan

Marşı söyleyemediğini kabul etti François Pienaar. "Cesaret edemedim" dedi. Zorlukların üstesinden gelmek, diğerlerine örnek olmak, Mandela'yı hayal kırıklığına uğratmamak için ne gerekirse yapardı. Bu sahneyi hayalinde defalarca prova etmişti. Ama işte vakit gelip çatmış, iki takım maçtan önce sahanın kenarında sıralanmış, bando Nkosi Sikelele'nin ilk notalarını çalmaya başlamıştı ama o ağzını açamıyordu.

"Çünkü ağzımı açar açmaz darmadağın olacağımı biliyordum. Hemen oracıkta un ufak olacaktım sanki. Öyle duygulanmıştım ki ağlamama ramak kalmıştı" diye anlattı o anı Springboks Kaptanı. "Sean Fitzpatrick [All Blacks'in kaptanı] sonraları, o an bana baktığında ya-

nağımdan bir damla yaş süzüldüğünü gördüğünü söyledi. Ama içimde kopan fırtınaya kıyasla o damla bir hiçti. Hayatımın en muhteşem, en gurur verici anıydı. Ben orada dururken bütün stadyum yankılanıyordu. Çok yoğun bir andı. Nişanlımı bulup ona odaklanmak istedim ama göremedim. Dudağımı ısırmakla yetindim. Fazla sert ısırmışım; boğazımdan aşağı akan kanı hissettim."

Pienaar'ı bu duygu eşiğine getiren, Mandela'nın on dakika önce Springboks'un soyunma odasına yaptığı ziyaretti. Mandela, jumbo jet gösterisi ve üzerinde yeşil formasıyla sahaya çıkması arasında kalan vakitte Louis Luyt'tan onu oyunculara iki çift laf etmek üzere stadyumun iç kısımlarına götürmesini istemişti.

Pienaar o sahneyi hatırlıyordu. "Tam bağcıklarımı bağlamıştım; orada öylece, o vakte kadar hiç bilmediğimiz bir gerilim içinde bekliyorduk. Aklımdan bir sürü şey geçiyordu; bunun başıma gelebilecek en büyük şey olduğunun farkındaydım; hayatım boyunca istediğim her şeyi elde edebilmek için tek bir atış, tek bir şans. Bir yandan bütün bunları düşünüyor, öte yandan da maçın bütün detaylarını gözden geçiriyordum ki birden onu gördüm. Geleceğini bilmiyordum; Springboks forması giyeceğini ise hiç mi hiç bilmiyordum. 'İyi şanslar' diyordu bize. Sonra kendi etrafında döndü; formanın sırtında 6 rakamı vardı ve bendim o, 6 Numara...

"Takımlarıyla yatıp kalkan taraftarlar vardır ya, onlar giyer takımlarının formasını. Düşünsenize, bir bakıyorum Mandela soyunma odasına girmiş, hem de dünyanın en önemli anında, şu fanatik taraftarlar gibi giyinmiş; sonra üstündekinin benim formam olduğunu fark ediyorum. O sırada içime dolup taşan hisleri tarif etmemin imkânı yok."

Mandela önceki sene Silvermine'da yaptığı gibi, Springboks takımını yine gafil avlamıştı. Morné du Plessis'in hatırladığı kadarıyla, o gelmeden önce odaya mutlak bir sessizlik hâkimdi. "Derken oyuncular onu gördü ve herkes gülmeye, onu alkışlamaya başladı. Gerilim anında yok oldu." Mandela'nın bu defaki konuşması Avustralya maçından önceki gün yaptığı konuşmadan çok daha kısa, samimi ve çok daha dolaysızdı. "Dinleyin gençler, All Blacks'e karşı oynayacaksınız. Evet, All Blacks ragbi dünyasının en güçlü takımlarından biri; ama siz daha güçlüsünüz. Ve unutmayın ki bütün bu kalabalık, hem siyahlar hem de beyazlar, sizin arkanızda. Ben sizin arkanızdayım."

Sonra odayı dolaşarak her oyuncuyla bir iki çift laf edip tokalaştı. Tam kapıdan çıkacakken, François Pienaar arkasından seslendi: "Efendim, giydiğiniz formayı pek beğendim."

Mandela önce ziyaretinin Springboks'lu oyuncuların tansiyonunu daha da yükseltebileceğini düşünmüş ama daha sonra dediği gibi, "sözlerini onları yüreklendirmek üzere hesaplamıştı"

Seçtiği kelimeler, yani yaptığı hesap her zamanki gibi tastamam doğruydu. *Fly half* olarak o gün muhtemelen herkesten daha stresli olan Stransky de bunu onaylıyordu: "Tam olarak doğru moda sokmuştu bizi. Çok ilham vericiydi. Oyundan önce moralimizi yükseltmenin hiçbir yolu yok gibi gelmişti bana; ama Madiba bunu başardı. Yüksekten de yükseğe çıkardı."

Mandela'ya soyunma odasına kadar eşlik eden Louis Luyt da aynı fikirdeydi: "Bütün ülkenin desteğinin arkalarında olduğunu söyleyerek onlara gaz verdi. Kısa bir konuşmaydı aslında; ama anlaşılan o çocukları aslan gibi oynatmaya yetmişti!"

Bundan üç dakika sonra, "Nelson! Nelson!" nidaları stadyumu inletmeye devam ederken sahneye çıkma sırası oyunculara geldi. Şimdi her şey onlara kalmıştı. Ülkenin esenliğinin sorumluluğu artık oyuncuların elindeydi. Sahaya çıkmalarını izleyen bir buçuk saat boyunca diğer hiçbir şeyin önemi yoktu. Eğer Güney Afrika maçı kaybederse her şey tümüyle boşa gitmiş olmayacaktı. Mesela finale çıkmış olmanın itibarı vardı. Ayrıca Güney Afrika ulusu daha önce hiç olmadığı gibi bir araya gelmiş, "Tek Takım, Tek Ülke", cin fikirli bir pazarlamacının bulduğu herhangi bir slogan olmaktan çıkmıştı. Ama takım kaybederse gene de bir düş kırıklığı yaşanabilir ve insanların unutmak istediği buruk bir anı olarak kalabilirdi bu coşku. O büyük "Nelson! Nelson!" anı yaşanırdı elbet; ama bu an zaferin uyandırabileceği sevinçli, Beethoven'ın Dokuzuncu Senfoni'si, trampet sesleri gibi çağrışımlardan mahrum kalırdı.

Günü damgalamak, tarihe yazmak için Springboks zoru başarmak, maçı almak zorundaydı. Dolayısıyla Jonah Lomu'yu durdurmaları gerekiyordu. Onu çıplak gözle ilk kez soyunma odasından ayrıldıktan sonra, iki takım yan yana sahaya çıkmak üzere geçitte hazırlanırken görmüşlerdi. All Black dişli bir takımdı: ragbinin meşhur isimleri orada toplanmıştı. Ama bütün gözler Lomu'nun üzerindeydi; Springboks'lu oyuncuların çoğu, bu dev koşucunun, İngiltere takımını afacan çocuklardan oluşan darmaduman bir gruba çevirdiğini gördükten sonra onun üzerine epey düşünür olmuştu.

"Adam çok iriydi" dedi Stransky. "Hayran olmamak elde değildi. Geçitte gözlerimi ondan alamadım. Dağ gibi görünüyordu. Tırmanmak zorunda olduğumuz bir dağ gibi!"

Daha da kesin konuşmak gerekirse, James Small'un tırmanmak zorunda olduğu bir dağdı bu. "Jonah'ı görünce 'Hassiktir!' diye düşündüğümü hatırlıyorum" dedi Small, olayı her zamanki gibi tek kelimeyle özetleyerek. Bütün takım, Lomu'yu tutmakla görevli "has İngiliz"in omuzlarındaki yükün farkındaydı; Small'un stadyuma gelirken otobüsteki her zamankinden sessiz hali de gözlerinden kaçmamıştı. "Neredeyse kafamdaki tek şey buydu. Arayı iki üç metre açarsa kopup gideceğini biliyordum. Ama diğer oyuncular hakikaten arkamdaydı; Jonah topu alır almaz bana destek çıkmaya hazır olduklarını göstermeye çalışıyorlardı." Small'u rahatlatmak üzere ilk öne çıkan Chester Williams oldu; aralarındaki anlaşmazlıklar şimdi anın dayanışmasıyla kaybolmuştu: "Tek yapman gereken onu tutmak; biz hemen geleceğiz. Endişelenme. Ben arkanı kollarım."

Güney Afrika basını önceki hafta boyunca yeni bir tür ragbi uzmanlığının, *Lomulog*'ların doğuşuna tanık olmuştu. Lomu'nun nasıl durdurabileceği üzerine herkesin bin bir teorisi vardı. Bunlardan biri Chester Williams'ın önerdiği düz yaklaşımdı. Eğer Small, Lomu'yu bir saniyeliğine tutabilir, ona dengesini kaybettirebilirse takımın geri kalanı adamın üzerine çullanabilirdi. Diğerleri ise Lomu'nun zihninin bedeni kadar güçlü olmadığını ileri sürüyordu. Belki onda da biraz Sonny Liston'luk vardı; Muhammed Ali korkunç ağırsıklet şampiyonu Liston'u vücuduna yüklenerek değil, zihin oyunları oynayarak, zayıf özgüvenini daha da kırarak yenmişti. Final maçından iki gün önce Güney Afrika basını Avustralyalı eski bir ragbi kaptanının sözlerini alıntılayıp duruyordu; kaptana göre, Lomu tehdidini etkisiz kılmanın anahtarı "daha maçın başından adamın özgüvenini yok etmeye çalışmaktı". Mesele şuydu ki Lomu durdurulamaz olduğuna inandığı takdirde durdurulamaz oluyordu. Eğer bu inancı kaybederse işi biterdi. Avustralya takımının kaptanı, örneğin Stransky'nin Lomu'nun olduğu tarafa yüksek, zor atışlar yapmasının, onu bu topları düşürmeye zorlamanın, daha da iyisi, maçın ilk on dakikasında Lomu'yu bir iki kez sertçe yere indirmenin faydalı olabileceğini söylüyordu. Başla komutunu duyduktan sonra Springboks'lu oyuncuların amacı "iri çocuğun kafasını karıştırmak ve önüne zihinsel engeller çıkarmak" olmalıydı.

Öte yandan, Mandela'nın da Lomu'ya zihinsel engeller çıkarmak istediğine dair kanıtlar var. Linga Moonsamy'nin daha sonra açıkladığı üzere, Mandela, Springboks'un soyunma odasından çıktıktan sonra All Blacks'inkini ziyaret etmişti. "Jonah Lomu yakından bakıldığında inanılmaz iriydi" diye anlattı Moonsamy. "Ama çekingen bir yapısı olduğu da hemen fark ediliyordu. Hatta Mandela'dan da biraz tırsmıştı

sanki. Soyunma odasına girdiğimizde Yeni Zelandalı oyuncuların üstü çıplaktı; Mandela'nın Lomu'nun yanına gidince 'Vay canına!' dediğini duydum." Bütün oyuncularla el sıkışıp onlara şans diledi. Herhalde hayatı boyuca bundan daha samimiyetsiz olduğu bir an yoktu ve Yeni Zelandalılar da bunu biliyordu. "Yeni Zelandalıların fark etmeden geçemediği bir ayrıntı daha vardı" diye anlattı Moonsamy kıkırdayarak, "Mandela'nın üzerinde yeşil Springboks forması vardı! Daha sonra çok kafamı kurcaladı bu iş; belki de Mandela bu hareketiyle kendince Yeni Zelandalı oyunculara kasıtlı olarak belli belirsiz bir mesaj vermek istiyordu."

On beş dakika sonra Mandela sahaya çıkmış, Yeni Zelandalı oyuncuların sırasında ilerleyerek onlarla tokalaşıyordu. Lomu'nun yanına vardığında uzun süredir görmediği bir dostuyla yeni karşılaşmış gibi selam verip, "Aa, selam Jonah! Nasılsın?" diyerek ışıl ışıl gülümsedi. O sırada yakınlarında bulunan bir televizyon muhabirine göre "Lomu altına sıçacak gibi görünüyordu".

Maçtan önceki son gösteri All Blacks'in geleneksel Haka'sıydı. Takım yüz yıldan uzun bir zamandır uluslararası maçlardan önce bu ritüeli gerçekleştiriyordu. Düşman saflarda dehşet uyandırma amacıyla tasarlanmış bir Maori savaş dansıydı bu. On beş All Blacks oyuncusu birbirine fazla yaklaşmadan sahanın ortasında durur, her bir oyuncu bacaklarını iki yana açıp hafifçe çömelirdi. Kaptandan gelen bir çığlıkla dans başlardı. All Blacks oyuncuları bir yandan hırıltılar çıkarır, dillerini ağızlarından dışarı sarkıtır, sert sert tepinir, baldırlarını dövüp göğüslerini şişirir ve rakiplerin gözünü korkutma amaçlı diğer hareketleri yaparak bir yandan da Maori dilinde böğüre böğüre söylenirken İngilizce çevirisinden çok daha fazla telaş uyandıran bir şarkı tuttururlardı. Şarkının kışkırtıcı finali şöyleydi:

Tēne ite tangata pūhuruhuru
Nāna nei i tiki mai whakawhiti te rā
Āupane, ka upane
Āupane, ka upane
Whiti te rā, hī!

Burada duran bu kıllı adam
Güneşi getiren ve onu parlatan
Yukarı bir adım, yukarı bir adım daha
Yukarı bir adım, yukarı bir adım daha! İşte güneş parlıyor!

All Blacks'in şansına, genellikle rakiplerinin ellerinde şarkının sözlerinin çevirisi olmaz. Rakipler Yeni Zelandalılara tepeden bakmaya, onları aşağılarmış gibi sırıtmaya ya da hiç umurlarında değilmiş gibi davranmaya çalışırlar ama sahnenin hipnotize edici tehditkârlığı karşısında bunların hiçbiri pek inandırıcı görünmez. Bu maçta ise protokolde minik ama önemli bir kırılma yaşandı. Yaklaşık bir dakika yirmi saniye süren performansın ortalarına doğru, Jonah Lomu dansın düzenini bozup yavaş ama belirgin hareketlerle, gözlerini ona dikmiş bir halde James Small'a yaklaşmaya başladı. Tam o sırada stadyumdakilerin ve televizyon başındakilerin pek azının gördüğü ama sahadaki oyuncuların tamamının fark ettiği bir şey oldu. Small'un yanında duran Kobus Wiese de protokolü bozdu; öne doğru çapraz iki üç adım atarak Small'un önüne geçip Lomu'ya yaklaştı. "Kobus sırayı bozdu ve Lomu'ya, 'Onu haklamak için önce beni haklaman gerek' der gibiydi" diye anlattı olayı Pineaar. İki iri adamın bu iki küçük hareketi günün olaylarının büyük resmi içinde çocukça kalsa da etkisi büyük oldu. Daha hakem başlama düdüğünü çalmadan Springboks 1, Lomu 0'dı.

Springboks fanatikleri James Small'a odaklansa da, Stransky'nin üzerindeki baskı daha büyüktü. Oynadığı mevkiden, şutlardan sorumlu adam olmasından ötürü spot ışıkları diğer oyunculardan çok onun üzerinde olacaktı. François Pienaar'la Kobus Wiese bir dereceye kadar forvet *scrum*'unun homurtulu keşmekeşi içinde gizlenebilirdi. Eğer bir hata yaparlarsa bunu takımdakilerin ya da ukala uzmanların dışında pek fark eden olmazdı. Ama kötü haber şuydu ki, aynı şekilde, hak ettikleri itibarı da zor kazanırlardı. Öte yandan, Stransky'nin ne yapıp ne yapmadığını hiç kimse gözden kaçırmazdı. Oynadığı *fly half* mevkisi, oyunda en göz önündeki mevkiydi. Ayrıca şutları atmak da onun göreviydi ve oyunun sonucu genellikle topun çizgiyi geçmesine ve kaleden girmesine, dolayısıyla da iki ya da daha sıklıkla üç puan getirmesine bağlıydı. Eğer top havada doğru yönde süzülürse kahramandınız. Yanlış yönde süzülürse sonsuza dek sürecek bir kepazelik, en iyi ihtimalle de penaltı kaçıran futbolcular gibi, sonsuza dek bir suçluluk duygusuna mahkûm olma riskiniz vardı. Ve aynı futbolda olduğu gibi, çok fazla şey çok küçük şeylere bağlıydı. İhtişamla felaket arasındaki ince çizgiyi rüzgârın yönündeki hafif bir değişim, kasların, tendonların, bilekteki, dizdeki, kalçadaki, ayak parmağındaki sinirlerin neredeyse mikroskobik hareketleri belirliyordu.

Ragbi, oyunun inceliklerine aşina olmayanlar için bile izlemesi müthiş keyifli bir spordur. Amerikan futbolunun taktiklerini, gücünü ve hızını normal futbolun akışı, kolektif çabası ve bireysel top kabiliyetiyle

birleştirir. Oyunu en yüksek seviyede oynayabilmek için Amerikan futbolu için gereken kuvvetle futbol için gereken zindeliği birleştirmeniz gerekir. Oyun iyi oynandığında, hızlı ve beceriyle oynandığında manzara hem gladyatörlerin çatır çutur dövüştüğü bir arena gibidir, hem de göze hoş gelir. Hele ki maç baş başa gidiyorsa daha da iyidir; çünkü o zaman işin içine sanatla tiyatro da girmiş demektir.

1995 Ragbi Dünya Kupası finali sanattan çok tiyatroya yakındı. Takımların birbirini ezip geçtiği bir maç, tam bir karşı tarafı yıpratma savaşıydı. Siper savaşıydı, estetik değildi. Ama salt drama açısından düşünüldüğünde muhteşem bir gösteriydi.

Bütün Güney Afrika nefesini tutmuştu; bütün ırklar, dinler, kabileler televizyonlarına yapışmıştı. Oyunu izlemek için Cape Town'daki evine yakın kalabalık bir bar bulan Kobie Coetsee'den maçı yine Cape Town'da arkadaşlarıyla izleyen Constand Viljoen'e, California'da maçı yabancılarla izleyen Tutu'dan Pretoria'daki evinde karısı ve üç çocuğuyla izleyen Niël Barnard'a, Paballelo'da eski arkadaşları ve yoldaşlarıyla televizyona kilitlenen Justice Bekebeke'den onları ölüm cezasına çarptıran Yargıç Basson'a kadar herkes, hepsi, nihayetinde aynı takımı tutuyordu. Maçı eski Boer komandolarıyla Orange Free State'te izleyen Eddie von Maltitz de öyle. Bir zamanlar Eugene Terreblanche'ın AWB'sini nasıl sahiplendiyse şimdi de Springboks'un ve Nelson Mandela'nın davasını öyle sahipleniyordu.

"O gün dua edip duruyorduk, dostum" dedi. "Çok gergindik. Dua üstüne dua. Eğer o Yeni Zelanda takımını yenebilirsek bir ulus olarak çok şey yapabilirdik. Çok ama çok birleşmiştik ve daha da birleşmemiz için bir fırsat vardı önümüzde. Güney Afrika'nın kazanması çok önemliydi."

Öyle önemliydi ki, sadece pilot Laurie Kay'le ekibinin doğrulayabileceği üzere, sokaklar bomboştu. Kay uçağı maç başlamadan önce indirmişti ama havaalanında onları karşılayacak yer mürettebatından eser yoktu. Eğer acil durum sürgüsünü kullanmak gibi radikal bir önleme başvurmuş olmasaydılar orada kısılıp kalacaktılar. Nihayetinde şoförleri geldi ve bir yerden merdiven bulup uçağa dayadı. "Sokaklarda kimse yoktu. Post-apokaliptik roman *Kumsalda*'dan alınmış bir sahne gibiydi ortalık. Eve tam on dakikada gidiverdim." Ki bu da karada, havada olduğundan daha hızlı gitmesi demekti.

Ama maçta daha ağırkanlı bir hava esiyordu. Oyun hareketlenmiyordu bir türlü; çünkü Güney Afrika Lomu'nun Lomuluğunu yapmasına izin vermiyordu. James Small'un endişelenmesine lüzum yoktu; Lomu'nun icabına bütün takım bakıyordu. İlk darbe olmazsa ikinci, üçüncü, o da olmadı dördüncüsü onu yere indiriyordu. Lomu'nun maç

sırasında zaman zaman aslanların saldırısına uğrayan bir bufalo gibi göründüğü anlar oldu. Lomu'yu topluca indirme fırsatı yakalanana kadar bir iki bireysel kahramanlık denemesi yapıldı. Lomu topla ilk buluştuğunda Güney Afrikalı oyuncuların en hafiflerinden biri olan *scrum half* Joost van der Westhuizen dizin hemen altından bir alçak hamleyle Lomu'yu yere indirdi. ("Oyunun rengini belirledi bu" diyecekti Pienaar daha sonra.) Kısa bir süre sonra, Lomu enerjisini toplamak için gerekli zaman ve alanı bulmuş gibi göründüğünde, Hennie le Roux ile eşleşen *center three quarter* Japie Mulder tarafından benzer bir soğukkanlılıkla yere indirildi. Koca adam yerden kalkarken, onun yanında pigme gibi kalan Mulder, adamın yüzünü Ellis Park'ın çimlerine bastırdı.

"Japie'nin yaptığı kaba bir hareketti" dedi Morné du Plessis, sesinde kınamaya benzer bir tını olmaksızın. "Ama bu başta Lomu olmak üzere All Blacks'e verdiği bir mesaj niteliğindeydi. 'Bugün kimse bizi haklayamaz' demek istiyordu."

Öyle de oldu. All Blacks turnuva boyunca *try* (geçiş) puanı almaktan sarhoş olmuştu; ne var ki Springboks karşısında bir kere bile öne geçmediler. Eskiden kendisi de ragbi oynayan radyo spikeri durumu iyi özetliyordu: "Springboks'lu oyuncular oyunu kapadı; sahanın her santimetre karesi için savaştılar ve rakibi çılgınca yere indirdiler. Zaten Yeni Zelanda takımını yenmeleri sadece bu şekilde ihtimal dahilinde olabilirdi."

Sorun şuydu ki Güney Afrika'nın da *try*'ı yoktu. All Blacks safları Springboks'unkiler kadar sıkıydı. Maç, Birinci Dünya Savaşı'nın spordaki dengi gibiydi; büyük hamleler yoktu, saflar hiç gevşemiyordu ve gülleler bir taraftan öteki tarafa aşırtılıp duruyordu. Günün bütün skoru, her biri üç puan sayılan penaltı atışlarıyla şutlardan ibaretti.

Maçın yarısına gelindiğinde Joel Stransky üç kez botlarıyla direkleri kırıp ikiye bölmüş, All Blacks'in *fly half*'ı Andrew Mehrtens ise aynı şeyi iki kez yapmıştı. İlk kırk dakikanın sonunda on dakikalık devre arasına girildiğinde Güney Afrika 9-6 öndeydi. Ama Mehrtens ikinci yarıda skoru eşitledi ve ikinci devre 9-9'luk skorla dayanılmaz bir gerilim içinde bittiğinde her şey her an her yöne gidebilir durumdaydı. İlk kez bir Ragbi Dünya Kupası maçı uzatmalara kalmıştı; on dakikalık iki devre daha oynanacaktı. O sırada sahada olan hiçbir oyuncu daha önce bu eşiği aşmamıştı. Hem fiziksel hem de zihinsel olarak bitap düşmüşlerdi. Ama Mandela da dahil olmak üzere taraftarların çektiği eziyet daha da büyüktü. Ülkenin dört bir yanındaki, ragbi konusunda yüz seksen derecelik bir dönüş yaşayan çoğu siyah taraftar gibi o da oyunun kimi inceliklerini kaçırmıştı gerçi. "Mandela oyun hakkında çok şey

bilmiyordu; ancak, maçı takip edebilecek kadar çözmüştü ragbiyi" diye anlattı, maç esnasında yanında oturan Louis Luyt. " 'Şu penaltı atışları, onlar ne içindi?' gibi sorular sorup duruyordu bana. Ama dostum, o da çok gergindi. Feci gergindi! Bıçak sırtında oturur gibiydi!"

Mandela, Luyt'un onun hisleri hakkındaki izlenimlerini doğrulamaktan çekinmedi. "O gün neler çektim bilemezsiniz!" dedi bütün yurttaşları adına. "Daha önce hiç *try* yapılmayan bir ragbi maçı görmemiştim. Bütün o penaltılar, şutlar. Hiç öyle bir şey görmemiştim. Ama bize on dakika daha vermeye karar verdiklerinde bayılacak gibi oldum. Gerçekten, hayatımda hiç o kadar gerilmemiştim."

Yüzlerce ragbi savaşı görmüş geçirmiş Morné du Plessis bile kendini oyuncuların yerine koyunca bayılacak gibi hissetmişti. "Bu bir ragbi maçından çok daha fazla şey ifade ediyordu ve hepsi de bunu biliyordu. Savaş travmasını henüz yaşamış bir grup askeri yeniden askere, hem de direkt cephe hattına göndermek gibi bir şeydi bu."

Yirmi sekiz yaşındaki general Pienaar, maç tekrar başlamadan önceki arada takım arkadaşlarına bir ragbi maçını aşan büyük amaçlarını hatırlattı. "Etrafınıza bakın" dedi yorgun askerlerine. "Şu bayrakları görüyor musunuz? Bu insanlar için oynayın. Bu tek şansımız. Güney Afrika için bunu yapmak zorundayız. Haydi, dünya şampiyonu olalım."

Ne var ki belagatı All Blacks'in Mehrtens'in vuruşuyla maçın birinci dakikasında öne geçmesini engelleyemedi. Yeni Zelanda şimdi 12-9 öndeydi; ama onuncu dakika yaklaşırken, devre arası düdüğü tam çalacakken Stransky kale direklerinin arasına yüksek bir penaltı daha attı. Skor 12-12'ydi. Devre arası düdüğü çaldı. Bacakları kurşun kadar ağırlaşan oyuncular beş dakika sonra savaşa son kez için yeniden başladılar. Maçın son on dakikasıydı.

"Finalden birkaç gün önce koçumuz Kitch Christie bana '*Drop* golleri unutma' demişti" diye anlattı Joel Stransky. "Bu yüzden büyük maçtan önceki günlerde *drop* gol çalışmaları yapmıştım. İyi ki de yapmışım.

"O gün yaptığım beş atışın üçünü hatırlayabiliyorum sadece. Sonuncusu da bunlardan biri. Maçın bitmesine yedi dakika kalmıştı ve durum hâlâ 12-12'ydi. Onların çizgisinin 23 metre dışında *scrum* yaptık. François *back row* (arka sıra) hamlesi yapmamız için seslendi. Defalarca çalıştığımız bir hamleydi bu."

Forvetlerin *try* yapmak için sık All Blacks safları arasına dalmaları anlamına geliyordu bu. "Ama Joel, *back row*'u iptal etti" dedi Pienaar. "Hemen topu istediğini söyledi." İstediğini yaptılar. Wiese o anı şöyle anlattı: "Joel'in, *drop* gol atabilmesi için özel bir tür *scrum*'a ihtiyacı

vardı; belli bir yöne çark etmemiz gerekiyordu. Çok yorgunduk ama yine de denedik ve işe yaradı."

Top, insan çalılığı *scrum*'dan çıktı ve forvetlerle koşan bekler arasındaki bağlantı olan *scrum half* Joost van der Westhuizen topu Stransky'ye fırlattı. Stransky'nin çağrısını yapmasıyla topla buluşması arasında, bunun kendi hayatının, hatta başka pek çok insanın hayatının en önemli anı olduğu yönündeki dehşet verici bilgi üzerine düşünmek için otuz saniye kadar zamanı oldu. Psikolojik baskı ve o inanılmaz sorumluluk, topu yere değdiği anda ayakla düzeltip, dümdüz yükseğe gidecek şekilde vurmanın zorluğuyla birleşiyor, üstüne üstlük buna bir de ızbandut gibi iki üç adamın kafalarında onu öldürme fikriyle kendisine doğru koştuğu bilgisi ekleniyordu. Kısacası Stransky bütün sporlarda mümkün olabilecek en tehlikeli göreve gönüllü olmuştu.

"Topu aldım; temiz, düzgün bir pastı. Sonra çok ama çok tatlı bir şekilde vurdum" diye anlattı Stransky hayatının en tatlı anını. "Top tam olması gerektiği gibi gidiyordu. Doğru şekilde dönüyor ve hiç yön değiştirmiyordu. Geçip geçmediğine bakmadım bile. Ayağımdan çıktığı anda hedefi şaşmayacak kadar tatlı bir vuruş olduğunu anlamıştım. Sonsuz bir coşku içindeydim."

İzleyen bütün Güney Afrikalılar, Justice Bekebeke, Constand Viljoen, Arnold Stofile, Niël Barnard, Walter Sisulu, Kobie Coetsee, Tokyo Sexwale, Eddie von Maltitz, Nelson Mandela, herkes sonsuz bir coşku içindeydi. Ama önlerinde hâlâ altı dakika vardı. Ve Lomu hâlâ oradaydı. Londra *Daily Telegraph*'ın deyişiyle "hafızalardaki en yetenekli ragbi takımı" olan All Blacks'in diğer on dört oyuncusu da hâlâ oradaydı.

Pienaar'ın adamlarına verdiği komut dayanmak, dayanmak ve topu Yeni Zelanda'nın yarı sahasında tutmak için onları sıkıştırmak ve onlara gün yüzü göstermemek adına gereken her şeyi yapmaktı.

"Joel Stransky o şutu attığında yakınımda oturan bir İngiliz, 'İşte maçın sonucu belli oldu' dedi" diye anlattı Mandela. "Ama buna inanma iznini veremiyordum kendime. Gerginlik, ah o gerginlik! Size söylüyorum, hayatımın en uzun altı dakikasıydı o. Ha bire saatime bakıp ne zaman çalacaklar şu düdüğü diye düşünüyordum."

Altı dakika geçti, Springboks oyuncuları dayandı ve düdük çaldı. François Pienaar *scrum*'dan fırlayıp elleri yukarıda havalara zıpladı. Derken bir dizinin üzerine çöküp yüzünü yumruk yaptığı eline dayadı; diğerleri de onun etrafında diz çöktüler. Kısa bir süre dua ettiler; sonra ayağa kalkıp hoplayıp zıplamaya, birbirlerine sarılmaya başladılar. Stadyumun geri kalanı da aynı durumdaydı; normalde kucaklaşmaktan pek hazzetmeyen Mandela bile etrafındakilerle sarmaş dolaştı.

"Dünyalar onun olmuştu" dedi Moonsamy. "Başkanlık yaptığı beş yıl boyunca Nelson Mandela'nın yanındaydım ve onu hiç bu kadar mutlu görmemiştim. Sevinçten deliye dönmüş, kendinden geçmişti. Son düdük çaldığında bütün loca patladı. Biz korumaların robot olduğunu düşünen insanlar son düdük çaldığında halimizi görmeliydiler. Biz de kucaklaşıyorduk; hatta bazılarımız ağlıyordu."

Mandela o anları anımsarken gülmekten zar zor konuşabildi. "Düdük çaldığında..." dedi, "Louis Luyt'la birdenbire kendimizi sarmaş dolaş bulduk! Bildiğin sarılma!" Luyt da doğruladı. "Son düdük çalıp da oyuncular dizlerinin üzerine çöktüğünde Mandela'yla sarıldık. 'Başardık, adamım! Başardık işte!' dedi. Öyle sıkı sarıldık ki –o muhtemelen bu kısmı es geçmiştir– kucaklarken onu havaya kaldırdım."

Tribünlerde mutluluktan coşmuş 62.000 taraftar bir kez daha aynı tezahürata başlamıştı: "Nel-son! Nel-son!" Tezahürat, zafer heyecanıyla bir önceki seferden daha yüksek, daha içgüdüseldi. Sahada ise kalabalığın, takım arkadaşlarının ve kendi coşkusunun içinde kaybolmuş Kobie Coetsee anın muazzamlığının tadını çıkarıyordu. "Bu hissi tatmanın, bunun bir parçası olmanın çok az kişiye nasip olabileceğini tek tek her hücremde hissediyordum. Sevinç gözyaşları döküyordum. Galiba hepimiz ağlıyorduk o an. Öyle bir zaferden sonra insan sadece duygulara bırakıyor kendini, konuşamıyor. Sadece birbirinizi kucaklıyorsunuz, kimsenin bir şey söylemesine gerek yok. O sahada hepimiz bütün duygusallığımızla tarihin bir parçası olduğumuzu hissettik."

"Duygularımızı ifade edebilecek kelimeleri bulmak imkânsız gibiydi. Hepimiz hoplayıp zıplıyor ve gülüp duruyorduk" dedi Joel Stransky gülümseyerek. "Bütün hafta sırıtmaya devam ettim. Ağzımı kapatamıyordum."

19
Düşmanını Sev

Maç sona erdiğinde" dedi Morné du Plessis, "dönüp geçide doğru koşmaya başladım. Orada, 'Tek Takım, Tek Ülke' sloganının yaratıcısı Edward Griffiths'le karşılaştım. 'Hiçbir şey bir daha eskisi gibi olmayacak' dedi bana. Dediğine hemen katıldım; çünkü daha o an, olabilecek en iyi şeyin yaşandığını, hayatın bundan daha güzel bir şey sunamayacağını anlamıştım. 'Bundan daha fazlası olamazdı' dedim ben de."

Ne var ki Du Plessis yanılıyordu. Dahası vardı. Mandela üzerinde Springboks forması, başında Springboks şapkası, dostu François'ya kupayı teslim etmek üzere sahaya iniyordu. Ağzı kulaklarında, kalabalığa el sallayarak taç çizgisine vardığında bütün o kalabalık kendinden geç-

miş bir halde, "Nelson! Nelson! Nelson!" diye bağırıyordu. Mandela tezahüratlar eşliğinde François Pienaar'a Dünya Kupası ödülünü vermek üzere, sahaya yerleştirilen küçük podyuma doğru yürüdü.

Stadyumda –kendi deyişiyle– bira göbekli AWB tiplerinin ortasında kalan liberal Afrikaner Van Zyl Slabbert, adeta yeniden doğmuş yurttaşlarının yeni Güney Afrika tutkusu karşısında şaşkına dönmüştü. "Dört bir yanımdaki o Boerlerin yüzlerini görmeliydiniz. İçlerinden biri gözlerinden yaşlar akarak Afrikan dilinde 'İşte benim başkanım... İşte benim başkanım' deyip duruyordu."

Pienaar'ın o akşam hiç hazırlıksız müthiş laflar edeceği iki unutulmaz anın ilkiyle birlikte gözyaşlarına eşlik eden alkışlar daha da çoğalacaktı. SABC televizyon kanalının muhabiri sahada Pienaar'ın yanına gidip şu soruyu sordu: "Burada, stadyumda, sizi destekleyen 62.000 taraftarınızın olması nasıl bir histi?"

Hiç tereddüt etmeden cevap verdi Pienaar: "Arkamızda 62.000 taraftar değil, 43 milyon Güney Afrikalı vardı."

Sahada Mandela'nın bir adım arkasında yürüyen Linga Moonsamy kalabalığa, onun liderinin adını bağıran şu eski düşmana baktı. O günün kendisi için bir iş günü olduğunu, etrafındaki herkes sevinçten deliye dönmüş olsa da kendisinin aklıselim kalması gerektiğini unutmamak için kendi içinde savaşıyordu. En azından maçtan önce stadın sağ köşesinde eski Güney Afrika bayraklarını gördüğünü hatırlamasına yetecek kadar profesyonel soğukkanlılığı kalmıştı. O bölgeye tekrar baktı. "Ama yoktu" dedi, "eski bayraklar gitmişti. Sadece yeni Güney Afrika bayrakları görünüyordu. O taraftaki kalabalık da diğer herkes gibi ağlıyor, kucaklaşıyordu. Bunu görünce biraz gevşedim ve bu anın ülkemiz için ne kadar muazzam bir an olduğunu, bunu yaşamak için gençlik yıllarımda yaptıklarımı, aldığım riskleri, benim de bunun için mücadele ettiğimi ama bu ölçekte bir zaferi hiç mi hiç hayal edemediğimi hatırlama izni verdim kendime."

O sırada stadyumda bulunan Tokyo Sexwale de Moonsamy'nin hislerini paylaşıyordu. "Orada otururken bunun her şeye değdiğini anlıyordunuz. Yeraltında, çatışmaların göbeğinde, evden uzakta, hapiste geçen ve bin *bir özveriyle dolu onca* yıl buna değerdi. Görmek istediğimiz şey işte buydu. Derken yine, 'Nelson! Nelson! Nelson!' tezahüratları başladı. Ne diyeceğimizi bilemez bir halde öylece duruyorduk. Hapishanede birlikte vakit geçirdiğim bu adamın yanında olmak gurur veriyordu bana. Ne kadar yüksekteydi şimdi. Tanrılarla birlikte yemek yemiş olsam bu kadar gurur duymazdım..."

O anda tanrılar, Mandela'yla Pienaar'dı; yeşil forması içindeki ihtiyar adam, bütün Güney Afrika'nın taçlı kralı, kupayı o gün yeniden doğan Afrikanerliğin ruhani liderliğine atanan, yeşil forması içindeki genç adama veriyordu.

Kaptan kupayı tutarken Mandela sol elini onun sağ omzuna koyup sevecen bir bakışla elini sıktı ve şöyle dedi: "François, ülkemiz adına yaptıkların için sana çok teşekkür ederim."

Pienaar da Mandela'nın gözlerinin içine bakarak karşılık verdi: "Hayır, Sayın Başkanım. Ülkemiz adına yaptıklarınız için biz size çok teşekkür ederiz."

Bütün hayatı boyunca bu an için hazırlanmış olsa bile bundan daha güzel bir etki yaratamazdı Pienaar. Tutu'nun bu konuda yorumu şöyleydi: "O cevap cennetten çıkma gibiydi. Biz insanlar gerektiğinde elimizden geleni yaparız; ama o anda söylenen o sözler... oturup yazabileceğiniz türden değildi."

Hollywood senaristleri o anda ikisinin birbirine sarıldığını yazardı herhalde. Pienaar da daha sonra içinden gelenin bu olduğunu, bu isteği zar zor bastırdığını itiraf edecekti. Sarılmak yerine birbirlerine bakıp gülümsediler. Hemen yakınlarındaki Morné du Plessis, Mandela'yı ve Afrikaner kaptanı aynı karede görüyordu; kupayı omuzlarından yukarı kaldıran Pienaar'a ve gülerek yumruklarını havada sallayan Mandela'ya bakarken gözlerine inanamadı. "Böyle mutlak bir sevinci daha önce hiçbir yerde görmemiştim" dedi Du Plessis. "Mandela, François'ya bakıyor ve hiç durmadan gülümsüyordu... François da onu bakıyordu ve... aralarındaki bağı görmeliydiniz!"

Binlerce siyasi mücadelenin gazisi, inatçı, soğukkanlı Slabbert için bu kadarı da fazlaydı. "François, Mandela'ya o sözleri söylerken, Mandela gülümser, kalabalığa el sallar, şapkasını onlara doğru kaldırırken" diye anlattı o anı, "*herkes* ağlıyordu. Statta tek bir kuru göz kalmamıştı."

Aslında ülkede tek bir kuru göz kalmamıştı. Büyük Timsah'ın adalet ve hapishanelerden sorumlu eski bakanı Kobie Coetsee, Cape Town'da maçı izlediği kalabalık barda çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. On yıl önce Mandela'yla ilk karşılaştığı gün aklından çıkmıyordu. "Şimdiye kadar başarılan her şeyin ötesindeydi bu. Benim halkımın, Mandela'nın düşmanlarının onu bağırlarına bastığı andı. Mandela'nın en büyük başarısıydı. Onu Pienaar'la birlikte görünce ağlamaya başladım. Şöyle dedim kendi kendime: 'İşte şimdi değdi. Bütün o acı, başıma gelen her şey buna değerdi. Bu bir mucize.' Tam olarak böyle hissediyordum."

Uzakta, tozlu Paballelo'da Justice Bekebeke de aynı hisler içindeydi. Daha beş sene önce, Coetsee'nin savcılarından birinin gönderdiği Ölüm Hücresi'nde oturuyordu; ama birden bunların hepsi gözüne çok uzak görünmeye başlamıştı. "Cennette gibiydim" dedi.

"Joel Stransky *drop* golü attığında herkes kutlamalara, avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı; bendeniz şüpheci Thomas da onlardan biriydim. Kendimi yüzde yüz Güney Afrikalı, o zamana dek hissettiğimden çok daha Güney Afrikalı hissediyordum. Odadaki herkes kadar sevinçliydim. Hepimiz kafayı yemek üzereydik. Ve o son düdük çaldıktan, Mandela Pienaar'a kupayı verdikten sonra sokaklarda koşmaya başladık. Bütün Paballelo bu haldeydi. Kornalar çalıyor, bütün kasaba dışarılarda dans ediyor, şarkı söylüyor, zaferi kutluyordu."

Bu sokaklar Bekebeke'nin bir çocuğa ateş açan polisi öldürdüğü, Upington 14'lüsü ölüm cezasına çarptırılmadan önceki gece toplum polisinin zıvanadan çıkıp gözüne çarpan herkesi copladığı, yirmi iki kişiyi hastanelik ettiği sokaklardı.

"Her şey bir düş gibiydi. Düşünsenize, Nelson Mandela'nın serbest kalışının üzerinden sadece beş, Chris Hani suikastının üzerindense sadece iki yıl geçmişti ve şimdi bütün siyah Güney Afrika'da bu kutlama sahneleri tekrarlanıyordu. O zamanlar Springboks'un zaferini kutlayacağımı düşünmek dünyadaki en olmayacak şeydi. Ama şimdi geriye bakınca final maçının sabahındaki kayıtsızlığıma, maçı hiç umursamayışıma inanamıyorum. Çünkü o akşamki hislerimi ancak aşırı bir sevinç olarak niteleyebilirim."

Paballelo'da, Soweto'da, Sharpeville'de ve diğer binlerce kasabada gençler ağaçsız sokakları dolduruyor, kendi Haka'larını, Toi Toi denen eski savaş dansını yapıyorlardı. Ama bu kez direnişte değillerdi; onlar da bu ırklar arası ulusal gurura kapılmış, AmaBokoBoko'nun zaferini kutluyorlardı.

Cape Town'ın, Durban'ın, Elizabeth'in ve Johannesburg'un zengin banliyölerinde beyaz hanımların nesillerdir süren önyargılarından ve baskılardan kurtulup siyah kahyalarıyla kucaklaştığı, Houghton gibi aşırı kuralcı, ciddi semtlerin yapraklarla kaplı sokaklarında onlarla birlikte dans ettikleri *haberleri geliyordu* ardı ardına. Irkçı düzenin paralel evrenleri ilk kez birleşiyor, iki yarım bir araya gelip bütün oluyordu. En çok da Johannesburg'da, özellikle de Ellis Park çevresinde kendini gösteriyordu bu; Rio karnavalı, Springboks yeşili bir ayaklanma şeklinde Paris'in kurtuluşuyla birleşiyordu sanki. Siyah, yaşlı bir adam stadyumun dışındaki bir yolun ortasında durmuş, Güney Afrika bayrağı salla-

yarak tekrar tekrar bağırıyordu: "Güney Afrika artık özgür! Springboks bizi özgür bıraktı, bizi gururlandırdı!"

Ellis Park'ın karşısında, siyahilerin Pazar gazetesi *City Press*'in ofisi vardı. Gazetenin editörü Khulu Sibiya penceresinden gördüğü manzara karşısında çok heyecanlanmıştı. "Daha önce hiç bu kadar çok sayıda siyah insanın sokaklarda kutlama yaptığına tanık olmamıştım. Hiç. Ertesi gün için hazırladığımız haberler Pienaar ve kupadan ziyade siyah insanların bu kupayı kutlayışı üzerineydi. İnanılmazdı."

Haber konusunda burnu iyi koku alan Başpiskopos Tutu da aynı fikirdeydi. "Asıl haber siyahların kutlamalarıydı. O gün tanık olduğumuz şey bir devrimdi" dedi Tutu; ülkesinin yeni bir devrim modeline, düşmanın bertaraf edilmek yerine saflara katıldığı, insanların bölünmek yerine birleştiği bir devrime tanık olmaktan ötürü sevinç doluydu. "Eğer bundan bir sene, bırakın bir seneyi aylar önce insanların ileride Soweto sokaklarında Springboks zaferini kutlayacaklarını söyleseydiniz çoğu insan size Güney Afrika güneşinin altında fazla kaldığınızı ve beyninizin yumuşadığını söylerdi" dedi Tutu. "O maç politikacıların, başpiskoposların konuşarak yapamayacağı şeyi yaptı. Bizi ateşledi; aynı tarafta olmamızın mümkün olduğunu anlamamızı sağladı. Tek bir ulus olmamızın mümkün olduğunu gösterdi."

Ertesi günkü Güney Afrika gazetelerinde görülen kaçınılmaz vatanseverlik histerisi, ülkenin sonsuza dek değiştiği hissi, ilk sayısını tam da o gün çıkarma talihini yakalayan *Sunday Independent* gazetesinin sekiz sütunluk manşetinde özetleniyordu. "Gökkuşağı Savaşçılarının Zaferi" diye haykırıyordu gazetenin ilk sayısı. Dış basında da durum farksızdı; spor yazarları bile maç hakkında yazmayı unutmuştu neredeyse. *Sydney Morning Herald* gazetesinin ragbi muhabiri haberine "Gökkuşağı Ulusu sevinçten havalarda; Güney Afrika dün kesinlikle 'tek takım, tek ülke' oldu" diye başlamış, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gönderme yaparak şöyle devam etmişti: "Avrupa'da Zafer Günü'nün mizanseniydi yaşananlar. Aynı tutku dalga dalga yayıldı; insanlar çok önemli ve unutulmaz bir şey yaşadıklarını hissettiler."

İriyarı bir adam ve tepeden tırnağa bir Boer olan Van Zyl Slabbert kendini maç sonrası histerisiyle dolup taşan kalabalığın arasında bulmuştu. "Sokağa çıktım; her yer dans eden siyahlarla doluydu. Eve gitmem lazımdı; bir siyah taksiye atlayıverdim." "Siyah taksi", Güney Afrika'da sadece siyahların bindiği bir tür dolmuştu; beyazların neredeyse hepsinin kendi arabası vardı. Slabbert'in yaptığı, yani dolmuşu durdurup binivermesi duyulmuş şey değildi; hele ki Slabbert gibi Houghton'dan pek uzakta olmayan lüks kuzey banliyölerinin sakinleri

söz konusu olduğunda. "Araca bindim; içerideki insanlar sevinçle bağırıyor ve Ellis Park'taki Boerler kadar büyük bir tutkuyla şamata yapıyorlardı. Şoföre beni Yönetim Merkezi'nde indirmesini söyledim; o ise bana oradan nereye gideceğimi sordu. Evimin kuzey banliyölerinde olduğunu ama Yönetim Merkezi'nde inmemin yeterli olacağını söyledim. Oranın dolmuşun güzergahı üzerinde olduğunu tahmin etmiştim. Fakat şoför ısrarcıydı. Olmaz, dedi; beni eve kadar bırakacaktı, ki bu normalde fazladan bir yarım saat, günün trafiği ve keşmekeşiyle birleşince çok daha uzun sürecek bir sapmaydı. Tamam da, dedim, dolmuştaki diğer insanlar buna ne diyecek. Araç tamamen doluydu. Onlar da lafa karıştı. Hiç sorun değil, yolculuk hoşumuza gider, dediler. Söylediklerine göre öyle mutluydular ki hiçbir şey dert değildi. Nihayetinde eve vardık. İnerken şoföre sordum: 'Borcum ne kadar?' Şoför gülümseyerek cevap verdi: 'Hiç. Dolmuşum bugün herkese bedava.' "

Slabbert'in tahmin ettiği kadarıyla o gün o dolmuştakilerden hiçbirinin ragbiye dair pek bir fikri yoktu; ama bu, Johannesburg'daki genel kutlamalara nazaran beş yüz mil ötedeki Paballelo'dakiler daha zayıf geçti demek değildi. "Benim kasabamda, benim halkım arasında ragbi seven tek bir kişi bile yoktu" dedi Paballelo'lu Bekebeke, "ama o gün annem bile sevinç çığlıkları atıyordu. Zaferi Güney Afrikalılar olarak, tek bir ulus olarak kutluyorduk. Ve en derinde biliyorduk ki Springboks bu maçı biz istediğimiz için kazanmıştı. Olağanüstü bir gündü. Böyle genç, ergin bir demokrasiye ve dönüşümümüzün simgesi olan Mandela'ya sahiptik. Mandela o kupayı kaldırdı ya, işte bizim zaferimiz oydu. En sonunda galip bir ulus olduğumuzu biliyorduk."

Serbest bırakılmasının hemen ertesi günü Soweto'da Mandela'yla görüşen Afrikaner gazeteci Arrie Rossouw da aynı hususu, daha bile hisli bir şekilde tekrarlıyordu. Çünkü o güne dek beyaz bir Güney Afrikalı olarak kendini dünyanın gözünde bir *loser*, bir parya gibi hissediyordu. "Ama artık *filmin* kötü adamı değildik" dedi Rossouw. "Güzel olan, kupayı kazanmış olmamızın yanı sıra dünyanın da kupayı bizim kazanmamızı istemesiydi. Bunun bizim için ne demek olduğunu anlıyor musunuz? Nasıl bir sevinç kaynağı, nasıl büyük bir rahatlama olduğunu?"

Tokyo Sexwale ise Mandela'nın beyazları korkudan azat ettiğini söyledi. Bu doğru olmasına doğruydu; ama dahası vardı. Onları daha geniş bir anlamda özgürleştirmişti. Onları hem kendi gözlerinde, hem de dünyanın gözünde temize çıkarmıştı.

Sonra da onları dünya şampiyonu yapmıştı. Kobus Wiese, François Pienaar, Hennie le Roux, Chester Williams, James Small; hepsi Man-

dela faktörünün belirleyici olduğunu kabul ediyordu. Le Roux bunu şöyle ifade ediyordu: "Oyuncular ülkenin bir yüzü, bir adı olduğunu biliyorlardı. Güney Afrika için oynuyorduk; ama aynı zamanda yaşlı adamı hayal kırıklığına uğratmamak için de oynuyorduk, ki bu ikisi aynı kapıya çıkıyordu."

"Bizim milletin takımı olma isteğimizle Mandela'nın takımı milli takım yapma arzusu mükemmel bir şekilde bir araya gelmişti" dedi Morné du Plessis. "Hem de tam doğru zamanda. Şahsen ben Dünya Kupası'nı bu yüzden kazandığımıza ikna olmuş durumdayım."

Louis Luyt bile aynı fikirdeydi. "Mandela olmasa kazanamazdık! Onunla birlikte maçtan önce oyuncuları görmeye soyunma odasına gittiğimde ne yaptığına şahit oldum! Morallerini yüzde yüz yükseltti. Diğer her şey kadar, onun için de kazandılar kupayı."

O günün Güney Afrika'nın zaferiyle sona ereceğini Mandela'yı yeşil formasıyla sahanın kenarında kalabalığın alkışlarını kabul ederken gördüğünde anlamıştı Morné du Plessis. "Bunu söylerken hafızalardan silinmeyecek All Blacks takımına saygısızlık etmek gibi bir niyetim yok; ama bizim arkamızdaki adamın büyüklüğünü, ondan gelen, onunla gelen gücü düşününce maç bana biraz adaletsiz bir maç gibi gelmişti." All Black'in müthiş kaptanı Sean Fitzpatrick de Du Plessis'in haksız olmadığını, kalabalığın Mandela tezahüratını duyunca kendi içini de bir huşu hissinin kapladığını kabul ediyordu. "Tribünlerin Mandela'nın adını bağırdığını duyduğumuzda" dedi Fitzpatrick, " 'Şimdi bu herifleri nasıl yeneceğiz' diye düşündük."

Fitzpatrick çok geç de olsa, kendi takımlarının Jonah Lomu avantajına karşılık rakip takımın artı bir oyuncu avantajı olduğunu anlamıştı; rakip takımın elinde öyle bir gizli silah vardı ki tarihteki en iyi takımın bile buna verecek bir cevabı yoktu. Joel Stransky zaferden kendine pay çıkarabilirdi; ama o bunu Springboks'un on altıncı adamına teslim etmeyi tercih etti. "Üzerimizdeki etkisi muazzamdı. O gün bir peri masalı gerçek oldu ve masalın başkarakteri Mandela'ydı. Kupayı bizim için o kazandı."

Ve o gün zaferin keyfini çıkardı Mandela. Stadyumdan eve gitmeleri beklenenden üç kat uzun sürdü; ama Moonsamy'nin dediğine göre, altı kat uzun sürse bile Mandela biraz daha gezmek isteyebilecek kadar keyifliydi. "Yaptığımız bütün o incelikli planlarımız alt üst olmuş, güzergahımız tamamen tıkanmıştı. Bütün şehir dev bir sokak partisine dönüşmüştü. Ama Madiba her saniyesinden zevk alıyordu."

Moonsamy hâlâ tetikte olsa da, o gece Mandela'yı öldürmek isteyecek birinin çıkacağı fikri ona çok uzak geliyordu. Dört arabalık konvoy

Houghton'a nihayet vardığında küçük bir kalabalık Mandela'nın evinin önünde kutlama yapıyordu. Mandela onları selamlamak üzere Mercedes'inden çıkınca yaşlıca bir kadın yanına geldi. Kadın, Moonsamy'nin dehşet içindeki bakışları eşliğinde minik bir konuşma yapıp Mandela'ya o akşamüstüne kadar AWB üyesi olduğunu ama şimdi bu üyelikten vazgeçtiğini söyledi.

Akşam karanlığı çöküyordu; saat 6.30 civarıydı. Mandela korumalarını özgür bıraktı. "Beyler" dedi, "gidip keyfinize bakın."

Mandela'nın sözüne uydular. "Sevinçle haykıran kalabalıkların arasından eve vardım" dedi Moonsamy. "Sonra kayınbiraderim, kayınbiraderimin eşi, çocukları, ben ve ailem Randburg Waterfront'ta kutlama yapanlara katıldık. Orada, Güney Afrika'nın gerçekten de birleştiğini gördüm. Beyazlarla siyahlar gece yarılarına kadar kucaklaşıp, gülüşüp, ağlaştılar.

Mandela seçimini sessiz sakin bir geceden yana kullanmıştı. "Maçtan döndüm; mutlu ve düşünceli bir halde evde oturdum." Ve hiç şaşmayan alışkanlıklarını tekrarladı. Saat yedide televizyonda İngilizce haberleri izledi, sonra yedi otuzda Xhosaca haberleri. Sekize on kala derisi üzerinde kemikli tavuk budu, tatlı patates ve havuçtan ibaret her zamanki hafif akşam yemeğine oturdu. Bir saat sonra, yatmadan evvel oturma odasında yalnız başına oturup, hapishane hücresinde her akşam yaptığı gibi günün değerlendirmesini yaptı. Onu en çok şaşırtan ve hoşnut eden, işin sonunda bu denli ilgi odağı olmasıydı. Çünkü Ellis Park'taki beyaz kalabalığın spontan "Nelson! Nelson!" tezahüratlarının altında, o zamana dek verdiği çetin mücadelenin karşılığını aldığına dair anlamlı ve ikna edici kanıtlar yatıyordu. Ona böylesine hürmet ederek, uğruna yirmi yedi senelik hapishane hayatına katlandığı apartheid karşıtlığının yüce değerini teslim ediyorlardı. Bağırarak af diliyor, onun bağışlamasını kabul ediyor ve onun üzerinden siyah Güney Afrika'nın cömert eline ellerini uzatıyorlardı. Her şey 1995 yılının o Kasım günü hastanede, kalbini ve zihnini fethettiği ilk düşman olan Kobie Coetsee'yle başlamıştı. Sonra Niël Barnard, P. W. Botha ve Afrikan medyasıyla, de Klerk ve bakanlarıyla, SADF'nin üst komutasıyla, Constand Viljoen ve onun Afrikaner Volksfront'taki generalleriyle, Eddie von Maltitz, John Reinders ve Birlik Binası'ndaki çalışanların geri kalanıyla ve Morné du Plessis, Kobus Wiese, Pienaar'la devam etmiş ve o kollarını açıp ragbi finalinde hepsini kucaklayıncaya dek insanlar birbiri ardına ona kapılmıştı.

John Reinders bunu çok iyi anlıyordu. "Dünya Ragbi Kupası finalinde Mandela kendini nasılsa öyle göstermişti; işte Mandela öyle bir adamdı" dedi. "Bizim gizli, özel görüşmelerde teke tek gördüğümüz adamı şimdi bütün ülke alenen görüyordu. O gün herkesin, özellikle de beyaz Güney Afrika'nın onu olduğu gibi gördüğü gündü."

"Unutulmayacak bir gündü" dedi Mandela, 24 Haziran 1995'te de oturup zaferi tattığı odayı aydınlatan bir gülümsemeyle. "Dünya Kupası'nı kazanmanın tek bir insana yönelik böyle bir etki yaratacağını hiç düşünmemiştim. Bunu hiç beklemiyordum. Tek yaptığım da, siyah Güney Afrika ragbiyi desteklesin ve Afrikanerler bir ulus kurma fikrini benimsesin diye etkileme çalışmalarıma devam etmekti."

"Etkilemek" yaptığı şeyi söylemenin bir yoluydu. Başkanlık yapmak, yeni ulusun temellerini güvence altına almak, "Güney Afrikalıları" yaratmak olarak tanımlanabilecek zor görevi beş senede değil, bir senede başarmıştı. Bir hamlede sağ kanat tehlikesini yerle bir etmişti. Güney Afrika politik açıdan 1652'de ilk beyaz yerleşimciler geldiğinden beri hiç bu kadar istikrarlı olmamıştı.

Die Burger, olan biteni iyi özetliyordu. "Spor tecridinin yakın zamana kadar politik değişimi hızlandıran en önemli baskı araçlarından biri" olduğuna dikkat çeken gazete şöyle devam ediyordu: "Ragbinin, bunca zaman bizi dünyanın geri kalanından ayırmaya hizmet ettikten sonra böyle birleştirici bir güç olarak ortaya çıkması ironik değil mi? Zira artık hiç şüphe yok ki Springboks takımı bu toprağı yeni Güney Afrika'nın doğumundan beri diğer hiçbir şeyin birleştirmediği ölçüde birleştirdi."

Yaptığı radyo programı her gün savaş yanlısı sağcılar tarafından aranan John Robbie, bu gerçeği daha basit bir ifadeyle ortaya koymuştu: "O günden sonra her şeyin yolunda gideceğini biliyorduk."

Ve Constand Viljoen de bunu biliyordu artık. Ona eziyet eden tüm kaygılar, Boer özgürlük savaşı yerine seçimleri tercih ederek hata yaptığı düşüncesi ya da onsuz bir savaş başlayabileceği endişesi tamamıyla silinmişti şimdi. "Bu ragbi olayı, doğru kararı verdiğime ikna etti beni" dedi. General Viljoen'in yaşadığı rahatlama, ragbi maçındaki kalabalık "Nelson! Nelson!" diye bağırmaya başladığında omuzlarından büyük bir yükün kalktığını hissetmesinden ileri geliyordu. Afrikaner halkı o hareketle sorumluluğu General'in üstünden kendi üstüne alıyor, Mandela'ya kendi iradesiyle bağlanıyordu.

"Onu, siyahların ikonunu, Springboks forması içinde öyle sevinçli görmek çok rahatlatıcıydı. Zira o kararı vermek benim için çok zor ol-

muştu ve haklı çıktığımı bu kadar muhteşem bir şekilde görmeyi hayal bile etmiyordum."

Bu açıdan, kardeşi Braam, yani "iyi" ikiz, nihayetinde Constand'la ortak bir noktada birleşmişti. "Hayatım boyunca Afrikaner politikacıların gazabına uğramıştım ve şimdi bunu yaşamam bir mucizeydi" diye anlattı Braam Viljoen. "O adamın karizması! Mandela'nın liderliği! Kardeşimin elini tuttu ve bir daha bırakmadı."

Mandela'nın kusurları var mıydı peki? Sisulu onu herkesten iyi tanıyordu. Ona göre, eski dostunun hatası insanlara çok fazla güvenme eğiliminde olması ve iyi niyeti hiç sorgulamadan göründüğü gibi kabul etmesiydi. "Bazen karşısındaki insana çok fazla güven duymaya başlıyor" dedi. "Bir insana güvendi mi bu uğurda elinden gelen her şeyi yapıyor." Sonra bir an söylediklerini düşünüp ekledi: "Ama belki de bu bir zayıflık değil... Çünkü gerçek şu ki insanlara duyduğu güven sayesinde bizi hiç hayal kırıklığına uğratmadı."

Mandela'nın zayıf yönü aslında en büyük gücüydü. Başarılı olmasının sebebi, insanların yüzde doksan dokuzunun affedilemez bir hata olarak gördüğü "insanların içindeki iyi tarafı görme"yi seçmesiydi. Birleşmiş Milletler ırkçılığı insanlık suçu ilan etmişken, apartheid'ın adalet bakanından, istihbarat şefinden, en üst düzey askeri kumandanından büyük suçlu mu olurdu? Yine de Mandela iyi meleklerin pusuda beklediği o gizli öze inip bütün insanların içindeki iyiliği çıkarmayı bilmişti. Buna sadece Coetsee, Barnard, Viljoen ve P. W. Botha değil, apartheid'ın cahil hizmetkârları, hapishane gardiyanları olan Badenhorst, Reinders ve düzenin kayıtsız suçortakları olan Pienaar, Wiese ve Luyt da dahildi. Mandela hem orların, hem de o gün ragbi maçını izleyen her bir beyaz Güney Afrikalının içindeki iyiliğe hitap edip onu ortaya çıkarmakla her birine kendini daha iyi bir insan gibi hissettirmiş, hatta bazılarına onları kahramana dönüştürerek paha biçilmez bir hediye vermişti.

Gizli silahı, tanıştığı insanları seveceğini varsayması değildi sadece, bunun yanı sıra onların da kendisini seveceğini düşünmesiydi. Kendisine duyduğu engin özgüven başkalarına duyduğu samimi güvenle birleşince ortaya şüpheleri alıp götüren, dayanılmaz bir birleşim çıkıyordu.

Öyle güçlü bir silahtı ki bu, beraberinde yeni bir tür devrim getirdi. Düşmanı ortadan kaldırıp sıfırdan başlamak yerine, düşmanı tam da eskisinin üzerine kurulan yeni düzenin bir parçası haline getirdi. Mandela, devrimi öncelikle eski düzenin yıkılması olarak değil, daha kalıcı bir şekilde, bütün Güney Afrikalıların birleşmesi ve uzlaşması olarak görerek tarihi bir ezberi bozdu.

Yine de, Ellis Park'taki kalabalığın ona verdiği cevaba tepkisinin gösterdiği üzere, Mandela bu yol boyunca kendini de şaşırtmıştı. Bu kadarını kendisi bile beklemiyordu.

Springboks'un zaferinden birkaç hafta sonra bir pazar günü Nelson Mandela, Pretoria'da bir kiliseyi ziyaret etti. Kilise, Hollanda Reform Kilisesi'ydi; bir zamanlar İncil'i kullanarak apartheid rejimini meşrulaştırmaya çalışan, Constand Viljoen'i siyahlarla beyazlar için ayrı ayrı cennetler olduğuna ikna eden, kardeşi Braam'ı bu doktrine sapıklık dediği için sürgüne gönderen mezhebin kilisesiydi bu. "Ragbi maçının yarattığı etkinin süreceğini, Afrikanerlerin bana karşı tavrının tamamıyla değiştiğini o gün gördüm" dedi Mandela gözleri parlayarak. Tören boyunca Afrikanerlerin içindeki inanca hitap etti. Daha sonra, kilisenin dışında insanlar *scrum* yapar gibi Mandela'nın etrafını sarıp onu sıkıştırdılar. Ülkenin dört bir yanındaki siyah kasabalarında yapılan yüzlerce ANC gösterisinde de başına tam olarak bu gelirdi her zaman. Gittiği her yerde siyahlar ona Michael Jordan, Evita Perón ve İsa karışımı biriymiş gibi davranırdı. "Kalabalıktan elimi sıkmak isteyen eller uzandı. Kadınlar beni yanağımdan öpmek istedi! Çok içten, çok hevesliydiler. Birbirlerinin üzerine düşüyorlardı neredeyse; bense bir o tarafa bir bu tarafa sürükleniyordum. Ve ayakkabımın tekini kaybettim. İnanabiliyor musunuz? Ayakkabımın tekini kaybettim o hengamede!"

Mandela hikâyeyi anlatırken gülmekten iki büklüm olmuştu neredeyse. Gülüyordu; çünkü hem hikâye komikti, hem de en büyük hayalinin gerçek olduğu, Güney Afrika'nın nihayet tek bir ülke olduğunu anladığı anı anlatıyordu.

Sonsöz

Dünya Rugbi Kupası finalinden on iki yıl sonra, Ağustos 2007'de, Londra Parlamento Meydanı'ndaki Abraham Lincoln ve Winston Churchill heykellerinin yanına bir de Nelson Mandela heykeli dikildi. Haberi veren ulusal İngiliz gazetelerinden biri Mandela'dan "siyah lider" olarak bahsetti. Büyük ihtimalle bir kasıt yoktu; ama yine de böyle tanımlanmasında hafif de olsa aşağılayıcı bir şey vardı sanki. Lincoln'ü ya da Churchill'i sadece "beyaz liderler" olarak tanıtmak gibi.

Mandela'yı ırkı üzerinden tanıtmak onu eksiltmek ve asıl noktayı kaçırmak demekti. Eski İngiliz parlamenterlerinden Tony Benn, heykelin açılış töreninde Mandela'yı "insanlığın lideri" olarak niteliyerek esas noktaya çok daha fazla yaklaşmıştı.

Öte yandan, o sırada seksen dokuz yaşında olan Mandela'nın bir tür doğa harikası olduğunu düşünmek de esas noktayı kaçırmak olurdu. Konuşma sırası Mandela'ya geldiğinde zayıf ama titremeyen bir sesle dediği şeydi esas olan: "Bu heykel tek bir adamın heykeli olsa da, esasında, başta benim ülkemdekiler olmak üzere zulme, baskılara karşı direnen herkesi simgeliyor olmalıdır."

Mandela'nın alçakgönüllülüğü kimi zaman biraz yapmacık kaçabiliyordu; ama bu kez öyle değildi. O, ülkesinin sunabileceği en iyi şeyin temsiliydi. Güney Afrika'da bulunduğum 1989-1995 yılları arasındaki altı senede, bütün o umut verici gelişmelerin arasında siyah kasabalarda, özellikle, benim de yaşadığım Johannesburg'u çevreleyen siyah kasabalarda şiddetin sokaklarda kol gezdiği dönemde ben de bunu defalarca kendi gözlerimle görmüştüm. Güney Afrika'yla ilgili en iyi şey Mandela değil, ülkenin mini-Mandela'larla, Justice Bekebeke, kız arkadaşı Selina ya da Eddie von Maltitz'i doğum günü partisine davet eden Orange Free State Şefi "Dehşet" Lekota gibi insanlarla dolu olmasıydı.

1993 yılının başlarında Mandela'yla ilk röportajımı yaptığımda ANC'nin "apartheid karşıtı" mesajının nasıl olup da Güney Afrika imgelemi üzerinde rakip PAC'nin kinci "her yerleşimciye bir kurşun" mesajından daha büyük bir etki yaratabildiğini sordum. Cevap olarak, tarihin onun halkına düşmanlarına bile sıcak, nazik ve cömert davranmayı öğrettiğini söyledi. "Yanlış olduğunu düşündüğümüz bir şeyle savaşırken bile ağzımızda kinin acı tadı olmaz." Söylediğine göre, ANC'nin mesajı sadece "o tarihi motifi pekiştiriyordu"

Bunu benim oradaki deneyimlerim de doğruluyordu; ama bütün gerçek bundan ibaret değildi. Başka türlü bir ANC lideri kolay yolu seçip Güney Afrika'nın yaralarından, katlandığı aşağılanmalardan faydalanıp bunu şiddetli bir cepheleşmeye kanalize edebilirdi. Mandela'nın, aynı röportajda açımladığı gibi, halkına, "Öfkenizi anlıyorum. Ama yeni bir Güney Afrika kuruyorsanız hoşlanmadığınız insanlarla birlikte çalışmaya da hazır olmalısınız" demesi nadir görülen bir bilgeliğin eseriydi.

Bu denli anlayışlı ve özverili olan pragmatizmi kendi geçmişi hesaba katıldığında daha da olasılık dışıydı. Albert Camus *Başkaldıran İnsan* adlı kitabında şöyle yazmıştı: "Yirmi yedi yıllık hapis hayatı, esasında uzlaşı yanlısı bir zekâ türü üretmez. Böyle uzun bir tutukluluk insanı ya karakteri zayıf birine, ya bir katile ya da kimi zaman her ikisine dönüştürür." Fransız filozofu savunmak gerekirse, kendisi 1960 yılında, Mandela hapse bile girmeden önce öldü. Camus'nün bunu yazdığı sıralarda yazdığı şeyin mantığına karşı çıkacak kimse bulamazdınız pek. Mandela bir ilkti; muhtemelen son da olacak. George Washington

ABD için neyse, o da Güney Afrika için oydu: vazgeçilmezdi. Başpiskopos Tutu'nun sözleriyle ifade edersek: "O olmasa başaramazdık, orası kesin."

Mandela savaşın patlak vermesini engellemişti; ama bu Güney Afrika'ya mükemmel bir barış ve uyum içinde bir ülke miras bıraktığı anlamına gelmiyordu; tıpkı Washington'ın öyle bir ABD bırakmadığı gibi. Apartheid'çı Güney Afrika dünya çapında ayıplanan garabetinden kurtulmak suretiyle katıksız bir adaletsizlik örneği, insanlığın kendi ırksal, kabilesel, ulusal, ideolojik ve dini düşmanlıkların üstesinden gelme konusundaki beceriksizliğinin (gayet haklı bir şekilde) günah keçisi sayılmaktan da kurtulmuştu. Benzer ekonomik şartlar altındaki diğer ülkelerle aynı zorlukları paylaşan bir ülke haline gelmişti; yoksullar için nasıl konut sağlanacağıyla, şiddet suçlarıyla nasıl baş edileceğiyle, AIDS'le nasıl savaşılacağıyla uğraşıyordu. Ve yozlaşma vardı. Ayrıca, adam kayırmanın nahoş örnekleri, ANC'nin iktidardaki yetkinliğine dair şüpheler. Ve insanlığın ezeli kötülüğü olan ten rengi problemi giderek azalsa da sihirli bir şekilde bir anda ortadan kaybolmamıştı; gene de yirmi birinci yüzyılın başında dönüşüm artık öyle başarılıydı ki dünyada siyahlarla beyazların Güney Afrika'daki kadar doğal bir şekilde angaje olduğu pek az ülke vardı.

Temel politik ilkelerin Mandela'nın beş yıllık başkanlık döneminin sonunda bıraktığı kadar sağlam kaldığı da doğruydu; ülke demokratik istikrar ve hukukun egemenliğine örnek olmaya da devam etti.

Ama hep böyle mi devam edecek? İşte bunu kimse bilemez. Mandela örneği ve 24 Haziran 1995'te onları çıkardığı dağın zirvesinden halkına gösterdiği Ütopya'nın anısı devam edecektir. Tutu'ya o günün etkisinin ne kadar sürebileceğini sorduğumda, "Çok basit" dedi. "Bunun cevabını New York'tan bir arkadaşım verdi bana. Şöyle dedi: 'Ne var biliyor musun? Olup biten her şeyle ilgili en süper şey, tekrar olabilecek olmalarıdır.' İşte bu kadar basit."

Şimdi Neredeler?

NIËL BARNARD: Mandela'nın koalisyon hükümetinde Ulusal Parti'nin üst düzey mevkilerinden birinde görev yaptı. 1996 yılında emekli olduğunda, Mandela, Barnard'ın barışçıl değişime katkılarının şerefine Pretoria'daki resmi konutunda bir veda yemeği verdi. Günümüzde, kendi sözleriyle "deneyimlerini ve uzmanlığını" kullanarak kıtanın dört bir yanındaki Afrikalı liderlere "yönetim ve denetim" üzerine tavsiyelerde bulunup danışmanlık yapıyor.

JUSTICE BEKEBEKE: Güney Afrika Northern Cape Eyaleti'nde seçimlerden sorumlu kurulun başı oldu. 2004 yılında başkanlık seçimlerinin özgür ve adil bir şekilde yürütüldüğünü teyit etmek üzere ülkeye giden uluslararası bağımsız gözlem ekibine katıldı.

P. W. BOTHA: 2006 yılında kalp krizinden öldü. Mandela, Botha'nın ailesine taziyelerini gönderip şöyle dedi: "Sayın Botha'yı pek çok kimse ırkçılığın simgesi olarak hatırlasa da, biz onu ülkemizde barışçıl müzakerelerle varılan uzlaşma adına attığı adımlarla da anıyoruz."

CHRISTO BRAND: Robben Adası'ndaki resmi turistik dükkânı işletiyor. Mandela'nın sekiz aylıkken hapishanede gizlice kucağına aldığı oğlu Riaan 2005'te trafik kazasında öldü. Kendi oğlu da Riaan'la aynı yaştayken ve kendisi Robben Adası'nda tutukluyken yine bir araba kazasında ölen Mandela eski gardiyanı Brand'ı teselli etmek üzere Cape Town'a uçtu.

KOBIE COETSEE: 2000 yılında, altmış dokuz yaşındayken kalp krizinden öldü. Mandela, Coetsee'nin ölümü üzerine şu konuşmayı yaptı: "Demokratik bir Güney Afrika'ya doğru yaşanan dönüşümün başmimarlarından biri olan Kobie Coetsee'yi daima sevgiyle anacağız. Bu sessiz ve alçakgönüllü adamın, semeresini şimdi toplamakta olduğumuz çığır açan katkıları için gerek kendi adımıza gerek ülkemiz adına şükranlarımızı yeterince sunamamış olmak bizi kederlendiriyor."

NICHOLAS HAYSOM: Lübnan, Nijerya, Endonezya, Filipinler, Doğu Timor, Sudan, Somali, Sri Lanka, Lesotho, Kolombiya, Kongo, Tanzanya, Zimbabve, Kenya, Nepal, Burma ve Irak'ta Birlemiş Milletler bünyesinde çatışma çözümü ve ulus kurma konuları üzerine çalıştı. Daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği Yürütme Kurulu'nda siyasi işler direktörlüğüne getirildi.

NELSON MANDELA: Seksen altıncı yaş gününe birkaç hafta kala, Haziran 2004'te emekliliğini duyurmak üzere bir basın toplantısı düzenledi. Toplantının sonunda şöyle dedi: "İlginiz için, ihtiyar bir adama böyle nazik davrandığınız, artık dinlenmesine izin verdiğiniz için çok teşekkür ederim; gerçi bazılarınız bir adada ve kimi başka yerlerde yirmi yedi yıl boyunca aylaklık ettikten sonra dinlenmeyi hak etmediğimi düşünebilir." O zamandan beri kendini, sırasıyla eğitim, yoksullukla mücadele ve HIV/AIDS'le savaş üzerine yoğunlaşan üç kişisel hayır kurumuna adadı: Mandela Rhodes Vakfı, Nelson Mandela Vakfı ve Nelson Mandela Çocuk Fonu.

LINGA MOONSAMY: Güney Afrika Havayolları'nın güvenlik şirketinin başında; Mandela'ya da hâlâ yakın. Mandela'nın eşinin yeğen-

lerinden biri olan Graça Machel'le evli ve Pazar günleri öğle yemeğine Mandela'nın evine gidiyor.

EDDIE VON MALTITZ: Hâlâ Orange Free State'teki çiftliğinde yaşıyor, hâlâ askeri kamuflaj kıyafetleri giyiyor, hâlâ silah taşıyor ve hâlâ hatalı bulduğu şeyleri kınamak için Güney Afrika'daki radyo istasyonlarını arıyor.

MORNÉ DU PLESSIS: Güney Afrika Spor Bilimleri Enstitüsü'nü işletmeye devam ediyor. Bünyesinde Jack Nicklaus, Dan Marino, Martina Navratilova ve Sir Bobby Charlton gibi eski spor efsanelerini barındıran bir kuruluş olan Dünya Spor Akademisi'nin üyelerinden. Spor konusunda Hollywood'un Oscar'ı sayılan Laureus Dünya Spor Ödülleri'ni kazananları seçmek üzere her yıl toplanıyorlar.

CONSTAND VILJOEN: Şimdilerde Mpumalanga denen yerde (onun çocukluk yıllarında adı Eastern Transvaal'dı) huzur içinde çiftliğini işletiyor ve ara sıra Cape Town'a tatile gidip karısıyla birlikte deniz kıyısında, emekli askerlere tahsis edilen "el Alamein" adlı bir evde kalıyor.

BRAAM VILJOEN: Çalışma saatlerini Pretoria'nın kuzeyindeki çiftliğinde geçiriyor. Kardeşi Constand'la çocukluklarından beri olmadıkları kadar yakınlar. Birlikte politikadan konuşmayı seviyorlar.

FRANÇOIS PIENAAR: Cape Town'daki First National Bank'in üst düzey yöneticilerinden. En büyük oğlu Jean'ın vaftiz babası olan Mandela onu, karısı Nerine'i ve çocuklarını pek çok kez evine davet etti. Mandela, Pienaar'ın küçük oğlu Stephane'ye Xhosa dilinde "Cesur İnsan" anlamına gelen "Gora" lakabını taktı.

TOKYO SEXWALE: Elmas ve platin yatırımları olan hayırsever ve multimilyoner işadamı Sexwale hâlâ ANC'nin önde gelen isimlerinden.

EUGENE TERREBLANCHE: Aşırı sağcı Afrikaner Direniş Hareketi'nin lideri 1997'de iki savunmasız siyah adama yönelik ağır yaralama ve cinayet teşebbüsü suçundan hapse girdi. 2004'te serbest bırakıldı. Şimdi tövbe etmeyi ve kefareti öğütleyen vaazlar vermekle meşgul.

AWB: Örgütün haber bülteni *Storm*'da 2002'de basılan bir başyazı şöyle diyordu: "Yurtsever Afrikaner örgütleri 1994 seçimlerinden beri destekçilerinin oy verip vermeme konusundaki tereddütleri yüzünden bir hayli zayıfladı. 94 seçimlerinden önce varolan birlik duygusu parçalandı. ANC'nin iktidara gelmesi halkımızı hayal kırıklığına uğrattı; bizi de bir güçsüzlük hissi sardı. O zamandan beri 'her koyun kendi bacağından asılır' tavrı hüküm sürmekte ve kimsenin politikaya ilgisi kalmadı."

SPRINGBOKS: Hâlâ yeşil-altın sarısı formayı giyiyorlar ve 2007'de final maçında İngiltere'yi yenerek Dünya Ragbi Kupası'nı bir kez daha kazandılar. Bütün ülke, siyahlar, beyazlar ve aradaki tüm renkler bir kez daha sevince boğuldu.

Teşekkür

Öncelikle, Güney Afrika sahnesindeki pek çok oyuncuya bu kitap üzerine benimle konuşma zahmetine girdikleri için binlerce kez teşekkür ederim.

Pearlie Joubert, onlarla görüşmelerimi ayarladığın ve bu kadar harika olduğun için çok teşekkürler.

Stephen Glover ve Andreas Whittam Smith, size de beni Londra *Independent*'ın Güney Afrika büro şefliğine getirdiğiniz için teşekkürler. Eğer 1989 yılında bana o kadar güvenmemiş olsaydınız bu kitap asla yazılamazdı.

Sana da teşekkürler *El Pais*'deki patronum Javier Moreno, bu kitabı yazabilmek için gereken zamanı bana tanıdığın için.

Barcelona'daki özel editörüm Elena Ramirez'e de en içten teşekkürlerimi sunuyorum; titizliği, zekâsı ve desteğiyle paha biçilmez katkılarda bulundu.

Zelda la Grange da –ki kendisi Pearlie'yle birlikte Güney Afrika'daki yaşayan en harika dişi unvanı için çok güçlü bir aday– bana çok nazik davrandı. Johannesburg *Star*'dan Moegsien Williams ve Kathy Macfarlane, *Die Burger*'den Amanda Oosthuizen ve Marietta Van Wyk da öyle.

Indra Delanerolle, David Fanning, Sara Blecher, Sharon Cort, Cliff Bestall, Lindy Wilson ve Mandela hakkındaki televizyon belgeselimizde çalışan grubun diğer bütün üyeleri, hepinize çok teşekkürler.

Beni teşvik eden, yüreklendiren, yeni fikirler veren, minnet borçlu olduğum arkadaş ve tanıdıklarım arasında ilk aklıma gelen isimler Daniel Tanzer, James Lemoyne, Peter Ettedgui, Mark Phillips, Wim Trengrove, Stephen Robinson, Jorge Valdano, Jeremy Thompson, Tony O'Reilly, Teresa Rioné, Morgan Freeman, Sebastian Spear, Jayendra Naidoo ve Tony Peckham; unuttuklarım varsa lütfen kusuruma bakmasın.

Lauren Jacobson, Keith Coleman, Michael Shipster, Joaquin Villalobos ve Kobus Jordaan; zamanlarından, bilgilerinden ve keskin zekâlarından faydalanmama izin vermekle bana çok alicenap davranan bu iyi dostlarıma da çok teşekkür ediyorum.

Gail Behrman bu kitaptaki fotoğrafları toplayarak ortaya müthiş bir iş çıkardı. Sue Edelstein da tavsiyeleri, hassasiyeti ve yüreklendirmesiyle kitabın her adımında bana büyük destek verdi.

Beni yönlendiren Barcelona ve New York temsilcim Anne Edelstein oldu. Kitap fikri yıllardır aklımda yavaş yavaş şekilleniyor olsa da.

Anne'in coşkulu teşvikleri olmasa bu kitap da ortaya çıkmazdı; hele ki şu sıralar olamayacağı kesindi. Hem bir kitap hem de bir dava olarak bu işe kendini bu denli adaması benim için paha biçilmez ve ilham vericiydi.

Anne sayesinde editörüm Eamon Dolan'ı buldum. Eğer bu kitabın bir değeri varsa, takdirin büyük kısmı Eamon'a gitmeli. Parlak, detaycı, tutkulu bir kelime ustası o. Bu kadar şanslı olduğuma hâlâ inanamıyorum.

Son olarak, sırlarını ve dehasını benimle paylaştığı için Güney Afrika'ya teşekkürler. Nelson Mandela'ya ve ondan daha az ünlü olan, her renkten binlerce Mandela'ya teşekkürler; orada geçirdiğim süre boyunca sizlerle tanıştığım için kendimi müthiş şanslı hissediyorum. Justice Bekebeke, Walter Sisulu, Ahmed Kathrada geliyor aklıma. Hayatımı en az bir kez kurtaran eski dostum Mandla Mthembu geliyor; Kader Asmal, Dehşet Lekota, John Battersby, Dudu Chili, Cyril Ramaphosa, Shaun Johnson, Ronnie Kasrils, Jacques Pauw, Gill Marcus, Debora Patta, Carl Niehaus, Max du Preez, Henrietta Mqokomiso, Halton Cheadle, Aziz Pahad, Ali Bacher, Anton Lubowski, Andy Durbach, Brian Currin, Desmond Tutu, Tim Smith, John Allen, Helen Suzman geliyor. Ve bir de müthiş Bheki Mkhize; hayatım boyunca tanıdığım en nazik, en cesur, en asil, en büyük kalpli adam. Vefatından önce, güneş gibi aydınlatarak önüme serdi Güney Afrika'yı.

Kaynaklar Üzerine Not

Bu kitapta kullandığım neredeyse bütün materyaller ya 2000-2007 yılları arasında özel olarak bu kitap için ya da 1989'da Güney Afrika'ya yerleştikten sonra gazetecilik mesleğim gereği yaptığım röportajlara dayanıyor. Yapımında yer aldığım bir projenin; Mandela'yı konu alan ve PBS'de *The Long Walk of Nelson Mandela*, SABC'de ise *The First Accused* adıyla yayımlanan televizyon belgeselinin katkısı da büyük oldu. Çok faydasını gördüğüm kitapların arasında ise Nelson Mandela'nın otobiyografisi *Long Walk to Freedom*'ı, Anthony Sampson'ın *Mandela: The Authorized Biography*'sini, François Pienaar'ın *Rainbow Warrior*'ını, Hilton Hamann'ın *Days of Generals*'ını, Edward Griffiths'in *One Team, One Country*'sini, Rory Steyn'le Debora Patta'nın *One Step Behind Mandela*'sını; Ben Maclennan'ın *Apartheid: The Lighter Side*'ını, Frederik van Zyl Slabbert'in *The Other Side of History*'sini ve Andrea Durbach'ın kaleme aldığı *A Common Purpose: The Story of Upington 25*'i sayabilirim.

"İnsanlığın lideri" Nelson Mandela'yı 27 yıllık hapis hayatında ayakta tutan hayal, Martin Luther King'inkiyle aynıydı: *Gün gelip, ülkesindeki insanların ten rengiyle değil, diğer kişilik özellikleriyle değerlendirilmesi.* İşte bu kitap, hayatı bu hayalin peşinde sürekli mücadeleyle geçen Mandela'yı merkez alıyor. Güney Afrika'da, Mandela'nın henüz hapishanedeyken hükümetle temas kurduğu 1985 yılından başlayıp, bunu izleyen 10 yıllık zaman diliminde, iktidarın beyazların yönetiminden çoğunluk siyahların yönetimine barışçıl bir şekilde geçişini anlatıyor.

John Carlin, hakkında çok şey yazılmış "Güney Afrika mucizesi"ni esas alarak, çok sayıda siyah ve beyaz karaktere ve onların hikâyelerine yer vererek kuruyor anlatısını. Siyah çoğunluğun intikam naraları atmak yerine Mandela'nın yolundan gidip dünyaya bilgelik dolu bir bağışlayıcılık dersi verdiği bir ülkeyi buluyorsunuz satır aralarında. Ve tabii ki bu hikâyenin başaktörü Mandela'nın nasıl bir politik deha olduğunu her adımda daha iyi kavrıyor ve onun insanların doğasındaki iyi meleği ortaya çıkarma yeteneğine hayran kalıyorsunuz.

Şiddet dolu politik bir ortamda gerçek hayattaki kahramanların hayatını mercek altına alıyor olmasına rağmen, bir peri masalı algısı yaratan bu kitap aslında hissettirmeden politik ve gündelik hayata ilişkin dersler veriyor; kulağa küpe olacak deneyimler sunuyor.

Tüm bunlar, Mandela'nın hayatı boyunca çabaladığı, uğruna acı çektiği her şeyi birleştiren bir spor olayı, 1995 Ragbi Dünya Kupası ekseninde sunuluyor okura. Kupa finalinde öyle bir maç oynanıyor ki, bu maç sporun dünyayı değiştirme ve insanları birleştirme gücüne iyi bir örnek olmakla kalmayıp, iç savaşa yol açacak bütün koşulların var olduğu bir ülkede, beyazlarla siyahları kalıcı bir barışın inşası için uzlaştırıyor da. İnsanların kafalarındaki bariyerler tek bir maçla yerle bir oluyor.

Yakın zamanda Clint Eastwood tarafından çekilen ve başrollerini Morgan Freeman'la Matt Damon'ın paylaştığı bir filme uyarlanan *Düşmanla Oynamak*, Mandela'dan aldığı ışığı yansıtan insanların kitabı. Daha doğrusu, Mandela'nın ışığını yansıtma çabası.

